T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AFRİKA'DA GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ: G5 SAHEL ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAKARIA SAWADOGO

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET OSMAN ÇATI

2022-MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AFRİKA'DA GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ: G5 SAHEL ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZAKARIA SAWADOGO

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET OSMAN ÇATI

2022-MUĞLA

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 25/05/2022 tarih ve 1048/12 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Zakaria SAWADOGO'nun "**AFRİKA'DA GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ: G5 SAHEL ÖRNEĞİ**" adlı tezi incelemiş ve aday 28./06./2022 tarihinde saat 15:30'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24**.** maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Osman ÇATI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serdar YILMAZ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İskender KARAKAYA

Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "**AFRİKA'DA GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ: G5 SAHEL ÖRNEĞİ**" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26.07.2022

Zakaria SAWADOGO

İMZASI

AFRİKA'DA GÜVENLİĞİN BÖLGESELLEŞMESİ: G5 SAHEL ÖRNEĞİ

ÖZET

Yüzölçümü ve nüfus büyüklüğü bakımından Asya'dan sonra dünyanın en büyük ikinci kıtası olan Afrika, barış ve güvenlik açısından en istikrarsız alanlarından bir tanesidir. Afrika'daki istikrarsızlık, ülkelerin ekonomik ve siyasi zaafları; etnik çatışmaları tırmandıracak sosyo-politik bir ortamın varlığı; çeşitli nedenlere dayalı çatışma ortamı ve küresel rekabete maruz kalan doğal kaynaklar gibi birçok nedenden kaynaklanmıştır. Son yıllarda terör gibi istikrarsızlığın en çok yaşandığı bölge Sahel bölgesidir. Bu bağlamda, bu çatışmaları durdurmak için Sahel'in beş ülkesi Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad bir araya gelerek G5 Sahel örgütünü kurmuşlardır. Kuruluşundan beri bölgede barış ve güvenliği sağlayamamıştır. Bu çalışmanın amacı, G5 Sahel organizasyonunu yeni bölgesel güvenlik teorisi kapsamında açıklamak, başarısızlığının nedenlerini ortaya koymak ve başarısı için önerilerde bulunmaktır. Çalışma, G5 Sahel'in en büyük hedefi olan bölgede barış ve huzurun sağlanmasına odaklanmıştır. Çalışmada, G5 Sahel ülkelerinin iş birliği boyutları hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiştir. Çalışma, G5 Sahel'in başarısızlığının Sahel ülkelerinde alınan güvenlik önlemlerinin bölgenin gerçeklerine uyarlanmamasından kaynaklandığı hipotezine dayanmaktadır. Çalışmanın yanıt aradığı temel araştırma soruları ise şunlardır: Afrika'daki bölgesel güvenlik çalışmaları nelerdir? Güvenlik ihtiyaçlarına tutarlı bir yanıt vermekte midirler? Bölgede bulunan uluslararası güçlerin, bölge güvenliğini sağlamaktan başka başta ekonomi olmak üzere çıkarları var mıdır? Terörü durdurmak için bölgedeki karar alıcıların, siyasi sınıfların ve sivil toplulukların rolü nedir? Bölgede neden terör olayları gerçekleşmektedir? Teröristler kimlerdir? Terörü geliştiren faktörler nelerdir? Bölge hükümetleri bu olaylarda sorumlu mudur? Sahel bölgesinde tehditlerle etkili bir şekilde mücadele etmek için en uygun yöntemler nelerdir? Tüm bu sorular nitel araştırma yöntemi kullanılarak yanıtlanmıştır.

Anahtar kelimler: Afrika, Sahel, Terörizm, Güvenlik, G5 Sahel, Bölgesel Güvenlik

REGIONALIZATION OF SECURITY IN AFRICA: THE CASE OF THE G5 SAHEL

ABSTRACT

Africa, the second largest continent in the world after Asia in terms of area and population density, is one of the most unstable areas in terms of peace and security. Instability in Africa has been caused by many reasons, such as economic and political weaknesses of countries; the existence of a socio-political environment that escalates ethnic conflicts; the conflict environment generated by some resources and natural resources exposed to global competition. The Sahel region is one of the regions where most instability such as terrorism has been experienced in recent years. In this context, in order to stop these conflicts, Mauritania, Mali, Burkina Faso, Niger and Chad, the five Sahelian countries came together and established the G5 Sahel organization. Since its establishment, it has not been able to provide peace and security in the region. The purpose of this study is to explain the G5 Sahel organization within the scope of the new regional security theory, to reveal the reasons for its failure and to make suggestions for its success. The study is focused on ensuring peace and tranquility in the region, which is the main goal of the G5 Sahel. In the study, the cooperation dimensions of the G5 Sahel countries are explained in detail. The study is based on the hypothesis that the failure of the G5 Sahel was caused by the fact that the security measures taken in the Sahel countries were not adapted to the realities of the region. The main research questions that the study seeks to answer are: What are the regional security studies in Africa? Do they provide a consistent response to security needs? Do international powers in the region have economic interests other than ensuring regional security? What is the role of decision makers, political classes and civil societies in the region to stop terrorism? Why are terrorist incidents taking place in the region? Who are the terrorists? What are the factors that develop terrorism? Are governments in the region responsible for these events? What are the most appropriate methods to effectively combat threats in the Sahel region? All these questions were answered using the qualitative research method.

Keywords: Africa, Sahel, Terrorism, Security, G5 Sahel, Regional Security.

ÖNSÖZ

Tez çalışması boyunca, ilk günden itibaren desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, daima zaman ayırarak akademik yönden gelişmem için sabırlı bir şekilde bizzat yol gösteren, akademik tecrübesi doğrultusunda değerlendirmeleriyle ve tavsiyeleriyle büyük bir katkı sunan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Osman ÇATI'ya teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Eğitim hayatıma adım attığım zamandan beri maddi ve manevi desteklerini sunan sevgili ailem; annem Ramata KIEMDE'a, babam Lassane SAWADOGO'a ve kerdeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER ii
KISALTMALAR LİSTESİ v
ŞEKİLLER DİZİNİ x
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Bölge Kavramı ve Analizi 6
1.2. Bölgeselcilik 11
1.3. Bölgeselciliğin Tarihsel Gelişmesi 12
1.4. Bölgeselciliğin Tipolojileri 18
1.5. Yeni Bölgeselcilik 21
1.6. Bölgeselleşme 25
1.7. Afrika'da Bölgeselciliğe Yönelik Politikaları 27
1.8. Güvenlikte Bölgeselleşme 29
1.9. Güvenlikte Bölgeselleşmenin Boyutları 33

İKİNCİ BÖLÜM
AFRİKA'DA BÖLGESEL GÜVENLİK ÖRGÜTLERİ

2.1. Afrika'ya Genel Bakış 39
2.2. Afrika'nın Genel Yapısı 41
2.3. Afrika'nın Önemi 42
2.4. Afrika Birliği (AU)'nin Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları 43
2.5. Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi 48
2.6. Bölgesel Kuruluşlar ve Güvenliğe Yönelik Politikaları 50
2.7. ECOWAS'ın Batı Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası 51

2.8. IGAD'ın Doğu Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası 56
2.9. SADC'nin Güney Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası 60
2.10. ECCAS'in Orta Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları..... 63
2.11. UMA'nın Kuzey Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları..... 68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
G5 SAHEL ÜLKELERİ VE GÜVENLİK DURUMLARI
3.1. G5 Sahel Ülkeleri ve Aralarındaki Bağları 73
3.2. G5 Sahel Ülkelerinin Tarihçesi..... 75
3.2.1. Burkina Faso Tanıtımı ve Güvenlik Durumu 75
3.2.2. Çad'ın Tanıtımı ve Güvenlik Durumu..... 83
3.2.3. Mali'nin Tanıtımı ve Güvenlik Durumu 89
3.2.4. Moritanya'ın Tanıtımı ve Güvenlik Durumu 95
3.2.5. Nijer'in Tanıtımı ve Güvenlik Durumu..... 102
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
G5 SAHEL ÖRGÜTÜ
4.1. G5 Sahel'in Kurumsal Yapısı 110
4.1.1. G5 Sahel'in tarihsel arka planı..... 110
4.1.2. G5 Sahel organları 112
4.1.3. G5 Sahel örgütünün görevleri..... 113
4.1.4. G5 Sahel Acil Durum Kalkınma Programı (PDU) 115
4.2. Sahel'de Terörün Özellikleri 116
4.2.1. Sahel'de terör grupları..... 117
4.2.1.1. İslami Mağrip El-Kaidesi (AQMI) grubu 117
4.2.1.2. Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO)..... 119
4.2.1.3. Ansar Din..... 120
4.2.1.4. El Murabitun..... 120
4.2.1.5. Boko Haram..... 121
4.2.2. Sahel'de terörün gelişmesine sebep olan faktörler..... 122
4.3. Sahel'de İklim Değişikliği ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri..... 126

4.4. Sahel Kuşağında Küresel Güçlerin Stratejik Çıkarlarının Gölgesinde Terörle Mücadele 127
4.5. G5 Sahel'nin Bölgeye Yönelik Güvenlik Politikaları 130
4.5.1. G5 Sahel Güvenlik İş birliği Platformu (PCMS) 130
4.5.2. Sınır Ötesi İş Birliği İçin Askeri Ortaklık (PMCT) 132
4.6. G5 Sahel Kalkınma ve Güvenlik Stratejisi 132
4.7. G5 Sahel Ortak Kuvveti 133
4.8. G5 Sahel Bölgesinde Güvenlik Politikasının Yeniden Düşünülmesı 136
4.8.1. Sahel'de terörle mücadelede devlet kapasitelerinin güçlendirilmesi 137
4.8.2. Kalkınmayı teşvik eden ve uyarlanmış bir demokrasinin uygulanması 138
4.8.3. Sahel ordularının reforme edilmesi 143
4.8.4. Sahel'de terörle mücadele için yeni bir eğitim politikasının oluşturulması 146
4.8.5. Sahel bölgesinde terörle mücadelede sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi 150
4.8.6. Sahel'de terörle mücadelede geleneksel otoritelerin dahil edilmesi 150
4.8.7. Sahel'de terörle mücadele sürecine kadınların dahil edilmesi 153
SONUÇ 155
KAYNAKÇA 162

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar:	Açıklamalar
AB	**:** Avrupa Birliğ
ABD	**:** Amerika
AEC	**:** Afrika Ekonomik Topluluğu
AGİT	**:** Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AKKA	**:** Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması
APEC	: Asia-Pacific Economic Cooperation/ Asya Pasifik Ekonomik İş birliği
APRM	**:** African Peer Review Mechanism/ Afrika Akran Değerlendirme Mekanizması
APSA	**:** African Peace and Security Architecture/ Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi
ARF	: ASEAN Bölgesel Forumu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
AT	: Avrupa Toplulukları
BDT	**:** Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	**:** Birleşmiş Milletleri
CADSP	: Common African Defence and Security Policy/ Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası
CCD	: The Council of Common Defence/ Ortak Savunma Konseyi
CDS	: Commission de Défense et Sécurité/ Savunma ve Güvenlik Komisyonu
CEMGA	: Chef d'État-Major Général des Armées/ Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı
CEMOC	: Comité d'état-major conjoint/ Ortak Kurmay Komitesi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı

CEN-SAD	: Community of Sahel–Saharan States/ Sahel–Sahra Devletleri Topluluğu
CEPGL	: Communauté Economique des Pays des Grands Lacs/ Büyük Göller Ülkelerinin Ekonomik Topluluğu
CEWARN	: Conflict Early Warning and Response Mechanism Çatışma Erken Uyarı ve Müdahale Mekanizmasını
CMRN	**:** Comité Militaire de Redressement National/ Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi
CNSP	: Comité National Pour le Salut du Peuple/ Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi
COMESA	: Common Market for Eastern and Southern Africa/ Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
COPAX	**:** Le Mécanisme de Maintien de la Paix de la Communauté Economique des Etats de l'Afrique Centrale/ Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi
CPA	**:** Comprehensive Peace Agreement/ Kapsamlı Barış Anlaşması
CRN	**:** Conseil de Reconciliation Nationale/ Ulusal Uzlaşma Konseyi
CSCE	: Commission on Security and Cooperation in Europe / Avrupa Güvenlik ve İş birliği Komisyonu
CSP	: Conseil du Salut Populaire/ Halk Kurtuluş Konseyi
EAC	: East African Community/ Doğu Afrika Topluluğu
ECCAS	:Economic Community of Central African States/ Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ECOMOG	: ECOWAS Cease-fire Monitoring Group/ ECOWAS Ateşkes İzleme Grubu
ECOWAS	**:** Economic Community of West African States/ Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
ECOBRIG	: ECOWAS Standby Brigade/ ECOWAS Destek Tugayı
ECPF	: ECOWAS Conflict Prevention Framework/ ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi

FOMAC	: Force Multinationale de l'Afrique Centrale/ Orta Afrika Çokuluslu Gücü
FRONILAT	: Front de libération nationale du Tchad/ Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi
GIA	: Groupe Islamique Armé/ Silahlı İslam Grubu
GSPC	: Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat/ Selefi Vaaz ve Savaş Grubu
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HSGIC	**:** Heads of State and Government Implementation Committee/ Devlet ve Hükümet Başkanları Uygulama Komitesi
ICPAT	**:** IGAD Capacity Building Programme Against Terrorism/ IGAD Terörizme Karşı Kapasite Geliştirme Programı
IGAD	**:** Intergovernmental Authority on Development/ Doğu Afrika Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi
IGADD	**:** Intergovernmental Authority on Drought and Development/ Hükümetlerarası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi
IMF	**:** Uluslararası Para Fonu
IŞİD	**:** Irak ve Şam İslam Devleti
İİT	**:** İslam İş birliği Teşkilatı
JNIM	**:** Cemaatün Nusra el-İslam vel Müslimin- Group for Support of Islam and Muslims/ İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu
KİK	**:** Körfez İş birliği Konseyi
LAS	: Arap Devletleri Ligi
LPA	**:** Lagos Eylem Planı
MARAC	**:** Mécanisme d'Alerte Rapide en Afrique Centrale/ Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi

MINUSMA	**:** Mission Multidimensionnelle Intégrée des Nations Unies pour la Stabilisation au Mali/ Mali'de Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu
MISCA	**:** Mission İnternationale de Soutien à la République Centrafricaine/ Arap Mağrip Birliği
MİCOPAX	**:** Mission de Consolidation de la Paix en République Centrafricaine/ Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Barışın Pekiştirilmesi Misyonu
MNLA	**:** Mouvement National de Libération de l'Azavad/ Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi
MÖ	**:** Milatan Önce
MS	**:** Milatan Sonra
MUJAO	**:** Mouvement pour l'Unicité et le Jihad en Afrique de l'Ouest/ Batı Afrika'daki Birlik ve Cihat Hareketi
NAFTA	**:** Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	**:** Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NEPAD	**:** New Partnership for Africa's Development/ Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık
NSSP	**:** National Security Stabilisation Plan/ Ulusal Güvenlik İstikrar Planı
OAS	**:** Amerikan Devletleri Örgütü
OAU	**:** Afrika Birliği Örgütü
PAFTA	**:** Pasifik İttifakı Serbest Ticaret Bölgesi
PCMS	: Plateforme de Coopération en Matière de Sécurité/ Güvenlik İş birliği Platformu
PDU	**:** Programme de Développement d'Urgence/ Acil Durum Geliştirme Programı
PMCT	**:** Le partenariat militaire de coopération transfrontalière/ Sınır Ötesi İş birliği için Askeri Ortaklık
PNDD-ADIL	**:** Pacte National pour la Démocratie et le Développement/ Ulusal Demokrasi ve Kalkınma Paktı
PPM	**:** Parti du Peuple Mauritanien/ Moritanya Halk Partisi

PPT	: Parti Progressiste Tchadien/ Çad İlerleme Partisi
RECSA	: Regional Centre on Small Arms/ Bölgesel Küçük Silahlar Merkezi
RPM	: Rassemblement Pour le Mali/ Mali İçin Mitingi
RSP	: Régiment de Sécurité Présidentielle/ Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Alayı
SAARC	: Güney Asya Bölgesel İş birliği Teşkilatı
SADC	: Southern African Development Community/ Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SIPO	: Strategic Indicative Plan for the Organ on Politics, Defence and Security Co-operation/ Siyaset, Savunma ve Güvenlik İş birliği Örgütü için Stratejik Gösterge Planı
TFG	:Transitional Federal Government/ Geçiş Dönemi Federal Hükümeti
UFL	:Unité de fusion de renseignement/ İstihbarat Füzyon Birimi
UMA	: Union du Maghreb Arabe/ Arap Mahgreb Birliği
URD	: Union pour la République et la Démocratie/ Cumhuriyet ve Demokrasi Birliği
WAEMU	: West African Economic and Monetary Union/ Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. AU'ya bağlı bölgesel kuruluşlar 51

Şekil 2.2. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'n üye ülkeleri 52

Şekil 3.3. IGAD'in Üye Ülkeler Göstergesi 57

Şekil 2.4 SADC'in Üye Ülkeleri 61

Şekil 2.5. ECCAS'in Üye Devletleri 64

Şekil 2.6. UMA'nın Üye Devletleri 68

Şekil 3.1. Sahel bölgesi 72

Şekil 3.2. Burkina Faso Haritası 77

Şekil 3.3. Çad Haritası 84

Şekil 3.4. Mali Haritasi 90

Şekil 3.5. Moritanya Haritası 96

Şekil 3.6. Nijer Haritası 103

Şekil 4.1. G5 Sahel Haritasi 110

GİRİŞ

Bölgesel örgütler, küresel siyasetin kaçınılmaz bir özelliğidir. Neredeyse dünyadaki tüm ülkeler en az bir bölgesel veya diğer hükümetler arası örgütün üyesidir. Bölgesel örgütler, geleneksel olarak ekonomik, politik veya çevresel hedefler etrafında şekillenmiştir, ancak son yıllarda bu örgütler yavaş yavaş güvenlik alanına girmiş ve terörle mücadele, çatışmayı önleme, barışı koruma veya savaş sonrası yeniden barışı inşa etme kapasitelerini geliştirmiştir. Avrupa, Afrika, Asya veya Amerika'da, bölgesel ve diğer hükümetler arası kuruluşlar, barış ve güvenliği sağlamak için BM ve kendi üye devletleri tarafından eşzamanlı olarak yetkilendirilmiştir. Bölgesel örgütler hem yetkilerinde hem de kapasitelerinde önemli tutarsızlıklardan mustarip olmalarına rağmen, bir krizin patlak vermesinden, bir çatışmanın ardından yeniden inşa çabalarına kadar rol oynayan tartışılmaz aktörler haline gelmişlerdir. Bu bağlamda, 2002 yılında kurulan Afrika Birliği (AU), bölgesel organizasyonlardaki gelişmeleri dikkate alarak, Afrika Birliği Örgütü'nden (OAU) miras kalan bir kıtasal kolektif güvenlik sistemini güncellemeyi ve birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu önemli gelişmeye rağmen özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki huzursuzluk dalgasından kaynaklanan istikrarsızlık, Sahra Altı Afrika'da sayısal olarak artan genç nüfusun geleceğe dair endişeleri, Afrikalı paralı askerler, yükselen İslami aşırılıkçılar, Sahel gibi hükmedilmeyen mekanlar ve Afrika genelinde insan faaliyetleri ve iklim değişikliğinden kaynaklanan kaynak kıtlığı ile Afrika'da çatışmaların ve aşırılıkçıların artmaya devam edeceği neredeyse kesindir. Son yıllarda çatışmalara karşı durabilmek için Afrika'da bölgesel örgütlerin çoğalmasına tanık olunmuştur. Barış ve güvenliğin korunması, bağımsızlıktan sonra Afrika örgütleri için birinci öncelik olmuştur. Afrikalı karar alıcılar, Afrika'nın güvenliğinin dış aktörler tarafından değil, yalnızca Afrikalılar tarafından sağlanabileceğini kabul etmişlerdir. Bunu yaparken, Afrikalı liderler bölgesel örgütler aracılığıyla kendi barış ve güvenlik mekanizmalarını oluşturmak için çaba sarf etmişlerdir. Özellikle, "barış ve güvenlik olmadan sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınma olmaz" felsefi ilkesi, Afrika örgütlerinin barış ve güvenlik

politikalarının geliştirilmesinde önemli yer almaktadır. Kıtada güvenliğin geliştirilmesi çalışmaları, çatışmaları yönetmek ve önlemek için uluslararası anlaşmaların geliştirilmesi ve daha fazla bölgesel isteklilik artmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üyeleri, 1990'dan beri bölgedeki barışı korumak için büyük çabalar göstermiştir. 2000'lerin ortalarından beri Hükümetler arası Kalkınma Otoritesi (IGAD) üye devletleri, Somali ve Sudan'daki çatışmalarında arabuluculuk ve uluslararası anlaşmaların güçlendirmesi ve uygulanabilmesi için katkıda bulunup birliklere aracılık etmiştir. Afrika Birliği (AU) barışı koruma misyonları son yıllarda bu çabaları desteklemiştir. Benzer şekilde, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), 2001 yılından beri Güney Afrika bölgesinde barışı sağlamak için önemli adımlar atarak güvenlik stratejileri imzalamıştır. Orta Afrika bölgesinde de güvenlik çalışmaları görülmektedir. Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Orta Afrika bölgesinde barışı sağlamak için geride kalmamıştır. Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin (COPAX) kurulmasıyla, güvenlikte önemli işlemler kaydedilmiştir. Kuzey Afrika bölgesinde de güvenliğe yönelik adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Arap Mağrip Birliği (UMA) barış, güvenlik ve iş birliğinin ilerletilmesi ve aralarındaki var olan çatışma ve gerilimlerin azaltılmasına dair bir forum olarak görülmüştür. Ancak iç sorunlar nedeniyle üye ülkeleri güvenlik konusunda bireysel olarak hareket etmektedirler.

Bu bölgesel örgütlerin çoğu, fon eksikliği, kötü yönetim ve vasıflı insan kaynağı yokluğu nedenleriyle güvenliği sağlayamamışlardır. Bu bağlamda G5 Sahel gibi yeni bölgesel örgütler doğmuştur. Sahel, Afrika kıtasında, Sahra kuşağının güneyinde, batıda Atlantik Okyanusu'ndan doğuda Kızıldeniz'e kadar uzanan, küresel düzey ile devlet seviyesi arasında kalan bölge türlerine örnek oluşturmaktadır. Sahel, dünyanın en fakir bölgelerinden biridir. Aynı anda aşırı yoksulluk, iklim değişikliğinin etkileri, sık görülen gıda krizleri, hızlı nüfus artışı, kötü yönetişim, yolsuzluk, çözülmemiş iç gerilimler, aşırılık ve radikalleşme, kaçakçılık ve terör bağlantılı güvenlik tehditleriyle karşı karşıyadır. Bu çerçevede Mali'deki 2011-2013 savaşının ardından ve Sahel bölgesinde sürekli istikrarsızlıkla karşı karşıya kalan Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer, Şubat 2014'te G5 Sahel çerçevesini oluşturmuşlardır. G5 Sahel, bölgesel kalkınma politikalarını ve güvenliği koordine etmek için tasarlanmıştır. Bu örgütün ekonomik kalkınmayı sağlama gibi farklı amaçları olsa da

bölgesel güvenlik iş birliği boyutu ön plana çıkmaktadır. Ancak bölge güvenlik sorunlarının çoğalması gözlemlenmektedir. G5 Sahel, kurulduğundan bu yana Sahel bölgesinde güvenliği sağlayamamıştır. Son yıllarda Mali ve Burkina Faso başta olmak üzere G5 Sahel ülkelerinde yaşanan askeri darbeler örgütü daha da etkisiz hale getirmiştir. Mali'nin 2022'de G5 Sahel'den ayrılmasıyla örgütün daha da etkisiz hale geleceğini tahmin edilmektedir. Bu tezin amacı Afrika'da güvenliğin bölgeselleşmesinin boyutlarını netleştirerek G5 Sahel organizasyonunu yeni bölgesel güvenlik teorisi kapsamında incelemek, başarısızlığının nedenlerini ortaya koymak, G5 Sahel ülkelerinin iş birliği detaylarını ayrıntılı bir şekilde bilgi vermek ve bölgedeki terör sebeplerini ve etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, G5 Sahel'in en büyük hedefi olan bölgede barış ve huzurun sağlanmasına odaklanacaktır. Çalışma, G5 Sahel'in başarısızlığının Sahel ülkelerinde alınan güvenlik önlemlerinin bölgenin gerçeklerine uyarlanmamasından kaynaklandığı hipotezine dayanmaktadır.

Çalışmanın yanıt arayacağı temel araştırma soruları ise şunlardır: Afrika'daki bölgesel güvenlik çalışmaları nelerdir? Güvenlik ihtiyaçlarına tutarlı bir yanıt vermekte midirler? Bölgede bulunan uluslararası güçlerin, bölge güvenliğini sağlamaktan başka başta ekonomi olmak üzere çıkarları var mıdır? Terörü durdurmak için bölgedeki karar alıcıların, siyasi sınıfların ve sivil toplulukların rolü nedir? Çalışmada, G5 Sahel ülkelerinin yaşadığı en büyük zorluk terörle mücadele olduğu için bölgedeki terörizmin üzerinde ağırlıklı olarak durulacaktır. Bölgede neden terör olayları gerçekleşmektedir? Teröristler kimlerdir? Terörü geliştiren faktörler nelerdir? Bölge hükümetleri bu olaylarda sorumlu mudur? Sahel bölgesindeki tehditlerle etkili bir şekilde mücadele etmek için en uygun yöntemler nedir? Çalışma, nitel araştırma yöntemini kullanarak bu soruların cevaplarını bulunacaktır. Elde edilen bilgiler literatür taraması ve metin analizi ile sağlanmıştır. Bu çalışma sırasında Türkçe, İngilizce ve Fransızca kitaplar, makaleler, raporlar, internet kaynakları ve yüksek lisans tezleri gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

Çalışma dört bölüme ayrılmıştır:

Birinci bölümde tezin kuramsal ve kavramsal çerçevesi anlatılacaktır. Bu bağlamda öncelikle bölge kavramı incelenecek ve farklı yazarlar tarafından nasıl tanımlandığı belirtilecektir. Bölge kavramı incelendikten sonra bölgeselcilik kavramı analiz edilecek, tarihsel gelişimi ve tipolojilerinden bahsedilecektir. Bölgeselciliğin

tipolojileri incelendikten sonra, bu tezin dayandığı teori olan yeni bölgeselcilik hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Ardından bölgeselleşme ile Bölgeselcilik arasındaki fark açılacaktır. Bu kavramlar açıklandıktan sonra Afrika'daki bölgesel politika ve kıtada nasıl ele alındığı hakkında bilgi verilecektir. Bunlar açıklandıktan sonra bölgeselleşme ve güvenlik birbirine bağlanarak bölgeselleşmenin güvenlikteki boyutları ayrıntılı olarak vurgulanacaktır.

İkinci bölümde Afrika'daki bölgesel güvenlik örgütlerinden bahsedilecektir. Afrika'nın nasıl bir kıta olduğu, yapısı ve önemi kısaca açıklanacaktır. Aynı zamanda, değişen dünyada güvenliğe yönelik mevcut tehditler doğrultusunda kıta ve küresel güvenliği ilgilendiren Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA), Afrika entegrasyon sürecinde üçüncü kurumsallaşma olan Afrika Birliği bağlamında incelenecektir. APSA'ya bağlı bölgesel kuruluşların her bölgede istikrarın sağlanmasında ne tür bir güvenlik politikası izledikleri incelenecektir. Bu bağlamda Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) Batı Afrika bölgesine yönelik güvenlik politikaları açıklanacaktır. Ardından Doğu Afrika Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi'nin (IGAD), Doğu Afrika bölgesinin güvenliği için ürettiği politikalar ele alınacak. Benzer şekilde, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun (SADC) Güney Afrika bölgesi için ne tür güvenlik stratejileri ortaya koyduğu da belirtilecektir. Ardından, Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECCAS) Orta Afrika bölgesi için güvenlik politikaları hakkında bilgi verilecektir. Son olarak, Arap Mağrip Birliği'nin (UMA) Kuzey Afrika'daki güvenliği nasıl ele aldığı hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Böylece, bu çalışmanın ana konusu olan G5 Sahel örgütünün nasıl hayata geçtiğini daha iyi anlamak için Afrika'nın Doğu, Batı, Orta, Güney ve Kuzey olmak üzere beş bölgede güvensizlikle nasıl başa çıkmaya çalıştığı ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde G5 Sahel ülkeleri ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu G5 Sahel çerçevesini daha iyi anlamak için G5 Sahel'nin kapsadığı alan ve ülkelerin arasındaki bağlardan ve tarihçelerinden bahsedilecektir. Burkina Faso, Mali, Çad, Moritanya ve Nijer olmak üzere her birinin siyasal tarihçesi, ekonomik ve güvenlik durumları açıklanacaktır.

Dördüncü ve son bölümde çalışmanın ana konusu olan G5 Sahel 4 ana başlık altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Birinci başlıkta G5 Sahel'in kurumsal yapısı ele alınarak G5 Sahel'in tarihsel arka planı, G5 Sahel'in organları ve görevleri ile G5'in acil durum programından bahsedilecektir. İkinci başlıkta Sahel bölgesindeki terörün özelliklerinin bir açıklaması olacaktır. Bu bağlamda Sahel bölgesinde varlığını gösteren terör grupları detaylı olarak ele alınacaktır. Daha sonra bu terörü geliştiren ana faktörler tanımlanacaktır. Sahel kuşağında Fransa gibi kıta dışı güçlerin stratejik çıkarlarının gölgesinde terörle mücadele anlatılacaktır. Son olarak, Sahel'deki iklim değişikliğiyle kötüleşen sosyo-ekonomik durum da açıklanacaktır. Üçüncü başlıkta, G5 Sahel'in güvenlik iş birliği platformu, sınır ötesi iş birliği, askeri ortaklığı, güvenlik ve kalkınma stratejisi ve G5 Sahel ortak kuvveti ele alınacaktır. Dördüncü ve son başlık olarak Sahel'de terörle mücadele başarısız olduğu için bu mücadeleyi yeniden düşünmenin gerektiği vurgulanacaktır. Bu bağlamda Sahel'de terörle mücadelede devlet kapasitelerinin güçlendirilmesi, Sahel ordularının reformu, Sahel'de eğitim durumunun iyileştirilmesi, terörle mücadelede sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi, Sahel ülkelerinde demokrasinin yeniden düşünülmesi ve kadınların terörle mücadeleye dahil edilmesi terörle mücadelede yapılması gerekenler olarak değerlendirilecektir.

Literatüre bakıldığında, bölgesel güvenlik sektöründe çok sayıda çalışma olmuştur ancak G5 Sahel örgütü ile ilgili olarak Türkçe literatürde eksiklik söz konusudur. Bölgesel güvenlik örgütlerini kapsayan bazı çalışmalar olsa da G5 Sahel'i örnek vaka olarak ele alan yüksek lisans veya doktora seviyesinde Türkçe çalışma gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma, bu konudaki Türkçe çalışma eksikliğinin giderilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Aynı anda Türkiye'de bilinmeyen bir konu hakkında bilgi vermiş olacaktır. Bu tezin bir diğer özelliği Sahel bölgesinde istikrarsızlığa neden olan faktörleri derinlemesine incelemesi ve ayrıca Sahel ülkelerinin gelişmesini engelleyen bu istikrarsızlıktan kurtulmaları için önerilerde bulunmasıdır. Hem araştırmacılar hem de Sahel ülkelerdeki karar alıcıları için faydalı olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sahel, Afrika kıtasında, Sahra kuşağının güneyinde, batıda Atlantik Okyanusu'ndan doğuda Kızıldeniz'e kadar uzanan, küresel düzey ile devlet seviyesi arasında kalan bölge türlerine örnek oluşturmaktadır. Bu bölgenin batısında yer alan Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad devletleri bir araya gelerek G5 Sahel örgütünü oluşturmuşlardır. Bu örgütün ekonomik kalkınmayı sağlama gibi farklı amaçları olsa da bölgesel güvenlik iş birliği örgütü boyutu ön plana çıkmaktadır. Bu tezin temel konusunu oluşturan G5 Sahel örgütü ele alınmadan önce bu çalışmanın dayandığı kavramsal çerçeveyi oluşturmak üzere bölge, bölgeselcilik, bölgeselleşme ve güvenlikte bölgeselleşme gibi kavramlar tarihsel kökenleri ve gelişimleri ile birlikte ele alınacak ve açıklanacaktır. Aynı zamanda güvenliğin bölgeselleşmesi ve özellikle Afrika'da bölgesel güvenlik kavramının nasıl ele alındığı anlatılacaktır.

1.1. Bölge Kavramı ve Analizi

Bölge kelimesinin İngilizcesi "region" sözcüğü Latince "yönlendirmek" anlamına gelen rego fiilinden türemiştir. Yani regio'nun asıl anlamı yönetişimle bağlantılıydı. Daha sonra, "yönetmek" veya "kural" anlamına gelen regere ile ilişkilendirilmiştir. Bugün, kavram çok anlamlıdır ve bölge terimi örneğin coğrafi alan, ekonomik etkileşim, kurumsal veya resmi yargı yetkisi veya sosyal veya kültürel özelliklere atıfta bulunabilir. Sonuç olarak, bölge tanımları araştırma alanına göre birbirleriyle farklılıklar gösterir ve hatta çelişir. Örneğin, Joseph Nye tarafından uluslararası bölge "coğrafi bir ilişki ve bir dereceye kadar karşılıklı bağımlılıkla birbirine bağlanmış sınırlı sayıda devlet" olarak tanımlanmıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki ilk kavramsallaştırma girişimleri arasında yer alan bu tanım, bölgelerin yapı taşları olarak devletlere odaklandığı için bölge olarak da kabul edilen birçok alanı

dışlamaktadır.[1] Farklı bir tanım sunan Richard Hartshorne'a göre bölge "diğer alanlardan bir şekilde farklı olan ve bu ayrımın genişlediği noktaya kadar uzanan belirli bir konum alanıdır".[2] Bu tanım, devletler içindeki veya devlet sınırları ötesindeki alanları ifade eder. Anssi Paasi tarafından da benzer bir tanım sunulmaktadır: "Bir bölge genellikle dünya yüzeyinin birbirleriyle bağlantılı özellikleri arasındaki tutarlı ilişkiden elde edilen bir uyum niteliğine sahip bir parçası olarak kabul edilir".[3]

Özetle, bölge ulusal devletin üstünde ve altında uzanan esnek bir kavramdır. Bu nedenle, bölgeler sadece politika yapıcılar için değil, aynı zamanda sosyal bilimlerin birçok farklı disiplininden akademisyen tarafından incelenen akademik konular arasında yer aldığı için bazı kavramsal açıklamalara açık bir ihtiyaç vardır.[4]

Yukarıda belirtildiği gibi bir bölge, bir veya daha fazla kriter temel alınarak tanımlanabilir veya belirli bir bölgede yaşayan tüm insanlara yönelik özelliklerle belirlenebilir. Bu amaçla sosyal bilimlerde en yaygın özellikler şunlardır: Fransa'daki Provence bölgesi örneğinde olduğu gibi etnik, kültürel veya dilsel özellikler; ABD'deki Tennessee vadisi örneğinde olduğu gibi iklim veya topografya; Ruhr bölgesi örneğinde olduğu üzere sinai veya kentsel gelişim; idari birimler; Kuzey Amerika'nın pamuk kuşağı örneğinde olduğu gibi ekonomik uzmanlaşma; Orta Doğu örneğinde olduğu üzere uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkiler.[5]

Kamu yönetimi bilimciler, bölgeyi dört kategoriye ayırarak tanımlamaya çalışmışlardır:

1. Coğrafi veya sosyal (fiziksel veya kültürel) özellikleri açısından bir bütün oluşturan ve bu özelliklere sahip diğer komşu bölgelerden farklı olan bir toprak parçası.

---

[1] Joseph S. Nye, *International Regionalism,* Boston, MA: Little, Brown and Company 1968, s. vii; Aktaran Louise Fawcett, "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism", International Affairs, Sayı. 80, No. 3, ss.429-446.
[2] Richard Hartshorne, *Perspective on the Nature of Geography*, Cicago: Rand McNally, 1959, s. 130.
[3] Anssi Paasi, *The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity*, Helsinki: Fennia, 1986, s. 115.
[4] Luk Van Langenhove, "What is a region? Towards a statehood theory of regions", *Contemporary politics, Sayı:*19, Tokyo 2013, s. 4.
[5] Mehmet Özel, "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:* 58, Ankara 2003, ss. 98-99.

2. İller ile merkezi devlet idaresi (Olağanüstü Hal Bölgesi gibi) arasındaki idari bölüm.
3. İllere göre daha büyük coğrafi birimler düzeyinde koordine edilmesi gereken bazı hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetsel birim.
4. Fransa, Belçika, İtalya gibi kimi ülkelerde bir yerel yönetim kademesi.

Bölge kavramına karşılık gelen tüm kullanımların yukarıdaki ayrımı içermediği söylemek gerekir. Örneğin, bazı devletlerin ekonomik nedenlerle oluşturduğu bölgesel birleşmeler ve örneğin sınır ötesi iş birlikleri burada bir bölge olarak gösterilmemiştir. Devletler topluluğunun küresel sistemine dayalı bir bölge çok sayıda devlet kapsayabilir. Bu anlamda uluslararası hukukta bölgesel örgütler ve daha küçük devletler arası topluluklar anlaşılmaktadır. Bölge bir devletin parçası ise, devlet içi bölümlemeyi göstermektedir.[6]

Bölge olgusunu daha iyi anlamayı amaçlayan bir başka farklılaşma ile incelemekte fayda var. Buna göre bölgeler ilk olarak üç kategoriye ayrılır; bu kategoriler de alt başlıklara ayrılmıştır: Birinci kategori bölgeleri, doğal bölge, ekonomik bölge, toplumbilimsel bölge ve idari bölge olarak ayırmaktadır. İkinci kategoride, bölgeler yapay olarak oluşturulan formlar dikkate alınarak ikiye ayrılır. Birincisi, bölge planlamasıyla ilgili kuruluşlar tarafından oluşturulan bölgeler; ikincisi, devlet ve yerel yönetimler arasında idari bir basamak olarak oluşturulan bölgelerdir. Üçüncü kategori ise bölgenin yapısal özelliklerine göre yapılmaktadır. Bu bakımdan üç farklı bölge türü vardır. Birincisi, devletin yetki genişliğine bakıldığında oluşturduğu il birimleri, bölge teşkilatlarıdır. İkincisi, bölge genelinde oluşturulan yerel yönetimlerdir (Fransa ve İtalya'da olduğu gibi). Üçüncüsü, bölge, bölgesel özerklikten yararlanan, ayrı bir anayasaya sahip, yasama ve yargı yetkilerine sahip (Alman eyaletleri gibi) bir bölgedir.[7]

Yukarıda yer verilen bölge kavramsalaştımaları ve tanımlarından ayrı olarak Alfred Schuetz tarafından halen geçerli olan iki yaklaşım geliştirilmiştir: İlki,

[6] Özel, a.g.e, s. 99.
[7] Özel, a.g.e, s. 100.

insanların günlük yaşamlarında sağduyulu düşünceleriyle inşa edilirken, ikincisi sosyal bilimcilerin anlayışlarını kapsamaktadır.[8]

İnsanlar bölgeler hakkında konuştuklarında, her zaman bir coğrafi alana veya o bölgenin belirli bir özelliğine başvururlar. Bu bölgeler küçük veya büyük olabilir. Tek bir devletin parçası olabilirler veya farklı devletlerden oluşabilirler. Keskin sınırlarla iyi tanımlanabilirler veya belirsiz olabilirler. Aslında, coğrafi gerçekliğin neredeyse her parçası bir bölge, hatta bir denizin etrafındaki alanlar (örneğin Akdeniz bölgesi) olarak adlandırılabilir gibi görünmektedir. Ancak, bölge olarak etiketlenmesi devlet gibi zor olan bir tür coğrafi alan vardır. İnsanların aynı coğrafi noktayı aynı anda farklı bölgelerin bir parçası olarak görmekte zorluk çekmedikleri de gözlemlenebilir. Bölge kavramının bu birinci derece anlamına bakıldığında, bölgelerin coğrafi gerçeklerden çok daha fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Bölgeler bu nedenle yalnızca yüzeyleri veya sınırları ile tanımlanmamalıdır. Bunlar, Searle'ın "kurumsal gerçekler" olarak adlandırdığı olgunun açık bir örneğidir; dünyanın insan mutabakatıyla yalnızca "gerçekler" olan bölümleridir. Örneğin, bir kâğıt parçasının beş avroluk bir banknot olarak sayılabilmesi için, paranın varlığına ve bu banknotun değeriyle ilgili bir dizi sözleşmeye ve bununla ticaret için bir pazara ihtiyaç vardır. Searle, bu gerçekleri kurumsal olarak etiketlemiştir çünkü var olmaları için insanlara ve insan kurumlarına ihtiyaç duyulmaktadır.[9] Bu, bölgeler için de geçerlidir: coğrafi bir alan olmasına rağmen, bir bölge insansız olamaz. Dolayısıyla bir bölge her zaman kurumsal bir gerçektir ve dolayısıyla aynı zamanda bir fikirdir. Bölgeler fikir olduğu için (coğrafi bileşenle birlikte), onlar hakkında konuşulmaktadır. Aslında, sosyal inşacı bir bakış açısına uygun olarak, bölgeler var oldukları için haklarında konuşulmaz, haklarında konuşuldukları için bölgeler var olurlar. Diğer bir deyişle, bir bölge her zaman söylem yoluyla inşa edilir. Böyle bir görüşe göre, bölge kavramı, aktörler tarafından devlet olmayan bir coğrafi alan hakkında konuşmak için kullanılan dilbilimsel bir araç olarak görülebilir.[10]

---

[8] Alfred Schuetz, "Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action", *Philosophy and Phenomenological Research,* Sayı:14, Eylül 1953, ss. 1-38.
[9] John R. Searle, *Making th Social World:The Structure of Human Civilization*, Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 224.
[10] Luk Van Langenhove, "What is a region? Towards a statehood theory of regions", *Contemporary Politics*, Sayı: 19, Eylül 2013, s. 5.

Buna göre, prensip olarak dünyada devlet olmayan her coğrafi alanın bölge olarak kabul edilebilir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bölgeler ne olmadıkları olarak tanımlanabilir: egemen devletler değillerdir. Ancak bölgeler, bir devlet olmamakla birlikte, bir dereceye kadar devlet özelliklerine bağlanabilir. Örneğin, bir bölgenin kendi bölgesel inovasyon politikası olabilir (tıpkı ulusal inovasyon politikaları olduğu gibi). Ya da vergileri artırabilir ve belirli kamu mallarının temini için kendi bütçesine sahip olabilir. Bölgeler, normalde devletlerle ilişkilendiren sembollere veya kurumlara (bayrak veya parlamento gibi) da sahip olabilir. Bu nedenle bölge kavramı, devlet olmamakla birlikte bir dereceye kadar bir devletmiş gibi görünen coğrafi alanlara atıfta bulunmak için de insanlar tarafından günlük dilde kullanılıyor gibi görünmektedir. Bu nedenle bölgelerden bahsetmek, devlet olmayan ancak bazı benzerlikleri olan bir şeye atıfta bulunmak için kullanılan dilsel bir araç olarak kabul edilebilir. Bu tür dilsel araçlar, devletlerin içindeki, üstündeki ve genelindeki alanlarla ilgilenebilir.[11]

Böylelikle bölge kavramı, insanların bir devlet olmayan ancak bir devlet gibi deneyimlenebilecek her türlü coğrafi mekândan söz etmesine olanak tanımaktadır. Bu anlamda bölgeler hakkında konuşmak, insanların mekanları ve kurumları düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Bu, günlük konuşmada bölgelere yapılan birçok atıfla örneklenmiştir. Örneğin parlamentolar ele alındığında: bu kurum uzun yıllar devletlerin demokratik işleyişiyle ilişkilendirilmiştir. Ancak bugün, doğrudan tek bir devlete veya bütünüyle bir devlete bağlı olmayan parlamentolar vardır. Örnekler arasında "Avrupa Parlamentosu" veya "Flaman Parlamentosu" yer almaktadır. Her iki durumda da, bu kurumlar bölgesel parlamento olarak anılmaktadır.[12]

Son olarak, bölge kavramının literatürdeki farklı anlamlarını detaylandırdıktan sonra, bölgenin gelişim durumu olan bölgeselcilik kavramı hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi, bu çalışmanın konusunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu bağlamda aşağıdaki başlık altında bölgeselciliğin nasıl kavramsallaştırıldığı, bilim insanları tarafından nasıl tanımlandığı ve bölgeselciliğin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir.

[11] Langenhove, a.g.e, s. 5.
[12] Langenhove, a.g.e, s. 6.

1.2. Bölgeselcilik

Bölgeselcilik, tek bir tanımı olmayan bir kavramdır. Bu bağlamda bölgeselciliğin net bir şekilde anlaşılabilmesi için farklı tanımların sunulması söz konusu olmuştur.

Klasik anlamda bölgeselcilik şu şekilde tanımlanmıştır: "belirli bir coğrafyada ekonomik, politik ve kültürel menfaatleri korumayı amaçlayan siyasi bir ideolojinin çıktısı olup, birbirine yakınsayan kimliklerin bir araya getirilmesi ile gerçekleştirilen, ortak duyguları ve hedefleri ifade eden yapılanma arzusuna verilen addır".[13]

Bu tanım incelendiğinde, bu çalışmanın ana konusu olan G5 Sahel örgütünü tam olarak kapsamasa da ilerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere örgütün özelliklerini kapsamaktadır. Örneğin örgüte üye ülkelerin aynı coğrafyada olduğu, aynı ekonomik zayıflığı ve hatta kültürel yakınlığı paylaştığı söylenebilir. Burada bu tanım, G5 Sahel örgütünün temel amacı olan güvenliği tamamen kapsamasa da kısmen kapsamaktadır. Çünkü güvensizliğin en büyük nedeni ekonomik zayıflık ve yoksulluktur.

Bölgeselciliğin başka bir tanımı: "ortak etnik, kültürel ve tarihsel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayan nüfusun, merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabalarını ifade eden bir kavramdır".[14] Ancak bu son ifadenin, bölgeselciliğin bütün boyutlarını içermediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü, bölgeselciliğin uzun zamandır bir parçalanma ilkesi olarak görülmesiyle birlikte, bugün giderek artan şekilde, büyük bir toplulukta kendi kendine yeterli ünitelerin bütünleşme ilkesi olarak da anlaşılmaktadır. Bu şekilde bölgeselcilik, özellikle son 20 yılda gitgide bölgesel kurumların özerkliğini amaçlayan "politik bölgeselcilik" anlamı kazanmıştır. Bu doğrultuda anlamlı bir başlangıç noktası, Bordeaux Açıklaması'dır. Bu açıklama bölgeselcilik tartışmalara yeni bir politik ve demokratik boyut kazanmıştır. Bordeaux Açıklaması, kamu yönetiminde bölgesel yapıların, bölgesel özerkliğin, ademi merkezileşmenin gerekliliğini ortaya koymakta, bölge kavramını tanımlamak ve demokratik bir bölümlemeyi, politik bir birliğin oluşturulmasına

[13] Gökhan Katıtaş, "Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği", *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi,* Cilt 7, İstanbul 2019, s. 122.
[14] Özel, a.g.e, s. 106.

yönelik önemli bir adım olarak gerekliliğini vurgulamaktadır. Böylece bölgeselcilik tarihinde yeni bir sayfa açılmış olmaktadır.[15]

Günümüzdeki bölgeselcilik, eşitleyici bir bütünleşme sürecine karşı bir refleks olarak kendini göstermektedir. Rozman'a göre, "bölgeselciliğin" beş boyutu vardır:

1. Ekonomik entegrasyon için ortak bir strateji (yani ekonomik entegrasyon) tarafından desteklenen ekonomik ilişkilerde hızlandırılmış bir artış;
2. Ortak eylem (yani kurumsal entegrasyon) oluşturmak için tasarlanmış zirveler ve kurumlar yoluyla siyasi ilişkilerin ilerletilmesi;
3. İşgücü göçü ve kurumsal ağlar yoluyla sosyal entegrasyon veya çeşitli mevcut sorunlarla ilgili gündem (örneğin, sosyal entegrasyon);
4. Küreselleşmenin ortasında ortak bir kültür tarafından kolaylaştırılan bölgesel bir kimliğin ortak tanınması (yani kimlik oluşumu); ve
5. Gerginliği azaltmak ve istikrarı sağlamak için genişleyen bir güvenlik gündemi (yani, güvenlik entegrasyonu).[16]

Bu boyutlara bakıldığında, tümü G5 Sahel ile ilgili olsa bile, öncelikle ikinci boyut olan "ortak eylem" ve beşinci boyut olan "güvenlik entegrasyonu"nun öne çıktığını söylemek mümkündür. Elbette ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere G5 Sahel sadece güvenlik değil, güvenlik açısından vazgeçilmez olan kalkınma konularına da değinmektedir. Bu bağlamda ilk boyutu olan ekonomik entegrasyon da G5 Sahel'in anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu boyutlar, daha iyi anlaşılmalarını sağlamak üzere aşağıda "Bölgeselciliğin Tipolojileri" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ayrıntılardan önce bölgeselcilik kavramının tarihçesi ve sınırları ele alınacaktır.

1.3. Bölgeselciliğin Tarihsel Gelişmesi

Bölgeselciliğin tarihi gözden geçirilerek kavramın güncel ve Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. Mevcut faaliyetlerinin bir anlık görüntüsünü sunmak kadar, bölgesel organizasyon ve faaliyetlerin farklı aşamalarını ve artan büyümesini gözlemlemek de bölgeselcilik kavramının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bunu yapmak, farklı kuruluşların yaşam döngülerini izlemek ve

[15] Özel, a.g.e, s. 106.
[16] Gilbert Rozman, *Northeast Asia's Stunted Regionalism Bilateral Distrust in the Shadow of Globalization*, Cambridge: Combridge University Press, 2004 s. 6.

aynı zamanda gelişimlerini etkileyen temel süreçleri, olayları ve "dönüm noktalarını" not etmeye olanak tanımaktadır. Bölgeselcilik doğrusal veya tekdüze bir süreç olmaktan uzaktır; aksine, çeşitli dış ve iç faktörlerle şekillenen aşamalar halinde ortaya çıkmıştır.[17]

Bölgeselcilik genellikle dalgalar halinde ilerlediği öngörülmektedir. Bu çerçevede Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında bölgeselcilik birinci ve ikinci olmak üzere iki dalgaya bölünmüştür. Bununla birlikte, 2. Dünya Savaşı sonrası bölgeselciliğin farklı bölgeler ve sorun arenalarında genişlemesi, Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk'taki statüsü üzerinde güçlü bir etki bırakmıştır. Savaş sonrası ortaya çıkan ilk bölgeselcilik girişimleri üç ana tür etrafında kümelenmiştir: güvenlik bölgeselciliğe (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO, Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı-SEATO, Merkezi Antlaşma Teşkilatı-CENTO), ekonomiye (Avrupa Toplulukları -AT, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması-NAFTA, Pasifik İttifakı Serbest Ticaret Bölgesi-PAFTA) ve daha çok amaçlı örgütlere (Amerikan Devletleri Örgütü-OAS, Afrika Birliği Örgütü-OAU veya Arap Devletleri Ligi-LAS) odaklananlardır.[18] İlk iki tür, görünüşlerine rağmen, bağlantısız değildi, ekonomik bölgeselcilik Avrupa Toplulukları'nda olduğu gibi belirgin bir güvenlik mantığına sahipti. Bu çalışmanın konusu olan güvenlik bölgeselciliği, ekonomik ve diğer karşılıklı bağımlılık biçimlerini de yansıtmaktadır. Avrupa deneylerinin ve NATO'nun yarı-bölgeciliğinin dışında kalan erken dönem bölgeselcilik girişimleri CENTO ve SEATO örneklerinde olduğu gibi pek başarılı olamamıştır. Güvenlik Konseyi'nin oluşumuna yansıyan Soğuk Savaş ortamında, BM ile bölgesel örgütler arasında öngörülen ilişki gerçekleşmemiştir. Bölgeselcilik için yeni bir yasal temel de ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte, daha geniş bir anlamda, bölgecilik kavramı ve pratiği daha sağlam bir şekilde kurulmuştu. Birleşmiş Milletler sistemi üzerindeki bariz kısıtlamalarla, barış, güvenlik ve ekonomik kalkınma, Doğu-Batı ayrımının her iki tarafındaki kurumlar tarafından bölgesel olarak sağlanmıştır. Farklı bölgesel aktörler de göreli zayıflıklarına ve süper güçlere bağımlılıklarına rağmen yavaş yavaş güçlenmişlerdir. Avrupa Topluluğu bunun en bariz örneğidir, ancak yalnız değildir.

---

[17] Louise Fawcett, "The History and Concept of Regionalism", *NU-CRIS Working Papers W-2013/5,* s. 9.

[18] Mario Telo, *Globalisation, New Regionalism and the Role of the European Union (ed) European Union and New Regionalism 2nd (edn)*, Farnham: Ashgate, 2014, ss. 1-18.

Bunlar, her şeyden önce, bölgesel kurumlar için ekonomik entegrasyon, kurumsal kalkınma, güç dengeleme, uyumsuzluk ve güvenlik topluluklarının gelişimi konularında derslerle birlikte öğrenme yılları olarak nitelendirilebilir. Sadece bir dizi yeni bölgesel kurum ortaya çıkmakla kalmamış; ayrıca değişen bölgesel ve küresel ortamda uyum sağlamayı, hayatta kalmayı ve gelişmeyi öğrenmişler ve bu, gelecekteki zorluklarla yüzleşmek açısından önemli olmuştur.[19]

Daha sonraki Soğuk Savaş dönemi, bölgesel düzeyde kurum inşasının daha ileri bir dönemini görmüştür. Bazı örnekler: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği-ASEAN, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu-ECOWAS, Güney Asya Bölgesel İş birliği Teşkilatı-SAARC ve Körfez İş birliği Konseyi-KİK'tir. Örneğin KİK, İran Devrimi (1978-1979) ve 1980'de başlayan İran-Irak Savaşı ile karakterize edilen düşmanca ve zor bir güvenlik ortamında kurulmuştur. Tüzükleri genellikle siyasi açıdan daha tarafsız ekonomik gündemlere vurgu yapsa da, hepsinin bir güvenliği ve ekonomik yönelimi vardır. KİK buna bir örnektir. Diğer yandan, Avrupa'da Güvenlik ve İş birliği Konferansı'ndan doğan (Security and Co-operation in Europe-CSCE) Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı-AGİT ve İslam İş birliği Teşkilatı-İİT coğrafi erişim ve yönelim açısından oldukça farklıydı. 1967 ve 1986 arasında kurulan tüm bu kurumlar, Avrupa odaklı ekonomik bölgeselciliklerden ve NATO tipi güvenlik ittifaklarından uzaklaşma yönünde bir değişikliğin işareti olsa da bu ana eğilimler geçerliliğini korumuştur. Soğuk Savaş temellerine ve sınırlı başlangıç kapsamına rağmen ASEAN örneğinde de olduğu gibi Soğuk Savaş temellerine ve sınırlı başlangıç kapsamlarına rağmen bu örgütler geçerliliklerini korumaya devam etmektedir. Birçoğu da Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik mimarisinde görev alanlarını ve faaliyetlerini önemli ölçüde genişletmiştir.[20]

Geçmişe bakıldığında, Soğuk Savaş'ın seçici büyüme ve bölgeselciliğin pekiştirilmesi için bir arena olduğu kanıtlanmıştır. Bu arka plana karşı, ikinci bölgesel genişleme dalgası Soğuk Savaş sona erdikten hemen sonra başlamıştır. Uluslararası sistem değişikliği, Soğuk Savaş'ın başlarında olduğu gibi, özellikle süper güç koruma kalkanlarının kaldırılması, uluslararası güvenlik ortamını daha savunmasız ve

[19] Fawcett, a.g.m, s. 10.
[20] Fawcett, a.g.m, s. 10.

bölgeselciliği daha çekici hale getirmiştir.[21] Buna bağlı olarak bölgeler ve beraberindeki kurumlar önem kazanmıştır: Asya Pasifik Ekonomik Konferansı (APEC), ASEAN Bölgesel Forumu (ARF), Arap Mağrip Birliği (UMA) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) dahil olmak üzere bir dizi yeni örgüt kurulurken, eski örgütler üyeliklerini genişletmişiler ve farklı görev ve faaliyetler üstlenmişlerdir. Ancak başlangıçta, iki dünya savaşından sonra olduğu gibi, Birleşmiş Milletler sisteminin yeniden canlandırılmasında ifade edilen evrenselcilik umutlarının yeniden canlanması da söz konusu olmuştur. BM için, 1991 Körfez Savaşı sırasında zirveye çıkan Soğuk Savaş sonrası bir dizi başarıyla desteklenen yeni bir dönem beklentileri vardı. Devam eden ve daha karmaşık küresel krizler, teori ve pratikte bölgeselciliğin olanaklarının önemli ölçüde yeniden değerlendirilmesine ve bununla birlikte, bir alternatif olmasa da, bölgeselciliğin en azından çok taraflılığa önemli bir ek olarak olması gerekliliğinin giderek artan bir şekilde kabul edilmesine yol açmıştır.[22]

Soğuk Savaş sonrası yeni bölgeselcilik girişimlerinin artması ve devletler, BM ve önceden var olan çok taraflı kurumlar tarafından kendilerine bahşedilen yeni meşruiyetin bir araya gelmesi, uluslararası aktörler olarak profillerini kesinlikle yükseltmiştir.[23] Louise Fawcett tarafından "yeni bölgeselciliklerin patlaması" olarak adlandırılan bu niceliksel artışın yanı sıra niteliksel olarak görev ve faaliyetlerin genişletilmesi gibi önemli değişiklikler de olmuştur. Bu süreçte Pan-Afrika Parlamentosu ve Adalet Divanı gibi yeni kurumlarıyla reform edilmiş Afrika Birliği çatısı altındaki Afrika örgütleri öne çıkmaktadır. Kurumların barış operasyonları ve diğer güvenlik hükümleri açısından güçlendirilmesi, demokratik uygulamaların veya insan ve azınlık haklarının desteklenmesi ve korunması, Amerika (OAS ve MERCOSUR) ve Avrupa'daki (hem AB hem de AGİT) kurumlarda da görülebilir.[24]

Güvenlikle bölgeselleşmeye gelince, 1950'ler ve 1960'lar arasındaki bölgesel entegrasyonun başlangıçta ekonomi odaklı olmasına rağmen aynı zamanda barış ve güvenlikle ilgili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ulus devleri bir çözüm olarak görülmemektedir. Tam tersine sorun olarak algılanmıştır. Bu konu ile ilgili geliştirilen

---

[21] Barry Buzan ve Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security,* Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 17.
[22] Fawcett, a.g.m, s. 11.
[23] United Nations University, UNU-CRIS, https://cris.unu.edu/ (Erişim tarihi: 20.10.2021).
[24] Fawcett, a.g.m, s. 11.

teoriler ise federalizm, işlevselcilik ve yeni işlevselcilik olmuştur. AB'nin öncülerine ilham veren federalizm, bir teoriden çok siyasi bir programdı ve ortaya çıkacak yeni bir devlet tipi olsa bile ulus-devlete şüpheyle yaklaşıyordu. Bjorn Hettne tarafından belirtildiği üzere federalizm ile ilintili çok belirgin bir teorisyen yoktur. Diğer yandan işlevselcilik özellikle David Mitrany ismiyle beraber anılmaktadır. İşlevselcilik bir teori olarak kalmayıp barışın inşasına bir yaklaşım olmuştur. İşlevciler için en temel soru çeşitli insani ihtiyaçların hangi siyasi düzleminde en iyi şekilde karşılanabildiğidir. Genel olarak, en iyi yöntem ulus devletin ötesine geçmekti, ancak mutlak anlamda bölgeselleşme olmadığını söylemek doğru olacaktır. Ne de olsa federalizm ve işlevselcilik ulus devletin ortadan kalkmasını istemiş, ancak farklı yöntemler ve farklı yollar izlemişlerdir. Yeni işlevselcilik, entegrasyonu bir bölge inşa etme süreci olarak açıkça tartışmış ve güvenlik açısından da olumlu etkiler olmuştur. Esasen, yeni işlevselcilik, Ernst Haas tarafından yazılan Avrupa bölgesinin inşası teorisiydi. Karl Deutsch tarafından vurgulandığı üzere, Avrupa'da yaratılan "bölgesel bir güvenlik cemaat" iydi ve tanımı: üye devletlerin halkları arasında barışçıl bir değişim olabileceğine dair uzun vadeli ve güvenilir umut sağlayacak güçlü ve yaygın kurum ve uygulamaların yerleştirilmesidir.[25]

Bugün, eski dalga veya bölgeselcilik kuşağı ile son yeni bölgeselcilik kuşağı arasında ayrım yapmak yaygınlaşmıştır. Bu "yeni bölgeselcilik" aşağıda anlatıldığı gibi 1980'lerin ikinci yarısında başlamış ve şimdi dünya çapında kalıcı bir olgu haline gelmiştir. Bölgeselcilik üzerine yapılan yeni çalışmalar, özellikle küreselleşme ile ilgili koşullar olmak üzere yeni konuları ele almıştır. Daha yeni teorik çalışmalarda, güvenlik kaygıları hala geçerliydi, ancak çatışmaların bölgeselleşmesi tehlikesine rağmen ülkeleri iş birliğine zorlayan faktörler olarak görülüyorlardı. Bu, yerel çatışmaların dışa doğru yayıldığı veya komşu ülkelere yayıldığı, ayrıca bir tür bölgesel örgütün diplomatik veya askeri müdahalesinin veya tercihen çatışma çözümünün olduğu anlamına gelmektedir. Güvenliğin bölgeselleştirilmesi kendi başına bir tarz haline gelmiştir.[26]

[25] Hettne Björn, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Ankara 2008, s. 89.
[26] Björn, a.g.m, s. 9.

Afrika'da ayrı olarak bölgeselciliğin tarihi incelendiğinde, Afrika'daki şu anda aktif olan bölgesel örgütlerin çoğu, 1970'lerin ortalarından 1980'lerin başına kadar ilk dalga ve ikincisi 1990'ların ilk yarısında olmak üzere iki dalga halinde kurulmuştur. Bu dalgalar, Afrika ülkelerinin benimsediği pozisyonlardan ve girişimlerden ve dünyanın geri kalanındaki olaylardan ve gelişmelerden açıkça etkilenmiştir. Bu nedenle, ilk dalganın ilham kaynağı, Afrikalı politika yapıcıların bağımsızlık sonrası bilinçli entegrasyon arayışıyla ilgiliydi, ancak bir dereceye kadar Avrupa Topluluğu'nun başarısına ve İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katıldığı 1970'lerdeki ilk genişlemesine bir yanıt olarak da görülmek mümkündür. İkinci dalga, tamamen yeni gruplaşmalar oluşturulmak yerine mevcut bölgesel organların yetkilerini canlandırmaya ve genişletmeye odaklanmıştır.[27] Afrika'da, otuz yılı aşkın bir süredir bölgesel iş birliğiyle flört eden bir kıtada benzer hamleler devam ediyordu ve bu süre zarfında birçok bölgesel örgütte birçok ülkenin üst üste gelen üyeliğinin dünyanın en yoksul bölgesinde ekonomik kalkınma sağlayamadığı görülmüştü. Artan yoksulluk, AIDS ve sıtma gibi hastalıkların yayılması ve dünya ekonomisinde neredeyse tamamen marjinalleşme ve uluslararası kurumlar açısından neoliberal ekonomi politikalarının genel olarak onaylanması karşısında, bir dizi Afrikalı lider bölgesel ve alt bölgesel iş birliğinin erdemini tüm kıtayı etkileyen rahatsızlıktan çıkış yolu olarak tanımaya başlamıştır. Böylece Gana'nın bağımsızlık sonrası ilk lideri Kwame Nkrumah'ın ortaya attığı pan-Afrika birliği fikri, 2001 yılında imzalanan antlaşma ile bir Afrika Birliği vizyonunda bir kez daha onaylanmıştır. Neredeyse eş zamanlı olarak, Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık'ın (NEPAD) duyurulması, bağımsızlık sonrasında siyasi ve ekonomik etkileşimin yavaş temposundan uzak olan Afrika ülkeleri arasında iş birliğine doğru bir acele olduğunu öne sürmüştür. Afrika ülkeleri küreselleşmenin tek tek ülkelere veya bir bütün olarak kıtaya belirgin bir fayda sağlamadığını fark edince, kıta aniden yeni girişimler dalgası ve âtıl anlaşmaların yeniden başlamasıyla sarsılmıştır. Mevcut en iyi seçenek, mikro-bölgecilik altında kamu ve/veya özel faaliyetler yoluyla ortaya çıkan resmi olmayan sınır ötesi

[27] Tesfaye Dinka ve Walter Kennes, *Africa's Regional Integration Arrangements History and Challenges*, Maastricht: The European Centre for Development Policy Management, 2017, s. 6.

girişimlerin yanı sıra resmi, kurumsallaşmış iş birliğini teşvik etmek için gelişmiş bölgesel entegrasyon şeklinde toplu eylemde yatıyor gibi görünüyordu.[28]

Kısacası, 1945'ten bu yana bölgeselcilik hem hayatta kalmış hem de yeni uluslararası sistem zorluklarına iyi adapte olmuştur. G5 Sahel devletleri gibi gelişmekte olan devletlerin küresel yönetişim normlarını etkilemeye çalıştığı daha çok kutuplu bir uluslararası sistemde, bölgeselcilik gelişmiş bir rolden yararlanmaktadır. Daha da önemlisi, BM ve diğer çok taraflı kurumlar tarafından tanınması, bölgesel kurumların çok daha sağlam bir katılımının önünü açmıştır.[29] Yeni güvenlik bölgeselciliği açısından aşağıda da daha fazla üzerinde durulacağı üzere, ilişki karmaşık bir ilişki olmaya devam etmekte ve daha birleşik bir sistem fikri gerçekleşmemiştir. Ancak tarih ve deneyim, bölgesel kurumların Uluslararası İlişkilerde yeni bir meşruiyet kurduğunu ve AB ile BM veya AU ve BM arasında kurulan ortaklıkların (örneğin Darfur'da 2008'den beri ortak bir barış operasyonundaki iş birliği) bu açıdan örnek teşkil ettiğini göstermektedir.[30]

Bölgeselciliğin tarihsel gelişimini inceledikten sonra G5 Sahel örgütünün ikinci dalga bölgecilikte yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Üçüncü bölümde belirtildiği gibi, G5 Sahel organizasyonu 2014 yılında kurulduğuna göre, doğrudan ikinci bölgeselcilik dalgasına girmektedir. Bununla birlikte, G5 Sahel, daha az ölçüde Pan-Afrikanizm üzerine kuruludur. Bu doğrultuda G5 Sahel ülkeleri, kendi ülkelerinin güvenliğini kendilerinden başka kimsenin sağlayamayacağını anladıklarında G5 Sahel örgütünü kurmuşlardır. G5 Sahel'nin nasıl bir bölgeselcilik olduğunu anlamak için bölgeselcilik türlerini açıklamanın faydalı olduğu görülmüştür.

1.4. Bölgeselciliğin Tipolojileri

Dina Balan tarafından aktarıldığına göre bölgeselciliğin coğrafi anlamda bir grup insanın bir bölgeye aidiyetinden başka bir şey olmadığı ifade edilmiştir.[31] Ancak bu tanımın kimlik, siyasi, idari, hukuki, sosyo-ekonomik, coğrafi, bölge planlama gibi unsurları tam olarak kapsamadığını söylemek mümkündür. Bölgeselcilik, ortak

---

[28] Mary Farrell, "The Global Politics of Regionalism: An Introduction", *pragrave,* London 2005, s. 1.
[29] Heiner Hanggi, Ralf Roloff ve Jurgen Ruland, *Interregionalism and International Relations (ed),* Routledge advances in international relations and global politics, 2008, s. 18.
[30] Fawcett, a.g.m, s. 12.
[31] Dinu Balan, "Regions, Regionalism, Regionalisation. Clarifications Conceptuelles et Terminologiques", *Codrul Cosminului,* Suceava 2013, No. 1, s. 121.

çıkarların farkındalığını ve aynı zamanda bu çıkarların yönetimine katılma arzularını temsil etmektedir. Doğal olarak işlerini yönetmeyi arzulayan bir topluluk var, çünkü kendisini bu şekilde yerel çıkarları en iyi bilen, anlayan, yönlendiren ve savunan bir topluluk olarak görmektedir. Bu nedenle bölgeselcilik, toplulukların kendilerini doğrudan ilgilendiren sorunların çözülmesinden sorumlu olma konusundaki derin arzularına karşılık gelmektedir. Temelinde kimlik doğrulama ihtiyacını karşılama ihtiyacına sahip bölgesel kurumların kurulması yoluyla belirli bir bölgesel gücün elde edileceği öngörülmektedir. Bu nedenle bölgeselcilik sadece bölgesel dengesizliklerin, bölgesel ekonomik azgelişmişliğin farkından değil, ancak her şeyden önce kültürel yetersizlik hissi ve belirli bir bağlamda kendi kimliğini üstlenememe, sosyo-ekonomik değişimin ve ulusal devletin merkeziyetçiliğinin varlığından ortaya çıkmaktadır. Devlet krizi ve diğer bölgesel yapıların onu değiştirememesi, bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.[32]

Bölgeselcilik literatüründe bazı tipolojilerin olduğu görülmektedir. Jacques de Lanversin, varyantları bölgesellikten ayırt etmek için çeşitli kriterler kullanır. Örneğin, anayasal bölgeciliği, idari bölgeciliği ve modern bölgeciliği ayırt etmek için ilk olarak ulusal bölgecilik ile uluslararası olanı birbirinden ayırmıştır. Kısmen, az önce bahsedilen tipolojiyi karşılayan bir başka önemli tipoloji, bölgenin büyüklüğüne ve uluslararası boyutuna yaklaşımının temellerini atan Winfried Lang'e aittir. Üç tür bölgeselciliği ayırt etmiş: 1- aşağıdan yukarıya doğru elde edilen bir bölgeselcilik (federalizm), çarpıcı bir özerklik eğilimine sahip bölgelerde karşılaşılan, sırasıyla yukarıdan aşağıya dayatılan bir bölgeselcilik (ademi merkeziyetçilik) olabilen ulusal (iç) bölgeselcilik; 2- sınır ötesi iş birliğine dayalı sınır ötesi ve ulusötesi bölgeselcilik; 3- Avrupa entegrasyon sürecine karşılık gelen, ortak çıkar bölgeselciliğin olan devletler arasında iş birliğini amaçlayan uluslararası bölgeselciliktir.[33]

Burada G5 Sahel'e uygun olarak "sınır ötesi ve ulusötesi bölgeciliğe" sahip olduğu söylenebilir. Dördüncü bölümde de açıklandığı üzere G5 Sahel devletleri birbirleriyle sınırları paylaşmaktadır. Üç ülke, Burkina Faso, Mali ve Nijer tarafından

[32] Balan, a.g.m, s. 122.
[33] Balan, a.g.m, s. 122.

paylaşılan tek bir sınırı bile var ve bölgenin en güvensiz bölgesi olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bölgesel iş birliğinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Michael Emerson tarafından geliştirilen Karadeniz bölgesindeki olası bölgeselcilik türleri şunlardır:

- Teknik bölgeselcilik: Objektif kriterler, maliyet ve faydalarını en iyi kapsayan bölgesel düzeye belirli kamu politikası işlevlerini atan bir bölgeselcilik;
- İyi komşuluk bölgeselcilik: Komşu siyasi yargı bölgeleri, iyi ilişkiler ve dostluk kurmak amacıyla birlikte cana yakın faaliyetler düzenen bir bölgeselcilik;
- Güvenlik bölgeselciliği: Yasadışı göç, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, terörizm ve genel olarak stratejik güvenlik gibi ortak tehditlerle karşı karşıya kalan bir bölgeselcilik;
- Eklektik bölgeselcilik: Açık bir stratejik görüş veya seçim için belirgin kriterler olmaksızın akla gelebilecek birçok bölgesel iş birliği türünü deneyen bir bölgeselcilik;
- İşlevsiz bölgeselcilik: Katılımcılar arasındaki ciddi siyasi farklılıklardan veya verimsizliklerden dolayı hayal kırıklığına uğramış, bölgesel iş birliğini inşa etmeye yönelik boşuna girişimler olan bir bölgeselcilik;
- Kurumsal bölgeselcilik: Bölgesel iş birliğini teşvik etmek için tasarlanan idari ve örgütsel yapılara odaklanan bir bölgeselcilik;
- Dönüştürücü bölgecilik: Bölgenin "Avrupalılaşmasına" yönelik bir çalışma aracı olarak bölgesel işbirliği;
- Telafi edici bölgeselcilik: Avrupa Birliği'nin, bu bloğa dahil olmamanın dezavantajları için sınırlarının hemen yakınında olan yabancıları telafi etmeye çalıştığı bir bölgeselcilik; ve son olarak;
- Jeo-politik bölgeselcilik: Bir etki alanını güvence altına almak için önde gelen güçlerin hedefleriyle ilgilenen bir bölgeselciliktir.[34]

Burada bu çalışmaya yanıt veren bölgeselcilik türünün güvenlik bölgeselciliği olduğunu söylemek doğru olacaktır. İlerleyen bölümlerde açıklanacağı gibi, G5 Sahel

[34] Michael Emerson, *The EU's New Black Sea Policy What kind of regionalism is this?,* SSRN Electronic Journal, Brüksel, ss. 2-4.

organizasyonunun en büyük amacı, Sahel bölgesinde yasadışı göç, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, terör ve genel olarak diğer güvenlik tehditlerinin ortak savunması yoluyla bir refah, kalkınma ve güven ortamı oluşturmaktır. Bu bağlamda, bu tezde güvenlik bölgeciliği daha çok kullanılacaktır.

Bölgeselciliğin ikinci unsuru insan psikolojisine dayanır: her insanın kendi çıkarlarını yönetme arzusu, her bireyin, herkesten daha iyi, en uygun çözümle karşılaştığı sorunlara getirme kapasitesine sahip olduğuna dair genel olarak insan inancına dayanmaktadır. Bölgeselcilik, insan faktörünü desteklemeye ve küçük grupların siyasi meselelere daha derin katılımına katkıda bulunmaya çalışır, aynı zamanda demokrasiyi desteklemek için bir araçtır.

Ulusal çerçevede, bölgeselci eğilim klasik ifadesini bulur. Anayasal bölgeselciliğin idari ademi merkeziyet ile federalizm arasında bir ara derece olduğu söylenebilir. Anayasal bölgeselcilik devletin üniter karakterini etkilemez. Bu durum, ulusal devlet ile federal eyalet arasındaki sınırda bulunan bölgesel eyaletleri olan İtalya ve İspanya'nın durumudur. Ancak basit idari ademi merkeziyetten federal örgütlenme biçimlerine kadar farklı anayasal bölgeselcilik biçimleri vardır.[35]

Bölgeselcilik tipolojileri incelendikten sonra 21. yüzyılda en çok kullanılan bölgeselcilik türü olan yeni bölgeselcilik ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.5. Yeni Bölgeselcilik

İngilizce'deki "new regionalism" kavramı, yeni bölgecilik, yeni bölgeselcilik veya yeni bölgeselleşme olarak farklı şekillerde Türkçe'ye çevrilmiştir.[36] Yeni bölgeselcilik yaklaşımında bölgeler sadece resmi örgütler olarak değil, "verili" olarak değil, küresel bir dönüşüm sürecinde inşa edilmiş ve yeniden inşa edilmiş olarak anlaşılmıştır. Bu nedenle bölge statik bir form değil, gelişiminde dinamik ve değişime ve adaptasyona açıktır. Yukarıda bahsedilen teorilerden daha geniş bir bakış açısıyla yeni bölgeselcilik, ekonomik, kültürel, politik ve sosyal yönleri kapsayan çok boyutlu bir entegrasyon biçimi olarak kabul edilmiş ve böylece bölgesel faaliyetler anlayışını serbest ticaret anlaşmalarının veya güvenlik rejimlerinin oluşturulmasının ötesine

[35] Balan, a.g.m, s. 124.
[36] Can Giray Özgül, "Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye Büyükşehir Belediye Sistemine Yansımaları", *Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi*, Ankara 2017, Cilt: 3, Sayı: 11, s. 30.

genişletmiştir. Yeni bölgeselciliğin aynı zamanda bölge inşa etme, bölgesel tutarlılık ve kimlik oluşturma gibi stratejik bir amacı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yeni bölgeselcilik, bazı benzerlikler olsa da, diğer teorilerin önerdiğinden daha çeşitli bir entegrasyon biçimi olarak görülmektedir. Çağdaş bölgeselcilik gerçekten küresel arenadaki farklı koşulları, değerleri ve hatta ideolojik konumları yansıtan birçok farklı bölgeselcilikten oluşmakta ve belirli bir bölgenin tarihsel, sosyal ve politik koşullarının, güçlü ve zayıf yönlerinin bir ürünüdür. Yeni bölgeselleşme süreçleri, çeşitli bölgeselci çerçevelerde iş birliği yapmak için çeşitli itme ve çekme faktörlerine yanıt veren topluluklar ve toplumlarla birlikte bölgenin "altından" ve "içinden" ortaya çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, bölgeselcilikle uğraşan aktörler arasında devletler, devlet dışı aktörler, örgütler ve sosyal gruplaşmalar yer almaktadır.[37]

Yeni bölgeselcilik terimi artık tartışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yeni bölgeselcilikte neyin "yeni" olduğu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için, kısmen örtüşen ve kısmen rekabet eden disiplinler ve anlamlar arasında ayrım yapılabilir. Bu bağlamda, birçok bilim insanı ve politika yapıcı yeni bölgeselciliğe mevcut dalga veya bölgeselcilik dönemi olarak atıfta bulunmaktadır. Boas, Marchandand ve Shaw, bölgeselleşmiş bir dünyanın bir yenilik değil, insanlık tarihinin bütünleşmiş bir parçası olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle, çoğu zaman -yukarı da anlatıldığı gibi- eski bölgeselcilik ve yeni bölgeselciliğin dalgalara veya bölgeselciliğin nesillerine atıfta bulunarak ayırt edildiği açıktır.[38]

Bazı teorisyenler, 1930'ların korumacı eğilimini bölgeselciliğin ilk ana dalgası olarak adlandırmaktadırlar. Bununla birlikte, daha sık olarak, (gönüllü ve kapsamlı) bölgeselciliğin ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası bir olgu olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgeselciliğin birkaç neslinden ve çeşitlerinden bahsedilebilir. Hettne'ye göre, genellikle eski ve yeni bölgeselcilik olarak adlandırılan iki ana bölgeselcilik dalgası olmuştur. Yukarıda açıklandığı gibi, eski ve yeni bölgeselcilik Soğuk Savaş dönemine ve sonrasına göre tanımlanmıştır. Eski ve yeni bölgeselcilik arasında hem süreklilik hem de benzerlikler vardır, böylece

---

[37] Farell, a.g.e, s. 8.

[38] **Morten Bøås, Marianne H. Marchand ve Timothy M. Shaw , *The Weave-World: The Regional Interweaving of Economies, Ideas and Identities, (Ed: Fredrik Söderbaum ve Timothy M. Shaw) Theories of New Regionalism*, A Palgrave Macmillan Reader, 2003, s. 197.**

çağdaş bölgeselciliği incelerken kolayca daha önce görülmüş hissi elde edilebilir. Örneğin, eski bölgeselcilik döneminde birçok bölgesel proje ve bölgesel organizasyon başlatılmış ve daha sonra 1980 ve 1990'larda yeniden açılmıştır. Bu koşullar altında tarihsel olanı güncel olandan ayırmak genellikle zordur. Buna cevaben Hettne, yeni bir dönemi veya yeni bölgeselcilik dalgasını tanımlamak yerine, yeni bölgeselcilik kalıplarının tanımlanmasını daha uygun bulunmaktadır, yani zamansal anlamdan ziyade ampirik olarak yeni bölgeselciliği savunmaktadır. Bu bağlamda eski bölgeselcilik hakkındaki daha önceki teoriler, bölgeselciliği, makro bölgenin tanımını bir grup bitişik devlet arasındaki bir tür iş birliğinden kaynaklanan bir sonuç haline getiren devlet güdümlü bir olgu olarak ele almıştır. Bugün bölge daha karmaşık ve anlaşılması zor bir olgudur, ancak bunu anlamlandırmak için, Vestfalya devlet sistemi ve ulusal alan ile ilişki içinde görmek gerekmektedir. Bu nedenle, bölge kavramı, ister resmi bir bölgesel organizasyon isterse gayri resmi bir bölgeselcilik sürecinin gerçekleştiği bir alan olsun, ya bir alt-ulusal bölgeye ya da uluslarüstü bir bölgeye atıfta bulunularak kullanılmaktadır.[39]

Eski ve yeni bölgeselciliğin arasındaki farkı anlamak için UNU/WIDER[40] araştırma projesini incelemenin faydası olacaktır. Bu bağlamda eski ve yeni bölgeselcilik arasındaki farklar başlangıçta aşağıdaki gibi yazılmıştır:

- Eski bölgeselcilik iki kutuplu bir Soğuk Savaş bağlamında şekillenirken, yeni bölgeselcilik çok kutuplu dünya düzeninde ve küreselleşme bağlamında şekilleniyordu. Yeni bölgeselcilik ve çok kutupluluk, dünya düzeni perspektifinden aynı madalyonun iki yüzüyken, tek kutupluluk hem çok kutupluluk hem de bölgeselcilikle çelişirdi.
- Eski bölgeselcilik "yukarıdan" yaratılmışken, yeni bölgeselcilik, kurucu devletlerin ve diğer aktörlerin yeni küresel zorluklarla başa çıkmak için işbirliği, "birleşme dürtüsü" veya egemenlik havuzunun oluşturulması zorunluluğunu yaşadığı gelişmekte olan bölgelerin içinden çıkan daha gönüllü bir süreçti.

---

[39] **Björn Hettne, "The New Regionalism Revisited",** ***International Political Economy Series,*** **Ocak 2003, s. 23.**

[40] UNU/WIDE projesine hem alandaki üst düzey yetkililer hem de genç araştırmacılardan oluşan yaklaşık 60 araştırmacı tarafından katkıda bulunulmuştur. Sonuçlar Macmillan/Palgrave tarafından beş ciltten oluşan özel bir seride yayınlanmıştır (Hettne, Inotai ve Sunkel, 1999, 2000 a, b, c ve 2001).

- Ekonomik açıdan eski bölgeselcilik içe dönük ve korumacıyken, yeni bölgeselcilik genellikle "açık" olarak tanımlanmış ve bu nedenle birbirine bağımlı bir dünya ekonomisiyle uyumludur. Aslında bugün başka bir alternatif yok, kapanma artık bir seçenek değildir.
- Eski bölgeselcilik, amaçları bakımından spesifikken (G5 Sahel örgütü gibi bazı kuruluşlar öncelikli olarak güvenlik odaklı, diğerleri daha ekonomik odaklı), Yeni bölgeselcilik daha kapsamlı ve çok boyutlu bir toplumsal süreçten kaynaklanmaktadır.
- Eski bölgeselcilik, bir grup komşu ulus devlet arasındaki ilişkilerle ilgilenirken, yeni bölgeselcilik, küresel sistemin çeşitli seviyelerinde çeşitli devlet dışı aktörlerin de faaliyet gösterdiği küresel bir yapısal dönüşümün veya küreselleşmenin bir parçasını oluşturmaktadır.[41]

Eski ve yeni bölgeselciliğin bu zıtlığından çıkarılan bazı sonuçlar teorik olarak önemlidir. Birincisi, devlet merkezli bir yaklaşımın ötesine işaret eden aktörlerin çokluğuna odaklanmadır. G5 Sahel örgütü gibi 5 egemen devletten oluşan bir örgüt açık bir örnektir. İkincisi, bölgesel bir örgütün üye devletleri tarafından tanımlanan "resmi" bölge yerine yapımdaki "gerçek" bölgeye odaklanmadır. Bu aynı zamanda bölgenin substantivist (özdeyişçilik), çok boyutlu bir görünümünü de ima etmiştir. Üçüncüsü, dış kaynaklı bir faktör olarak küresel bağlama -küreselleşme sürecine- odaklanmaktır. Bu faktör, bir grup ulus devlet arasındaki iş birliği yoluyla ulusal ekonomilerin planlı bir şekilde birleşmesi olarak bölgesel entegrasyonla ilgili olduğu için eski bölgeselcilik teorisi tarafından gerçekten dikkate alınmamıştır.[42] Bu sonuçlar incelendiğinde, bu teze doğrudan yanıt veren bölgeselcilik türünün yeni bölgeselcilik olduğu açıktır. Bu bağlamda, çalışma yeni bölgeselciliğe odaklanacaktır.

Son olarak ve belki de en önemlisi, yeni bölgeselcilik terimi teorik nedenlerle de ilgilidir. Teorik yenilikleri önceki çerçevelerden ayırt etmek için "yeni" ön ekini eklemek yaygın olarak kullanılan bir teori oluşturma stratejisidir: örneğin yeni muhafazakârlık, yeni siyaset ekonomisi, yeni siyaset bilimi, yeni güvenlik vb. Yeni bölgeselcilik, birçok farklı teorik gelenek ve bakış açısına bağlı kalan çok çeşitli bilim

---

[41] Björn Hettne ve Andras Inotai, *The New Regionalism Implications for Global Development and International Security*, Helsinki: UNU-WIDER, 1994, s. 2.
[42] Hettne, a.g.m, s. 23.

insanları tarafından giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu biraz kafa karışıklığı yaratmış olsa da, yeni bölgeselcilik teorisinin zenginliğinin bir göstergesi olarak anlaşılmaktadır.[43]

1.6. Bölgeselleşme

Bölgeselleşme, belirli bir coğrafi alan içinde kültür, güvenlik, ekonomik kalkınma ve siyaset gibi çeşitli alanlarda iş birliği, entegrasyon, yakınlaşma, tamamlayıcılık ve kimlik araştırmasına yönelik göreceli heterojenlikten ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan bir değişim süreci olarak tanımlanabilecek (ampirik) süreci ifade etmektedir.

Schulz, Söderbaum ve Öjendal'ın çalışmalarında vurguladıkları üzere, dünyanın birçok bölgesinde "yeni bölgecilik" üzerine etkileyici sayıda yayın üretilmesine rağmen, çalışmaların büyük çoğunluğu bölgeselleşme süreçlerinden ziyade bölgeselciliğe veya devlet-bölgeselleşmeye, yani bölgesel projelere, bölgesel örgütlere ve araçsal devlet politikalarına odaklanmayı sürdürmektedir. Devlet stratejilerine, bölgesel örgütlenmeye ve bölgeselciliğe odaklanılması belki de birçok çalışmanın siyaset bilimciler tarafından yürütülmesiyle anlaşılmaktadır. Birçok teorisyen bölgeselcilik ve bölgeselleşme arasında ayrım yapmakla birlikte, onları bölgeselciliğe karşı bölgeselleşme şeklinde bir karşıtlık içerisinde gösterme eğilimindedirler.[44] Bununla birlikte, Schulz, Söderbaum ve Öjendal'ın değerlendirdiği üzere bölgeselleşme olarak tanımlanan şey az çok sadece (devletler liderliğindeki) bölgeselciliğin sonucu olarak analiz edilir. Schulz, Söderbaum ve Öjendal tarafından açıklandığı üzere, bu tür kavramsallaştırma aynı zamanda yanıltıcı bir ikilemeden kaçınır ve bunun yerine gerçekleşen süreçlerin çok boyutluluğunun ve çoğulculuğunun izlenmesini sağlar. Bununla birlikte, bölgeselleşmeye odaklanılması, iş birliği ve entegrasyon arasındaki yapay ayrımın aşılması ve bölgesel iş birliği, bölgesel entegrasyon, bölgesel tutarlılık ve bölgesel kimliği barındırılmasını sağlamaktadır.[45]

Dahası, bölgeselcilik/bölgeselleşme genellikle olumlu ve iyi bir şey olarak görülmüştür. Örneğin, bölgesel iş birliği ve entegrasyon genellikle refahı, istikrarı ve

---

[43] Söderbaum, a.g.m, s. 5.
[44] Michael Schulz, Fredrik Söderbaum ve Joakim Öjendal, *Regionalisation in a Globalising World. A Comparative Perspective on Actors, Forms and Processes*, Zed Books, Ocak 2001, s. 11.
[45] Schulz, Söderbaum ve Öjendal, a.g.e, ss. 11-12.

daha genel olarak dünyada olduğu gibi bölgelerde de artan anlayış ve barışçıl bir arada yaşamanın oluşturması için bir araç olarak görülmüştür. Ancak, bunun mutlaka böyle olmadığının altını çizmek gerekir. Artan etkileşim ve entegrasyon çatışma, sömürü, hakimiyet, kaynakların yanlış tahsisi ve diğer olumsuz etkilere de yol açabilir. Bazı aktörler şüphesiz bölgeselleşmeyle kaybedecek, bazıları ise fayda sağlayacaktır. Dahası, bu aşamada mesele, bölgeselleşmenin uluslararası sistemin düzen veren kavramı olup olmayacağı değildir, ancak hala dünya düzeninde ilginç bir olasılık olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Mevcut eğilimler, bölgeselleşmenin öngörülebilir gelecekte de uluslararası ilişkileri etkilemeye devam edeceğini göstermektedir.[46]

Bölgeselleşme ve bölgeselcilik oluşumları incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada bölgesel ticari organizasyonlar oluşturmak veya geliştirmek için oluşumların sayısı hızla arttığı gözlenmektedir. Bu artışlar nedeniyle bazı yazarlar bu dönemi "Ekonomik Birleşmeler" dönemi olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, kurulan birliklerin önemli bir kısmı kısa bir süre veya tamamen yeni düzenlemelerden geçirilmiştir. Değişen dünya koşullarında bu bölgeselleşme hareketleri günümüzde geliştirilmiştir. Bölgeselleşme faaliyetlerinin yaygınlaşmasında, Avrupa Birliği'nin başarıları büyük bir etki göstermiştir. Konuya olan ilginin giderek artması bölgeselleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur.[47]

Son olarak, bölgeselleşme ile bölgeselcilik karşılaştırıldığında bölgeselleşme, birimler arasında yönlendirilmemiş sosyal ve ekonomik etkileşim süreçleri de dahil olmak üzere, belirli bir bölge içindeki toplumsal entegrasyonun büyümesi olarak düşünülebilir. Dinamik bir süreç olarak, bölgelerin jeopolitik birimler, belirli bir devletler grubu içinde organize siyasi iş birliği ve/veya çoğulcu güvenlik toplulukları gibi bölgesel topluluklar olarak devam ettiği bir süreç olarak anlaşılabilir.[48] Benzer şekilde, bölgeselcilik terimi, iki veya daha fazla devletin hükümetlerinin ve halklarının ortak işlevsel ve kurumsal düzenlemeler oluşturmak için gönüllü dernekler kurma ve kaynakları bir araya toplama eğilimliliğini ifade etmektedir. Ayrıca, bölgeselcilik en

[46] Schulz, Söderbaum ve Öjendal, a.g.e, ss. 11-12.
[47] Nihat Batmaz, Ayşe İrmiş ve İbrahim Durak,t "Küreselleşme ve Bölgeselleşme sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 1, Mersin 2011, s. 33.
[48] Van R. Whiting, *The Dynamics of Regionalization: Road Map to an Open Future?,* Miami: FL: North-South Center, 1993. s. 19.

iyi şekilde belirli bir coğrafi bölgede meydana gelen ve farklı tipteki aktörlerin (devletler, bölgesel kurumlar, toplumsal kuruluşlar ve diğer devlet dışı aktörler) belirli temel değerleri ve normları paylaşmak için geldiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu aktörler aynı zamanda büyüyen ekonomik, kültürel, bilimsel, diplomatik, siyasi ve askeri etkileşim ağına da katılmaktadırlar.[49]

Bölgeselleşme (bölgeleri oluşturma eğilimi veya süreci) ve bölgeselcilik (bölgesel kurumlar ve düzenlemeler yaratmaya yönelik saf eğilim), hem siyasi/güvenlik hem de ekonomik entegrasyon biçimlerine yönelik yakınsak motivasyonlar da dahil olmak üzere ekonomik ve güvenlik alanlarında ifade bulmaktadır. Ekonomik bölgeselciliğe yönelimi açıklayabilecek ortak faktörlerden bazıları ("1980'ler ve 1990'ların yeni bölgeselciliği"), Soğuk Savaş'ın sona ermesinin etkileri, dünya ekonomik gücünün değişen dengesi, küreselleşmenin düzensiz etkileri ve gelişmekte olan dünyanın birçok yerinde dışa dönük ekonomi politikalarına doğru kaymadır.[50] Son olarak, bölgeselleşme ile bölgecilik arasındaki fark incelenirken, bölgeselleşmenin yoğun olduğu bir bölge, diğer bir bölgeden farklılık göstermektedir. Bölgeselcilik ise ilgili bölgede kurumların ortaya çıkması ile var olmuştur. Bu kurumlar, bölge için resmi bir altyapı hazırlayarak, ülkelerin bölgeselleşme bağlamında birbirleriyle etkileşime girme yollarına uyum sağlamaktadır.[51]

Yukarıdaki anlatılara bakıldığında, bölgeselleşmenin bölgecilikten daha geniş ve kapsamlı olmasına rağmen birbiriyle ilişkili kavramlar olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bölgeselleşme kavramına bu çalışmanın konusu ile yaklaşmak tercih edilmiştir.

1.7. Afrika'da Bölgeselciliğe Yönelik Politikaları

Afrika'daki bölgeselcilikle ilgili tartışmalarda yoğun olarak ilgili devlet liderliğindeki bölgesel entegrasyon çerçevelerine odaklanmaktadır. Bu tartışmalarla kısmen örtüşen iki düşünce akımı hakimdir. Birincisi, Afrika Birliği Organizasyonu'nun (OAU) ve daha yakın zamanda AU'nun yanı sıra ECOWAS,

---

[49] Gordon Mace ve Jean-Philippe Therien (eds), *Foreign Policy and Regionalism in the Americas*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1996, s. 2.
[50] Louise Fawcett ve Andrew Hurrell, (eds), *Regionalism in World Politics,* Oxford University Press, 1995, s. 25.
[51] Eren İrfanoğlu, "Bölge, Bölgeselcilik, Bölgeselleşme", *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 23 Temmuz 2020 https://www.dsjournal.org/bolge-bolgeselcilik-bolgesellesme (Erişim tarihi: 09.03.2022).

SADC gibi bölgesel kuruluşlar çerçevesinde geliştirilen pan-Afrika düşüncesini ve bir dizi yapılan anlaşmada ayrılma noktasını ele almaktadır.[52] İkinci düşünce akımı, resmi devletler arası çerçevelere ve/veya resmi ticaret ve yatırım akışlarına odaklanarak kurumsal ve işlevsel-liberal düşünce hatlarıyla ilişkilidir. Bu bakış açısı, karşılaştırmalı bir işaretleyici veya model olarak büyük ölçüde AT/ AB'ye dayanmaktadır.[53]

İki düşünce akımında önemli benzerlikler vardır. Her ikisi de devlet merkezli ve resmi bölgesel örgütler lehine önyargılı olmakla birlikte, alttaki toplumsal mantığın yanı sıra gayri resmi bölgeselciliği de büyük ölçüde ihmal etmektedir. Pan-Afrika düşünce akımı, Afrika'daki bölgeselciliğin belirgin olan sınırlı başarıları ve kötü uygulamayı dış koşullara atıfta bulunarak açıklarken, işlevselci/ kurumsalcılar üzerinde anlaşmaya varılan politikaları uygulamak için kurumsal kapasite eksikliğinde nedenler bulunmaktadırlar. Afrika'daki bölgeselciliğin geçmişteki "başarısızlığına" rağmen, gelecekte başarılı bölgeselcilik inşa etmek için hala büyük bir potansiyel olduğu sonucuna varmaktadır.[54]

Modern Afrika bölgeciliği, modern Gana, Tanzanya ve Nijerya'nın ilk başkanları olan Kwame Nkrumah, Julius Nyerere ve Nnamdi Azikiwe'nin pan-Afrika fikrinin temellerinden kaynaklanmaktadır ve 1963'te OAU'nun kurulmasıyla sonuçlanmış ve 2001'de AU olmuştur. Bu pan-Afrika duygusu, Afrika'nın ekonomik açıdan özgürleşme planı olan 1979 tarihli Monrovia Stratejisi, yeni bir uluslararası ekonomik düzenin kurulması amacıyla ekonomik ve sosyal alanda ulusal ve toplu kendi kendine yeterlilik planı olan 1980 tarihli Lagos Eylem Planı (LPA) ve Afrika Ekonomik Topluluğu'na (AEC) yol açan 1991 tarihli Abuja Antlaşması gibi Afrika entegrasyon gündemlerine etkili olmuştur. Afrika bölgeselciliği böylece pan-Afrikanizm'e dayanmaktadır.[55] Pan-Afrikanizm, Afrika halkını ve dünyadaki Afrika diasporasını özgürleştirmek ve birleştirmek için bir hareket, bir ideoloji ve jeopolitik bir projedir. Özünde, birlik yoluyla bağımsız ve güçlendirilmiş bir ekonomik, sosyal

---

[52] Samuel Kwadwo Boaten Asante, *Regionalism and Africa's Development Expectations, Reality and Challenges,* Palgrave MacMillan, 1997, ss.89-90

[53] Fredrik Söderbaum ve Ian Taylor, *Rethinking Regionalism*, Palgrave, 2016, s. 88.

[54] Söderbaum ve Taylor, a.g.e, s. 88.

[55] Ernest Toochi Aniche, "The 'Calculus' of Integration or Differentiation in Africa: Post-neo-functionalism and the Future of African Regional Economic Communities (RECs)", *International Affairs and Global Strategy*, Sayı: 36, Bayelsa State 2015, s. 41.

ve politik Afrika kaderi yaratabileceği fikri yatmaktadır. Pan-Afrikanizm tarihi on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Pan-Afrikacılığı kurumsallaştırma çabaları yirminci yüzyılın başlarında hız kazanmış ve ilk Pan-Afrika Kongresi 1919'da Paris'te gerçekleşmiştir. Beşinci Pan-Afrika Kongresi 1945'te İngiltere'nin Manchester kentinde yapılmış ve Kwame Nkrumah ve Jomo Kenyatta gibi önde gelen Afrikalı milliyetçiler bunda çok önemli bir rol oynamıştır. Bu kongre, Pan-Afrikanizm'in liderliğinin Afro-Amerikalılardan Afrikalılara devredildiğini müjdeleyen kongreydi. Pan-Afrikanizm'in bir kurtuluş ideolojisi olarak değeri, ülkeler sömürge yönetiminden bağımsızlık kazandıkça ortaya çıkmıştır.[56] Böylece, Afrika'daki bölgeselcilik Pan-Afrika fikirlerinden doğmuştur. Elbette bu bölgesel topluluklar kurulurken Avrupa Birliği'nden de ilham alındığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bölgeselleşmeyi inceledikten sonra, bu tezin temeli olan güvenliğin bölgeselleşmesine ilişkin formun açıklanmasında yarar vardır. Bu doğrultuda güvenliğin ne olduğu, güvenlikte bölgeselleşmenin boyutlarının nasıl ele alındığı ve Afrika'da bölgesel güvenliğin nasıl izlendiği anlatılacaktır.

1.8. Güvenlikte Bölgeselleşme

Güvenlik ve bölgeselleşme arasındaki bağların ve bu tezin konusu olan güvenliğin bölgeselleşmesinin iyi anlaşılabilmesi için uluslararası ilişkilerdeki güvenliğinin anlamını netleştirmekte fayda vardır. Güvenlik nasıl tanımlanır ve barışla nasıl ilişkilidir? Bölgesel güvenlik iş birliği nasıl kavramsallaştırılabilir ve anlaşılabilir?

Güvenlik, tartışmalı bir kavram olsa da, genellikle zarar veya tehlikeden güvende hissetme durumu, temel değerlerin korunması, savunması ve edinilen değerlere yönelik tehditlerin olmaması ile ilgili olarak anlaşılmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse, güvenlik hayatta kalma ve insan varlığının koşulları ile ilgilidir. Geleneksel güvenlik kavramı büyük ölçüde tehdit ve güç kullanımına odaklanmıştır. Bu büyük ölçüde askeri güvenlik anlayışı, güvenliğin birincil referans nesnesi olarak devlete odaklanmıştır.[57]

---

[56] Daniel Bach, (ed) *The Global Politics of Regionalism: Africa*, London: Pluto Press, 2005, s. 174.
[57] David J. Francis, "Linking Peace, Security and Developmental Regionalism: Regional Economic and Security Integration in Africa", *Journal of Peacebuilding and Development*, Sayı:2, No. 3, ss. 9-10.

Uluslararası alandaki temel sorunlardan biri güvenliktir. Bu bağlamda güvenlik sorunlarının nedenleri insan doğasına, uluslararası alanın yapısına veya uluslararası etkileşim biçimine atıfta bulunarak açıklanmaya çalışılmıştır.[58] İnsan doğasına bağlı olarak yapılan açıklamalar insana her türlü ilişki ve etkileşimin temel bir birimi olarak davranırken, bu konuda iki temel varsayımın öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, güvensizliğin nedenini kabaca açıklayan ve onu insan doğasına bağlayan Hobbesçi yaklaşım, diğeri ise insan davranışını kaçınılmaz veya karşı konulmaz bir dürtü olarak değil, düzenlenebilir, denetlenebilir, kontrol edilebilir bir olgu olarak ele alan ve insan iradesine vurgu yapan Kantçı yaklaşımdır. Hobbesçi yaklaşım, insan doğasına dayalı bir akıl yürütme sonucunda devletler ile insan karakteri arasında bir ilişki kurar ve devletleri insan olarak düşünür. Bu, ben (ego) merkezli bir varlık olarak kişiyi ve çıkar odaklı bir varlık olarak devleti birbirine bağlar. Bu açıdan Hobbeşci yaklaşım, uluslararası çıkar odaklı ve bağımlı olmayan devletler alanını anarşik bir yapı olarak tanımladığından, güvenlik sorununa bulduğu çözümler aynı zamanda baskıcı çözümlerdir. Buna göre güvenliği sağlamanın tek yolu güçlü olmak ve güç hiyerarşisinin en üstünde yer almaktır. Kantçı yaklaşım, uluslararası güvenliğin sağlanmasının insan ilişkilerinin ve toplumsal yaşamın radikal dönüşümü ile mümkün olduğuna inanmakta ve bu radikal dönüşümün temel nedeni olarak uluslararası alanda sürekli ve kalıcı iş birliğini kabul etmektedir. Kantçı yaklaşımda vurgulanan uluslararası iş birliğinin önemi, küreselleşmeyle doğru orantılı olarak devletler arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağımlılığın artmasıyla daha görünür hale gelmiştir. Bu konudaki iki yaklaşımdan ilki uluslararası düzlem, diğeri ise bölgesel düzlemdir. Uluslararası iş birliği arayışı uluslararası örgütleri ve uluslararası rejimleri ön plana çıkarırken, aynı bölgedeki devletlerin bölgesel düzeyde devletler arası iş birliğini geliştirmelerinin daha kolay olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bölgesel düzlem, uluslararası örgütlere, bölgesel örgütlere ve uluslararası rejimlere karşı yerel bakış açılarını ön plana çıkarmıştır. Bu açıdan bölgeselcilik, genellikle küreselleşmeye bir alternatif veya küreselleşmeye bir itiraz olarak algılanabilir.[59]

---

[58] Alexander Wendt, *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*, Cambridge Massachusetts: The MIT Press, Sayı: 46, No. 2. 1992, s.392.
[59] Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, Ankara: Seçkin Yayınları, 3. Baskı, 2017, s. 170.

Bölgesel güvenlik iş birliğinin nasıl kavramsallaştırıldığı incelendiğinde en az dört bölgesel güvenlik iş birliği modeli öne çıkmaktadır. Bunlar; ittifaklar, kolektif güvenlik, güvenlik rejimleri ve güvenlik toplulukları şekilde sıralanabilir.

İttifaklar: bir dış, hatta iç tehdide veya rakibe karşı hem savunma hem de saldırı (tipik olarak askeri yollarla) için tasarlanmış en eski uluslararası iş birliği biçimlerinden biridir. İşbirliğini kendi başına bir iyi olmaktan ziyade bir amaç olarak kullanmaktadırlar ve bir ittifakın üyeliği düşmanı zorunlu olarak dışlamaktadır. Bu nispeten sıfır toplamlı özellikler, ittifak yönteminin uluslararası güvenlik üzerindeki çoğu zaman olumsuz pratik etkileri ile eşleştirilir: tamamen savunma amaçlı bir ittifak bile, üyelerinin tehdit bilincini hafifletmekten çok yükseltebilir, gerilimleri şiddetlendirebilir ve ayrım çizgilerini sağlamlaştırabilir ve rekabetçi silah ediniminde yer alabilir. İç düşmanlara (ister devletler ister dini veya etnik gruplar olsun) sırt çeviren ittifaklar, ikincisini radikalleştirebilir ve onları dış destek aramaya teşvik edebilir.[60]

Kolektif güvenlik kavramı, 20. yüzyılda eski tarz güç dengesi politikalarının ve ittifakların ikircikli etkilerine yanıt olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak Milletler Cemiyeti çerçevesinde ve tekrar Birleşmiş Milletler'de denenen bir kolektif güvenlik sistemi, üyeleri arasında barışa yönelik herhangi bir saldırı veya tehdide yanıt verilmesini sağlayarak savaşı önlemeyi veya kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Böyle bir sistemin amaçlandığı gibi çalışması için, bir bölgedeki veya dünyadaki tüm devletleri içermeli ve dikkatini içe doğru onların eylemlerine yönlendirmelidir. Küresel düzlemde BM'nin yanı sıra, Afrika Birliği, OAS ve AGİT gibi bazı büyük bölgesel oluşumlar, açık veya örtülü olarak kolektif güvenliği hedefleyen ve en azından kısmen üreten kurumlar olarak görülebilir.[61] Bu, kişisel çıkar yerine kolektif güvenliğin öne sürüldüğünü göstermektedir. Kenneth Waltz'un vurguladığı gibi, "devletler her zaman zenginlik ve güvenlik için savaştılar", bu her zaman küresel örgütlerin eylemlerini etkileyecektir.[62]

---

[60] Alyson J. K. Bailes ve Andrew Cottey, "Regional security cooperation in the early 21st century" *Security and Coflicts*, 2005, ss. 199-200.
[61] Bailes ve Cottey, a.g.a, s. 200.
[62] Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, Cilt. 24, Sayı.1. s. 34.

Üçüncü tür bölgesel güvenlik iş birliği, *bir güvenlik rejimidir*.[63] Rejimler, uluslararası ticaretin ve taşımacılığın düzenlenmesi gibi uluslararası ilişkilerin güvenlik dışı boyutlarında yaygın bir olgudur. Devletlerin davranışları için iş birlikçi ve genellikle olumlu nitelikte normlar tanımlarlar ve genellikle bu normları uygulamak, desteklemek ve doğrulamak için yollar sağlamaktadırlar. Güvenlikle ilgili bir rejim, kuvvet kullanmama ve mevcut uluslararası sınırlara saygı gösterme gibi davranışları içeren geniş kuralları kapsayabilir veya belirli silah türlerini ve kullanımlarını veya askeri hareketler ve şeffaflık gibi faaliyetleri daha somut bir şekilde düzenleyebilir. Çeşitli bölgesel yapılar, özellikle AGİT ve bazı Latin Amerika inisiyatifleri, nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler veya 1990 tarihli Avrupa'daki Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA) gibi bölgesel silah kontrol önlemleri güvenlik rejimleri olarak anlaşılabilir.[64]

Son olarak *güvenlik topluluğu:* bir güvenlik topluluğu, aralarında bu topluluğun üyelerinin fiziksel olarak savaşmayacaklarına, ancak anlaşmazlıklarını başka bir şekilde çözeceklerine dair gerçek bir güvence bulunan bir devletler grubu olarak tanımlanmıştır. Kavram, 1950'lerin sonlarında Karl Deutsch tarafından, Avrupa'yı dünyanın sanayileşmiş demokrasilerinden oluşan daha geniş bir güvenlik topluluğuna dönüştüren İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa entegrasyonunun özellikle geniş kapsamlı hedeflerini yansıtmak için geliştirilmiştir.[65] Bir güvenlik topluluğu, yukarıdaki modellerin herhangi birinden daha yoğun, sürekli ve kapsamlı bir etkileşim anlamına gelmektedir. Grup içindeki çatışma riskini ortadan kaldırmaktan başlayarak, belirli sorunların önlenmesinin çok ötesine geçen güvenlik görevleri için parçalarının toplamından daha büyük güçler geliştirebilir.[66]

Çeşitli bilim insanları, geleneksel askeri güvenlik anlayışını bireysel, toplumsal, devlet, bölgesel ve küresel düzeyde güvenlik için ortaya çıkan askeri olmayan tehdit kaynaklarını hesaba katmadığı için eleştirmiştir. Bu, etnik, dini ve milliyetçi kimlikler, çevre, göç, yoksulluk ve ekonomik güvensizlik ve hastalık gibi

---

[63] Robert Jervis," Security regimes", *International Organization*, Sayı: 36, No. 2, Bahar 1982, ss. 357–78.
[64] Bailes ve Cottey, a.g.a, s. 201.
[65] Karl Deutsch Et Al, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, New Jersey: Princeton University Press, 1957, s. 128.
[66] Bailes ve Cottey, a.g.a, s. 202.

askeri olmayan boyutları içermek için kavramın genişletilmesine yol açmıştır. Güvenlik gündeminin bu genişlemesi şimdi kritik güvenlik çalışmaları olarak tanımlanmaktadır. Afrika bağlamında hem askeri hem de askeri olmayan güvenlik tehdidi kaynakları vardır. Güvenlik, toplumların ve insanların hayatta kalmasını tehdit eden korku ve tehlikelerden korunma ve önleme ile ilgilidir. Benzer şekilde güvenlik, G5 Sahel ülkeleri gibi Sahra Altı-Afrika'daki nüfusun tahmini %47'sinin günde bir dolardan daha az yaşadığı, iç karartıcı sosyal ve kalkınma göstergelerine sahip bir kıtada hayatta kalma ve insan varlığının koşulları ile ilgilidir. Bu nedenle güvenliğin, barış, kalkınma ve adaletle ilgili olduğu söylenebilir, çünkü bunların üçünün de yokluğu çatışma ve silahlı şiddete yol açmaktadır. Özetle, güvenlik, toplumların ve halkların hayatta kalmasını tehdit eden korku ve tehlikelerden korunma ve önleme ile ilgilidir.[67]

Yukarıdaki anlatımlar göz önüne alındığında, bu çalışmanın konusunun kolektif güvenlik politikasına uygun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü G5 Sahel'in temel amacı (ilerideki bölümlerde açıklanacağı gibi) üye ülkelerin bölgedeki güvenlik tehditleriyle birlikte mücadele etmesidir. Daha sonra da belirtileceği üzere G5 Sahel ülkelerinin güvenlik açısından başarısız olmasının en büyük nedeninin toplu savunma konusundaki başarısızlıkları olduğunu söylemek doğru olacaktır. Her ülke kendisine özgü güvenlik politikası izlemektedir. Ve son olarak, G5 Sahel örgütünün ister ülke içinde ister üye ülkeler arasında ortaklaşa çalışmaması halinde terör saldırıları gibi güvenlik tehditleri ortadan kalkmayacaktır.

1.9. Güvenlikte Bölgeselleşmenin Boyutları

Bölgeselcilik ve güvenlik birçok farklı şekilde ilişkili olabilir. Bunlardan bir tanesi de *Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisidir*. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, Buzan'ın Hindistan ile Pakistan arasındaki anlaşmazlıkların ve çatışmaların Soğuk Savaş dinamiklerinden başka bir şekilde geliştiğini fark ettiğinde savunduğu kavramdır. Buzan, güvenlik kompleksini, güvenlik kaygıları birbirine bağlı olduğu için ayrılamayan bir dizi ulus olarak tanımlamıştır. Güvenlik kompleksi Buzan tarafından belirli bir coğrafi bölgedeki uluslar arasındaki dostluk ya da düşmanlık modeli ile formüle edilmiştir ve güvenlik sorunları hakkında bir tür endişeye karışan

[67] Francis, a.g.m, s. 10.

ulusların coğrafi bir yayılımıdır. Başka bir deyişle, güvenlik kompleksi, belirli bir konuyla ilgili endişeleri çevreleyen yerel bir birim olarak formüle edilmiştir. Coğrafi unsur, buradaki standartlardan sadece bir tanesidir. Bir başka nokta da, güvenlik kompleksinin içindeki uluslar arasındaki ilişkinin olumlu ya da olumsuz bir karaktere sahip olup olmadığını ayırt etmemesidir. Güvenlik kompleksi, Batı ülkeleri gibi herhangi bir anlaşmazlığın düşünülemez olduğu dostane ilişkilere sahip bir grup ülke arasında, Hindistan ile Pakistan arasında ve çatışmalı ilişkileri olan ve birbirlerine tehditle karşı karşıya kalan diğer ülkeler arasında formüle edilebilir. Bu anlamda, değer nötrdür ve bir analiz kavramı olarak yüksek faydaya sahiptir.[68]

Buzan'a göre bölgeselciliğin gelişimi küreselleşme ve ona cevap oluşturan bir yaklaşımla ilgiliyken; güvenliğin bölgeselleşmesi, tehditlerin komşu ülkelerde ve yakın coğrafyalarda uzak coğrafyalara göre daha sık ve etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Buzan, Uluslararası İlişkiler alanında kullanılan birey, devlet ve sistem analizi düzeylerine ek olarak bölgesel yaklaşımın dördüncü bir analiz düzeyi olarak ele alınmasını önermektedir. Buzan, bölgesel perspektifin Neorealist ve küreselci özelliklere sahip olmasına rağmen, bölgesel analizin konstrüktivizme dayandığını ve bu bağlamda küreselleşmenin yerleşik bir tehdit olarak algılandığını belirtmektedir. Dolayısıyla küreselleşmeye ve küresel güçlere yönelik olumsuz tutumlar ve onlardan algılanan tehditler bölgesel tepkileri tetikleyebilmektedir. Ancak, küresel düzeyde algılanan tehditlere karşı önlemler yerel düzeyde veya küresel düzeyde olabilir.[69] Buzan'ın açıklamalarından bölgesel güvenliğin gelişmesinde iki faktörün etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri küreselleşme, diğeri ise dekolonizasyondur. Küreselleşme, ekonomik ve siyasi açıdan güçlü merkez ülkelerin çevre ülkeleri etkilemesine olanak sağlamış, çeşitli ülkelerde küreselleşmeye karşı bir tepki geliştirmiştir. Dekolonizasyon ise, özellikle sınır meselelerine dayanarak bağımsızlıklarını ve yeni tehdit algılarını elde etmiş komşu ülkelerde karşılıklı eşitsiz ilişkilere yol açmıştır.[70] Güvenlik kompleksleri içindeki devletlerin birbirlerini nasıl tehdit olarak algıladıklarını veya ikili ilişkilerinin hangi

---

[68] Sugio Takahashi, "Redefinition of Cooperative Security and "Regional" Security in the Asia-Pacific", *NIDS Security Reports*, No.1, ss. 103-104.
[69] Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge: Cambridge University Press, New York 2009, ss. 11-13.
[70] Buzan ve Hansen, a.g.e, s. 16.

güvenlik düzlemini yürüttüğünü açıklamak teorinin temel tezidir. Buna göre bölgesel kompleksler uzun süreli dostluk-düşmanlık ilişkilerine sahiptir; aynı medeniyetlerin kapsadığı alanlara, güç dengesine sahip bölgelere, birbirleri üzerinde başka türlü baskılar yaratan komşu coğrafyalara göre belirlenir ve sınıflandırılır. Ayrıca teori, Buzan ve meslektaşları tarafından gelişimine katkıda bulunulan "güvenlikleştirme" kavramının dinamizmine dayanmaktadır. Güvenlikleştirme, korunan bir değere sahip bir sorunu tehdit olarak tanımlamak ve böylece olağanüstü önlemlerin önünü açmak anlamına gelir. Normal şartlar altında siyasi alan içinde kalarak çözülebilecek sorun bir tehdittir.[71]

Bölgesel komplekslerin oluşturulmasında coğrafi yakınlık önemlidir. Çünkü yakınlık askeri, siyasi, sosyal ve çevresel sektörler bağlamında güvenlik etkileşimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, teoride tanımlanan güvenlik komplekslerinin türleri şunlardır: standart kompleksler, merkezi kompleksler, büyük güç kompleksleri ve alt komplekslerdir. Standart komplekslere bakıldığında tüm standart kompleksler anarşiktir. Bölgedeki askeri ve siyasi gündemi iki veya daha fazla güç etkiler. Standart kompleksler içinde bölgesel güçler arasında kutuplaşma meydana gelir. Örneği; İran-Irak, Suudi Arabistan-Körfez ülkeleri Hindistan-Pakistan gibi. Bölge, tek kutupludan çok kutupluya kadar farklı varyasyonlar taşıyabilir. Standart bir komplekste yalnızca bir bölgesel güç varsa, buna tek kutuplu bölgesel standart kompleks denir. Örneğin, Güney Afrika bölgesel kompleksinde, komşularına kıyasla komplekste tek bölgesel güç Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Standart komplekslerde küresel güçler yoktur. Afrika, Orta Doğu, Güney Amerika ve Güney Asya, süper güçleri olmayan standart komplekslerdir. Standart bölgesel kompleksler genellikle savaş veya çatışmadan sonra kurulmuştur.[72]

Merkezi komplekslerde ise üç farklı oluşum söz konusu olabilir. Biri büyük bir gücün merkezi bir rol oynadığı kompleksler, ikincisi küresel bir gücün merkezi bir rol oynadığı kompleksler, diğeri ise bölgenin tek bir güç yerine uluslararası bir organizasyon etrafında bütünleştiği komplekslerdir. Örnek olarak Bağımsız Devletler Topluluğu içinde Rusya'yı, Amerika'da Amerika Birleşik Devletleri'ni ve Avrupa'da AB'yi vermek mümkündür. Büyük güç kompleksleri, standart ve merkezi

[71] Buzan ve Hansen, a.g.e, ss. 45-56.
[72] Buzan ve Hansen, a.g.e, s. 55.

komplekslerin özelliklerine sahip olan ancak her iki kategoriye dahil edilemeyecek kadar farklı olan bir sınıflandırmadır.[73] Büyük güç kompleksleri, birden fazla küresel düzeyde gücü içerir. Buzan, büyük güç komplekslerini büyük güç kompleksleri ve süper kompleksler olarak sınıflandırarak açıklamaya çalışır. Son olarak Alt kompleksler ise Buzan'ın ortak güvenlik konularına dayanarak oluşturduğu bölge temelli jeopolitik bir tanımdır. Ancak ortak güvenlik sorunlarına sahip her bölge homojen özelliklere sahip değildir. Birden fazla kültürel sistemin etkisi altındaki bölgelerde yer alan ülkeler, aynı güvenlik sorunlarına farklı tepkiler vermekte veya farklı kültürel sistemlere sahip ülkeler için güvenlik sorunlarının dinamikleri farklı işlemektedir. Bu durumda, tek bir güvenlik bölgesindeki heterojen yapıyı açıklamak için alt komplekslerin tanımı kullanılır. Örneğin, Orta Doğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi, Levant, Körfez ve Mağrip alt komplekslerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, Orta Doğu'daki çatışma dinamikleri üç farklı kombinasyon içerir: Araplar arası, Arapların diğerlerine karşı ve Arap olmayanlarıdır.[74]

Lake ve Morgan tarafından geliştirilen alternatif bir yaklaşımda, bölgeler güvenlik yönetimi veya "bölgesel düzen" modu açısından tanımlanmaktadır. Bölgesel düzenler, basit güç dengesi sistemlerinden daha kapsamlı topluluklara veya entegre politikalara geçebilir.[75]

Bölgeselcilik ve güvenlik arasındaki başka bir bağlantı, yerel bir çatışmanın bölgesel etkileri ile ilgilidir. Bunlar, güvenlik kompleksinin niteliğine ve çeşitli güvenlik sorunlarının belirli bölgelerde dikey ve yatay olarak birbirine bağlı olduğu yollara bağlıdır. Bazı yerel çatışmalar, öncelikle farklı yüksek otorite biçimleriyle ilişkileri etkilerken, diğerleri, etnik gruplar arasında siyasi rekabet ya da toprak ve diğer doğal kaynaklar için sınır ötesi rekabet ile ilgilendirebilmektedir.[76]

Üçüncü bir bağlantı, organize bölgenin (varsa) iç bölgesel güvenlik veya "bölgesel düzen", bölgenin yakın çevresi (örneğin AB'nin komşuluk politikası) ve

---

[73] Buzan ve Hansen, a.g.e, s. 59.
[74] Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik", *İstanbul Arel Üniversitesi Yayınları*, Ocak 2021 https://www.researchgate.net/publication/349641507_BOLGESEL_GUVENLIK (Erişim tarihi: 09.11.2021).
[75] David A. Lake ve Patrick M. Morgan, *Regional Orders: Building Security in a New World*, The Pennsylvania State University Press, 1997, s. 11.
[76] Frederik Söderbaum ve Bejörn Hettne, "Regional security in a global perspective" *Ashgate*, Ocak 2010, Sayı: 1, s. 4.

dünya düzeni için (dünya düzeninin şeklini etkileyecek kadar aktörlük olduğu ölçüde) çatışma yönetimi rolü ile ilgilidir. Yakın çevre ile ilgili çatışma yönetimi (ancak bölge dışında) akut bir çatışmaya işaret edebilir veya durumu istikrarla veya entegrasyonla (bölgesel örgütün genişlemesi) önleyici olarak dönüştürmeyi amaçlayabilir.[77]

Bu nedenle, bölge bir neden (bölgesel kompleks), bir araç (bölgesel güvenlik yönetimi) ve bir çözüm (bölgesel kalkınma) olabilir. Aktörlüğü ve çatışma yönetimini arttırmak için bölgesellik seviyesi kasıtlı olarak değiştirilebilir. Örneğin, bir bölgedeki güvenlik iş birliği istikrarın artmasına yol açarak bölgeyi uluslararası yatırım ve ticaret için daha cazip hale getirecek ve kalkınma bölgeselciliği mevcut kaynakların daha verimli kullanılması anlamına gelecektir. Siyasi istikrar ve ekonomik dinamikler açısından, dünyada bu yaklaşımların farklı şekilde uygulandığı farklı bölge türleri vardır: çekirdek bölgeler, ara bölgeler ve çevresel bölgeler. Afrika üçüncü kategoriye aittir. 1990'larda, Soğuk Savaş sonrası çatışmalarının yayılması sonucu, özellikle Afrika gibi periferik bölgelerde, "insani müdahale" olarak adlandırılan müdahale konusunda niteliksel olarak yeni bir söylem ortaya çıkmıştır. Bu söylemin ana unsurları; anarşiyi önlemek, insan hakları ihlallerini cezalandırmak ve demokrasiyi ve iyi yönetişimi teşvik etmek amacıyla dış güçlerin "iç çatışmaya" zorlayıcı bir katılımıdır.[78]

Bu bölüm özetlenecek olursa bölgeselcilik hem Siyaset Bilimi hem de güvenlik çalışmalarında bir yaklaşım olsa da farklı motivasyonları vardır. Siyaset Biliminde bölgeci yaklaşım, küreselleşmeye rakip bir teori olarak öne sürülen bir yaklaşım olabilmektedir. Bu görüşe göre bölgeselcilik, hem ulus-devletin yerini alacak bir yapı hem de küreselleşmeye alternatiftir. Bu bağlamda bölgeselcilik, dünyanın aynı bölgesindeki ülkeler arasındaki iş birliği veya entegrasyon sürecini ifade etmektedir.[79] Bölgesel güvenliğe yaklaşımda, teorinin temelini oluşturan bölge tanımı, belirli sayıda komşu devlet arasındaki din, dil, tarih veya ideolojik inanç bakımından benzerliklere dayanan bir sosyo-kültürel analiz kategorisidir. Buna göre komşu ülkeler arasındaki

[77] Söderbaum ve Hettne, a.g.m, s. 5.
[78] Söderbaum ve Hettne, a.g.m, s. 5.
[79] Andrew Heywood, *Küresel Siyaset,* (Çev: Haluk Özdemir), BB101 Yayınları, 5. Baskı, 2018, s. 643.

sosyal, ekonomik ve kültürel benzerlikler jeopolitik açıdan bir iç birlik oluşturmakta ve bölge ülkelerinin sorunları birbirinden bağımsız düşünülememektedir.[80]

Sonuç olarak bölgeselciliğin ya da bölgeselleşmenin bu bölümde birden fazla tanınırlığa sahip olduğu görülmüştür. Bu tanımlar birbirine benzese de, ortak eylem, sosyal bütünleşme, ekonomik kalkınma ve güvenlik entegrasyonu gibi kavramları içeren bu çalışma konusuna yanıt veren tanımların olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber güvenlikte bölgeselleşmenin farklı türleri olduğu açıklanmıştır. Bu doğrultuda kolektif güvenliğin çalışma konusunu daha iyi açıkladığı görülmüştür. Bir sonraki bölümde, Afrika genelinde bölgesel güvenlik çalışmaları tartışılacaktır. Afrika kıtasında bölgesel güvenlik çalışmaları Doğu, Batı, Güney, Kuzey ve Orta Afrika olmak üzere beş bölgeye ayrılmaktadır. Bu beş bölgenin güvenlik politikaları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

[80] Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik", *İstanbul Arel Üniversitesi Yayınları*, Ocak 2021, https://www.researchgate.net/publication/349641507_BOLGESEL_GUVENLIK (Erişim tarihi: 09.11.2021).

İKİNCİ BÖLÜM

AFRİKA'DA BÖLGESEL GÜVENLİK ÖRGÜTLERİ

Yüzölçümü ve nüfus büyüklüğü açısından dünyanın en büyük ikinci kıtası olan Afrika'nın barış ve güvenlik açısından en istikrarsız bölge olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek sömürge geçmişi gerekse güncel şartlar kıtada barış ve güvenliğin tesis edilmesini zorlaştırmaktadır. Afrika'daki istikrarsızlık; ülkelerin ekonomik ve siyasi zayıflıkları, etnik çatışmaları tırmandıracak bir sosyo-politik ortamın varlığı, bazı kıt kaynakların ürettiği çatışma ortamı ve küresel rekabete konu olan doğal kaynaklar gibi birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Afrika'da barış ve istikrarı sağlama girişimleri sınırlı ve yetersizdir. Afrika Birliği Teşkilatı'nın 1963'ten bu yana bu yöndeki çabaları Afrika'daki çatışmaları engelleyememiştir. 2002 yılında dönüştürülerek Afrika Birliği adını alan örgüt, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (African Peace and Security Architecture- APSA) ile kıtada barış ve güvenliğin sağlanması için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu bölümde, Afrika'nın nasıl bir kıta olduğu, yapısı ve önemi kısa bir şekilde anlatılacaktır. Aynı zamanda değişen dünyada güvenliğe yönelik güncel tehditler doğrultusunda kıtasal ve küresel güvenliği ilgilendiren Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA), Afrika entegrasyon sürecinde üçüncü kurumsallaşma olan Afrika Birliği bağlamında incelenmektedir. APSA'ya bağlı olan bölgesel kuruluşların her bölge içinde istikrarı sağlanmasında nasıl bir güvenlik politikası izlediği incelenecektir. Bu çalışmanın ana konusu olan G5 Sahel örgütünün nasıl hayata geldiğinin iyi anlaşılabilmesi için Afrika'nın Doğu, Batı, Orta, Güney ve Kuzeyı beş bölge olmak üzere güvensizlikle nasıl başa çıkmaya çalıştığı detaylı bir şekilde anlatılacaktır. Son olarak genel değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Afrika'ya Genel Bakış

Afrika ismi ilk olarak Romalılar tarafından, Kartaca'nın yıkılmasından sonra eyalet ismi olarak verilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Kıta'ya eskiden Yunanlı yazarlar ''Libya'' veya ''Lebular Diyarı'' derlerdi. MS 1. Yüzyıldan itibaren bütün kıtaya Afrika denmeye başlanmıştır. Afrika isminin anlamı yüzyıllarca tartışma

konusu olmuştur, en son Berberi kelimesi olan ''İfri'' (deve anlamına gelen) kelimesiyle bağlantılı olduğu 1981 yılında yayınlanan bir çalışmada belirtilmiştir.[81]

Afrika'nın antropolojik yapısı incelendiğinde, medeniyetin doğduğu kıtadır. Özellikle paleontologlar (fosil bilimcileri), Doğu Afrika'yı insanlığın kökeni kabul etmektedirler. Araştırmalar sonucunda Afrika'nın çeşitli yerlerinde 2,5 ile 6 milyon yaşları arasında fosillere rastlanmıştır. Etiyopya'da bulunan fosilin 3,2 milyon yaşında, Çad'da bulunan fosilin ise 6 milyon yaşında olduğu tespit edilmiştir. İnsanoğlunun bu ilk türleri dünyanın farklı kıtalarına yayılarak günümüz insanının temelini oluşturmuşlardır. Göç eden bu insanların fiziki ve karakteristik özelliklerinin belirlenmesinde coğrafi şartlar da belirleyici olmuştur.[82]

İlk çağlarda, yalnızca Akdeniz kıyılarında Mısır ve Kartaca medeniyetleri gelişmiştir. Romalılar bu bölgeleri ele geçirdikten sonra kıtanın içlerine kadar egemenliklerini ve medeniyetlerini götürmüşlerdir. 6. Yüzyıldan itibaren kıtada Arap kültürü ve İslam dininin yayılması ile beraber Songay, Mali, Gana ve Kanem-Bornu Krallıkları büyük ölçüde gelişmiştir. Bununla beraber Kongo havzasında, 14. Yüzyılda Aşanti, Benin, Dahomey, Oyo, Kongo, Luba ve Lunda krallıkları kurulmuş ve Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerine kadar yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kıtanın sömürülme faaliyetleri ilk olarak Portekizliler tarafından 15. ve 16. Yüzyıllarda başlamıştır. Fakat kıtanın iç kesimlerine ancak 19. Yüzyılda ulaşılabilmiştir. 20. Yüzyılın başlarından itibaren neredeyse bütün kıta Avrupalıların sömürgesi haline gelmiştir. Sömürge haline gelmesinin en büyük nedeni ise; kıtanın yeraltı ve yer üstü kaynaklarının oldukça zengin olması, Avrupalı devletlerin sanayi devrimi ile beraberinde gelen hammadde ve pazar ihtiyacını karşılamak için kıtaya yönelmeleri olmuştur. İlk sömürge faaliyetleri 15. ve 17. Yüzyıllarda köle ticareti ile Araplar tarafından 15 milyon kölenin Afrikalı Müslüman ülkelere satılması ile başlamıştır. Daha sonra Avrupa devletleri Atlantik ticaret yoluyla bu işi sistematik bir şekilde daha acımasız ve insanlık dışı faaliyetlerle gerçekleştirmişlerdir. Birçok Afrikalı açlık, susuzluk ve hastalıklardan dolayı yolculuk esnasında hayatını

[81] İbrahim Güner ve Mustafa Ertürk, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2018, s. 412.
[82] Barış Şengül, *21. Yüzyılda Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, T.C İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), İstanbul 2015, s. 4.

kaybetmiştir. Avrupalı devletlerin insan ticaretindeki en önemli çıkarı ucuz iş gücü ve insan emeği sömürüsü üzerine olmuştur.[83]

2.2. Afrika'nın Genel Yapısı

Afrika'nın genel yüzölçümü 30.221.652 km²'dir ve dünyanın Asya'dan sonra en büyük kıtası durumundadır. Yaklaşık 1,1 milyar kişilik nüfusuyla dünyanın %15,3'lük bölümünü oluşturur ve Asya'dan sonra en kalabalık ikinci kıtadır. Günümüzde bu kıta üzerinde Birleşmiş Milletlerin (BM) tanıdığı 55 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden yüzölçümü bakımından en büyük ülke Cezayir, en küçük ülkesi ise Seyşeller'dir. Nüfusu en yüksek başlıca ülkeler sırasıyla şöyledir: Nijerya Federal Cumhuriyeti (175.615.000), Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti (86.613.986), Mısır Arap Cumhuriyeti (86.087.739), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (65.714.000), Güney Afrika Cumhuriyeti (52.981.991) ve Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti (44.928.92).[84]

Kıtanın ilk nüfus bilgilerine göre 1650 yılında 100 milyon olan nüfusu, 1850'de 95 milyona düşmüştür. Bu azalmanın en önemli nedeni zorunlu olarak başka kıtalara gönderilen ve özellikle de Amerika'ya satılan milyonlarca kölenin varlığı olmuştur. 1950'li yıllardan sonra ciddi bir nüfus artışı gösteren kıta, günümüzde 1,1 milyarlık nüfusa ulaşmıştır. 2015 verilerine göre 1 milyon nüfusu geçen 54 şehir vardır. Kıtanın nüfus bakımından en büyük şehirleri sırasıyla şöyledir: Lagos (21.324.000), Kahire (17.816.000), Kinshasa (11.587.000), Johannesburg (8.432.000), Luanda (5.889.000), Hartum (5.125.000), Abidjan (4.800.000), Nairobi (4.738.000), İskenderiye (4.546.231), Darüsselam (4.219.000), Akra (4.145.000), Cezayir (3.917.000), Cape Town (3.812.000) ve Kano (3.550.000).[85]

Afrika kıtasında yerleşim şeklinin dağınık ve kabileler halinde olduğu görülmektedir, 2000 farklı etnik gruba sahip Afrika'da bir o kadar da dil bulunmaktadır. Dünyadaki bütün dillerin üçte ikisi Afrika kıtasında konuşulmaktadır. En çok konuşulan yerel diller ise; Svahili, Wolof, Dioula, Haoussa, Peul, Lingala, Kikongo, Malgaş, Amharik, Tigre ve Berberi dilleridir. Sömürgecilik faaliyetleri ile beraber Arapça, İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca ve Hollanda kökenli

[83] Güner ve Ertürk, a.g. e, ss. 412-413.
[84] Güner ve Ertürk, a.g.e, s. 413.
[85] Güner ve Ertürk, a.g.e, s. 423.

Afrikaan gibi emperyalist diller genellikle kültüre zorla adapte edilmiştir. Bunun sonucunda Afrika kıtasında çeşitli kabile dillerinin yanında sömürge güçlerinin dilleri de anadil gibi konuşulmaktadır. [86]

Afrika'da yerel dinlerin yanında sömürgecilikle yerleşmiş ve sonradan yayılmış Hristiyanlık ve İslamiyet vardır. Yerel dinlere genellikle Batı, Orta ve Güney bölgelerinde rastlanmaktadır. Yerli dinler üç ana grupta ele alınırlar: Orta Afrika'da Animizm, Batı Afrika'da Fetişizm ve Güney göller bölgesinde olan Totemizm. Kıtanın %8,2'lik kısmı geleneksel dinlere inanır. Afrika nüfusunun %53'ü Müslüman, %38,3ü ise Hristiyanlık dinine inanmaktadır.[87]

Afrika, 2013 yılı verilerine göre dünya Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sının %4.1'lik payına sahiptir. Kişi başı milli geliri ortalama 3.221 Amerikan doları ile dünyanın en fakir kıtasıdır. Doğal kaynaklar bakımından çok zengindir ama doğal kaynaklarından da en az yararlanan kıtadır.[88]

2.3. Afrika'nın Önemi

Günümüz gelişen dünyasında hammadde ihtiyacı birçok ülkenin Afrika kıtasına yönelmesinde etkili olmuştur. Özellikler yeraltı ve yer üstü kaynaklarıyla (petrol, doğal gaz, elmas, demir, bakır, kömür vs.) Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) 'nin dikkatini çekmiştir. Afrika dünya petrol rezervinin %10'una, doğalgaz rezervinin %8'ine ve dünya genelinde yeni keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının %30'una sahiptir.[89] Covid-19 pandemisinin olumsuz etkileri, birçok hastalık ve terör faaliyetlerine rağmen Afrika, dünyada hala ekonomisi hızla büyüyen bir kıta konumundadır. Afrika'nın büyümesinin devam edeceğinin en büyük göstergesi de hızla artan nüfusu ve ucuz iş gücüdür. Uluslararası Para Fonu'nun tahminlerine göre 2035 yılında 15-64 yaş aralığındaki Afrika nüfusu

---

[86] Mehmet Yılmaz FIRAT, *Türkiye'nin Afrika Açılımı Siyahi Afrika Ülkeleriyle İlişkileri*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış Yl. Tezi), Ankara, 2016, s. 6.
[87] Güner ve Ertürk, a.g.e, ss. 430-431.
[88] Güner ve Ertürk, a.g.e, s. 433.
[89] İMF, "Regional Economic Outlook for Sub-Saharan Africa, Eylül 2020", https://www.imf.org/en/Publications/REO/SSA/Issues/2020/10/22/regional-economic-outlook-sub-saharan-africa (Erişim tarihi: 16.11.2021).

dünyanın bu yaş aralığındaki nüfusunu geçecektir. 2050 itibari ile Afrika'da kişi başı milli gelirin %25 artacağı öngörülmektedir.[90]

Afrika jeo-politik ve jeo-stratejik açıdan da dünyada önemli geçiş yollarına sahiptir. Dünya ticaretinin %90'ı deniz yolu ile gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber Afrika kıtası Kızıldeniz, Akdeniz, Atlas ve Hint Okyanusu gibi stratejik öneme sahip deniz yollarının kullanımında söz sahibidir. Bu yollar üzerindeki ticaret ve enerji güvenliğinde kilit konumu olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Cebelitarık, Süveyş Kanalı ve BabülMendep boğazı gibi önemli ticari geçiş noktalarının Afrika'nın elinde bulunması, dünya piyasasındaki önemini ve gücünü arttırmaktadır. Afrika'nın dünyadaki en büyük ticaret hacmine sahip olduğu ülke 2009 yılından bu yana yaptığı büyük yatırımlarla beraber Çin olmuştur. Çin Ticaret Bakanlığı verilerine göre, Çin ile Afrika arasındaki ticaret 2021'in ilk yedi ayında yıllık bazda yüzde 40,5 artmış ve 139,1 milyar ABD doları ile rekor seviyede değerlenmiştir.[91] ABD ile yapılan ticaret anlaşmalarıyla Afrika-ABD ticaret hacmi 70 milyar doları aşmıştır. AB ile 1975'te yapılan Lome Sözleşmesi, 2000 yılında imzalanan Kotonu anlaşması ile ticaret ilişkileri sistematik olarak düzenlenmiştir. Daha sonra yapılan ticaret anlaşmalarıyla Kıta ve AB arasındaki ticaret hacmi 330 milyar doları aşmıştır. Kıta üzerindeki yatırımların %48'ini AB'li yatırımcılar oluşturmaktadır. Artık yardıma muhtaç, sömürülen ve geri kalmış bir kıta olarak anılmak istemeyen Afrika, ekonomik olarak kalkınma hamleleriyle dünya siyasetinde ve ekonomisinde söz sahibi olma konusunda oldukça istekli durumdadır.[92]

2.4. Afrika Birliği (AU)'nin Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları

İlerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere G5 Sahel, kurulduğunda Afrika Birliği'nin de onayını almıştır. Afrika Birliği tüm üye ülkelerde güvenliği sağlamaya yönelik politikalar üretiyor olsa da güvenlik sorunlarının kıta genelinde yayılmaya devam ettiği ortadadır. Bu bağlamda G5 Sahel ülkeleri, AU'nun Sahel'de güvenliği sağlayamayacağını anlamış ve kendi bölgesel güvenlik teşkilatlarını oluşturmuştur. Bu

---

[90] Hasan Öztürk ve Hatice Eke, Gelecek Vadeden Kıta Afrika, *Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No:70,* BİLGESAM yayınları, İstanbul 2015, ss. 3.
[91] Virusha Subban , "Africa: China's trade with the continent grows to record highs", *Global Compliance News*, Eylül 2021 https://www.globalcompliancenews.com/2021/09/26/africa-chinas-trade-with-the-continent-grows-to-record-highs-16092021/ (Erişim tarihi: 16.11.2021).
[92] Öztürk ve Eke, a.g.e, s. 5.

bağlamda G5 Sahel Sahel organizasyonunun oluşum nedenini net olarak anlamak için AU ve ona bağlı diğer bölgesel organizasyonları da göz önünde bulundurmakta fayda olacaktır.

Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Unity, OAU) 25 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın Addis Ababa kentinde kurulmuş ve OAU Şartı bu vesileyle 32 Afrika devletinin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Örgüt, Afrika ülkelerinin birlik ve dayanışmasını teşvik etmek, üye devletlerinin egemenliğini savunmak, her türlü sömürgeciliği ortadan kaldırmak, BM Şartı ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne gereken özeni göstererek uluslararası iş birliğini teşvik etmek ve koordine etmek amacıyla kurulmuştur. Örgütün kurulmasının diğer amacı ise üye devletlerin ekonomik, diplomatik, eğitim, sağlık, refah, bilimsel ve savunma politikalarını uyumlu hale getirmektir. Soğuk Savaş sonrasında Afrika'da yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve salgın hastalıklar, OAU'nun daha etkin bir kuruluş olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilecek ortak bir pozisyondan sonra, devlet ve hükümet başkanları 11 Temmuz 1990'da Afrika'daki politikayı, sosyo-ekonomik durumu ve dünyadaki temel değişiklikleri benimseyen Afrika Ekonomik Topluluğu'nu kurmaya karar vermişlerdir.[93] 9 Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban kentinde OAU'nun halefi olarak Afrika Birliği (AU) kurulmuştur. 54 Afrika ülkesinden oluşan kıtadaki hükümetler arası ve en önemli bölgesel organizasyondur.[94]

OAU, Afrika'nın sosyal, ekonomik ve politik sorunlarını çözemese de, Afrika devletlerinin sömürgecilik ile mücadele sürecinde önemli bir rol oynamıştır. 39 yıllık tarihi boyunca Afrika'daki çatışmaları veya savaşları önlemeyi başaramamış ve Afrika'ya karşı etkili bir güvenlik politikası geliştirememiştir. Ancak, Afrika ülkeleri arasında birlik ve dayanışma kavramının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. AU'nun ilk başkanı Thabo Mbeki, 25 Mayıs 2003'te Güney Afrika'nın Durban

[93] Organization of African Unity Secretariat, "Declaration of the Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity on The Political and Socio-Economic Situation in Africa and the Fundamental Changes Taking Place in The World", *Assembly of Heads of State and Government Twenty-sixth Ordinary Session,* Addis Ababa 9-11 July 1990.
[94] AfricanUnion, AU, https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/african-union-au/ (Erim tarihi: 06.05.2021).

kentinde OAU'nun 40. yıl kutlamalarında bu tarihsel dönüşümün önemini açıklamıştır:

> *Bugün, küreselleşme gibi dünya çapında fenomenlerin yol açtığı ve vaatlerini ve potansiyellerini tam olarak yerine getiren müreffeh, sağlıklı, istikrarlı, birleşik ve barışçıl bir kıta görme arzumuzla şekillenen yeni zorluklar bizi karşılıyor. Yetersiz kaynaklarımızı, özellikle de doğal, kültürel ve insan kaynaklarımızı kullanmamız gerekiyor. Kıtamızda, özellikle yoksulluk ve çatışmada zorluk çekiyoruz. Bu zorlukları özveri ve kararlılıkla ele almalı ve bunu kabul etmeliyiz; bu zorluklar OAU'nun orijinal siyasi görevinin ötesine uzanmaktadır. Bu nedenle, kıtanın sosyo-ekonomik gelişimi ile siyasi istikrar inşa etme ihtiyacı ile birlikte başa çıkmak için Afrika Birliği organizasyonunu Afrika Birliği'ne dönüştürdük".*[95]

OAU hedefleri çok dar olsa da, AU hedefleri daha kapsamlıdır, özellikle Afrika Birliği Anayasası'nın 3. maddesinde belirtildiği gibi: (1) Afrika ülkeleri ve Afrika halkları arasında daha fazla birlik ve dayanışma sağlamak; (2) kıtanın siyasi ve sosyo-ekonomik bütünleşmesini hızlandırmak; (3) kıtada barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek ve (4) demokratik ilkeleri ve kurumları, halkın katılımını ve iyi yönetişimi teşvik etmektir.[96]

AU'nun güvenlik politikasına bakıldığında, 1960'tan bu yana Afrika'da 20'den fazla iç savaş patlak vermiştir ve Afrika devletlerinin çoğu çatışmalara veya savaşlara karışmıştır, bunun sonucu olarak sosyal, ekonomik ve politik altyapılara zarar verilmiş ve tahmini 14 milyon ölüm yaşanmıştır.[97] 2002 yılında Durban'daki OAU\AU Zirvesi sırasında, Afrikalı liderler, sosyal, ekonomik ve politik gelişmelerin barış ve güvenliğin sürdürülmesi için ön koşullar olduğunun altını çizmişiler ve zirve Mbeki'nin "barış, güvenlik ve istikrar olmadan sürdürülebilir kalkınma olamaz" açıklamasıyla sonuçlandırılmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başlangıcının dünyaya hem tarihi fırsatlar hem de zorluklar getirdiğinin altını çizmek gerekir. Özellikle, AU, Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (New Partnership for Africa's Development, NEPAD) ve Afrika Akran Değerlendirme Mekanizması (African Peer Review Mechanism, APRM) olmak üzere iki önemli stratejik kurumun kurulmasıyla, yeni bir

---

[95] Abdurrahim Sıradağ, "African Regional and Sub-Regional Organisations' Security Policies: Challenges and Prospects",*Akademik İncelemeler Dergisi,* cilt.7, sayı. 2. İstanbul 2012, s. 233.
[96]AU, "Constitutif Act of African Union", *Constitutive Act of the African Union Adopted by the Thirty-sixth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government,* Lome 11 July 2000, ss. 5-7.
[97] Milton Leitenberg, Deaths in wars and conflicts in the 20th century. 3rd Edition. Ithaca: Cornell University, s. 77-79.

siyasi iklimin ortaya çıkması açısından Afrika için önemliydi. Sosyal, ekonomik ve politik zorlukların çatışmalara ve savaşlara neden olduğu fikri kıtaya yayılmış ve yeni yüzyılda Afrikalı liderler arasında ortak bir görüş haline gelmiştir. Bu ruhla NEPAD, Temmuz 2001'de Zambiya'nın Lusaka kentinde yapılan OAU Devlet Başkanları ve Hükümetler Meclisi'nin 37. Olağan Oturumunda AU'nun sosyo-ekonomik bir programı olarak inşa edilmiştir. NEPAD'ın temel amacı "yoksulluğu ortadan kaldırmak; Afrika ülkelerini hem bireysel hem de toplu olarak sürdürülebilir büyüme ve gelişme yoluna yerleştirmek; küreselleşme sürecinde Afrika'nın marjinalleşmesini durdurmak; kadınların güçlendirilmesini hızlandırmak; ve Afrika'yı küresel ekonomiye tam olarak entegre etmektir".[98]

İkinci organ, APRM, 2003 yılında Nijerya'nın Abuja kentinde düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Uygulama Komitesi (Heads of State and Government Implementation Committee, HSGIC) Zirvesi'nde NEPAD bünyesinde oluşturulmuştur. APRM'nin temel amacı Afrika hükümetlerinin hükümet sistemlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. AU üyeleri gönüllü olarak 29 üyesi bulunan APRM'ye üye olabilirler. Afrika'nın yeni bölgesel örgütü Afrika'nın sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlarını ele alırken, güvenlik politikasını güçlendirmek için de çaba sarf etmektedir. 9 Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban kentinde düzenlenen Afrika Birliği Meclisi'nin 1. Protokol imzalanmıştır. 26 Aralık 2003'te yürürlüğe giren bu protokol, AU'nun Afrika'ya yönelik güvenlik politikası için bir rota çizmiş ve AU için en önemli güvenlik strateji belgesi olmuştur.[99]

AU'nun güvenlik politikasıyla ilgili üç temel ilkesi vardır: birincisi uluslararası ve Afrika alt bölgesel örgütler ile iş birliğini artırmak; ikincisi, Afrika Devletleri ve güvenlik politikaları ile ilişkileri güçlendirmek; üçüncüsü, Afrika'daki çatışmaları ve savaşları önleyerek kıtanın onurunu hem bölgesel hem de küresel düzeyde artırmaktır. Ayrıca, Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası (Common African Defence and Security Policy, CADSP) geliştirmek, AU'nun kuruluşundan bu yana önemli bir amacı olmuştur. Bunu başarmak için AU, Şubat 2004'te Libya'nın Sirte kentinde ortak bir savunma ve güvenlik politikası oluşturmada önemli bir adım olan Resmi

[98] NEPAD Secretariat, "Declaration on democracy, political, economic and corporate governance", *6th Summit of the NEPAD Heads of State and Government Implementation Committee*, 9 March 2003, Abuja, ss. 3-9.
[99] NEPAD Secretariat, a.g.e, ss. 3-10.

Deklarasyon'u kabul etmiştir. Deklarasyon, Afrika'da barışı, güvenliği ve istikrarı korumak için ortak bir savunma ve güvenlik kimliği oluşturmanın gerekli olduğunu ve AU'nun güvenlik politikasının en dikkat çekici bileşenlerinden biri olarak kabul edildiğini vurgulamıştır.[100]

AU'nun güvenlik politikalarının vazgeçilmez bir başka unsuru ise 2002 Eylül ayında terörle mücadele etmek amacıyla oluşturduğu Eylem Planı'dır. Eylül 2002'de Cezayir'de kabul edilen eylem planı, terörizmin önlenmesi ve mücadelesine yönelik Cezayir Sözleşmesi'ni desteklemeyi ve aktif olarak uygulamayı amaçlamaktadır. Plan, Afrika topraklarındaki uluslararası terörle mücadele araçlarını onaylamaya ve uygulamaya teşvik etmektedir.[101] Ayrıca, kıta ülkelerini marjinalleşme, yoksulluk ve yoksunluk gibi terörizmin temel nedenleri ile mücadele etmek için önlemler geliştirmeye teşvik etmektedir.[102] Eylem planı aynı zamanda çeşitli alanlarda belirli hükümler ortaya koymaktadır. Plan, güvenlik ve sınır kontrolü alanında, devletleri seyahat belgelerinin kimlik doğrulamasını güçlendirmek ve giriş noktalarını bilgisayarlaştırmak için gerekli önlemleri almaya çağırmaktadır. Plan, yasama ve yargı alanında da devletleri, doğrudan veya dolaylı olarak bir terör eylemine karışan herkesin derhal soruşturulması ve kovuşturulması gerekliliğini yerine getirmek için kefalet ve ceza muhakemesinin diğer yönleriyle ilgili ulusal yasaları uygun şekilde değiştirmeye çağırmaktadır.[103]

Suçluların iadesi ile ilgili olarak, devletlerden, suçluların iadesini ve karşılıklı yardımlaşmayı mümkün kılmak için yeterli bilgi sağlamak da dahil olmak üzere, suçluların iadesini ve karşılıklı hukuki işlemlerin prosedürlerini basitleştirmeleri ve kolaylaştırmaları istenmektedir. Terörizmin finansmanının önlenmesiyle ilgili olarak, planda ilgili uluslararası araçların uygulanması, terörizmin finansmanı ve para aklamanın suç sayılması, terörizmin finansmanı için kullanıldığından şüphelenilen fonların kontrolü, uzmanlaşmış kurumların kurulması ve yeterli personelin eğitimi, uluslararası finans kurumları ile iş birliği yapılması istenmiştir.[104]

---

[100] Sıradağ, a.g.m, s. 236.
[101] Union Africaine, "Le plan d'action de la Réunion Inter-Gouvernementale de haut niveau de l'Union Africaine sur le terrorisme en Afrique", *Réunion Inter-gouvernementale de Haut Niveau de L'Union Africaine sur le Terrorisme en Afrique*, Alger 11-14 Septembre 2002, ss. 1-10.
[102] Union Africaine, a.g.e, ss. 2-3.
[103] Union Africaine, a.g.e, s. 5.
[104] Union Africaine, a.g.e, ss. 5-6.

Afrika'da gözlemlenen güvenlik tehditleri ele alınarak Afrika Birliği'nin Avrupa Birliği, G7 ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi diğer uluslararası kuruluşlar ve devletler ile işbirliği yaparak çatışma önleme, çatışma yönetimi, çatışma çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılanma veya yeniden inşa edilmesi ve genel olarak Afrika'da barış inşası ve barış destekleri için Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'ni (APSA) kurmaya karar verilmiştir.[105]

2.5. Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi

Afrika barış ve güvenlik mimarisi (African Peace and Security Architecture, APSA), yukarda belirtildiği gibi kıtadaki krizlerin ve çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve kalkınma ile ilgili karar verme süreçlerinin yanı sıra yapılar, hedefler, ilkeler ve değerler etrafında inşa edilmiştir. Temmuz 2002'de Durban'da kabul edilen ve Aralık 2003'te yürürlüğe giren Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) Protokolü, APSA'nın çeşitli bileşenlerini ve ilgili sorumluluklarını özetlemektedir. Daha sonra APSA'nın işleyişini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için kabul edilen belgeler olmuştur.[106]

Afrika'daki güvenlik zorluklarıyla ve Afrika'yı saran ve tahrip eden krizlerle yüzleşmek için AU, özellikle AB ve BM gibi çeşitli dış aktörlerle iş birliği içinde ve ECOWAS Ateşkes İzleme Grubu (ECOMOG) gibi bölgesel güvenlik kuruluşlarıyla sinerji içinde, APSA'yı kurmaya karar vermiştir.[107] APSA, kıtasal, bölgesel ve ulusal iç içe geçmiş yapı seviyelerinden oluşmaktadır. AU'ya üye devletler, ulusal düzeyde çatışma yönetimi ile ilgili yeteneklerin büyük çoğunluğuna sahiptir. APSA, bölgesel düzeyde bölgesel ekonomik topluluklara dayanmaktadır. Temel hedefler ekonomi, ticaret ve entegrasyon politikalarını uyumlu hale getirmek olsa da, bu topluluklardan güvenlik ve politik amaçlar için de faydalanılmaktadır.[108]

---

[105] Ernest Toochi Aniche ve Michael Umezurike Egbuchulam, Is African Peace and Security Architecture the Solution? Analysing the Implications of Escalating Conflicts and Security Challenges for African Integration and Development, *Conference: 30th Annual Conference of the Nigerian Political Science Association Southeast Chapter on the theme: Elections, Security Challenges and African Development,* Rivers State 26-28 June 2016, s. 5.

[106] AU, "The African Peace and Security Architecture (APSA)", https://www.peaceau.org/en/topic/the-african-peace-and-security-architecture-apsa (Erişim tarihi:08.05.2021).

[107] Aniche ve Egbuchulam, a.g.e, s. 5.

[108] Soner Karagül ve İbrahim Arslan, "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi", *Güvenlik Stratejileri*, Çanakkale 2014, Sayı.19, ss. 69-70.

AU'nun Afrika'da barış ve güvenliği sağlamaya yönelik girişimlerinden biri olan Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası Deklarasyonu (Solemn Declaration on a Common African Defence and Security Policy), APSA'yı oluşturan unsurların ilkelerini oluşturur; güvenlikle ilgili tehditleri tanımlar, prensipleri ve değerleri açıklar.[109]

APSA'dan bahsederken içsel ve dışsal yardımları da anlatmakta fayda görülmüştür. Bugün, AU'nun barış ve güvenlik çabalarının %90'inden fazlası dış aktörler tarafından finanse edilmektedir. AU, kurumsal mekanizmalarını ve operasyonlarının işletme maliyetlerini finanse etmek için AB gibi bağışçılara tamamen bağımlı olmaya devam etmektedir. Böyle bir kurumsal öykünme, ortaya çıkan Afrika yapılarının bürokratik verimliliği, politik uygulanabilirliği ve uluslararası uyumluluğu açısından olumlu etkiler yaratabilirken, bu bağışlar, Afrika aidiyetine zarar verebilmektedir. AB için bu ikilemden kurtulmanın bir yolu, kilit AU üye ülkeleriyle barış ve güvenlik konusundaki kurumsal bağlantıları aktif olarak güçlendirmeye çalışmaktır. APSA'nun fonu, kuruluşundan bu yana, dörtte biri üye ülkelerden ve üç dörtte üçü dış bağışçılardan gelen yaklaşık 96 milyon ABD doları toplamıştır. AU'nun 2007 denetimi sırasında, Afrika'daki barış operasyonlarının finansmanı ile ilgili endişe nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. AU bütçesinin sadece %6'sı Barış Fonu'na tahsis edilmiştir. AU Komisyonu, 2012 yılında Barış Fonu'nun payını %12'ye çıkarmak için kıta içerisinde kaynak arayışına girilmesine karar vermiştir.[110]

APSA, bazı kısıtlamalar ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kısıtlamaları ve zorlukların bazıları idari başarısızlıklar, kurumsal iş göremezlik, siyasi istikrarsızlıklar, zayıf finansman, yetersiz vasıflı insan kaynakları, kötü planlama, kötü koordinasyon, siyasi irade eksikliği vb. gibi olarak sıralanabilir. Bu sorunları çözmek için, çeşitli yeni programlar ve kurumlar, fonlar ve bütçeler üretilmiştir ve önceki programların ve finansman mekanizmalarının revizyonları yapılmıştır. Ne yazık ki, bu iyileştirme çalışmalarının karşılıkları çatışma durumlarında henüz pratik olarak görülmemektedir.[111]

[109] Karagül ve Arslan, a.g.m, s. 71.
[110] Aniche ve Egbuchulam, a.g.e, s. 14.
[111] Aniche ve Egbuchulam, a.g.e, s. 19.

2.6.Bölgesel Kuruluşlar ve Güvenliğe Yönelik Politikaları

Afrika'daki bölgesel kuruluşlar, Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasının temel birimleri arasında yer almaktadır. Çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü için bölgesel düzeyde uygulama organlarına sahip bölgesel ekonomik kuruluşlar şunları içerir: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (The Economic Community of West African States, ECOWAS),[112] Orta Afrika Devletleri Ekonomi Topluluğu (The Economic Community of Central African States-ECCAS), Kalkınmaya Yönelik Hükümetlerarası Otorite (The Intergovernmental Authority on Development-IGAD)[113], Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (The Southern African Development Community-SADC)[114], Doğu Afrika Topluluğu (The East African Community-EAC)[115], Batı ve Kuzey Merkezî Afrika-Sahra Ülkeleri Topluluğu (The Community of Sahel-Saharan States-CEN-SAD)[116], Arap-Mağrip Birliği (Union du Maghreb Arabe-UMA)[117] ile Doğu ve Güney Afrika İçin Ortak Pazar (The Common Market for East and Southern Africa-COMESA).[118] AU ile kıta düzeyinde güvenliği sağlamaktan sorumlu olan bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki ilişki hiyerarşik değil, karşılıklı olarak destekleyicidir.[119]

---

[112] Economic Community of West African States (ECOWAS) https://www.ecowas.int/ (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[113] Intergovernmental Authority on Development (IGAD) https://igad.int/ (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[114] Southern African Development Community https://www.sadc.int/ (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[115] East African Community, EAC https://www.eac.int/ (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[116] CEN-SAD https://au.int/en/recs/censad (Erişim tarihi: 10.05.2021)
[117] Arab-Maghreb Union (UMA) https://au.int/en/recs/uma (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[118] Common Market for East and Southern African https://www.comesa.int/ (Erişim tarihi: 10.05.2021).
[119] İbrahim Arslan, *Soğuk Savaş Sonrasında Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Çanakkale 2014, s. 153.

Şekil 2.1. AU'ya bağlı bölgesel kuruluşlar

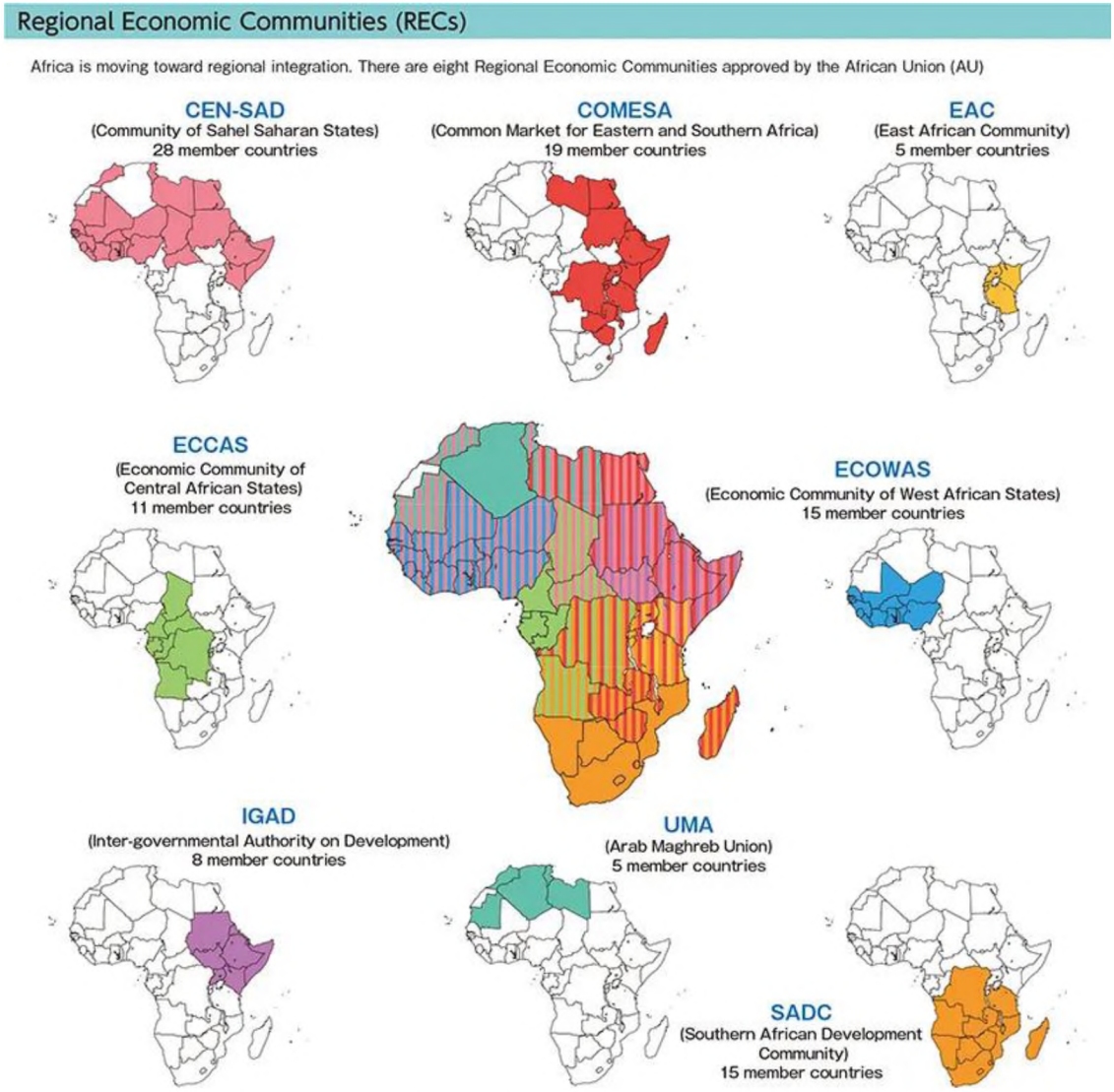

Kaynak: Afriwonk, "Policy lessons for the African Continental Free Trade Area", 2018 https://afriwonk.com/2020/02/10/policy-lessons-for-the-africa-continental-free-trade-area/ (Erişim tarihi: 02.05.2022).

2.7. ECOWAS'ın Batı Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası

On beş Batı Afrika ülkesinin liderleri, 28 Mayıs 1975'te Nijerya'da Lagos Antlaşması'nı imzalayarak Batı Afrika'da bölgesel bir örgüt olan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nu (ECOWAS) kurmuşlardır. Bu, Nijerya'nın Abuja kentinde merkezi olan Afrika'daki bölgesel ekonomik topluluklarının en önemli köşe

taşlarından biri olmuştur. Bu ülkelerin hem kültürel ve jeo-politik bağları hem de ortak ekonomik çıkarları vardır.[120]

Örgüt, yaklaşık 300 milyon nüfusa sahip ülkelerden oluşmakta ve 6,1 milyon km^2'lik bir coğrafi alanı kaplamaktadır. ECOWAS Sekreterliği'nin Ocak 2007'de başkan, başkan yardımcısı ve yedi komisyon üyesinden oluşan dokuz üyeli bir komisyona dönüştürülmesiyle örgüt, yapısal alanda ileri bir aşamaya girmiştir. Komisyon üyelerinin sayısı, en son Şubat 2013 Zirvesi'nde alınan karar uyarınca 12'den 15'e yükseltilmiştir.[121]

Şekil 2.2. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'n üye ülkeleri

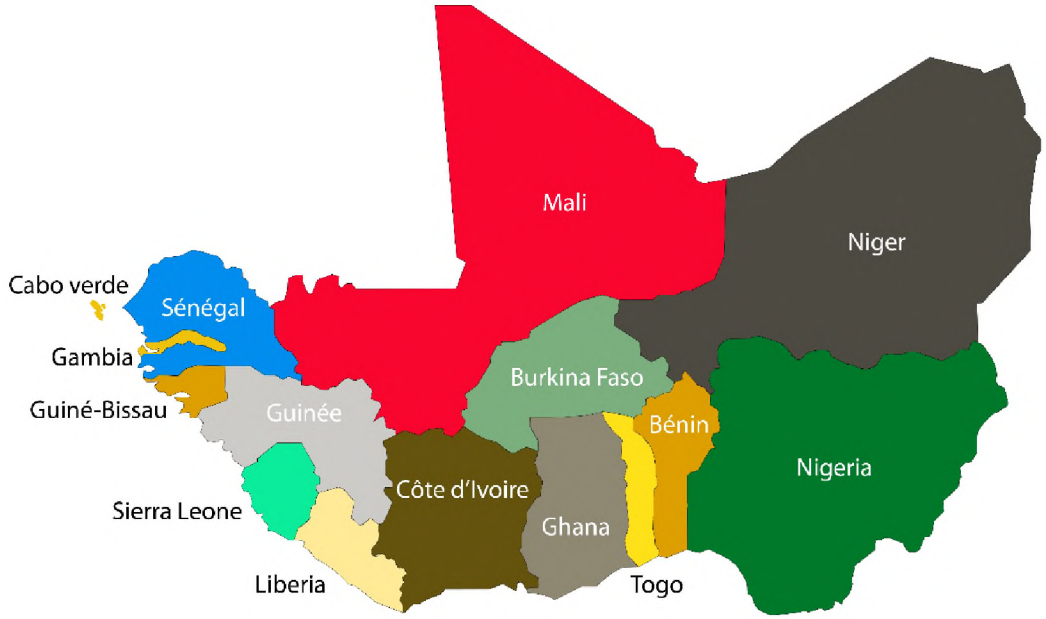

Kaynak: West African Health Organization https://www.wahooas.org/web-ooas/en/pays-membres (Erişim tarihi: 02.06.2022).

Şekil 3. 2'de gösterildiği üzere ECOWAS 1975 yılında kurulduğunda sadece 15 üyesi vardı. Yeşil Burun Adaları, 1976'da örgütün on altıncı üyesi olmuştur. Ancak Moritanya 2002 yılında örgütten ayrılmıştır. ECOWAS'ın mevcut üyeleri Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun Adaları, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau,

[120] Sıradağ, a.g.m, s. 242.
[121] TC Dışişler Bakanlığı, "Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu-(Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu-ECOWAS)", 9 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa (Erişim tarihi:21.05.2021).

Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo'dur.[122] Örgütün misyonu, sanayi, ulaştırma, telekomünikasyon, enerji, tarım, doğal kaynaklar, ticaret, parasal ve finansal sorular, sosyal ve kültürel konular olmak üzere tüm ekonomik faaliyet alanlarında ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir.[123] Batı Afrika ülkelerinin liderleri, bölgede ekonomik entegrasyon olmadan siyasi ve sosyal gelişmelerin olmayacağını kabul etmişiler, bu nedenle ekonomik ortaklık kavramı, Afrika halkının yaşam standartlarını yükseltmek için Batı Afrika'da bir ön koşul olarak ortaya çıkmıştır.[124]

ECOWAS'ın Batı Afrika için geliştirdiği güvenlik politikaları incelendiğinde, bölge için güvenlik stratejilerinin bulunduğuna tanık olunmaktadır. ECOWAS Antlaşması'nın 58. Maddesi, Batı Afrika'da barış ve güvenliğe ilişkin stratejiler ve politikalar içermektedir:

1. Üye devletler, bölgede barış, istikrar ve güvenliğin sürdürülmesine yardımcı olan ilişkileri korumak ve pekiştirmek için çalışmayı taahhüt etmektedirler.
2. Üye devletler, bu hedeflere ulaşmak üzere devlet içi ve devletlerarası çatışmaların zamanında önlenmesi ve çözülmesi için uygun mekanizmaların oluşturulması ve güçlendirilmesinde toplulukla iş birliği yapmayı taahhüt etmektedirler.[125]

Pek çok Batı Afrika ülkesindeki ekonomik ve siyasi altyapıların kırılganlığı sürmekte, sosyo-ekonomik ve siyasi istikrarı tehdit etmeye devam etmektedir. ECOWAS'ın kuruluşunun ilk yıllarında üyeler arasında ekonomik entegrasyonu teşvik etmek ilk önceliği olmasına rağmen, bölgede barış ve güvenliğin korunması uzun vadede daha önemli bir amaç olmuştur. ECOWAS'ın hedefleri topluluk içindeki devletlerde ve Afrika'da ortaya çıkan yeni zorluklara göre sosyal ve politik gelişmeleri de içerecek şekilde genişlemiştir. 1990'larda Liberya ve Sierra Leone'de iç savaşların patlak vermesiyle Batı Afrika'da "barış ve güvenlik olmadan sürdürülebilir sosyal, ekonomik ve siyasi istikrar olmaz" ilkesi daha popüler hale gelmiştir. Bu nedenle ECOWAS liderleri, 1990'lardan beri bölgede barış ve güvenliğin sürdürülmesine daha

[122] Sıradağ, a.g.m, s. 253.
[123] Economic Community of West African States (ECOWAS) https://au.int/en/recs/ecowas (Erişim tarihi:10.05.2021).
[124] Sıradağ, a.g.m, s. 242.
[125] ECOWAS Commission, "ECOWAS Revised Treaty", Article 58, Abuja 2010, s. 7.

fazla önem vermeye başlamıştır. Bunu yaparken ECOWAS'ın barış ve güvenlik mekanizmalarını güçlendirmek için ciddi adımlar atmışlardır.[126]

ECOWAS üyeleri tarafından 10 Aralık 1999'da Togo'da çatışmayı önleme, yönetim, çözüm, barışı koruma ve güvenlik mekanizmasına ilişkin bir Protokol[127] kabul edilmiştir. Örgütün sivil ve askeri gücü olan ECOWAS Ateşkes İzleme Grubu (ECOWAS Cease-fire Monitoring Group, ECOMOG) ve Alt Bölge Barış ve Güvenlik Gözlem Sistemi olan ECOWAS Erken Uyarı Sistemi (ECOWAS Early Warning System) olmak üzere iki önemli barış ve güvenlik mekanizması kurulmuştur. Çatışma önleme, yönetim, çözüm, barışı koruma ve güvenlik mekanizmasına ilişkin 1999 Protokolü, ECOWAS'ın Batı Afrika'da sivil çatışmalar yaşayan devletlere müdahalelerinin kriterlerini ve hedeflerini daha net bir şekilde detaylandırılmıştır. ECOWAS mekanizmasının üç temel organı vardır: Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi, Savunma ve Güvenlik Komisyonu ve Akil İnsanlar Konseyi'dır.[128] Arabuluculuk ve Güvenlik Konseyi, mekanizmanın hükümlerini Savunma ve Güvenlik Komisyonu, Akil İnsanlar Konseyi ve ECOMOG aracılığıyla uygulamaktan sorumludur.[129] ECOMOG'un barışı koruma misyonları savunma ve Güvenlik Komisyonu tarafından planlanırken, Akil İnsanlar Konseyi öncelikle çatışma arabuluculuğu ve seçim izleme için kullanılmaktadır. 1999 Protokolü, üyeler arasında, çatışmanın önlenmesi, erken uyarı, barışı koruma operasyonları, sınır ötesi suçların kontrolü, uluslararası terörizm ve hafif silahların ve anti-personel mayınlarının yayılmasının önlenmesi alanlarında iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. ECOWAS ayrıca 26 Haziran 2006'da Nijerya'nın Abuja kentinde küçük silahlar ve hafif silahlar, mühimmatları ve diğer ilgili materyallere ilişkin ECOWAS sözleşmesini kabul etmiştir.[130]

---

[126] Sıradağ, a.g.m, s. 244.

[127] Bu protokol, 1978'de imzalanan saldırganlık önleme protokolü ve 1981'de imzalanan karşılıklı savunma yardımı protokolünün yerini almış, hem güvenlik kavramını dar bir bakış açısıyla tanımlamiş hem de Soğuk Savaş dönemine göre çatışma ve savaşlara yaklaşmıştır. Ancak, 1999 protokolü yeni milenyume göre yazılmıştır. Örneğin, çatışma önleme, yönetim ve çözüm stratejileri ve politikaları ile ilgilenmekte ve güvenlik kavramını daha geniş bir perspektiften tanımlamaktadır.

[128] ECOWAS Comission, a.g.e, ss. 6-7.

[129] ECOWAS Commission, a.g.e, ss. 8-12.

[130] Economic Community of West African States, "ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition and Other Related Materials", Article 2, Abuja 2006, s. 4.

1989'da Liberya'da, 1991'de Sierra Leone'de, 1998'de Gine Bissau'da ve 2002'de Fildişi Sahili'nde çatışmaların ve savaşların patlak vermesi, ECOWAS'ın güvenlik politikasını baltalamış ve ECOWAS'ın yeni ve daha aktif çatışma önleme stratejilerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. ECOWAS Çatışma Önleme Çerçevesi (ECOWAS Conflict Prevention Framework, ECPF), 1 Ocak 2008'de Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da kabul edilmiştir ve bu çerçeve ECOWAS'ın Batı Afrika'ya yönelik güvenlik politikasına ilişkin en önemli stratejik planı olmuştur. Esasen, ECOWAS'ın güvenlik paradigması ECPF aracılığıyla devlet güvenliğinden insan güvenliğine kaymıştır. ECPF'nın birincil sorumluluğu bölgedeki insan güvenliğini güçlendirmek olmuştur.[131]

ECPF, özellikle çatışmanın önlenmesi, yönetimi ve çözümü alanlarında Afrika kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve küresel aktörlerle iş birliğinin güçlendirilmesini teşvik etmektedir. Aynı zamanda ECOWAS Destek Tugayı'nı (ECOWAS Standby Brigade, ECOBRIG) koordine etmektedir. ECPF'nin, bölgeye yönelik tutarlı ve etkili bir güvenlik politikasının oluşturulması için bir ivme sağladığını belirtmek gerekir. ECPF, ek olarak, ECOWAS'ın çatışma önleme, yönetim ve çözüm stratejileri ve politikalarını kavramsallaştırmıştır. Önemli ölçüde, güvenlik ile demokrasi ve iyi yönetişim arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. ECPF, Batı Afrika ülkelerinde demokrasi ve iyi yönetişimin teşvik edilmesinin çatışmaların olduğu bölgelerde barış, güvenlik ve istikrarın korunmasına yardımcı olacağını vurgulamaktadır.[132]

ECOWAS'ın güvenlik stratejileri bir dizi eleştiri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda çatışmanın önlenmesi, yönetimi ve çözümü ile ilgili stratejik planını uygulamada başarısız olmuştur. Abdurrahim Sıradağ'ın yazdığı "Afrika Bölgesi ve Afrika Alt-Bölgesi Örgütlerinin Güvenlik Politikaları: Sorunlar ve Beklentiler" (African Regional and Sub-Regional Organisations' Security Policies: Challenges and Prospects) adlı makalesinde ECOWAS'ın çatışma önlemesi, yönetimi ve çözümünde başarısız olmasının altı temel nedeni sıralanmıştır: Birincisi, ECOWAS içindeki üyeler arasında güçlü bir koordinasyon eksikliği en büyük zorluk olmaya devam etmekte ve bu, bölgeye yönelik güvenlik politikasının zayıflamasına sebep olmuştur. İkincisi, ECOWAS sivil toplum örgütlerine de dikkat etmemekte, çatışma alanlarında yeterince

[131] ECOWAS, "The ECOWAS Conflict Prevention Framework", Ouagadougou 2008, s. 16.
[132] Sıradağ, a.g.m, s. 244.

iş birliği yapılmamaktadır. Üçüncüsü, ECOWAS'ın barış ve güvenlik alanlarında dış aktörlerle güçlü bir ilişkisi yoktur. Dördüncüsü, ECOWAS'ın hala potansiyel çatışmaları ve savaşları tahmin etmek için etkili bir çatışma önleme mekanizması yoktur. Beşincisi, kapasite geliştirme ve insan kapasitesinden yoksundur. Özellikle, bir çatışma bölgesinde barışı koruma operasyonu düzenlendiğinde, finansal ve lojistik kısıtlamaları gücünü zayıflatmaktadır. Altıncı olarak, Batı Afrika'daki İngilizce ve Fransızca konuşan ülkeler arasındaki rekabet devam etmiş ve ECOWAS'ın çatışma önleme alanlarındaki etkinliğini azaltmıştır.[133]

2.8. IGAD'ın Doğu Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası

Doğu Afrika Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development, IGAD), 21 Mart 1996'da altı Doğu Afrika ülkesi tarafından kurulmuştur. IGAD, Ocak 1986'da kurulan Hükümetlerarası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi'nin (Intergovernmental Authority on Drought and Development, IGADD) halefi olarak oluşturulan Doğu Afrika'da bölgesel bir organizasyondur. 1983 ve 1984'te, Afrika Boynuzu'ndaki altı ülke- Cibuti, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan ve Uganda- bölgelerinde hükümetler arası bir kalkınma ve kuraklık kontrolü organı oluşturmak için Birleşmiş Milletler aracılığıyla harekete geçmiştir. Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, IGADD'yi Cibuti'deki merkezle resmen başlatan anlaşmayı imzalamak için Ocak 1986'da Cibuti'de bir araya gelmiştir. Eritre Devleti, 1993 yılında bağımsızlığa kavuştuktan sonra yedinci üye olmuştur. Aşağıdaki şekil 3.3'te gösterildiği gibi, Sudan'ın ikiye bölünmesiyle IGAD 8 üye devlet olmuştur. Nisan 1995'te Addis Ababa'da Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, IGADD'yi yeniden canlandırmak ve üye devletler arasındaki iş birliğini genişletmek için bir açıklama yapmıştır. 21 Mart 1996'da Nairobi'de Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, IGADD tüzüğünü / Anlaşmasını değiştirmek için bir "Değişiklik Belgesi" imzalamış ve yeniden canlandırılarak IGAD olarak yeni bir isimle kurulmuştur.[134]

[133] Sıradağ, a.g.m, s. 246.
[134] African Union, "Intergovernmental Authority on Development (IGAD)", https://au.int/en/recs/igad (Erişim tarihi:21.05.2021).

Şekil 2.3. IGAD'in Üye Ülkeleri

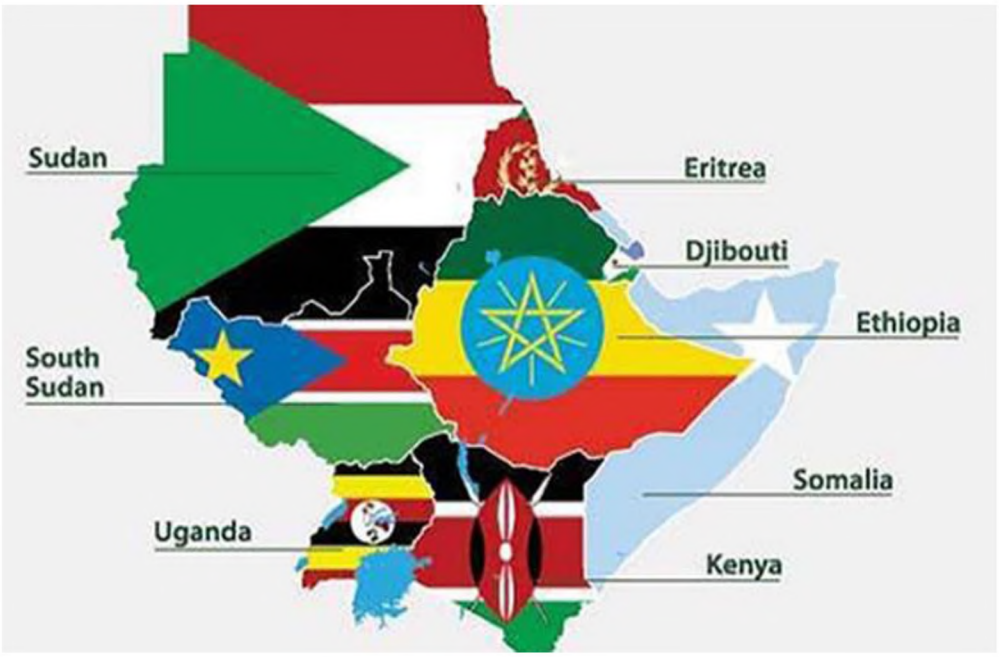

Kaynak: Hıraaran Online, 18 Mayıs 2019 https://www.hiiraan.com/news4/2019/May/163886/terror_threat_re_surfacing_in_igad_region_official.aspx (Erişim tarihi: 17.05.2022).

IGAD'ın hedefleri 1996 yılında genişletilmiş ve Doğu Afrika'daki sosyal, ekonomik, politik gelişmeleri içermiştir. IGAD'in kuruluşundan bu yana, üye devletler arasında etkili bir güvenlik politikası oluşturmak öncelikli amaçlar arasında olmuştur. IGAD'ın Doğu Afrika'ya yönelik güvenlik politikası, IGAD Şartı Madde 18 A'da belirtilmiştir:

1. Ekonomik kalkınma ve sosyal ilerleme için temel ön koşullar olan barışı, güvenliği ve istikrarı korumak için toplu olarak hareket etmek;
2. Bölgesel iş birliği barış ve istikrara yönelik tehditleri ortadan kaldırmak için etkili toplu önlemler almak;
3. Farklılıkların ve ihtilafların barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için etkili bir danışma ve iş birliği mekanizması kurmak; ve
4. Üye devletler arasındaki ihtilafları, diğer bölgesel veya uluslararası kuruluşlara sevk edilmeden önce bu alt-bölgesel mekanizma dahilinde ele almaktır.[135]

[135] IGAD, "Agreement Establishing the Inter-Governmental Authority on Development", *Assembly of Heads of State and Government*, Nairobi 1996, ss. 15-16.

Barış ve güvenlik bölümü, IGAD için bölgede barışı ve güvenliği sağlamanın en önemli aracıdır. Çatışma önleme, yönetim ve çözüm, siyasi işler ve insani işlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede IGAD, Çatışma Erken Uyarı ve Müdahale Mekanizmasını (Conflict Early Warning and Response Mechanism, CEWARN) kurmuştur. Bununla beraber IGAD Terörizme Karşı Kapasite Geliştirme Programı'nı (IGAD Capacity Building Programme Against Terrorism, ICPAT) düzenlemiştir. Çatışma Erken Uyarı ve Müdahale Mekanizması IGAD'ın barış ve güvenlik bölümünün temel bileşenidir.[136]

AU, Afrika'daki barış ve güvenlik faaliyetlerini etkin bir şekilde koordine etmek için beş gruba ayrılmıştır: Kuzey Afrika Bölgesel Destek Tugayı, Doğu Afrika Destek Tugayı, Orta Afrika Kuvvetleri (Multinationale de l'Afrique Centrale), Güney Afrika Destek Tugayı ve ECOWAS Destek Tugayı'dır.[137] IGAD, Doğu Afrika Destek Tugayı programını koordine etmekte ve 15 Mart 2000'de Nairobi Deklarasyonu ile kurulan Bölgesel Küçük Silahlar Merkezi (Regional Centre on Small Arms, RECSA) ile birlikte barış ve güvenlik alanlarında AU ile yakın bir şekilde çalışmaktadır.[138] Bölgesel Küçük Silahlar Merkezi'nin ana işlevi: Büyük Göller Bölgesi ve Doğu Afrika'da küçük ve hafif silahların yayılmasıyla mücadele etmektir. Sudan Hükümeti ve Sudan Halk Kurtuluş Hareketi (Ordusu), Ocak 2005'te Kapsamlı Barış Anlaşması'nı (Comprehensive Peace Agreement, CPA) imzaladığından beri, IGAD, Sudan barış sürecini kolaylaştırmak ve gözlemlemek için kilit bir rol oynamıştır. Ayrıca Uganda ve Kenya'dan iki barışı koruma taburuyla Birleşmiş Milletler Sudan Misyonuna katkıda bulunmuştur. Somali'de, Geçiş Dönemi Federal Hükümeti'nin (Transitional Federal Government, TFG) güçlendirilmesinde hayati roller oynamış ve TFG'ye Ulusal Güvenlik İstikrar Planı'nın (National Security Stabilisation Plan, NSSP) hazırlanmasında yardımcı olmuştur. Ayrıca TFG'ye yönelik BM silah ambargosunun kaldırılması ile birlikte ülkede daha aktif ve daha etkili bir siyasi araç haline getirilmesi için çalışmalar yapmıştır. Ocak ayında IGAD, AU Barış ve Güvenlik Konseyi tarafından Somali'de IGASOM adlı bir barışı koruma misyonu

[136] IGAD, "Protocol on the Establishment of a Conflict Early Warning and Response Mechanism for IGAD Member States", Khartoum 2002, Article 5.
[137] Solomon A. Dersso, "The role and place of the African Standby Force within the African Peace and Security Architecture", *ISS Paper 209*, Pretoria 2010, s. 7.
[138] IGAD, a.g.e, Article 5.

konuşlandırması için yetkilendirilmiştir. Ancak, bunu 2006 yılında uygulayamamış, bunun yerine AU Barış ve Güvenlik Konseyi Nisan 2007'de AMISOM adında bir barışı koruma misyonu yetkilendirmiştir.[139]

IGAD kapasitesinin bozulmasına bir dizi iç ve dış faktör katkıda bulunmuştur. Üye ülkeler arasında uyumlu çalışma yoktur, çünkü bazıları IGAD'ın programlarına ve faaliyetlerine aktif olarak katılırken diğerleri katılmamaktadır. Örneğin, Kenya ve Uganda, başlangıçta 1967'de kurulan ve 2000 yılınTemmuz ayında yeniden canlanan Doğu Afrika Topluluğu (East African Community, EAC) ile ilişkilerini geliştirmişlerdir.[140] Doğu Afrika Topluluğu'nun günümüzde Kenya, Uganda, Tanzanya, Ruanda ve Burundi olmak üzere beş üyesi vardır. IGAD barış ve güvenlikle ilgili bir dizi protokol ve beyannameyi benimsemiş olsa da, bunlar etkin bir şekilde hayata geçirilememektedir. IGAD ayrıca büyük ölçüde dış bağışlara ve yardımlara bağımlıdır ve düzenli olarak bir bağışçı forumu düzenlemektedir. 1991'de Somali'deki iç savaşın başlangıcından bu yana, ülkede etkili bir merkezi hükümet bulunmamaktadır. Aynı şekilde Sudan, Etiyopya ile Eritre arasındaki sınır anlaşmazlıkları devam ederken uzun süredir karmaşık iç sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bölgedeki tüm bu siyasi ve ekonomik zorluklar, IGAD'ın etkinliğini tehdit etmiş ve gücünü düşürmüştür.[141]

Healy'ye göre, IGAD, Doğu Afrika'ya karşı etkili bir güvenlik politikasına sahip değildir.[142] Dahası, IGAD hala bölgedeki çatışmaları durdurmak için "tüm üye devletlerin egemen eşitliği ve üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme" ilkesinde ifadesini bulan eski moda siyasi mekanizmaları kullanmaktadır. Daha önemlisi, uluslararası aktörler, ABD, Fransa, İngiltere, Çin ve İtalya da dahil olmak üzere, jeo-ekonomik ve jeo-stratejik çıkarları nedeniyle Doğu Afrika'daki siyasi gelişmelere güçlü bir şekilde dahil olmuşlardır. Uluslararası aktörlerin katılımı Doğu Afrika'yı karmaşık hale getirmiş ve IGAD'ın güvenlik politikasını zayıflatmıştır. Doğu Afrika'ya yönelik etkili bir güvenlik politikası oluşturulması, uluslararası kuruluşların

---

[139] IGAD Annual report 2007, s. 45-46.
[140] IGAD Secretariat, "IGAD Regional Strategy Volume 2 Implementation Plan 2016-2020", *IGAD Information and Documentation Section*, Djibouti 2016, s. 9.
[141] Sıradağ, a.g.m, s. 241.
[142] Sally Healy, "Peacemaking in the Midst of War: An Assessment of IGAD's Contribution to Regional Security in the Horn of Africa", *Royal Institute of International Affairs, Working Paper, No: 59,* London 2009, s. 15.

veya diğer dış güçlerin katılımından ziyade, IGAD üyesi devletlerinin güçlü siyasi kararlılığı ile mümkün olabilir. Bölgesel bir aktör olarak IGAD, Doğu Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarın sürdürülmesi için kritik görevlere sahiptir. BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlarla siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmiş ve Somali ve Sudan'daki barış süreçlerini kolaylaştırmak için önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Ancak bölgeye kalıcı barış ve güvenlik getirememiştir. IGAD'ın etkisiz güvenlik politikası ne Doğu Afrika'daki güvenliğe ne de Afrika ile BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar arasındaki güvenlik konularında stratejik ortaklığın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.[143]

2.9. SADC'nin Güney Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikası

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community-SADC), aşağıdaki şekil 3. 4'te göründüğü gibi 16 üye devletten oluşan bir bölgesel ekonomik topluluktur; Angola, Botsvana, Komorlar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Eswatini, Lesoto, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Mozambik, Namibya, Seyşeller, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tanzanya, Zambiya ve Zimbabve. 1992 yılında kurulan SADC, ekonomik kalkınma ve barış ve güvenliğin sağlanması yoluyla Güney Afrika'da bölgesinde bölgesel bütünleşmeyi sağlamasına ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına kendini adamıştır.[144]

SADC'nin barış ve güvenlik politikası ile ilgili en önemli protokolü 14 Ağustos 2001'de Malawi'nin Blantyre kentinde kabul edilen Siyaset, Savunma ve Güvenlik İş birliği Protokolü'dür. Protokol, SADC'nin barış ve güvenlik politikalarını ve stratejilerini kurumsallaştırarak Siyaset, Savunma ve Güvenlik İş birliği Örgütü'nü kurmuştur. Bu örgütün temel amaçları:

1) Hukuk ve düzenin bozulmasından, devlet içi çatışmalardan, eyaletler arası çatışmalardan ve saldırganlıktan kaynaklanan istikrarsızlıklara karşı halkı korumak ve bölgenin kalkınmasını sağlamak;
2) Taraf devletler arasında siyasi iş birliğini ve ortak siyasi değer ve kurumların gelişimini teşvik etmek;
3) Barışçıl yollarla iç ve dış çatışmaları önlemek, kontrol altına almak ve çözmek;

---

[143] Sıradağ, a.g.m, s. 242.
[144] Southern African Development Community (SADC), "Declaration and Treaty of SADC", Windhoek 1992, s. 5.

4) Taraf devletlerin topraklarında demokratik kurumların ve uygulamaların geliştirilmesini teşvik etmek ve sırasıyla Afrika Birliği Örgütü ve Birleşmiş Milletler teşkilatı şartlarında ve sözleşmelerinde öngörüldüğü üzere evrensel insan haklarına uyulmasını teşvik etmek;
5) Devletler arasında silahların kontrolü, silahsızlanma ve barışçıl ilişkilerle ilgili BM, AU ve diğer uluslararası sözleşmeleri ve antlaşmaları uygulamak için taraf devletleri gözlemlemek ve teşvik etmek ve
6) Ulusal savunma güçlerinin barışı koruma kapasitesini geliştirmek ve uluslararası ve bölgesel barışı koruma operasyonlarında taraf devletlerin katılımını koordine etmektir.[145]

Şekil 2.4. SADC'in Üye Ülkeleri

Kaynak: SADC Overview https://www.sadc.int/about-sadc/overview/ (Erişim tarihi: 17.05.2022)

[145] Southern African Development Community (SADC), "Protocol on Politics, Defence and Security Cooperation", Article 2, Blantyre 2001, ss. 3-4.

Schoeman'ın açıkladığı üzere, SADC güvenlik tanımına sadece askeri bir perspektiften değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik, çevresel ve psikolojik bir perspektiften de yaklaşmıştır.[146] Nisan 2002'de SADC, barış ve güvenlik enstitüsünü, Siyaset, Savunma ve Güvenlik İş birliği Örgütü için Stratejik Gösterge Planı'nı (Strategic Indicative Plan for the Organ on Politics, Defence and Security Co-operation, SIPO) kabul ederek güçlendirmiştir.[147] Ayrıca SIPO, yoksulluk, AIDS, yolsuzluk ve suç gibi yapısal sorunların SADC barış ve güvenlik mekanizmasını zayıflattığını ve bölgede sosyal, ekonomik ve politik istikrarsızlığa neden olduğunu vurgulamaktadır. 26 Ağustos 2003'te SADC, Tanzanya'nın Dar es Salam kentinde SADC üyeleri arasında kolektif kendini savunma stratejileri sağlayan ve SADC'nin 2001 Protokolünü tamamlayan SADC Karşılıklı Paktı imzalamıştır. Pakt, üyeler arasında kolektif öz savunma kavramını geliştirmenin bölgede barış, güvenlik ve istikrar için vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada SADC, 17 Ağustos 2007'de Zambiya'nın Lusaka kentinde SADC Yedek Tugayını kurarak AU Yedek Gücü'nün bir parçası olmuştur. Bu, sivil, askeri ve polis bileşenlerinden oluşur, ancak en önemli özelliği, barış, güvenlik ve istikrar adına Güney Afrika bölgesindeki herhangi bir çatışma bölgesinde bir barışı koruma operasyonunun konuşlandırılmasını sağlamasıdır.[148] SADC, 1998'te Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Lesotho'da iki barışı koruma operasyonu düzenlemiştir. SADC üyelerinin sadece küçük bir kısmı her iki ülkedeki barış operasyonlarında yer almıştır. SADC 1998 yılından bu yana herhangi bir barışı koruma operasyonuna izin vermemiştir. İki barışı koruma operasyonu sırasında SADC üyeleri arasındaki zayıf koordinasyon güvenlik politikasını zayıflatmıştır. Buna rağmen, bölgede barış, güvenlik ve istikrarı sürdürmek için vazgeçilmezdir. SADC üyeleri arasındaki zayıf koordinasyon güvenlik politikasını zayıflatmıştır. Buna rağmen, bölgede barış, güvenlik ve istikrarı sürdürmek için vazgeçilmezdir. SADC, diğer yandan, başarısızlığı nedeniyle birçok eleştiriyle karşı karşıya kalmıştır; SADC'nin barış ve güvenlik politikalarının ve stratejilerinin çok belirsiz ve iddialı olduğu ve SADC'nin bunları mali veya insani

[146] Maxi Schoeman, "From SADCC to SADC and beyond: the politics of economic integration. Stellenbosch: Economic History Association", *Alternative Regionalisms*, Pretoria 2002, s. 6.
[147] Southern African Development Community (SADC), "Strategic Indicative Plan for the Organ on Politics, Defence and Security Cooperation", Maputo 2002, s. 37.
[148] Southern African Development Community (SADC), "the establishment of Southern African Development Community Standby Brigade (SADCBRIC)", Article 4, Lusaka 2007, s. 6.

kapasitesini dikkate almadan yaptığı eleştirilmiştir.[149] Zimbabve ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki siyasi sorunlar ve 2009 Mart ayında Madagaskar'da gerçekleşen askeri darbe bölgedeki istikrara zarar vermiştir. SADC'nın sert gücünden ziyade yumuşak gücünü Güney Afrika'nın karşılaştığı barış ve güvenlik sorunlarını çözmek için kullanmayı tercih ettiğinin altını çizmek önemlidir.[150]

Schalkwyk, SADC'nin Güney Afrika'ya yönelik etkili bir güvenlik politikası geliştirmede başarısız olduğunu savunmaktadır. Schalkwyk'e göre, SADC'nın en amaçlarından birisi olan Güney Afrika bölgesinde barış ve güvenliğin sağlanması olmasına rağmen, bölgeye yönelik etkili bir güvenlik politikası geliştirememiştir.[151] SADC'nin barış ve güvenlik politikası konusunda bütünsel bir yaklaşım yaratması gerekmektedir. Daha da önemlisi, devlet güvenliğinden ziyade insan güvenliği kavramına odaklanmalıdır. SADC, önemli bir bölgesel aktör olarak, bölgedeki siyasi krizlerin azaltılmasında ve Afrika ile küresel aktörler arasında stratejik ortaklığın geliştirilmesinde stratejik bir rol oynamaktadır. Özellikle yumuşak gücü, SADC'nin aktif diplomasi ve aktif liderlik kavramının önemini artırmaktadır. SADC aracılığıyla yumuşak güç diplomasisi kavramının geliştirilmesi, Afrika ile AB gibi kıta dışı aktörler arasındaki güvenlik iş birliğinin ilerlemesine katkı sağlayabilir. Ancak, insan ve lojistik kapasite gerektirir. Onlar olmadan, güvenlik sorunlarını çözmek için yalnızca yumuşak güç kullanmak etkili bir diplomatik araç olamaz veya AB ile stratejik ortaklığın güçlendirilmesine katkıda bulunamaz.[152] Sonuç olarak SADC, barış ve güvenlik konusunda çaba sarf etmesine rağmen hala yetersizdir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi üye devletlerinde hala çatışmalar olması SADC'nin başarısızlığının bir kanıtıdır.

2.10. ECCAS'in Orta Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları

Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States, ECCAS), 1983 yılında kurulmuştur. Topluluğun başlangıçtaki temel amacı, bölgesel düzeyde, kıta çapında ekonomik entegrasyon için hazırlanmaktı. ECCAS, kurucu antlaşmanın tüm üyeler, şekil 3. 5'te gösterildiği üzere Gabon,

---

[149] Hull ve Derblom, a.g.m, s. 32.
[150] Sıradağ, a.g.m, s. 245.
[151] Gina van Schalkwyk, "Challenges in the creation of a Southern African sub-regional security community", *ISYP Journal on Science and World Affairs*, Cilt 1, Sayı 1, Pretoria 2005 ss. 38-39.
[152] Sıradağ, a.g.m, s. 246.

Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Brazzaville, Ekvator Ginesi, Burundi, Ruanda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Sao Tome ve Principe tarafından onaylandığı 1985'te faaliyete başlamıştır. Ocak 1999'da daha önce gözlemci statüsüne sahip olan Angola'nın ECCAS'a daimî üye olmak için yaptığı başvuru kabul edilmiştir. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Büyük Göller Ülkelerinin Ekonomik Topluluğu, (Communauté Economique des Pays des Grands Lacs, CEPGL) ve ECCAS olmak üzere dört bölgesel topluluğa üyeliğini koordine etmek ile mücadele eden Ruanda, 2007 yılında ECCAS'tan ayrılmıştır.[153]

Şekil 2.5. ECCAS'in Üye Devletleri

Kaynak: Institut d'Études de Sécurité, "Transition au Tchad : un test pour l'Afrique centrale", Mayıs 2021 https://issafrica.org/fr/iss-today/transition-au-tchad-un-test-pour-lafrique-centrale Erişim tarihi: 03.06.2022).

[153] AU, "Economic Community of Central African States (ECCAS)", https://au.int/en/recs/eccas (Erişim tarihi: 25.05.2021).

ECCAS'ın barış ve güvenlik plitikaına bakıldığında farklı yapılar bulunduğu görülmektedir. ECCAS'ın güvenlik iş birliği alanına girmesiyle birlikte, 1999 yılında örgütün bir dizi teknik organla Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi (COPAX) kurulmasına karar verilmiştir. COPAX, Bakanlar Kurulunun yapısına benzemekle birlikte, bunun yerine üye devletlerin dışişleri bakanlıkları, savunma bakanlıkları, içişleri bakanları veya benzerleri tarafından oluşturulmuştur. ECCAS'ın en üst düzeyi üye ülkelerin devlet başkanlarıdır. Konsey, ECCAS'ın en üst düzey olan Devlet Başkanları'ndan oluşan Konferans'a başkanlık eden üye devletin dışişleri bakanı tarafından yönetilmektedir.[154]

COPAX, Orta Afrika'da barış ve güvenliğin teşviki, sürdürülmesi ve pekiştirilmesi için ana yapı olarak oluşturulmuştur.[155] Konferans tarafından alınan kararların izlenmesinden ve yürütülmesinden sorumludur ve Konferans'ın verebileceği diğer görevleri yerine getirmektir. COPAX ile ilgili protokol, egemenliğin ve içişlerine müdahale edilmemesinin yol gösterici ilkeler olduğunun altını çizmektedir. Bununla birlikte, her şeyden önce erken uyarı ve çatışmaların önlenmesi yoluyla ECCAS üye devletleri bölgedeki çatışmalara karşı birleşmektedirler. Gerektiğinde, barışı korumak ve barışı yeniden tesis etmek için sivil veya askeri angajman teşvik edilmektedir. COPAX'ın amaçları arasında çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek ve barışı ve barışı koruma faaliyetlerini teşvik etmek ve pekiştirmek yer almaktadır. COPAX'in diğer hedefleri ise üye devletler arasında güven artırıcı önlemlerin alınmasını sağlamak, anlaşmazlıkların barışçıl çözümler için politikaları teşvik etmek, savunmada saldırmazlık ve karşılıklı yardıma ilişkin uygun önlemleri uygulamak, kriz sırasında arabuluculuk çabalarını kolaylaştırmak, mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ile uluslararası suç ve silah kaçakçılığı gibi sorunlara ortak yaklaşımlar sağlamaktır.[156] Ayrıca teröre, sınır suçlarına ve yasadışı uyuşturucu ticaretine ve silah ticaretine karşı iş birliği, önleyici çalışmanın bir parçasıdır.[157]

---

[154] Camilla Elowson ve Cecilia Hull Wiklund, "ECCAS Capabilities in Peace and Security", *FOI-R--3244--SE*, s. 35.
[155] CEEAC, "Protocole relative au Conseil de Paix et de Sécurité de l'Afrique Centrale", Article 3, Malabo 2000, ss. 5-6.
[156] ECCAS, a.g.e, ss. 6-7.
[157] ECCAS, a.g.e, ss. 7-8.

COPAX'ın 3 temel teknik organı vardır:

1) Orta Afrika Erken Uyarı Sistemi (Mécanisme d'Alerte Rapide en Afrique Centrale, MARAC): krizlerin erken tespiti ve önlenmesi için veri toplar ve analiz etmekle görevlenmiştir;

2) Savunma ve Güvenlik Komisyonu (Commission de Défense et Sécurité, CDS): Üye devletlerin genelkurmay başkanlarını ve polis ve jandarma kuvvetleri komutanlarından oluşmaktadır. Örgüt, Devlet Başkanları Konferansı'na güvenlik ve savunma konularının yanı sıra gerektiğinde ortak askeri operasyonların düzenlenmesi konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır;

3) Orta Afrika Çokuluslu Gücü (Force Multinationale de l'Afrique Centrale, FOMAC): üye devletler tarafından bölgesel barış operasyonlarını yürütmek için sağlanan birliklerden oluşan bir barış destek operasyonları kapasitesidir.

ECCAS'ın kurumsal yapısının belirli savunma ve güvenlik organlarını ve mekanizmalarını içerecek şekilde genişletilmesi, Afrika Birliği'nin ortak bir barış ve güvenlik politikası tanımlama ve bölgesel sütunlar üzerine inşa edilmiş bir Afrika barış ve güvenlik mimarisi oluşturma çabalarıyla uyumlu olarak yapılmıştır.[158]

2002 tarihli daimî düzene göre, FOMAC, barış, güvenlik ve insani yardım misyonlarını yürütmek amacıyla, ulusal hizmetler arası, polis ve jandarma birliklerinden ve ECCAS üye ülkelerinden sivil modüllerden oluşan bir kuvvettir.[159] FOMAC'in daimî emirleri, askeri ve polis bileşeninin yanı sıra bir "sivil modül" içermesine rağmen, sivillerin katılımı veya iş birliği oldukça zayıf olmuştur. Sivil unsurun bir görevdeki birincil rolü, tüm idari görevleri yerine getirmek ve seçimleri izlemekti. Misyonun görevinin 3. maddesi ayrıca siyasi, adli ve ceza alanlarındaki faaliyetlerin yanı sıra insan haklarının korunması, çocuklara karşı sorunları, cinsiyet eşitsizliği ve AIDS ile mücadele ile ilgili konuları da içermektedir. FOMAC'in sivil modülünün güçlendirilmesi ve sivil aktörlerin Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Barışın Pekiştirilmesi Misyonu'na (Mission de Consolidation de la Paix en République

[158] Angela Meyer, "Peace and security cooperation in central africa Developments, Challenges and Prospects", *Nordiska Afrikainstitutet*, Uppsala 2011, s. 12.
[159] ECCAS, "Standing Orders of the Central African Multinational Force", Hazıran 2002, s. 1

Centrafricaine, MİCOPAX) dahil edilmesi, uygun personelin seçilmesini ve eğitimlerini gerektirmektedir. Burada, gelişmeler oldukça yavaş olmuştur.[160]

Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Fransız birliklerinin varlığının gölgesinde kalan FOMAC, genellikle zayıf liderlik ve tutarsızlık suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca başkent Bangui dışında yeterince mevcut olmadığı için eleştirilmiştir. FOMAC'ın Çad Birliği, Seleka isyancılarıyla iş birliği yapmakla suçlanmıştır; Çad makamları bu suçlamaları kesin olarak reddetmiştir. Bunların sonucunda Aralık 2013'te, AU ve ECCAS arasındaki uzun tartışmalardan sonra, barışı koruma operasyonları resmi olarak Afrika liderliğindeki Orta Afrika Cumhuriyeti Uluslararası Destek Misyonu'na (Mission İnternationale de Soutien à la République Centrafricaine, MISCA) devredilmiştir.[161]

Sonuç olarak Orta Afrika'daki güvensizlik ve istikrarsızlık, özünde devletlerin egemen güçler olarak zayıflığı ve devlet yapılarının sosyal ve siyasi düzeni koruma ve toprak bütünlüğünü sağlama konusundaki sınırlı yeteneğiyle bağlantılıdır. Bölgesel barış ve güvenliğe yönelik büyük zorluk ise, üye ülkelerin liderlerinin siyasi taahhüdü konusuyla ilgilidir. Devlet liderleri, devlet gücünü kullanma yeteneklerinin zayıf kurumsal yapılar, kapasiteler ve altyapının yanı sıra devlet dışı siyasi güçlerin varlığı ve yıkıcı faaliyetleriyle sınırlı olduğunu kabul ettikleri için, egemenliği toplum seviyesine çekme istekleri düşük kalmıştır. Ortak bir vizyonun veya "bölgesel bilincin" yokluğunda, bölgesel politika, bireysel çıkarlar ve rasyonalizasyon sürecinin daha da derinleştirilememesi nedeniyle daha da zayıflamaktadır. Orta Afrika'da barış ve güvenliği sağlamak için oluşturulan MICOPAX ve ona benzeyen birlikleri, bölgenin güvenliği için mücadele etseler de bölgedeki güvensizliğin köklerini ortadan kaldırmakta yetersiz oldukları görülmektedir. Genellikle ayaklanmalar, isyanlar ve şiddetin temelinde olan yapısal sorunlar gibi askeri olmayan güvensizlik unsurlarını yeterince dikkate almamaktadır.[162] Eğer bu sorunlar kökenlerinden temizlenmezse bölgede barış ve güvenliğe yer yoktur.

---

[160] Meyer, a.g.e, s. 17.
[161] The New Humanitarian, "La force de maintien de la paix d'Afrique centrale se prépare à passer à l'action", Kasım 2014 https://www.thenewhumanitarian.org/fr/analyses/2014/11/10/la-force-de-maintien-de-la-paix-d-afrique-centrale-se-prepare-passer-l-action (Erişim tarihi: 10.06.2021).
[162] Elowson ve Wiklund, a.g.e, s. 40

2.11. UMA'nın Kuzey Afrika'ya Yönelik Güvenlik Politikaları

Haziran 1988'de Cezayir, Libya, Moritanya, Fas ve Tunus Devlet Başkanları, Arap Mağrip Birliği (Union du Maghreb Arabe, UMA)'nın kurulması için Cezayir'de bir araya gelmişlerdir. UMA'yı kuran antlaşma ile Şubat 1989'da Marakeş'te onaylanmıştır. Antlaşma onayında, üye devletler, insan faaliyetlerinin tüm sektörlerinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için politikalarını ve stratejilerini koordine etmeyi, uyumlaştırmayı ve rasyonelleştirmeyi kabul etmişlerdir. Antlaşmaya ek olarak, Marakeş Zirvesi, UMA'nın kurulmasına ve çalışma programına ilişkin deklarasyonu kabul etmiştir.[163] Moritanya 2000 yılında ECOWAS'tan ayrılmış ve UMA'ya katılmıştır.[164] Böylece, Şekil 1.6'da gösterildiği gibi UMA'nın 5 üye ülkesi vardır.

Şekil 2. 6. UMA'nın Üye Devletleri

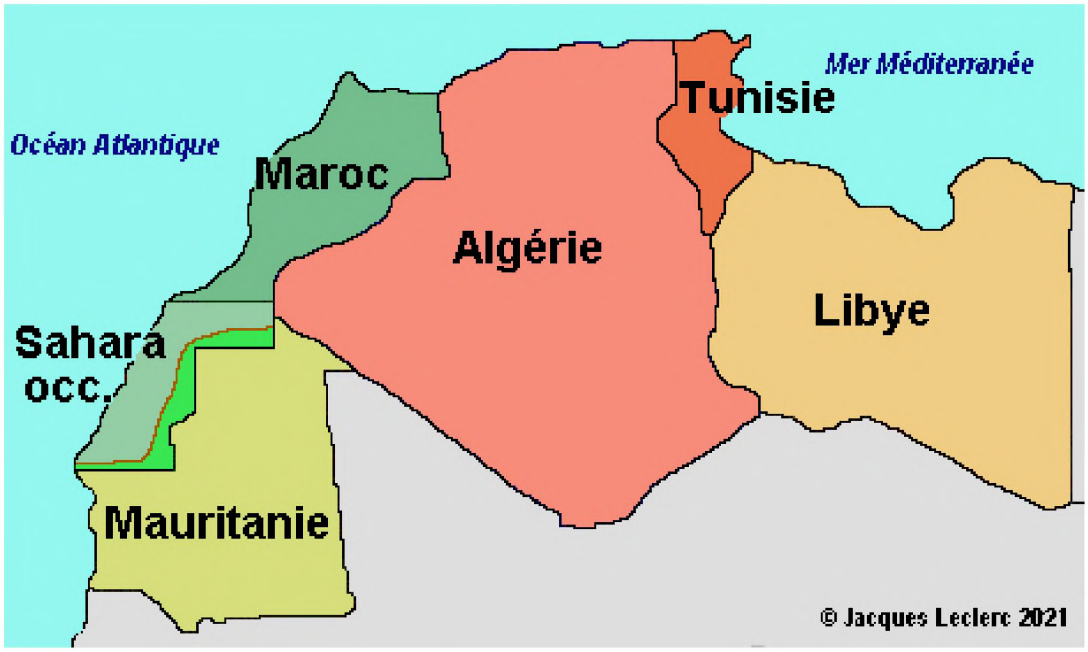

Kaynak: "Qu'est-ce que le Maghreb?" https://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/maghreb.htm (Erişim tarihi: 17.05.2022).

[163] Commission économique des Nations Unies pour l'Afrique, "UMA- Union du Maghreb Arab" https://archive.uneca.org/fr/oria/pages/uma-union-du-maghreb-arabe (Erişim tarihi: 31.05.2021).
[164] Jeune Afrique, "La Mauritanie veut réintégrer la zone de libre-échange de la Cedeao", 12 Mayıs 2017 https://www.jeuneafrique.com/437254/economie/mauritanie-prepare-retour-cedeao/ (Erişim tarihi: 03.06.2022).

12 Kasım 1994'de, Mısır UMA'ya katılmak için başvuruda bulunmuş olsa da hala üye değildir. UMA'nın merkezi Fas'ta yer almaktadır. 1995'ten bu yana UMA'nın Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi yapılmış değildir.[165]

UMA'nın vizyonunun temel unsurları arasında daha güçlü ve daha birleşik bir Mağrip oluşturulmak, Sahel bölgesindeki istikrarsızlıkları önlemek, enerji güvenliğini sağlamak, iş yaratmak, iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve ortak zorlukların üstesinden gelmek yer almaktadır.[166]

UMA'nın kuruluş hedefleri şu şekilde sıralanabilir: Üye devletlerin ve halklarını birbirine bağlayan kardeşlik bağlarını güçlendirmek; toplumlarının ilerleme ve refahını sağlamak ve haklarını savunmak; adalet ve hakkaniyete dayalı barışın korunmasına katkıda bulunmak; farklı alanlarda ortak bir politika izlemek; kişilerin serbest dolaşımını ve aralarında hizmet, mal ve sermaye transferini sağlamak için kademeli olarak çalışmak; birliğe üye devletlerin endüstriyel, tarımsal, ticari ve sosyal ilerlemesini sağlamak; eğitimi teşvik etmek, yüce İslam'ın temeli olan manevi ve ahlaki değerleri korumak ve Arap kimliğini korumak için iş birliği yapmak ve her üye devletin bağımsızlığını korumaktır.[167]

UMA Antlaşması'nın en büyük hedefi ekonomik olsa da diğer bölgesel örgütler gibi barış ve güvenlik endişelerini faaliyetlerine dâhil etmiştir. Ortak savunma ve üye ülkeler arasında içişlerine karışmama prensibi UMA Antlaşması'nın vazgeçilmez bir ilkesidir. UMA ülkeleri 1991 yılında Ortak Savunma Konseyi (The Council of Common Defence, CCD) olarak isimlendirilen resmi olmayan bir yapı oluşturulmuştur. Mağrip devletleri UMA'yı barış, güvenlik ve iş birliğinin ilerletilmesi ve aralarındaki var olan çatışma ve gerilimlerin azaltılmasına dair bir forum olarak görmektedir. Bununla beraber UMA, ECCAS, ECOWAS, IGAD ve SADC ile beraber beş bölgesel örgütün arasında olmasına rağmen, barış ve güvenlik konusunda pasif olduğundan kuzey bölgesi devletleri, barış ve güvenlik konusunda bireysel olarak hareket etmektedirler. UMA, en önemli hedefi olan bölge ülkelerinin arasındaki iş

---

[165] Arslan, a.g. e, s. 164.
[166] African Union Capacity Development Support Programme to Regional Economic Communities (M-CDP), "Strengthening the Institutional Capacity of Union du Maghreb Arabe", *AUDA NEPAD*, 2014, s. 5.
[167] Arab Maghreb Union, "Objectifs de l'UMA", 2019 https://maghrebarabe.org/fr/objectifs-et-taches/ (Erişim tarihi: 14.06.2021).

birliği konusunda başarısız olmuş ve etkin bir güvenlik politikası oluşturamamıştır. Bunun nedenleri arasında üye ülkelerin aralarındaki Batı Sahra'nın statüsü ve geleceği gibi konusunda yaşadıkları sorunlar yer almaktadır.[168]

UMA'nın işlevsizliğinin nedenlerinden birinin ekonomik bütünleşme eksikliği olduğu de söylenebilir. Marakeş Antlaşması'nda belirtildiği gibi, Mağrip içi ticaretin bölgesel entegrasyonun itici gücü olacağı varsayılmaktadır. Ancak gerçek farklıydı ve 1989'da UMA üye devletlerinin toplam ticaretinin %3'ü bölge içi ticaret iken, 1989'da Avrupa ülkelerinin UMA ülkelerinin ticaret toplam dış ticaretindeki payı %40'a ulaşmaktaydı. Birliğin kurulmasından on yıl sonra bu durum değiştirilmemiştir.[169] Mağrip devletleri ekonomik ilişkilerini geliştirmek için yeterli irade göstermezken, UMA dışında kendi aralarında ikili ticaret anlaşmaları imzalamışlardır.[170]

UMA'nın performansını engelleyen bir diğer önemli faktör de kurumsal yapısıdır. UMA'nın altıncı maddesine göre, karar alma yetkisi yalnızca Başkanlık Konseyi'ne ait olacak ve kararlar oybirliği ile alınacaktır.[171] Mağrip içi iş birliğinin geliştirilmesi ve ilerletilmesindeki zorluğun kaynağı bu yapıdır. Çünkü tüm kararların başkanlık konseyi tarafından alınması gerektiği gerçeği, ilerlemenin bireysel devlet başkanlarına ve onların kişisel kaprislerine ve önyargılarına bağlı olduğu anlamına geliyordu. Bu zorluğu açıkça gösteren bir örnek, Körfez krizi ve 1990 ve 1999 arasındaki savaşıdır, çünkü UMA'ya üye ülkeler bu konuda ortak bir tavır geliştirememişlerdir. UMA'nın örgütsel yapısı, Mağrip devletlerinin kimliklerini ve ulusal çıkarlarını bir ötekileştirme sürecinde oluşturduğu gerçeğinin açık bir örneğini temsil eder. Bu durum, bölgesel sorunların çözümüne yönelik kanaat eksikliğine ışık tutmaktadır.[172]

Yukarıda açıklanan nedenlerin ötesinde, UMA'nın hedeflerinin yeniden canlandırılmasının önündeki en önemli engel Batı Sahra tartışmasıydı. UMA'nın

---

[168] John Damis, *The Impact of the Saharan Dispute on Moroccan Foreign and Domestic Policy. (Ed: I. William Zartman), The Political Economy of Morocco*, New York: Praeger, 1987, s. 198.
[169] Hatice Rumeysa Dursun, "Understanding The Failure of The Arab Maghreb Union: A Critical Constructivist Account", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, Ocak 2021, ss.32-33.
[170] Djamel Eddine Guechi, *Le Maghreb: intégration régionale et développement économique, (Ed: Noureddine Abdi), Algérie, Maghreb: Le pari méditerranéen*, Institut du Monde arabe, 2005, s. 187.
[171] United Nations Treaty Series No. 26844, "Maroc, Agerie, Jamahiria Arabe Libienne, Mauritanie et Tunisie, Traité instituant l'Union du Maghreb arabe (avec déclaration). Conclu à Marrakech le 17 février 1989", Article six, 1989, s. 162.
[172] Dursun, a.g.m, ss. 33-34.

anlaşmazlığın çözümü için bir platform oluşturması umuluyordu. 1994 yılında Cezayir ile Fas arasındaki kara sınırının kapanması ikili ilişkileri kötüleştirmiş ve karşılıklı şüpheleri körüklemiştir. 1975'in sonlarından bu yana, Sahra'nın kuzey üçte ikisi Fas tarafından işgal edilmiştir. Silahlı bir kurtuluş hareketi olan Polisario Cephesi, 1979'dan beri Fas'a karşı savaşmaya devam etmektedir. Cezayir'in Polisario'ya diplomatik ve askeri desteğini sürdürmesi, Cezayir ile Fas arasındaki düşmanlığı daha da şiddetlendirmiştir. Fas tartışmalı bölgeyi ilhak etmeyi başarırsa, ülkenin toprakları yüzde 60 artacak ve fosfat yatakları da dahil olmak üzere doğal kaynaklar açısından zengin bir bölge ekleyecektir. UMA'nın oluşturulması hem Cezayir hem de Fas tarafında umut ve beklentileri artırmıştır. Her iki devlet de, UMA'nın mekanizmaları sayesinde diğerinin tartışmalı bölgeye yönelik konumunu yeniden düşünmeye iteceğini öngörmüştür. Ancak bu beklentiler gerçekleşmemiş ve Fas 1995 yılında Birlik içindeki faaliyetlerini dondurmuştur. 1990'larda Cezayir iç savaşıyla birleşen özel koşulları da dikkate almak önemlidir. Nitekim, İslamcı tehdit karşılıklı şüpheleri körükleyerek Mağrip içi ilişkilere müdahale unsuru haline gelmiştir. Radikal İslamcılar öncelikle bir iç tehdit ve komşu ülkelerin birbirini istikrarsızlaştırmak için kullanabileceği bir araç olarak algılanmıştır.[173]

Sonuç olarak, bu çatışma, UMA'nın kuruluşundan bu yana bölgesel entegrasyon sürecinin ilerlemesini engellemeye devam etmektedir. Bu bağlamda UMA'nın başarısızlığı Sahel'de bir güvensizlik ortamı yaratacaktır. İlerleyen bölümlerde açıklanacağı gibi, Sahel'deki terörist grupların çoğu Mağrip'ten gelmiştir.

Bu bölüm incelendiğinde APSA'ya bağlı IGAD, ECOWAS, ECCAS, UMA ve SADC, Afrika'nın beş bölgesinde barış ve güvenliğin sağlanması için önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Her organizasyon içinde güvenliğe ayrılmış özel bir bölüm vardır. Ne yazık ki, bu kuruluşlar finansman eksikliği, kötü yönetim, vasıflı insan kaynağı eksikliği ve bireysel çıkarların kolektif çıkarlara tercih edilmesi gibi faktörler nedeniyle ilgili bölgelerde güvenliği sağlayamamaktadırlar. Bunun bir sonucu da ECOWAS ve ECCAS'ın gölgesinde G5 Sahel gibi yeni bölgesel güvenlik örgütleri ortaya çıkacaktır. Bir sonraki bölümde Sahel coğrafyası anlatılarak G5 Sahel ülkeleri Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer detaylı olarak ele alınacaktır.

[173] Dursun, a.g.m, s. 34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

G5 SAHEL ÜLKELERİ VE GÜVENLİK DURUMLARI

Birinci bölümün başında da belirtildiği gibi G5 Sahel, kalkınma ve en önemlisi bölgesel kalkınma için vazgeçilmez olan güvenlik üzerine kurulmuş bir organizasyondur. Son yıllarda Sahel bölgesinde yaşanan istikrarsızlığı, insan kaçakçılığını, uyuşturucu ve silah kaçakçılığını ve en önemlisi terör saldırılarını önlemek için Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer'den oluşan beş Sahel ülkesi G5 Sahel örgütünü kurmuşlardır. Bu ülkeler, terör saldırıları, sivil ve askerlerin öldürülmesi veya kaçırılması ve yüz binlerce sivilin ülke içinde veya dışında yerinden edilmesiyle kutsal tarihi mekanların yok edilmesiyle kendini gösteren silahlı grupların saldırılarına uzun süredir maruz kalmaktadırlar. Bu G5 Sahel çerçevesini daha iyi anlamak için G5 Sahel ülkelerini tek tek incelemenin gerekli olduğu görülmüştür. Bu kapsamda G5 Sahel'nin kapsadığı alan, ülkelerin ekonomileri, siyasi tarihleri ve güvenlik durumlarına bu bölümde değinilecektir. Aynı zamanda G5 Sahel ülkeleri arasındaki bağlar ve ilişkiler ele alınacaktır.

Şekil 3.1. Sahel bölgesi

Kaynak: Africa Renewal, The Sahel : Land of Oportunities https://www.un.org/africarenewal/sahel (Erişim tarihi: 17.05.2022).

3.1. G5 Sahel Ülkeleri ve Aralarındaki Bağları

Sahel bölgesi şekil 1. 1'de göründüğü gibi, Afrika'nın kuzey kesiminde kıtanın Atlantik kıyılarından Kızıldeniz kıyılarına kadar uzanan geniş bir alandır. "Sahel" kelimenin tam anlamıyla Arapça'da "kenar" veya "sınır" anlamına gelmektedir. Gerçekten de bölge, kuzeyindeki Sahra Çölü ile güneyindeki daha verimli savan bölgesi arasında fiziksel ve kültürel bir sınırı temsil etmektedir. Bölge çok uzun ve geniş olduğu için, Sahra ve güney savanları arasında bir geçiş bölgesidir. Sahel genellikle kayalık, yarı kurak ve çoraktır, ancak coğrafi koşullar değişebilir. Bölge birkaç ülkeden geçmektedir. Bir zamanlar birkaç yerli Afrika krallığına ev sahipliği yapıyordu ve şimdi sayısız etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Afrika'nın Sahel kısmı, Senegal'in kuzeyinden doğuya, Moritanya'nın güneyi, Mali'nin ortası, Burkina Faso'nun kuzeyi, Cezayir'in aşırı güneyi, Nijer, Nijerya'nın kuzeyi, Kamerun ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin aşırı kuzeyi, orta Çad, orta ve güney Sudan, Güney Sudan'ın kuzeyi, Eritre ve Etiyopya'nın kuzeyini içermektedir.[174]

G5 Sahel tarafından kapsanan alan toplam 5,090,725 km2'ye kadar çıkmaktadır. Sahel ve Sahara arasındaki bu bölgenin çoğu, çok sert yaşam koşullarına sahip, çöldür. Beş Sahel ülkesinden dördü büyük ölçüde çöl iklimine sahiptir. Sahra ve Sahel bozkırları, Burkina Faso hariç, yüzey alanlarının %50-70'ini kaplar: Burkina Faso, diğer dördüne kıyasla en az çöle sahip ülkedir; alanının yarısı, özellikle çölleşme olmak üzere arazi bozulmasına maruz kalmaktadır. Burkina Faso'nun kuzeyi ve uzak kuzeyi, çölleşme ve arazi bozukluğu açısından geri dönüşü olmayan noktayı geçmiştir. Çad ise deniz kıyısı olmayan geniş bir ülkedir. Katı tanımında çöl, bölgenin% 50'sini ve "Sahel savanası" tanıma dahil edilirse %80'e kadar kapsamaktadır. Sahel'ın diğer bölgesinin yüzey alanının üçte ikisini temsil eden Kuzey Mali tamamen çöldür. Moritanya, üçte ikisinin Sahra'da bulunduğu Senegal nehrinin güney kısmı hariç, esasen çöldür. Nijer de, toprakların üçte ikisini oluşturan Sahra'da yer almaktadır.[175]

Bu çöl yönü nüfus yerleşimini etkilemektedir. Ortalama yoğunluk kilometrekare başına 15,5 kişidir (Afrika 32 kişi/km2'dir). Bölgesel nüfus yoğunluğu

---

[174] Jason Shvili , "Sahel Of Africa", *World Atlas,* 16 Ağustos 2021 https://www.worldatlas.com/regions/sahel-of-africa.html (Erişim tarihi: 03.12.2021).
[175] Abdelhak Bassou, "State, Borders and Territory in the Sahel: The case of the G5 Sahel", *OCP Policy Center*, Rabat 2017, s. 6.

açısından, G5 Sahel en düşük yoğunluğa sahip bölgeler arasında yer almaktadır. Üç ülke, Mali, Nijer ve Çad olmak üzere bu ölçüt açısından benzer rakamlara sahip olup, iki uç ülke ile ortak sınırlara sahiptirler: 4.1 kişi/km2 ile Moritanya ve 70.5 kişi/km2 ile Burkina Faso. Düşük nüfus yoğunluğu, iklim tehlikeleri ve çöl, kurak iklim ile birleştiğinde, ülkenin bazı bölgelerinde yoğunlaşan bir nüfusa yol açarken, daha seyrek bir nüfus yaşam koşulları zorlu bölgeler dağılmıştır. Bunlar büyük ölçüde sınır bölgeleridir.[176]

G5 Sahel sınırları, işbirliği derecesi konusunu gündeme getirmektedir. G5 Sahel'nin dış ve iç sınırları arasında, ortak eylem ve bölgeler anlamına gelen bir ayrım yapılmakta veya ortak eylem ve ayrı bölgeleri içeren yalnızca iç sınırların önemli olduğu olağan sınır kavramı korunmaktadır. İlk seçenekte, her ülkenin G5 Sahel'de olmayan komşularla sınırı, örgütün topraklarının dış sınırı olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak, her ülkenin tüm G5 Sahel alanında güvenlik ve savunma açısından sorumlulukları vardır. İkinci seçenekte, her ülkenin sorumluluğu kendi topraklarının güvenliği ve savunması ile sınırlıdır. İlk seçenek göz önüne alındığında, G5 Sahel komşu ülkelerle yaklaşık 15.000 km kara sınırına sahiptir. Her ülke, kendileriyle ilgili bölümlerde önlemler almalıdır. Her görevin ölçeği, her ülkenin komşu ortamına ve G5 Sahel olmayan ülkelerle paylaşılan sınırların uzunluğuna bağlı olacaktır. İkinci seçenekle, iç ve dış sınırlar kavramı ortadan kalkmaktadır. Gözetim altında tutulması gereken sınırlar, G5 Sahel müttefikleriyle paylaşılanları da içermesi nedeniyle daha uzun hale gelmektedir. Örnek olarak, ilk seçenekte Mali, 3,176 km'yi izlemek zorunda kalacak, ikincisinde ise Moritanya, Nijer ve Burkina Faso ile sınırlara 4,058 km daha eklemektedir. Her G5 Sahel ülkesi, dış sınırı gözetim altında tutmak için yeterli kaynakları harekete geçirmek için diğerlerine güvenmediği sürece, savunulacak sınırların uzunluğu daha büyük kalacaktır ve bu nedenle daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulacaktır.[177]

Beş ülkenin her birinin diğer bölgesel ekonomik topluluklara da ait olduğunu söylemek doğrudur. Sahel bölgesi her zaman çok geçişgen olmuştur. Antik Sahra ötesi ticaret yolları, Fransız sömürge döneminden çok önce, yüzyıllar boyunca sınır ötesi ticareti ve yaylacılık faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Beş ülke sembolik olarak 4 Şubat

[176] Abdelhak Bassou, a.g.m, s. 7.
[177] Abdelhak Bassou, a.g.m, s. 8.

1983'te oluşturulan Sahelo-Sahra Devletleri topluluğunun (CEN-SAD) üyeleridir. Ancak, sekreteryasının bulunduğu Libya'daki krizden bu yana, CEN-SAD etkin bir şekilde aktif olamamıştır. Beş ülkenin her biri aynı zamanda büyük Sahel'in siyasi ve ekonomik ilişkilerinin parçalanmış doğasını vurgulayarak bölgeyi geçen diğer bölgesel ekonomik topluluklara aittir. Burkina Faso, Mali ve Nijer, Moritanya'nın 2000 yılında terk ettiği Lagos Antlaşması ile 1975 yılında kurulan Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (West African Economic and Monetary Union, WAEMU) üyesidir. Moritanya, 1989 yılında Fas 'ın Marakeş şehrinde kurulan Arap Mağrip Birliği'ne (UMA) aittir. Öte yandan Çad, 18 Ekim 1983'te kurulan Orta Afrika Devletleri ekonomik Topluluğu'na (ECCAS) ve 16 Mart 1994'de kurulan Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu'na (CEMAC) üye olan tek G5 Sahel ülkesidir. Ülke ayrıca Libya, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijerya ve Kamerun gibi krizdeki birçok ülke ile sınırlarını paylaşmaktadır. Çad bu çatışmalardan derinden etkilenmiştir.[178]

3.2. G5 Sahel Ülkelerinin Tarihçesi

G5 Sahel ülkeleri uzun ve kapsamlı bir tarihe sahiptir. Sahel bölgesinde birçok imparatorluk ve krallık yaşamıştır. Bu başlık altında bu 5 ülkenin erken ve yakın tarihi kısaca ele alınacaktır. Aynı zamanda bu ülkelere Fransa gibi sömürgeci güçler tarafından yapılan zulme de değinilecektir. G5 Sahel ülkelerinin bağımsızlıktan bu yana yaşadıkları siyasi sorunlar da dikkate değer olacaktır. Bunun sonucunda G5 Sahel organizyonunu kurmanın ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

3.2.1. Burkina Faso Tanıtımı ve Güvenlik Durumu

Burkina Faso Cumhuriyeti, Batı Afrika'da yaklaşık 274.200 kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Aşağıdaki şekil 1. 2'te gösterildiği üzere kuzeybatıda Mali, kuzeydoğuda Nijer, güneydoğuda Benin, güneyde Togo ve Gana ve güneybatıda Fildişi Sahili ile sınırlanan deniz kıyısı olmayan bir ülkedir. 30 Haziran 2021 itibariyle Birleşmiş Milletler tahminlerine göre Burkina Faso'nun nüfusu 21.468.861 ile Batı Afrika'da en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ülkelerden biri olup, km2ye 76 kişi

[178] Stellah Kwasi, Jakkie Cilliers, Zachary Donnenfeld, Lily Welborn ve "İbrahim Maïga, Perspectives pour les pays du G5 Sahel à l'horizon 2040", *Institut D'Étude de Sécurité*, Kasım 2019, ss. 4-5.

düşmektedir.[179] Fransız sömürgeciliği nedeniyle, ülkenin resmi hükümet ve iş dili Fransızcadır. Bununla birlikte, nüfusun sadece %15'i düzenli olarak Fransızca bilmektedir. Burkina Faso'nun yaklaşık %50'si tarafından konuşulan en yaygın dil olan Moore ile Burkina Faso'da konuşulan 59 yerel dil vardır. Eskiden Yukarı Volta Cumhuriyeti olarak adlandırılan ülke, 4 Ağustos 1984'te o zamanki Cumhurbaşkanı Thomas Sankara tarafımndan "Burkina Faso" olarak yeniden adlandırılmıştır. "Burkina" ve "Faso" kelimeleri ülkede konuşulan farklı dillerden gelmekte: "Burkina" Mossilerin dili olan Moore dilinde onurlu ya da dürüst insan, bozulmayan insan anlamında kullanırken, "Faso" kelimesi de Dioula dilinde anavatan, baba ocağı anlamına gelmektedir. Yani Burkina Faso anlamı "dürüst ya da onurlu insanlar ülkesidir". Ülkenin kurulu olduğu bölümler Fransız sömürgesi olduğu dönemlerde Volta nehrinin üst bölümünde kaldığı için Fransızcada Haute-Volta (Yukarı Volta) olarak isimlendirilmiştir ve bağımsızlık sonrasından devrime kadar devam etmiştir.[180] Burkina Faso siyaseti, ülke başbakanının hükümet başkanı olduğu yarı başkanlık ve çok partili bir sistem çerçevesinde gerçekleşmektedir. Burkina Faso cumhurbaşkanı, devlet başkanıdır. Yürütme yetkisi hem başkan hem de hükümet tarafından gerçekleşmektedir. Yasama yetkisi hem hükümete hem de parlamentoya aittir.[181]

Burkina Faso erken tarihine bakıldığında, modern Burkina Faso'nun kuzeybatı kısmı, MÖ 14000'den MÖ 5000'e kadar avcı-toplayıcılar tarafından doldurulmuştur. Kazıyıcılar, keskiler ve ok uçları da dahil olmak üzere araçları 1973 yılında arkeolojik kazılarla keşfedilmiştir. MÖ 3600 ve 2600 yılları arasında tarımsal yerleşimler kurulmuştur.[182] Bura kültürü, modern Nijer'in güneybatı kesiminde ve modern Burkina Faso'nun güneydoğu kesiminde yer alan Demir Çağı uygarlığı idi. Demir endüstrisi, alet ve silahların eritilmesi ve dövülmesinde, MÖ 1200 yılına kadar Sahra altı Afrika'da gelişmiştir.[183] Bugüne kadar, Burkina Faso'da bulunan en eski demir eritme

[179] Worldometers, Burkina Faso Population https://www.worldometers.info/world-population/burkina-faso-population/ (Erişim tarihi:01.07.2021).
[180] Gezimanya, "Burkina Faso Hakında Temel Bilgileri" https://gezimanya.com/afrika/burkina-faso-hakkinda-temel-bilgiler (Erişim tarihi: 25.06.2021).
[181] Seydou Kaboré ve Andrew Young, "Country Reports, Burkina Faso Government", https://www.countryreports.org/country/BurkinaFaso/government.htm (Erişim tarihi: 26.08.2021).
[182] Staudy Country, "A Short History of Burkina Faso" https://www.studycountry.com/guide/BF-history.htm (Erişim: 26.06.2021).
[183] Duncan E. Miller ve Nikolaas J. Van Der Merwe, Early Metal Working in Sub-Saharan Africa, *Journal of African History,* 1994 s. 35.

kanıtı MÖ 800 ila 700 yılları arasına uzanmakta ve eski demir metalürjisi dünya mirası alanının bir parçasını oluşturmaktadır. MS 3. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar, Demir Çağı Bura kültürü günümüz güneydoğu Burkina Faso ve güneybatı Nijer topraklarında var olmuştur. Mossi, Fula ve Dioula gibi günümüz Burkina Faso'nun çeşitli etnik grupları, 8. ve 15. yüzyıllar arasında art arda dalgalar halinde gelmiştir. 11. yüzyıldan itibaren, Mossi halkı birkaç ayrı Krallık kurmuştur.[184]

Şekil 3. 2. Burkina Faso Haritası

Kaynak: TRT Haber**, "**Burkina Faso'da gösteri ve toplanmalara koronavirüs yasağı", Mart 2020 https://www.trthaber.com/haber/dunya/burkina-fasoda-gosteri-ve-toplanmalara-koronavirus-yasagi-466480.html (Erişim tarihi: 06.06.2022).

Sömürgecilikten Burkina Faso bağımsızlığına kadar olan dönem incelendiğinde, yine de, Mossi krallıkları, diğer birçok Afrika halkının yaptığı gibi, Avrupa saldırganlığı karşı bedenen ve ruhen savaştıkları için direnebilmiştir. Birinci Dünya Savaşı boyunca neredeyse sömürgeleşmeyi önlemeyi tam olarak olmasa da başarmışlardır. 1896'da Fransızlar Mossi krallıklarından biri olan Ouagadougou'yu ele geçirmişlerdir. 1904'e gelindiğinde Fransızlar tüm Mossi topraklarını fethetmişler ve Yukarı-Sénégal-Nijer kolonisine dahil etmişlerdir. Fransızlar, eski Mossi krallığını

[184] UNESCO, Ancient Ferrous Metallurgy Sites of Burkina Faso, 2019 http://whc.unesco.org/en/list/1602 (Erişim tarihi: 26.06.2021).

acımasızca ezmişler, (sanki artık bir varlığı yokmuş gibi) bugün hala Afrika'yı rahatsız eden siyasi istikrarsızlığa zemin hazırlamışlardır. Mossi bölgesi olarak bilinen Yukarı Volta'nın bir kısmı Mali, Nijer ve Fildişi Sahili'ne verilmiştir. Fransızlar ayrıca, Mossi bölgesinin sakinlerinin çoğunu Fildişi Sahili'ndeki tarlalar üzerinde çalışmaya, bölgeyi daha da istikrarsızlaştırmaya ve uzun süredir devam eden siyasi birimleri yok etmeye zorlamıştır. Yeni Yukarı Volta, Fransız Afrika kolonilerinin en az önemlilerinden biriydi. 14 Haziran 1898'de İngiliz ve Fransız kolonileri arasındaki sınırları çizilmesi bu iki ülke arasındaki çatışmaları sona erdirmiştir. Fransızlar, beş yıl daha yerel bölgelere ve güçlere karşı fetih savaşlarına devam etmiştir. 1904'te Fransız İmparatorluğu'nun yeniden örgütlenmesinin bir parçası olarak, Volta Havzası bölgeleri Fransız Batı Afrika'daki Yukarı Senegal ve Nijer kolonisi ile birleşmiştir. Koloninin başkenti Bamako'daydı. Senegal tüfekleri olarak bilinen bölgeler, Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nda savaşmıştır. Sömürge hükümetine karşı önemli bir silahlı muhalefet olan Volta-Bani Savaşı, 1915'ten 1916'ya kadar Batı Burkina Faso ve Doğu Mali'de gerçekleşmiştir. Yenilgilerden sonra, Fransızlar en büyük sömürge sefer gücünü toplamış ve sonunda hareketi yenmiştir. O zamanlar, Tuaregler ve müttefik gruplar da Sahel kuzeyinde isyan etmiştir. 1 Mart 1919'da Fransızlar, kısmen ayaklanma korkuları, ekonomik düşünceler ve yönetimini güçlendirmek için Fransız Yukarı Volta'yı kurmuşlardır. Hareket, bugünkü Burkina Faso bölgesini Nijer ve yukarı Senegal'den ayırmıştır. 11 Aralık 1958'de koloni, Yukarı Volta Cumhuriyeti olarak özyönetim elde etmiş; Fransız-Afrika topluluğuna katılmıştır. Fransız denizaşırı topraklarının örgütlenmesinde bir revizyon, 23 Temmuz 1956 tarihli temel yasanın kabul edilmesiyle başlamıştır. Bu yasayı, 1957'nin başlarında Fransız Parlamentosu tarafından onaylanan ve bireysel bölgeler için büyük ölçüde özyönetim sağlamak için yeniden yapılanma önlemleri izlemiştir. Yukarı Volta, 5 Ağustos 1960'da Fransa'dan tam bağımsızlık kazanmıştır.[185]

Maurice Yaméogo ülkenin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur ve iktidara geldikten kısa bir süre sonra kendi partisinin dışındaki tüm siyasi partileri yasaklamıştır. Yaméogo hükümeti 1966 yılına kadar sürmüştür. Yaméogo yönetimi sırasında kamuoyunda ortaya çıkan huzursuzluk algısı ile toplum içerisinde öğrencilerin, işçi

[185] Ernest N. Ouedraogo ve Emmanuel L. Salemvbier, "Memoire du Burkina Faso", *Différend frontalier*, 3 Ekim 1985, ss. 25-30.

sendikalarının ve kamu görevlilerinin içinde bulunduğu toplumsal hareketler ortaya çıkmış ve bunun sonucunda askeri müdahale gerçekleşmiştir.[186] 1966 askeri darbesi, anayasayı askıya almış, Ulusal Meclisi feshetmiş ve Sangoulé Lamizana'yı yeni cumhurbaşkanı olarak atamıştır. Lamizana, üst düzey ordu subaylarından oluşan bir hükümetin başındaydı. Ordu dört yıl boyunca iktidarda kalmıştır. 14 Haziran 1976'da Volta'lılar, tam sivil yönetime doğru dört yıllık bir geçiş dönemi kuran yeni bir anayasayı onaylamışlardır. Lamizana, 1970'ler boyunca askeri veya karışık sivil-askeri hükümetlerin başkanı olarak iktidarda kalmıştır. Lamizana'nın yönetimi, Yukarı Volta ve komşu ülkeler üzerinde yıkıcı bir etkisi olan Sahel kuraklığının ve kıtlığının başlangıcı ile karşı karışıya kalmıştır. 1976 Anayasası ile ilgili ihtilaftan sonra, 1977'de yeni bir anayasa yazılmış ve onaylanmıştır. Lamizana 1978'de açık seçimlerle yeniden seçilmiştir. Lamizana hükümeti, ülkenin geleneksel olarak güçlü sendikalarıyla ilgili sorunlarla karşı karşıya kalmış ve 25 Kasım 1980'de Albay Saye Zerbo, kansız bir darbeyle Başkan Lamizana'yı devirmiştir. Albay Zerbo, yüksek hükümet otoritesi olarak Ulusal İlerleme İçin Askeri Kurtarma Komitesi'ni kurmuştur ve böylece 1977 anayasasını ortadan kaldırmıştır.[187]

Albay Zerbo ayrıca sendikaların direnişiyle karşılaşmış ve iki yıl sonra Binbaşı Dr. Jean-Baptiste Ouédraogo ve Halk Kurtuluş Konseyi (Conseil du Salut Populaire, CSP) tarafından devrilmiştir. CSP siyasi partileri ve örgütleri yasaklamaya devam etmiş, ancak sivil yönetime ve yeni bir anayasaya geçiş sözü vermiştir.[188]

CSP'nin sağ ve sol fraksiyonları arasında iç çatışmalar gelişmiştir. Solcuların lideri Yüzbaşı Thomas Sankara, Ocak 1983'te başbakan olarak tanımış, ancak daha sonra tutuklanmıştır. Yüzbaşı Blaise Compaoré'nin liderliğindeki onu serbest bırakma çabaları, 4 Ağustos 1983'te askeri bir darbeyle sonuçlanmıştır. Darbe Sankara'yı iktidara getirmiş ve hükümeti kitlesel aşılar, altyapı iyileştirmeleri, kadın haklarının genişletilmesi, yerli tarımsal tüketimin teşvik edilmesi ve çölleşme karşıtı projeleri içeren bir dizi devrimci program uygulamaya başlamıştır. 2 Ağustos 1984'te

---

[186]Kassoum Drame, *İletişim ve Medya Teknolojilerinin Sosyal ve Kültürel Etkileri: Burkina Faso Örneği*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), İstanbul 2021, ss. 5-6.

[187] Carlson Anyangwe, *Revolutionary Overthrow of Constitutional Orders in Africa*, Langaa Research and Publishing CIG, 2002, ss. 136-138.

[188] News World, "1970-1983 Engagement", https://www.blaisecompaore.com/en/political-and-military-career/1960-1983-engagement/ (Erişim tarihi: 30.06.2021).

Cumhurbaşkanı Sankara- yukarıda anlatıldığı gibi- ülkesinin adını Burkina Faso olarak değiştirmiştir. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi 4 Ağustos'ta Ulusal Meclis tarafından onaylanmıştır. Sankara hükümeti, yönetimin dönüşümünü, servetin yeniden dağıtılmasını, kadınların özgürleşmesini, gençler ve köylülerin siyasi mücadelelerde seferberliğini, yolsuzlukla mücadeleyi vb. savunmuştur.[189]

Sankara, geleneksel kralların kullanmaya devam ettikleri feodal güçlerini ellerinden almıştır. Halk adına iktidarı kullanmak, güvenliği yönetmek, siyasi eğitim, mahallelerin sıhhi tesisatı, yerel ürünlerin üretimi ve tüketimi veya bakanlıkların bütçe kontrolü için yerel olarak sorumlu olan Devrimi Savunma Komiteleri (Comités de Défense de la Révolution) oluşturmuştur. Dış politikaları anti-emperyalizme odaklanmış, hükümeti tüm dış yardımı reddetmiş, ülke borçlarının azaltılması için büyük çaba göştermiş, tüm toprak ve maden zenginliklerini kamulaştırmış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın ülke üzerindeki gücünü ve etkisini önlemiştir.[190] Sankara'nın yürüttüğü bu devrimci politikalar Batı'yı ve Fransa, Fildişi Sahili gibi komşu ülkeleri rahatsız etmiştir. Bunun sonucu da 15 Ekim 1987'de Sankara, diğer on iki yetkiliyle birlikte, Ekim 1987'den Ekim 2014'e kadar Burkina Faso'nun Başkanı olarak görev yapan Sankara'nın eski meslektaşı Blaise Compaoré tarafından düzenlenen bir darbede öldürülmüştür.[191]

Şubat ve Nisan 2011 arasında, bir öğrencinin ölümü, askeri bir isyan ve sulh hakimlerinin grevi ile birlikte, ülke genelinde protestolara neden olmuştur. 28 Ekim 2014'ten itibaren protestocular, Ouagadougou'da, 27 yıllık yönetimini uzatabilme amacıyla anayasayı değiştirmek isteyen Başkan Blaise Compaoré'ye karşı ayaklanmaya ve gösteri yapmaya başlamışlardır. 31 Ekim 2014'te, artan baskıyla karşı karşıya kalan Başkan Compaoré, 27 yıl görev yaptıktan sonra istifa etmiştir.[192] Cumhurbaşkanlığının güvenliğinin alaylarından biri olan Isaac Zida, planlanan 2015 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önceki geçiş döneminde ülkeyi yöneteceğini

---

[189] Mehmet Keleş,*Burkina Faso'nun Sosyo-Politik Kültürel Yapısı*, İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), İstanbul 2016, ss. 9-10.
[190] Ernest Harsch, "Resurrecting Thomas Sankara, 2014", *Ohio University Press* https://www.thomassankara.net/resurrecting-thomas-sankara/?lang=en (Erişim tarihi: 30.06.2021).
[191] Hisham Aidi, "Reviving Thomas Sankara's spirit", *Aljazeera* 2015 https://www.aljazeera.com/opinions/2015/6/4/reviving-thomas-sankaras-spirit/ (Erişim tarihi: 30.06.2021).
[192] Abdoulie Sawo, *Burkina Faso'da Askeri Darbeler ve Rejimler: 1980-2015*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), Ankara 2019, s. 51.

söylemiş, ancak eski başkanla olan yakın bağlarından dolayı halk tarafından endişeler görmüştür. Kasım 2014'te muhalefet partileri, sivil toplum grupları ve dini liderler, Burkina Faso'yu seçimlere yönlendirmek için geçici bir otorite planını kabul etmiştir. Plana göre Michel Kafando Burkina Faso'nun geçici Başkanı olmuş ve Zida başbakan ve savunma bakanı olmuştur. 16 Eylül 2015'te Gilbert Diendéré önderliğinden Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Alayı (Régiment de Sécurité Présidentielle, RSP) ülkenin cumhurbaşkanını ve başbakanını ele geçirmiş ve ardından Ulusal Demokrasi Konseyi'ni yeni ulusal hükümet ilan etmiştir. Ancak, 22 Eylül 2015'te darbeci Gilbert Diendéré özür dilemiş ve sivil hükümeti yeniden kurma sözü vermiştir. 23 Eylül 2015'te başbakan ve geçici cumhurbaşkanını iktidara getirmiştir.[193]

29 Kasım 2015 tarihinde Burkina Faso'da genel seçimler yapılmıştır. Roch Marc Christian Kaboré, ilk turda %53,5 oyla seçimleri kazanmış ve %29,7 oy alan iş adamı Zéphirin Diabré'yi mağlup etmiştir. Kaboré 29 Aralık 2015'te başkan olarak yemin etmiştir.[194] Kaboré 2020 seçimlerde ilk turda yeniden seçilmiştir. Seçimlerin sonuçları 18 Aralık 2020'de Anayasa Konseyi tarafından onaylanmıştır.[195]

24 Ocak 2022 Pazartesi günü ülkedeki güvenlik sorunlarının yoğunlaşması nedeniyle istifa etmek zorunda kalan Koboré, 6 yıl boyunca ülkede barış ve güvenliği sağlayamamıştır. Yarbay Paul-Henri Sandaogo Damiba liderliğindeki Vatansever Koruma ve Restorasyon Hareketi (Mouvement patriotique pour la sauvegarde et la restauration-MPSR) iktidara geldiğini açıklamıştır. Damiba ülkeyi 3 yıllığına geçici cumhurbaşkanı olarak yönetecektir. Böylece Kaboré yönetimi askeri darbeyle sona ermiştir.[196]

Ülke ekonomisi gelince, Burkina Faso'nun GSYH'si 2020'de %0,2 daralırken, bu oran 2019'da büyük ölçüde COVID-19'un yayılmasını kontrol altına almak için alınan önlemler sonucunda ticaret, ulaştırma, turizm ve otellerdeki yavaşlama

---

[193] Drame, a.g.e, s. 10.
[194] Mathieu Bonkoungou ve Nadoun Coulibaly, "Kabore wins Burkina Faso presidential election", *Reuters*, Kasım 2015 https://news.yahoo.com/kabore-wins-burkina-faso-presidential-vote-electoral-commission-003634457.html? (Erişim tarihi: 01.07.2021).
[195] Burkina 24, "Burkina Faso : Le Conseil constitutionnel confirme la victoire de Roch Kaboré", 18 Aralık 2020 https://www.burkina24.com/2020/12/18/burkina-faso-le-conseil-constitutionnel-confirme-la-victoire-de-roch-kabore/ (Erişim tarihi: 01.07.2021).
[196] Aïssatou Diallo ve Nadoun Coulibaly, "Burkina Faso : Paul-Henri Sandaogo Damiba, ce putschiste fréquentable", *Jeuneafrique*, 24 Ocak 2022 https://www.jeuneafrique.com/1313102/politique/burkina-faso-damiba-ce-putschiste-frequentable/ (Erişim tarihi: 19.03.2022).

nedeniyle %5,7 oranında gerilemiştir. 2019 yılında %-3,2 olan enflasyon oranı, 2019 yılındaki %3,2'lik düşüşün ardından, esas olarak daha yüksek gıda fiyatları nedeniyle 2020 yılında %1,4'e yükselmiştir.[197]

Burkina Faso'nun ihracat yaptığı ülkelere bakıldığında İsviçre, Mali, Singapur, Fildişi Sahilleri, Fransa en fazla ihracat yapılan ilk beşte yer alırken; ülkenin ithalatındaki ilk beş ülkeyi ise Fildişi Sahilleri, Togo, Fransa, Benin, Çin şeklinde sıralamak mümkündür. Ülkenin önemli altın madenlerinin işletmesi yabancı şirketlerin elinde olup, bu şirketlerle yapılan özel anlaşmalar gereği ülkenin geliri düşük miktarlardaki vergilerle sınırlı kalmaktadır. 15 Ocak 2016 ve 15 Ağustos 2017'deki terör saldırıları yabancı yatırımcıların gözünü korkutmuş, kısa ve orta vadede ülkeye yabancı yatırım getirilmesini zorlaştırmıştır. Bu olumsuz yatırım ortamı, 2018 yılında ülkenin kuzeyinde devam eden terör olayları ve yabancıları hedef alan saldırılarla daha da kötüleşmiştir. Terörle mücadele nedeniyle ek yükler taşımak zorunda olan kamu bütçesi de daha fazla iç borçlanmaya yönelerek darboğazlardan kaçınmaya çalışmaktadır. Ülkedeki resmi işsizlik rakamı %7 civarında olup işsizlerin önemli bir kısmı büyük şehirlerde yaşayan gençlerden oluşmaktadır.[198]

Mali'de 2012 yılında yaşanan güvenlik krizinden bu yana Nijer, Mali ve Burkina Faso arasındaki sınır bölgesi güvensizlik ortamı ile karakterize edilmektedir. Esas olarak silahlı grupların varlığı, aynı zamanda suç ve toplumlar arasındaki gerginliğin artması nedeniyle, bu kritik güvenlik durumu 10 Mart 2021 itibarıyla 1,1 milyonun üzerinde kişinin ülke içinde yerlerinden edilmesine ve 20 binden fazla mültecinin yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Bu yer değiştirmeler, sektörlerdeki ev sahibi ve yerinden edilmiş nüfusun koruma, gıda güvenliği, beslenme, sağlık, su, hijyen ve sanitasyon, barınma ve eğitim gibi çeşitli insani ihtiyaçlarını yoğunlaştırmaktadır. Bununla birlikte, zayıf altyapı, sınır bölgelerinde ilan edilen olağanüstü hâl kaynaklı dolaşım kısıtlamaları ve zor coğrafi koşullar gibi diğer faktörlerle birlikte olumsuz güvenlik durumu insani erişimi sınırlandırmaktadır. Bu,

---

[197] Groupe de La Banque Africaine de Développement, "Perspectives économiques au Burkina Faso", *African Economic Outlook (AEO),* 2021 https://www.afdb.org/fr/countries/west-africa/burkina-faso/burkina-faso-economic-outlook (Erişim tarihi: 09. 07. 2021).

[198] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Burkina Faso'nun Ekonomisi" , 9 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/burkina-ekonomisi.tr.mfa (Erişim tarihi: 09.07.2021).

ihtiyaçların kapsamı, niteliği ve ciddiyeti hakkında önemli bir bilgi eksikliğine neden olmaktadır.[199]

Özellikle Haziran 2021'de Fransa'nın Barkhane operasyonunun sona erdirilmesinden sonra, cihatçı grupların bir güvenlik boşluğu algılaması muhtemel olduğu için terör riskleri artmaya devam etmektedir. Burkina Faso güvenlik güçleri, askeri üsler ve madencilik varlıkları saldırılara karşı oldukça savunmasız olduğu için terör gruplarının ülke çapında yayılmasını önlemek için mücadele etmektedir. El Kaide ve İslam Devleti'ne bağlı grupların her ikisi de Burkina Faso'da faaliyet göstermekte ve ikincisi Batı Afrika kıyılarına erişim sağlamak için genişlemektedir. Bu gruplar arasındaki rekabet, 4 Haziran 2021'de Solhan köyünde 160 kişinin katledildiği ülkedeki en kötü saldırıdan her birinin diğerini sorumlu tutmakla suçlamasına neden olmuştur. Terör saldırıları 2018'den bu yana ülke genelinde hızla yayılmış ve başkent Ouagadougou'da siyasi istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntı nedeniyle şiddet içeren suçlar artmaktadır. Eşkıyalık başkent dışındaki yollarda yaygındır ve Hükümet güvensizliğe karşı mücadelesinde giderek yasa dış gruplara güvenmektedir. Koglweogo Öz Savunma Grubu, özellikle doğu bölgelerinde cezasızlıkla faaliyet göstermekte, suçlu olarak nitelendirdiği kişileri gasp edip cezalandırmaktadır.[200]

3.2.2. Çad'ın Tanıtımı ve Güvenlik Durumu

Resmi olarak Çad Cumhuriyeti olarak bilinen Çad, Kuzey-orta Afrika'yı kapsayan deniz kıyısı olmayan büyük bir ülkedir. 1.284.000 km2 yüzölçümüyle Cezayir, Demokratik Congo Cumhuriyeti ve Libya'dan sonra Afrika'nın en büyük ülkeleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Kuzeyden güneye 1,700 km ve doğudan batıya-1,000 km boyunca uzanmaktadır. Şekil 1. 3'te göründüğü gibi kuzeyde Libya, doğuda Sudan, güneyde Orta Afrika Cumhuriyeti ve batıda Kamerun, Nijerya ve Nijer ile sınırları paylaşmaktadır.[201] Çad siyaseti, Çad cumhurbaşkanı'nın

---

[199] REACH, "Suivi de la situation humanitaire dans la zone frontalière entre le Burkina Faso, le Mali et le Niger - Aperçu de la situation : Burkina Faso - Régions du Sahel, Est, Nord et Centre-Nord", Mars 2021, 17 Haziran 2021 https://reliefweb.int/report/burkina-faso/suivi-de-la-situation-humanitaire-dans-la-zone-frontali-re-entre-le-burkina-0 (Erişim tarihi: 26.08.2021).
[200] Crisis24, "Burkina Faso Rapport national", https://crisis24.garda.com/fr/perspectives-renseignements/renseignements/rapports-nationaux/burkina-faso (Erişim tarihi: 26.08.2021).
[201] Bandoumal Ouagadjio, *Enquête Démographique et de Santé Tchad 1996-1997*, Bureau Central du Recensement, N'Djamena 1998, s. 1.

hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı olduğu bir siyasal sisteme sahiptir.[202] Ülkenin adını aldığı Çad Gölü, Afrika'nın en büyük ikinci sulak alanıdır. Çad'ın resmi dilleri Arapça ve Fransızca'dır. 200'den fazla farklı etnik ve dilsel gruba ev sahipliği yapmaktadır. Başkenti N'djamena sehridir. İslam (%51,8) ve Hıristiyanlık (%44,1) Çad'da yer alan ana dinlerdir.[203]

Şekil 3.3. Çad Haritası

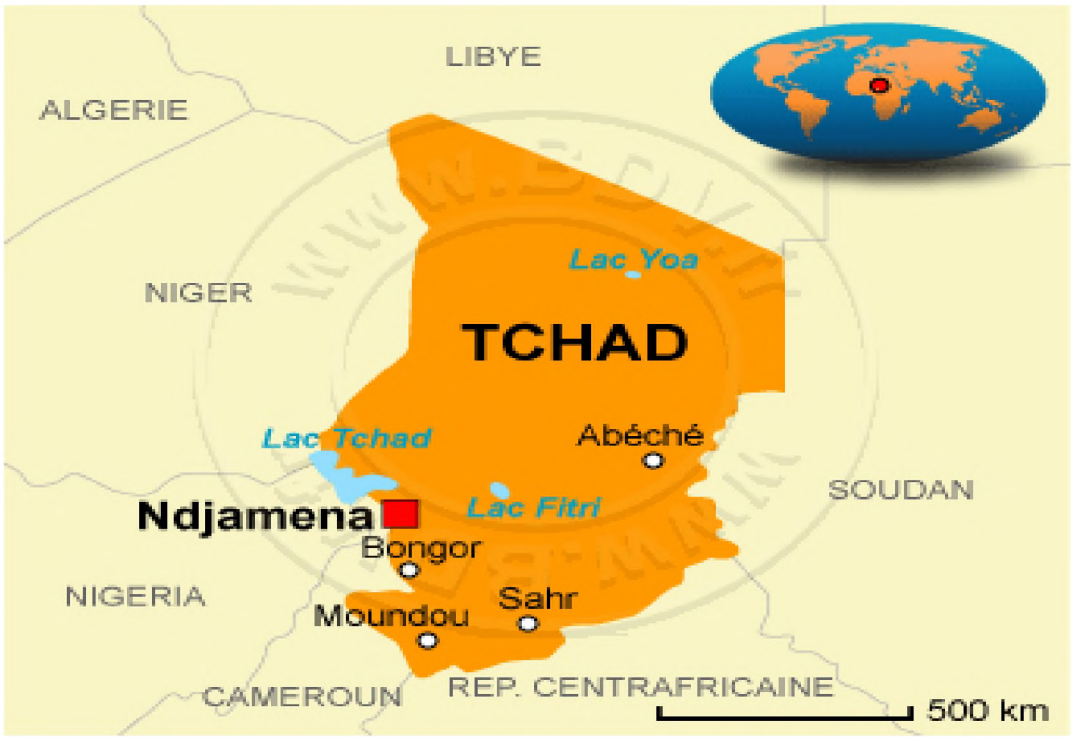

Kaynak: Guide Voyages Tchad https://www.bourse-des-voyages.com/guide-voyage/vacances/pays-tchad-1.html (Erişim tarihi: 06.06.2022).

Ülkenin erken tarihi incelendiğinde, şu anda Çad olarak bilinen bölge, Afrika'nın en zengin arkeolojik alanlarından bazılarına sahiptir. Michel Brunet tarafından 7 milyon yıldan daha eski, dünyanın herhangi bir yerinde keşfedilen en eski hominid kafatası bulunmuştur; Sahelanthropus tchadensis adı verilmiştir. 1996'da Michel Brunet, Australopithecus Bahrelghazali adını verdiği ve gayri resmi olarak Abel adını verdiği hominid bir çene ortaya çıkarmıştır. Beryllium tabanlı radyometrik tarihleme yaklaşık olarak kullanılarak tarihlenmiştir. MÖ 7. binyılda Çad'ın Kuzey

[202] Economist İntelligence, "Tchad", 1 Mayıs 2017 http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=565195440&Country=Chad&topic=Summary&subtopic=Political+structure (Erişim tarihi: 26.08.2021).
[203] Ouagadjio, a.g.e, s. 1.

yarısı, doğudaki İndus Nehri'nden batıdaki Atlantik Okyanusu'na uzanan ve ekolojik koşulların erken insan yerleşimini desteklediği geniş bir arazinin parçasıydı. Ennedi bölgesinde bulunan "Yuvarlak Kafa" tarzındaki Kaya sanatı MÖ 7. binyıldan öncesine tarihlendirilmiştir ve kayaların oyulduğu aletler ve tasvir ettikleri sahneler nedeniyle neolitik endüstrilerin Sahra'da en eski kanıtlarını temsil etmektedir. Ennedi'deki çömlekçilik ve neolitik faaliyetlerin çoğu, doğudaki Nil Vadisi'ndekilerden daha eskilere dayanmaktadır.[204]

MS birinci binyılın sonlarına doğru Çad'ın merkezinde çöl ile savana arasındaki Sahel bölgesinde devletlerin oluşumu başlamıştır. Son araştırmalara göre, yerli Afrikalılar bu devletlerin çoğunu kurmuştur. Bununla birlikte, Arapça konuşan ya da başka bir şekilde göçmenler, bu devletlerin oluşumunda ve erken evriminde İslam'la birlikte önemli bir rol oynamıştır. Çoğu devlet, kralın ilahi olarak kabul edildiği ve zamansal ve manevi güçlere sahip olduğu krallıklar olarak başlamıştır. Her ne kadar birçok devlet yükselip yıkılsa da imparatorlukların en önemlisi ve dayanıklılığı, çoğu yazılı kaynağa göre Kanem-Borno, Bagirmi ve Wadai olmuştur.[205]

2000 yıldan fazla bir süredir, Çad Havzası tarımsal ve yerleşik insanlar tarafından iskân edilmiştir. Bölge medeniyetlerin kavşağı haline gelmiştir. Bunların en eskileri, eserler ve sözlü tarihlerden bilinen efsanevi Sao idi. Sao, MS 1. binyılın sonuna kadar Çad'ın Sahel şeridinde gelişen imparatorlukların ilk ve en uzun ömürlü olan Kanem İmparatorluğu'na kadar uzanmıştır.[206] Bölgedeki diğer iki devlet, Bagirmi Sultanlığı ve Wadai İmparatorluğu 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Kanem ve haleflerinin gücü, bölgeden geçen Sahra ötesi ticaret yollarının kontrolüne dayanıyordu.[207] Kanem'de nüfusun yaklaşık üçte biri köleydi.[208]

1900 ve 1940 yılları arası Çad bölgesi Fransız sömürgesi altında kalmıştır. Bu bağlamda Fransız sömürgeci genişlemesi 1900 yılında Çad Ülkelerinin ve Himayelerinin Askeri Toprakları'nın (Territoire Militaire des Pays et Protectorats du

---

[204] Thomas Collelo, *Chad a country study,* Washington: Federal Research Division, 1988, ss. 4-5.
[205] Larousse https://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/Tchad/146134 (Erişm tarihi: 21.08.2021).
[206] Samuel Decalo, *Historical Dictionary of Chad (Third Edition),* African Historical Dictionaries, No. 13, s. 6.
[207] Collelo, a.g.e,s. 5.
[208] Richard Hellie, "Slavery", *Britaninca*, 14 Ekim 2017, https://web.archive.org/web/20141006131931/http://www.britannica.com/blackhistory/article-24157 (Erişim tarihi:09.07.2021).

Tchad) kurulmasına yol açmıştır. 1920'ye gelindiğinde, Fransa koloninin kontrolünü tamamen ele geçirmiş ve Fransız Ekvator Afrikası'nın bir parçası olarak bünyesine katmıştır.[209] Çad'daki Fransız yönetimi, bölgeyi birleştirme politikalarının yokluğu ve diğer Fransız sömürgelerine kıyasla durgun modernleşme ile karakterize edilmiştir. Fransızlar öncelikle koloniyi eğitimsiz işgücü ve ham pamuğun önemsiz bir kaynağı olarak görüyorlardı; Fransa 1929 yılında büyük ölçekli pamuk üretimini tanıtmıştır. Çad'daki sömürge yönetimi kritik derecede yetersizdi. Sadece Çad'ın güney bölgesinde etkin bir şekilde yönetilmiştir.[210]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa, Çad'a denizaşırı topraklar ve sakinlerine Ulusal Meclis seçme hakkı vermiştir. En büyük siyasi parti, koloninin güney yarısında bulunan Çad İlerleme Partisi (Parti Progressiste Tchadien, PPT) idi. Çad, 11 Ağustos 1960'ta PPT'nin lideri, Sara etnik kökeninden François Tombalbaye'nin ilk cumhurbaşkanı olarak bağımsızlığını almıştır.[211] İki yıl sonra Tombalbaye muhalefet partilerini yasaklamış ve tek partili bir sistem kurmuştur. Tombalbaye'nin otokratik yönetimi ve duyarsız kötü yönetimi etnik gerginlikleri daha da artırmıştır. 1965'te Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi (Front de libération nationale du Tchad, FRONILAT) tarafından yönetilen kuzeydeki Müslümanlar bir iç savaş çıkarmıştır. Tombalbaye 1975'te devrilip öldürülmüş, ancak isyan devam etmiştir. Çad'ın parçalanması Fransa'nın ülkedeki konumunun çökmesine neden olmuştur. Libya güç boşluğunu doldurmak için harekete geçmiş ve Çad'ın iç savaşına dahil olmuştur. Libya'nın macerası 1987'de felaketle sonuçlanmış; Fransa'nın desteklediği cumhurbaşkanı Hissène Habré, Çadlıların daha önce görülmemiş türden birleşik bir tepkisini çağrıştırmış ve Libya ordusunu Çad topraklarından çıkmaya zorlamıştır.[212]

Habré diktatörlüğünü, yönetimi altında öldürüldüğü tahmin edilen binlerce insanla yolsuzluk ve şiddete dayanan bir güç sistemiyle pekiştirmiştir.[213] Cumhurbaşkanı kendi Toubou etnik grubunu tercih etmiş ve eski müttefikleri Zaghawa'ya karşı ayrımcılık yapmıştır. General Idriss Déby onu 1990'da

---

[209] Decalo, a.g.e, s. 8.
[210] Decalo, a.g.e, ss. 8-9.
[211] Sam C Nolutshungu, *Limits of Anarchy: Intervention and State Formation in Chad*, University of Virginia Press, 1996, s.17.
[212] Nolutshungu, a.g.e, ss. 150-268.
[213] Stephen Macedo, *Universal Jurisdiction: National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law,* University of Pennsylvania Press, ss. 133-134.

devirmiştir.[214] 2013 yılında Habré, iktidarı sırasında işlenen savaş suçlarıyla resmen suçlanmıştır.[215] Mayıs 2016'da tecavüz, cinsel kölelik ve 40.000 kişinin öldürülmesini emretmek de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerinden suçlu bulunmuş ve ömür boyu hapse mahkum edilmiştir.[216] Déby isyancı grupları barıştırmaya çalışmış ve çok partili siyaseti yeniden ortaya atmıştır. Çadlılar yeni bir anayasayı referandumla onaylamışlar ve 1996'da Déby kolayca rekabetçi bir cumhurbaşkanlığı seçimi kazanmıştır.[217] Beş yıl sonra ikinci dönemi kazanmıştır. 2003 yılında Çad'da petrol keşfi başlamış ve beraberinde Çad'ın barış ve refah şansına sahip olacağı umutlarını getirmiştir. Bunun yerine, iç istikrarsızlık ortaya çıkmış ve yeni bir iç savaş patlak vermiştir.[218]

2006 yılında Déby, muhalefetin boykot ettiği seçimlerde üçüncü bir görev kazanmıştır. Doğu Çad'da etnik şiddet artmıştır.[219] 2006 ve 2008'de isyancı güçler başkenti zorla almaya çalışmış, ancak her iki durumda da başarısız olmuştur.[220] 15 Ocak 2010'da imzalanan Çad ve Sudan arasındaki uyumun restorasyonu için bir anlaşma, beş yıllık bir savaşın sonunu işaret etmiştir.[221] İlişkilerdeki düzeltme, Sudan'dan gelen Çad isyancılarının eve dönmesine, yedi yıl kapandıktan sonra iki ülke arasındaki sınırın açılmasına ve sınırı güvence altına almak için ortak bir gücün konuşlandırılmasına yol açmıştır. Çad güvenlik güçleri, Cumhurbaşkanı Idriss Déby hükümetine karşı aylardır hazırlık aşamasında olan darbe girişimini Mayıs 2013'te önlemiştir.[222]

---

[214] Nolutshungu, a.g.e, ss. 234-237.
[215] BBC News, "Chad ex-leader Habre charged in Senegal with war crimes", 2 Hazıran 2013 https://www.bbc.com/news/world-africa-23153532 , (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[216] Human Rights Watch, "The Trial of Hissène Habré", 30 Mayıs 2016 https://www.hrw.org/tag/hissene-habre (Erişim tarihi: 18.05.2022).
[217] Roger East ve Thomas Richard J, *Profiles of People in Power: The World's Government Leaders*, Routledge, 2003, s. 100.
[218] Intranatıonal Press Service Agency, "Challenges 2005-2006: Le Pétrole au coeur des Nouveaux Soubresauts au Tchad", 12 Nisan 2005 http://ipsnews.net/francais/2005/12/16/challenges-2005-2006-le-petrole-au-coeur-des-nouveaux-soubresauts-au-tchad/ (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[219] BBC News, "Chad may face genocide, UN warns", 16 Şubat 2016 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6367545.stm (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[220] USA Today, "Chad's leader asserts he controls" https://usatoday30.usatoday.com/news/world/2008-02-06-chad_N.htm (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[221] Kenneth Roth, "World Report 2011: Chad Events of 2010", *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/world-report/2011/country-chapters/chad (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[222] World News, "Chad government foils coup attempt – minister", *Reuters*, 2 Mayıs 2013 https://www.reuters.com/article/uk-chad-coup-idUKBRE94101H20130502?edition-redirect=uk (Erişim tarihi: 09.07.2021).

Çad şu anda Boko Haram ve diğer terör örgütlerine karşı mücadelede Batı Afrika koalisyonunun önde gelen ortaklarından biridir. Çad ordusu 20 Nisan 2021'de Déby'nin ölümünü açıklamıştır. Déby'nin oğlu General Mahamat Idriss Déby, geçici bir askeri subay konseyi tarafından geçici Başkan seçilmiştir. Bu geçiş konseyi, anayasayı yeni bir tüzük ile değiştirmiş, Mahamat Déby'ye cumhurbaşkanlığının yetkilerini vermiş ve ona silahlı kuvvetler başkanı adını vermiştir.[223]

Ülke ekonomisine gelindiğinde IMF verilerine göre, Çad ekonomisi 2019 yılında %3 büyümüştür. Çad ekonomisi, petrol ve hayvancılığın yanı sıra tarıma da dayanmaktadır. 2003 yılından bu yana ülkede önemli miktarda petrol üretilmiştir. Ülke nüfusunun %85'inin geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ülkede ayrıca altın, natron, uranyum vb. bulunduğu belirtilmek ile birlikte, sınırlı bir oranda kullanılmaktadır. Çad'da nüfusun %55'i yoksulluk seviyesinin altında yaşamaktadır. ABD, Hindistan ve Çin Çad'ın ihracat yaptığı ülkeleridir; Fransa, Çin ve Kamerun önde gelen ithalatçılardır. Petrol, hayvancılık, pamuk, susam ve Arap zamkı ülkenin önemli ihracat kalemleridir. Makine ve nakliye ekipmanları, endüstriyel malzemeler, gıda ve tekstil ürünleri ülkenin ithalatında başlıca kalemleridir.[224] Çad'ın para birimi ise CFA Frangı'dır.[225]

Çad stratejik bir jeo-politik konuma sahiptir. Farklı kültürel, dini, politik, ekonomik ve etnik bölgeleri kapsamaktadır. Ülke Kuzey Afrika'yı Batı Afrika, Orta Afrika ve Sahel ile birleştirmektedir. Bununla birlikte, bu jeo-stratejik konum aynı zamanda Çad'ın sürekli olarak bu bölgelerin yaşadığı çatışma ve güvensizliklerine maruz kaldığı anlamına gelmektedir. Çad'ın sınır toplulukları, orada meydana gelen ticari ileri geri ve kültürel etkileşimler nedeniyle önemli sınır ötesi güvenlik dinamiklerinin kaynağı olmuştur. Bununla birlikte, bu bölgesel istikrarsızlıklar genellikle Çad'daki silahlı çatışma ve istikrarsızlığın iç nedenlerini ve itici güçlerini gizlemektedir. Bu nedenle ülkenin ulusal güvenliği, çoğunluğu son on yılda büyük çatışmalar ve güvensizlikler yaşayan altı ülkenin güvenlik dinamikleriyle bağlantılıdır.

---

[223] BBC News, "Chad's President Idriss Déby dies after clashes with rebels", 20 Nisan 2021 https://www.bbc.com/news/world-africa-56815708 (Erişim tarihi: 09.07.2021).
[224] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Çad'ın Ekonomisi", Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/cad_in-ekonomisi.tr.mfa (Erişim tarihi: 10.07.2021).
[225] Dünya Para Birimleri, "Çad Parası Nedir? Çad Ülke Para Birimi", 2018 https://www.dunyaparabirimleri.com/cad-parasi-nedir.html (Erişim tarihi: 10.07.2021).

Bunlar kuzeyde Güney Libya ve Nijer, güneyde Orta Afrika Cumhuriyeti, doğuda Sudan (Darfur) ve batıda Nijerya ve Kamerun (Boko Haram). Bu nedenle Çad, iç istikrarsızlığını ve ekonomik ve sosyo-politik kırılganlığını şiddetlendiren istikrarsız coğrafi alanlarla çevrili bir ülkedir. Son 40 yılda Çad'da iç savaşlar ve isyanlar yaşanmıştır. Bu çatışmaların hem iç hem de dış boyutları vardı. Ülke, silahlı isyancı grupların saldırdığı ve bazı durumlarda mevcut rejimleri devirmeyi başardığı uzun bir askeri darbe geçmişine sahiptir.[226]

3.2.3. Mali'nin Tanıtımı ve Güvenlik Durumu

Mali, resmi olarak Mali Cumhuriyeti, Cezayir'in güneybatısında bulunan Batı Afrika'da deniz kıyısı olmayan bir ülkedir. Mali şekil 1. 4'te göründüğü üzere, Kuzey-kuzeydoğuda Cezayir, doğuda Nijer, güneydoğuda Burkina Faso, güneyde Fildişi Sahili, güneybatıda Gine ve batıda Senegal ve Kuzeybatıda Moritanya ile sınırlanmıştır.[227] Mali'nin yüzölçümü 1.242.248 kilometrekaredir. Ülkenin çoğu, son derece sıcak, toz yüklü bir Sudan Savan bölgesi üreten Güney Sahra Çölü'nde yer almaktadır.[228]

13 Temmuz 2021 itibariyle Mali'nin nüfusu 20.846.960'e ulaşmıştır.[229] 2017 yılında nüfusunun %67'sinin 25 yaşın altında olduğu tahmin edilmektedir.[230] Başkenti ve en büyük şehri Bamako'dur. Egemen Mali devleti sekiz bölgeden oluşmakta ve kuzeydeki sınırları Sahra Çölü'nün ortasına kadar uzanmaktadır. Ülkenin güney kısmı, sakinlerin çoğunluğunun yaşadığı Sudan savanasındadır ve hem Nijer hem de Senegal nehirleri geçmektedir.[231] Mali bugün Ocak 1992'de referandumla kabul edilen yeni anayasaya dayanan başkanlık rejimine sahip çok partili bir cumhuriyettir. Bu anayasanın şartlarına uygun olarak, beş yıllığına seçilen cumhurbaşkanı, kabinesinin

---

[226] Commission Economique pour l'Afrique des Nations Unies, "Les conflits, l'insécurité et leurs répercussions sur le développement au Tchad" *Wathi,* 2018 https://www.wathi.org/wathinote-election-tchad-situation-securitaire/les-conflits-linsecurite-et-leurs-repercussions-sur-le-developpement-au-tchad-2018/ (Erişim tarihi: 24.08.2021).
[227] Leuan Griffiths, *The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries*, The Geographical Journal, July 1986, ss. 204–216.
[228] Library of Congress, "Mali country profile", *Library of Congress Federal Research Division,* Ocak 2005, s. 5.
[229] Worldometer, "Mali Population", 01 Temmuz 2021 https://www.worldometers.info/world-population/mali-population/ (Erişim tarihi: 13.07.2021).
[230] CIA World Factbook, "Mali Age structure", 28 Eylül 2021 https://www.indexmundi.com/mali/age_structure.html (Erişim tarihi: 13.07.2021).
[231] Library of Congress, "a.g.e", s. 5.

üyelerini seçen başbakanı atamaktadır. Millet Meclisi ayrıca beş yıllığına seçilen 129 üyeden oluşmaktadır.[232]

Şekil 3.4. Mali Haritasi

Kaynak: TRT Haber, "Mali: Fransa'nın gölgesinde bir Batı Afrika ülkesi", Ağustos 2020 http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-mali (Erişim tarihi: 06.06.2022).

Mali erken tarihine bakıldığında, bir zamanlar 1312-1337 yılları arasında Mansa Musa döneminde altın, tuz, diğer değerli mallar ve kölelerde Sahra ötesi ticareti kontrol eden üç ünlü Batı Afrika İmparatorluğunun bir parçasıydı. Bu Sahel krallıklarının ne katı jeo-politik sınırları ne de katı etnik kimlikleri vardı. Bu imparatorlukların en eskisi, Mande konuşan bir halk olan Soninke'nin egemen olduğu Gana İmparatorluğu idi. İmparatorluk, 8.yüzyıldan Almoravidler tarafından fethedildiği 1078 yılına kadar Batı Afrika'da genişlemiştir. Mali İmparatorluğu daha sonra yukarı Nijer Nehri üzerinde kurulmuş ve 14.yüzyılda iktidarının zirvesine ulaşmıştır. Mali İmparatorluğu altında, Djenné ve Timbuktu antik kentleri hem ticaret hem de İslami öğrenme merkezleri olmuştur. İmparatorluk daha sonra iç entrikaların bir sonucu olarak gücünü kaybetmiş ve sonunda Songhai İmparatorluğu tarafından

[232] Jean Bonnal, "Republic of Mali", *case staudies*, https://www.ciesin.columbia.edu/decentralization/English/CaseStudies/mali.html (Erişim tarihi: 26.08.2021).

desteklenmiştir. Songhai halkı şu anki kuzeybatı Nijerya'da ortaya çıkmıştır. Songhai, Mali İmparatorluğu'nun egemenliğine tabi olarak Batı Afrika'da uzun zamandır büyük bir güç olmuştur. 14. yüzyılın sonlarında, Songhai yavaş yavaş Mali İmparatorluğu'ndan bağımsızlık kazanıp genişlemiştir. Sonuçta Mali İmparatorluğu'nun tüm doğu kısmını ilhak etmiştir. Songhai İmparatorluğu'nun nihai çöküşü büyük ölçüde 1591'de Judar Paşa komutasındaki Fas işgalinin sonucunda olmuştur. Songhai İmparatorluğu'nun çöküşü, bölgenin bir ticaret kavşağı olarak rolünün sona ermesine işaret etmiştir. Avrupa güçleri tarafından deniz yollarının kurulmasından sonra, Sahra ötesi ticaret yolları önemini yitirmiştir. Mali, 19. yüzyılın sonlarında Fransa'nın kontrolü altına girmiştir. 1905 yılına gelindiğinde, bölgenin çoğu Fransız Sudan'ının bir parçası olarak Fransız kontrolü altına girmiştir.[233] 24 Kasım 1958'de Fransız Sudan topluluğu içinde özerk bir cumhuriyet olmuştur.[234]

Mali'nin bağımsızlık tarihi incelendiğinde, Ocak 1959'da Mali ve Senegal birleşerek Mali Federasyonu adını almıştır. Mali Federasyonu 20 Haziran 1960'ta Fransa'dan bağımsızlık kazanmıştır. Senegal, Ağustos 1960'ta Federasyon'dan çekilmiş ve Sudan Cumhuriyeti'nin 22 Eylül 1960'ta bağımsız Mali Cumhuriyeti olmasına izin vermiştir. Bu tarih şimdi ülkenin bağımsızlık günü olarak kutlanmaktadır. Modibo Keita ilk Başkan seçilmiştir. Keita hızla tek partili bir devlet kurmuş, doğuyla yakın bağları olan bağımsız bir Afrika ve sosyalist yönelimi benimsemiş ve ekonomik kaynakların kapsamlı bir şekilde kamulaştırılmasını sağlamıştır. 19 Kasım 1968'de, ekonomik gerilemenin ardından Keita rejimi, şimdi Kurtuluş Günü olarak anılan Moussa Traoré liderliğindeki kansız bir askeri darbeyle devrilmiştir.[235] Ardından askeri liderliğindeki rejim, cumhurbaşkanı olarak Traoré ile ekonomiyi reform etmeye çalışmıştır. Çabaları, kıtlığın binlerce insanı öldürdüğü 1968 ve 1974 arasındaki siyasi kargaşa ve yıkıcı bir kuraklıktan dolayı hayal kırıklığına uğramıştır.[236] Traoré rejimi, 1970'lerin sonlarından itibaren öğrenci huzursuzluğu ve üç darbe girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Traoré rejimi 1980'lerin sonuna kadar tüm muhalifleri bastırmıştır. Hükümet ekonomik reformlar yapmaya devam etmiş ve halk

[233] Library of Congress, a.g.e, s. 2.
[234]Andrew Clark ve Pascal James Imperato, "Independent Mali", *Britannica* 11 hazairan 2021 https://www.britannica.com/place/Mali/Independent-Mali (Erişim tarihi: 13.07.2021).
[235] Library of Congress, a.g.e, s. 2-3.
[236] David Loyn, "Mali's nomads face famine", *BBC News,* 09 Ağustos 2005 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4132326.stm (Erişim tarihi: 13.07.2021).

giderek memnuniyetsizleşmiştir. Çok partili demokrasi için artan taleplere yanıt olarak, Traoré rejimi bazı sınırlı siyasi liberalleşmeye izin vermiştir. Tam teşekküllü bir demokratik sisteme girmeyi reddetmiştir. 1990 yılında, uyumlu muhalefet hareketleri ortaya çıkmaya başlamış ve birçok Tuareg'in Mali'ye dönmesinin ardından kuzeydeki etnik şiddetin çalkantılı yükselişi ile karmaşıklaşmıştır. 1991'teki hükümet karşıtı protestolar bir darbeye, geçici bir hükümete ve yeni bir anayasaya yol açmıştır.[237] Darbe, Mali'nin 1991 Mart Devrimi olarak hatırlanmaktadır. O günün öğlesinden sonra, Yarbay Amadou Toumani Touré radyoda Başkan Moussa Traoré'yi tutukladığını açıklamıştır. Sonuç olarak, muhalefet partileri yasallaştırılmış ve ulusal bir referandumla onaylanacak yeni bir demokratik anayasa taslağı hazırlamak için ulusal bir sivil ve siyasi gruplar kongresi toplanmıştır.[238]

1992'de Alpha Oumar Konaré, Mali'nin ilk demokratik, çok partili cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmış ve 1997'de ikinci dönem için yeniden seçilmiş ve bu anayasaya göre son izin verilmiştir. 2002 yılında, 1991 demokratik ayaklanmasının askeri yönünün lideri olan emekli General Amadou Toumani Touré seçilmiştir. Bu demokratik dönemde Mali, Afrika'nın siyasi ve sosyal açıdan en istikrarlı ülkelerinden biri olarak kabul edilmiştir.[239] 2012 yılında Touré'ye karşı askeri darbe yapılmıştır. Darbeden sonra Mali Anayasası askıya alınmış ve o yıl için yapılması planlanan seçimler 2013'e ertelenmiştir. Yüksek katılım ve göreceli sakinlikle nitelendirilen bir seçimin ardından, eski Başbakan İbrahim Boubacar Keita ikinci turda %77,6 oy oranıyla seçilmiştir.[240]

Mali'de 29 Temmuz 2018'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Temmuz 2018'de Anayasa Mahkemesi seçimde toplam 24 adayın adaylığını onaylamıştır. İlk turda hiçbir aday %50'den fazla oy almadığı için, 12 Ağustos 2018'de ilk iki aday, Mali İçin Mitingi'nden (Rassemblement Pour le Mali, RPM) görevdeki Cumhurbaşkanı

---

[237] Library of Congress, a.g.e, s. 3.
[238] Katherine Nesbitt ve Stephen Zunes, Mali's March Revolution (1991), *Nonviolent Conflict Summaries,* Nisan 2009 https://www.nonviolent-conflict.org/malis-march-revolution-1991/ (Erişim tarihi: 14.07.2021).
[239] USAID, "Mali Overview", 22 Temmuz 2021 https://web.archive.org/web/20101111133055/http://www.usaid.gov/locations/sub-saharan_africa/countries/mali/ (Erişim tarihi: 14.07.2021).
.[240] Perspective Monde, "Mali Chronologie depuis 1960" https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMHistoriquePays?codePays=MLI (Erişim tarihi:10.07.2021).

İbrahim Boubacar Keita ve Cumhuriyet ve Demokrasi Birliği'nden (Union pour la République et la Démocratie URD) Soumaila Cissé arasında ikinci tur oylama yapılmıştır. Keita daha sonra %67 oyla yeniden seçilmiştir.[241]

Mart ve Nisan parlamento seçimlerindeki usulsüzlüklerin ardından 5 Haziran 2020'de, muhalefet lideri Soumaila Cissé'nin kaçırılmasına karşı öfke de dahil olmak üzere halk ayaklanmaları başlamıştır. 10-13 Haziran tarihleri arasında gerçekleşen protestolar sonrasında 11 ila 23 arasında ölüm gerçekleşmiştir. Temmuz ayında, Cumhurbaşkanı Keita Anayasa Mahkemesi'ni feshetmiştir. Koulikoro Bölgesi Kati'de Albay Assimi Goita ve Albay-Binbaşı İsmael Wagué liderliğindeki ordu mensupları 18 Ağustos 2020'de isyana başlamıştır. Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita ve Başbakan Boubou Cissé tutuklanmış ve gece yarısından kısa bir süre sonra Keita herhangi bir kan dökülmesini istemediğini söyleyerek istifasını açıklamıştır. Wagué, Halkın Kurtuluşu Ulusal Komitesi'nin (Comité National Pour le Salut du Peuple, CNSP) kurulduğunu duyurmuş ve gelecekte seçim sözü vermiştir.[242] ECOWAS darbeyi kınamış ve Cumhurbaşkanı Keita'nin yeniden iktidara getirilmesini talep etmiştir. 12 Eylül 2020'de, CNSP sivil yönetime 18 aylık bir sürede geçiş yapmayı kabul etmiştir. Kısa bir süre sonra, Bah N'daw 17 seçmenden oluşan bir grup tarafından geçici Başkan seçilmiş ve Goita başkan yardımcısı olarak atanmıştır.[243]

24 Mayıs 2021 gecesi cumhurbaşkanı yardımcısı Assimi Goita liderliğindeki Mali ordusunun cumhurbaşkanı Bah N'daw, başbakan Moctar Ouane ve savunma bakanı Souleymane Doucouré'yi ele geçirmesinin ardından yeni darbe olmuştur. 2020 Mali geçiş hükümetin başkanı Assimi Goita, N'daw ve Ouane'nin yetkilerinin ellerinden alındığını ve 2022'de yeni seçimlerin yapılacağını duyurmuştur.[244]

---

[241] Morgane Le Cam, "Tout comprendre à l'élection présidentielle au Mali", *Le Monde*, 29 Temmuz 2018 https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/07/28/tout-comprendre-a-l-election-presidentielle-au-mali_5337095_3212.html (Erişim tarihi: 14.07.2021).

[242] Malik Konaté, "Tout Comprendre Sur La Situation au Mali", *CNNEWS*, 19 Ağustos 2020 https://www.cnews.fr/monde/2020-08-19/tout-comprendre-sur-la-situation-au-mali-990104 (Erişim tarihi: 14.07.2021).

[243] Anne-Cécile Robert, "Au Mali, coup d'État dans un pays sans État", *Monde diplomatique*, Ekim 2020 https://www.monde-diplomatique.fr/2020/10/ROBERT/62316 (Erişim tarihi: 14.07.2021).

[244] Boubacar Haidara, "Mali: un coup d'État dans le coup d'État ?", *The Conversation* , 26 Mayıs 2021 https://theconversation.com/mali-un-coup-detat-dans-le-coup-detat-161594 (Erişim tarihi: 14.07.2021).

Mali ekonomisine geldiğinde, ağırlıklı olarak tarıma, dış ticarette de altın ve pamuk ihracatına dayanmaktadır (toplam ihracatının %86,71'i). Dünya Bankası'nın Nisan 2018'de yayınladığı "Emtia Piyasaları Görünümü 2018" raporuna göre, Mali'nin 2018'deki altın üretimi 49 ton olarak gerçekleşmiş ve Gana, Sudan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra Afrika'da en çok altın üreten 4.ülke olmuştur. Topraklarının %65'inin çöl olduğu Mali'de tarımsal üretim, ülkeyi geçen Nijer Nehri deltasında yoğunlaşmaktadır. Çalışan nüfusun %80'i tarım ve balıkçılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Ülkede boksit, altın, demir, bakır, nikel, fosfat, manganez, uranyum, lityum, kireçtaşı ve tuz gibi yeraltı kaynakları bulunmaktadır. Ancak bugüne kadar sadece tuz, demir, altın cevheri ve kireçtaşı gibi yerel kaynakların üretimine başlanmıştır. IMF verilerine göre Mali ekonomisi 2019 yılında %5,1 büyümüştür. Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biri olan Mali, dünyanın birçok uluslararası kuruluşundan ve ülkesinden yardım almaktadır.[245]

El Kaide ve İslam devleti ile bağlantılı cihatçı gruplar, Kuzey ve Orta Mali'de ve Sahel boyunca üstünlük için yarışırken kaçırma, ölüm ve yaralanma risklerinin artmasıyla karmaşık bir güvenlik durumu oluşturmaktadır. Kuzey ve orta bölgeler, orada faaliyet gösteren terörist grupların önemli varlığı nedeniyle yüksek düzeyde suç ve güvensizlik yaşamaktadır. Cezayir, Moritanya, Burkina Faso ve Nijer sınırlarında kaçakçılık özellikle yüksektir. Malili adlilerin, aktivistlerin ve güvenlik güçlerinin yolculardan rüşvet almak için barikatlar kurduğu bilinmektedir. Malili polis kuvvetlerinin etkili kontrolü sağlamak için yeterli kaynakları yoktur. Mali ile Fransa ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin kötüleşmesinin ardından Şubat 2022'de açıklanan Barkhane ve Takuba Operasyonlarının Mali'den çekilmesinin, muhtemelen daha fazla terör olayını artıracağı tahmin edilmektedir. Fransa ve ABD tarafından teyit edilen ancak Mali tarafından reddedilen yüzlerce Wagner -Rusya'nın özel askeri- gelişinin, bölgeyi iyi tanımamaları nedeniyle boşluğu doldurması pek mümkün olmayacaktır.[246] Bununla beraber G5 Sahel örgütü, bölgedeki terörle mücadelede etkili

[245] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Mali'nin Ekonomisi", 09 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/mali-ekonomisi.tr.mfa (Erişim tarihi: 14.07.2021).
[246] Crisis24, "Mali Rapport national", https://crisis24.garda.com/fr/perspectives-renseignements/renseignements/rapports-nationaux/mali (Erişim 24.08.2021).

olmasa da Mali'nin örgütten çekilmesi[247] bölgedeki güvensizlik durumu daha da artacağı öngörülmektedir.

3.2.4. Moritanya'ın Tanıtımı ve Güvenlik Durumu

Moritanya, resmi olarak Moritanya İslam Cumhuriyeti, Kuzeybatı Afrika'da yer alan bir ülkedir. Afrika'nın en büyük on birinci devleti olup batıda Atlantik Okyanusu, kuzeyde ve kuzeybatıda Batı Sahra, kuzeydoğuda Cezayir, doğu ve güneydoğuda Mali ve güneybatıda Senegal ile sınırlanmıştır. Ülke, adını MÖ 3. yüzyıldan MÖ 7. yüzyıla kadar modern Fas ve Cezayir'in uzak kuzeyinde bulunan eski Berberi Moritanya Krallığı'ndan almaktadır. Moritanya topraklarının yaklaşık %90'ı Sahra içindedir; sonuç olarak, nüfus yağışların biraz daha yüksek olduğu güneyde yoğunlaşmıştır. Başkent ve en büyük şehir, ülkenin 4,3 milyon insanının yaklaşık üçte birine ev sahipliği yapan Atlantik kıyısında bulunan Nuakşot'tur.[248] Ülke, 1.025.520 km2'lik bir alanı kaplamaktadır. Ülkenin çoğu Sahra tarafından kaplıdır, Moritanya'nın yaklaşık dörtte üçü çöl veya yarı çöldür. Moritanya'nın nüfusu yaklaşık%70 Moorlar, Amazigh (Berberi) ve Arap kökenli insanlar ve %30 Arapça konuşmayan Wolof, Bambara ve Fulbe Afrikalılarından oluşmaktadır. Konuşulan resmi diller ise Arapça, Wolof ve Fransızca'dır.[249]

Moritanya bir cumhuriyettir. Beş yıllık bir dönem için halk oylamasıyla seçilen cumhurbaşkanı, devlet ve hükümet başkanıdır ve atadığı başbakan tarafından yönetilmektedir. 2017 yılına kadar Moritanya, üyelerinin çoğunluğu Belediye liderleri tarafından seçilen Senato'dan ve üyeleri beş yıllık dönemler için halk oylamasıyla seçilen Ulusal Meclis'ten oluşan iki meclisli bir yasama meclisine sahipti. Bununla birlikte, 2017'de Senato, halk referandumuyla kaldırılmış ve Ulusal Meclisi yasama meclisinin tek meclisi olarak bırakmıştır.[250]

---

[247] Le Temps, "Le Mali se retire de l'organisation régionale G5 Sahel", 16 Mayıs 2022 https://www.letemps.ch/monde/mali-se-retire-lorganisation-regionale-g5-sahel (Erişim tarihi: 09.06.2022).
[248] Islamic Republic of Mauritania, 2021 https://iofs.org.kz/country/mr (Erişim tarihi:18.07.2021).
[249] One World - Nations Online, "Mauritania", 2021 https://www.nationsonline.org/oneworld/mauritania.htm (Erişim tarihi:18.07.2021).
[250] Alfred G. Gerteiny, "Mauritania Government and Society", *britannica*, 2 Eylül 2020 https://www.britannica.com/place/Mauritania/Government-and-society (Erişim tarihi: 2021).

Şekil 3.5. Moritanya Haritası

Kaynak: TRT Haber, "Moritanya'da mahkumlara bayram affı", Mayıs 2020 https://www.trthaber.com/haber/dunya/moritanyada-mahkumlara-bayram-affi-486911.html (Erişim tarihi: 07.06.2022).

Moritanya'nın yakın tarihi incelendiğinde, bölgede eski kabileleri olan Berberi, Nijer-Kongo ve Bafur halkları yaşamaktaydı.[251] Bafur, daha önce göçebe yaşam tarzlarını terk eden ve öncelikle tarımsal bir yaşam tarzını benimseyen ilk Sahra halkı arasındaydı.[252] Diğer halklar da Sahra'yı geçerek güneye ve Batı Afrika'ya göç etmişlerdir. Örneğin, 1076'da Almoravidler güneye gidip antik ve büyük Gana İmparatorluğu'nu feth etmişlerdir.[253] 1644'ten 1674'e kadar, modern Moritanya olan bölgenin yerli halkları, topraklarını istila eden Yemen Makil Araplarını kovmak için son çaba göstermişlerdir. Başarısız olan bu çaba, Char Bouba Savaşı olarak bilinmektedir. İşgalciler Beni Hassan kabilesi tarafından yönetilmiştir. Beni Hassan savaşçılarının torunları Mağribi toplumunun üst tabakası olmuştur. Beni Hassan'ın

[251] James Stokes, *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East (ed.),* Infobase Publishing, 2009, s. 450.
[252] David Suarez, *The Western Sahara and the Search for the Roots of Sahrawi National Identity*, Florida International University, İnternational relations, (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Florida 2016, s.69.
[253] Ross Velton, *Mali: The Bradt Safari Guide. Bradt Travel Guides*, The Globe Pequot Press Inc, Aralık 2004, s. 15.

adını taşıyan bir Bedevi Arapça lehçesi olan Hassaniya, büyük ölçüde göçebe nüfus arasında baskın dil haline gelmiştir.[254]

19. yüzyılın sonlarından itibaren Fransa, Senegal Nehri bölgesinden kuzeye doğru bugünkü Moritanya topraklarına hak iddia etmiştir. 1901'de Xavier Coppola İmparatorluk misyonunun sorumluluğunu üstlenmiştir. Zawaya kabileleri ile stratejik ittifaklar ve Hassane savaşçı göçebeleri üzerindeki askeri baskıların bir araya gelmesiyle, Fransız egemenliğini Moritanya Emirlikleri üzerinde genişletmeyi başarmıştır. 1903 ve 1904'ten başlayarak, Fransız orduları Trarza, Brakna ve Tagant şehirleri işgal etmeyi başarmıştır. 1904'te Fransa'nın Moritanya topraklarını el koyması ile birlikte önce bir himaye (protektora) olarak ve daha sonra bir koloni olarak Fransız Batı Afrika'nın bir parçası olmuştur. 1912'de Fransız orduları Adrar'ı yenip Moritanya topraklarına dahil etmiştir.[255]

Ülke, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Moritanya'nın bağımsızlığından sonra, çoğu Senegal Nehri'nin kuzeyindeki bölgeye yerleşen daha fazla sayıda yerli Sahra altı Afrika halkı (Haalpulaar, Soninke ve Wolof etnik grupları) göç etmiştir. Bu yeni gelenlerin çoğu Fransız dili ve Fransız geleneklerinde eğitim görmüş ve yeni eyalet içerisinde katipler, askerler ve yöneticiler olarak görev yapmışlardır. Aynı zamanda, Fransızlar kuzeydeki en uzlaşmaz Hassan kabilelerini askeri olarak bastırmaya devam etmiştir. Bu kabileler üzerindeki Fransız baskısı mevcut güç dengesini değiştirmiş ve güney nüfusu ile Moorlar arasında yeni çatışmalar ortaya çıkmıştır.[256]

1964'te, başlangıçta Fransızlar tarafından yerleştirilen Cumhurbaşkanı Moktar Ould Daddah, Moritanya'yı yeni bir anayasaya sahip tek partili bir devlet olarak resmileştirmiş ve otoriter bir başkanlık rejimi kurmuştur. Daddah'ın kendi partisi Moritanya Halk Partisi (Parti du Peuple Mauritanien, PPM) tek partili bir sistemde iktidar örgütü olmuştur. Cumhurbaşkanı, Moritanya'nın batı tarzı çok partili

---

[254] Country Studies, "Mauritania – History", 27 Eylül 2016 https://web.archive.org/web/20161103013350/http://countrystudies.us/mauritania/3.htm (Erişim tarihi: 17.07.2021).
[255] Infoplease, "Mauritania: History", 11 Mayıs 2014 https://web.archive.org/web/20170202140713/http://www.infoplease.com/encyclopedia/world/mauritania-history.html (Erişim tarihi: 17.07.2021).
[256] BBC News, "Mauritanian MPs pass slavery law", Ağustos 2017 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6938032.stm (Erişim tarihi: 17.07.2021).

demokrasiye hazır olmadığı gerekçesiyle bunu haklı göstermeye çalışmıştır. Bu tek partili anayasaya göre, Daddah 1976 ve 1978'de rekabetçi olmayan seçimlerde yeniden seçilmiştir. Daddah, 10 Temmuz 1978'de kansız bir darbeyle görevden alınmıştır.[257]

Daddah yönetimin ardından ülkeyi Ulusal Kurtarma Askeri Komitesi (Comité Militaire de Redressement National, CMRN) yönetmiştir. Albay Mustafa Ould Salek'in CMRN cuntası, güçlü bir halk desteği sağlayamamın yanı sıra, ülkeyi Sahrawi direniş hareketi Polisario Cephesi ile çatışma durumundan da çıkaramamıştır. Hızla güç kaybetmiş, yerine başka bir askeri hükümet olan Milli Selamet Askeri Komitesi (Comité Militaire de Salut National, CMSN) getirilmiştir. Albay Mohamed Khouna Ould Haidallah kısa sürede yeni dönemin güçlü adamı olarak ortaya çıkmıştır. Batı Sahra'daki tüm iddialarından vazgeçerek, Polisario ile barışı sağlamış ve ana destekçisi Cezayir ile ilişkileri geliştirmiştir. Ancak çatışmanın diğer tarafı olan Fas ve Avrupalı müttefiki Fransa ile ilişkiler kötüleşmiştir. İstikrarsızlık devam ederken Haidallah iddialı reform girişimlerinde bulunmuştur. Rejimi, askeri darbe girişimleri ve entrikalarla boğuşmuştur. Rakiplere karşı sert ve tavizsiz önlemleri nedeniyle giderek daha fazla itiraz edilmiş; birçok muhalif hapse atılmış ve bazıları idam edilmiştir. 1981'de kölelik yasayla resmen kaldırılmış ve Moritanya dünyada bunu yapan son ülke olmuştur.[258]

Aralık 1984'te Albay Maaouya Ould Sidi Ahmed Taya, kansız bir darbeyle Ould Haidalla'dan cumhurbaşkanlığını ve başbakanlık makamını devralmış ve Moritanya, Batı Sahra'daki anlaşmazlığı çözmek için 1985'te Fas ile diplomatik ilişkileri yenilemiştir.[259]

Ülke içinde Ould Taya, birçok Siyah Moritanyalı tarafından önyargılı olarak kabul edilen eğitim sisteminin yanı sıra baskıcı bir Araplaştırma politikası sürdürmüştür. Başkanın diğer girişimlerinden bazıları daha yaygın olarak kabul edilmiş: sivil hükümete geri dönüş ve çok partili bir sistemin geliştirilmesine başkanlık etmiş, ülkeyi nispeten özgür bir basına açmıştır. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile yapısal düzenlemeler ve ekonomiyi özelleştirme konusunda yakın iş birliği

---

[257] Alfred G. Gerteiny ve Charles C. Stewart, "Mauritania", *Britannica,* Ağustos 1998 https://www.britannica.com/place/Mauritania (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[258] Muzaffar Husain Syed, *A Concise History of Islam (ed*), Vij Multimedia, Eylül 2011, s. 467.
[259] Janet Fleischman, *Human Rights Watch/Africa Watch, Mauritania's Campaign of Terror: State-sponsored Repression of Black Africans*, Library of Congress, 1994, ss. 2-3.

yaparken yeni bir anayasa (1991) kabul edilmiştir. Ould Taya daha sonra 1992'de ülkenin ilk çok partili cumhurbaşkanlığı seçimlerinden zaferle çıkmış ve 1997 ve 2003'te yeniden seçilmiştir. Ancak seçimlerde hile iddiaları yer almıştır.[260] 3 Ağustos 2005'te Albay Ely Ould Mohamed Vall liderliğindeki bir askeri darbe, Maaouya Ould Sid Ahmed Taya'nın yirmi bir yıllık yönetimine son vermiştir.[261]

Uluslararası toplum tarafından ihtiyatlı bir şekilde izlenmesine rağmen, darbe genel olarak kabul edilmiş ve askeri cunta seçimleri vaat edilen iki yıllık bir süre içinde düzenlemiştir. 26 Haziran 2006 tarihinde yapılan referandumda, Moritanyalılar büyük bir çoğunlukla (%97) cumhurbaşkanının görev süresini sınırlayan yeni bir anayasayı onaylamışlardır. Cunta lideri Albay Vall, referanduma uymaya ve iktidarı barışçıl bir şekilde bırakmaya söz vermiştir. Moritanya'nın İsrail ile ilişkilerin kurulması muhalefetin yaygın eleştirilerine rağmen yeni rejim tarafından sürdürülmüştür. Bu pozisyon, Taya rejiminin Batı ile iyi geçinme girişimlerinin bir mirası olarak görülmüştür.[262]

Moritanya'da Parlamento ve belediye seçimleri 19 Kasım ve 3 Aralık 2006'da gerçekleşmiştir. Moritanya'nın ilk tam demokratik cumhurbaşkanlığı seçimleri ise 11 Mart 2007'de gerçekleşmiştir. Ülkenin 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana ilk kez çok adaylı bir seçimde cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimleri Sidi Ould Cheikh Abdallahi ikinci tur oylamada kazanırken, Ahmed Ould Daddah ikinci sırada yer almıştır.[263]

6 Ağustos 2008 tarihi geldiğinde Moritanya'da yine bir darbe olmuş ve Cumhurbaşkanı Sidi Ould Cheikh Abdallahi, Moritanya Silahlı Kuvvetleri tarafından görevden alınmıştır.[264] General Mohamed Ould Abdel Aziz, Taya'nın 21 yıllık

---

[260] Charles C. Stewart, "History of Mauritania", *Britaninca,* Eylül 1998 https://www.britannica.com/place/Mauritania/History (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[261] BBC, "Mauritania officers 'seize power'", Ağustos 2005 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4741243.stm (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[262] The Washington Institute for Near East Policy, "The Military Coup in Mauritania: Domestic and International Implications", Ağustos 2005 https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/military-coup-mauritania-domestic-and-international-implications (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[263] BBC, "Mauritania vote 'free and fair'", Mart 2007 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6440597.stm (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[264] France24, "Coup leaders form new state council in Mauritania", Ağustos 2008 https://www.france24.com/en/20080806-coup-leaders-form-new-state-council-mauritania-mauritania-coup (Erişim tarihi: 18.07.2021).

iktidarını sona erdiren Ağustos 2005 darbesinin önde gelen isimlerinden biriydi. Aziz, Abdallahi'nin kazandığı Mart 2007 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Abdallahi'nin adaylığını desteklemiştir. Ancak Abdallahi kısa süre sonra General Aziz ve destekçilerini İslamcı aşırılık yanlıları ile yakınlaşarak, çok sayıda şüpheli teröristi serbest bırakarak ve devlet fonlarını kullanarak cumhurbaşkanlığı sarayının arazisine bir cami inşa ederek kızdırmıştır. Mayıs 2008'de Abdallahi, Cumhurbaşkanı Taya'nın eski hükümetinde yer alan ve bazıları yolsuzlukla suçlanan 12 bakan atamıştır.[265] Bu, muhalefet partilerinin üyelerinin hükümete dahil edilmesi (Başbakan Yahya Ould Ahmed El Waghef başkanlığında) ve hükümetin bir program sunmaması ile birlikte, Abdallahi yanlısı Ulusal Demokrasi ve Kalkınma Paktı (Pacte National pour la Démocratie et le Développement, PNDD-ADIL) partisinin birçok üyesinin 30 Haziran 2008'de hükümete karşı bir kınama metni sunmasına yol açmıştır. Hükümet 2 Temmuz'da güven oylaması yapılmadan önce istifa etmiştir.[266] 15 Temmuz'da ilan edilen hükümette muhalefet üyesi yoktu; ayrıca, önceki hükümetteki varlığı eleştirilere hedef olan Taya'nın eski ortaklarını da dışlamışlardır.[267]

1 Temmuz 2019'da Moritanya Anayasa Konseyi, Yüzbaşı Mohamed Ould Ghazouani'nin ilk turda oyların %52'sini alarak Moritanya'nın yeni cumhurbaşkanı olduğunu ilan etmiştir. Sonuçlar, uzun süredir devam eden internet kesintisi ve başkent Nuatşot'ta seçkin ordu birimleri, korumalar ve çevik kuvvetin konuşlandırılmasının ardından açıklanmıştır. Muhalefet, oylamada yapılan usulsüzlükleri kınayarak Gazouani'nin zaferini "yeni bir darbe" olarak nitelendirmiştir. 8 Ağustos 2019'da Başkan Ghazouani, Başbakan Ismael Ould Bodé Ould Cheikh Sidiya liderliğindeki ilk hükümetini atamıştır.[268]

Moritanya ekonomisine bakıldığında, ülke 1990'larda borç yükü altındaydı ve 2000'li yıllara gelindiğinde mali disiplini sağlamak için yapısal reformlar ve IMF de

---

[265] Internet archive, "Ahmed Mohamed, Mauritania army stages coup; junta takes charge", Ağustos 2008 https://web.archive.org/web/20080812110822/http://ap.google.com/article/ALeqM5hmqqO8XJixmimcunkNvDYctnppTgD92CQJ180 (Erişim tarihi: 18.07.2021).

[266] Internet Archive, "Mauritanian government quits before voting on censure motion", Haziran 2008 https://web.archive.org/web/20080813144816/http://afp.google.com/article/ALeqM5hAH_kkLbbemu9ryf5xV-jEZwBv7Q (Erişim tarihi: 18.07.2021).

[267] Jeuneafrique, "Formation d'un gouvernement sans les partis de l'opposition", 16 Temmuz 2008 https://www.jeuneafrique.com/pays/mauritanie/ (Erişim tarihi: 18.07.2021).

[268] OFPRA, "La scène politique mauritanienne", Temmuz 2019, ss. 4-8.

dahil olmak üzere uluslararası borç programları kapsamında yabancı yatırımcıları teşvik etmek için yeni düzenlemeler uygulamıştır. 2009-2014 yılları arasında ekonominin kırılgan yapısı değişmemiş, ancak elde edilen siyasi istikrar ve reformlar ortalama %5-6'lık bir büyümeyle sonuçlanmıştır. Uluslararası emtia fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak büyüme hızı 2015 yılında aniden %1,4'e gerilemiş ve 2016 yılında %2'de kalmıştır. Aslında 2017 yılında %3,5'e çıkmasına rağmen 2018 yılında tekrar düşerek %2,3 seviyesinde tutunabilmiştir. Ekonominin sadece madencilik (demir, altın ve bakır) ve balıkçılık gibi belirli sektörlere odaklanması, ülkenin karşılaştığı en önemli zorluklar arasındadır. Çeşitlilik eksikliğine ek olarak, yüksek kayıt dışılık ve yasal altyapı eksikliği de ülkenin rekabet gücünün gelişmesini engelleyen faktörlerdir. Topraklarının %98'inin çöl olması nedeniyle, tarım için uygun değildir, ancak özellikle ülkenin güney bölgelerinde yoğunlaşan tarımsal üretim ekonomide %20'den fazla bir paya sahiptir. Sanayi üretiminin GSMH içindeki payı 2016 yılı verilerine göre %30 düzeyinde olmakla birlikte, bunun yaklaşık %17'si madencilik faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Petrol üretimi yıllık 2,2 milyon varil ile ekonominin sadece %2-3'ünü oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda, yabancı şirketler tarafından yapılan aramalarda, kıyılarda, açık denizde ve Moritanya ve Senegal deniz sınırlarının kesiştiği bölgede önemli miktarda doğalgaz ve petrol bulunmuştur. 2021 yılı sonundan itibaren doğalgaz ve petrol çıkarılmaya başlanması beklenmekteydi. Gerekli yatırımlar yapılırsa, bu keşif 2021'den itibaren ülke ekonomisinde ciddi değişikliklere neden olabilir ve ülkeyi net bir enerji ihracatçısı haline getirebilir. IMF verilerine göre Moritanya ekonomisi 2019 yılında yüzde 5,9 oranında büyüme gerçekleştirmiştir.[269]

2000 yılının başından bu yana Cezayir kaynaklı terörizm güney komşularına sıçramıştır. 2006 yılında AQIM'nin bir kolu olan Salafist Vaaz ve Savaş Grubu (Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat, GSPC), Kuzey Mali'de Sahel'i vurduğu üsler kurmuştur. Liderliği çoğunlukla Cezayirli olan bu yapıya birçok Sahel savaşçısı katılmıştır. 2005 ve 2011 yılları arasında, Moritanya toprakları, çoğunlukla Moritanya kolluk kuvvetlerini ve Batılıları hedef alan bu grup tarafından defalarca vurulmuştur. Moritanya Cumhurbaşkanı'nın muhalifleri bile, görevdeki iki döneminde güvenlik hizmetlerini etkili bir şekilde yeniden düzenlediğini ve orduyu yükselttiğini,

[269] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Moritanya'nın Ekonomik Görünümü", 09 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/moritanya-ekonomisi.tr.mfa (Erişim tarihi: 18.07.2021).

maaşları, ekipman bütçelerini artırdığını ve 2009 yılı sonunda ülkenin doğu sınırı boyunca, terörle mücadelede vazgeçilmez olduğunu giderek kanıtlayan özel müdahale grupları, hareketli ve deneyimli birimler oluşturduğunu ve konuşlandırdığını itiraf etmektedir. Aynı zamanda, istihbarat toplanmasındaki bir iyileşmenin yanı sıra bir askeri bölgenin (dışlama bölgesi olarak adlandırılan) kurulması ve sınır geçişlerinin sayısındaki artış, teröristlerin bölgeye saldırılarının önlenmesine de katkıda bulunmuştur. Bu başarı, Sayın Abdel Aziz'e hem yurt içinde hem de uluslararası toplumun gözünde güçlü bir güvenilirlik kazandırmıştır.[270]

3.2.5. Nijer'in Tanıtımı ve Güvenlik Durumu

Nijer Cumhuriyeti, Sahra ve Sahra altı bölgeleri arasındaki sınır boyunca yer alan Batı Afrika'da deniz kıyısı olmayan bir ülkedir. Batı Afrika'nın kalbinde yer alan Nijer, kuzeyde Cezayir ve Libya, doğuda Çad, güneyde Nijerya, güneybatıda Benin ve Burkina Faso ve batıda Mali ile sınırlanmıştır. Nijer'in yüzölçümü 1.267.000 kilometrekaredir. Bu, dünyanın en büyük yirmi ikinci ülke sırasında yer almaktadır.[271]

2010 anayasasına göre Nijer bir cumhuriyettir. Devlet başkanı olarak görev yapan cumhurbaşkanı, halk oylamasıyla beş yıllık bir süre için iki dönem sınırı ile seçilmektedir. Cumhurbaşkanı, hükümet başkanı olarak görev yapan başbakanı atamaktadır. Yasama yetkisi tek meclisli Ulusal Meclis'e aittir; üyeler halk tarafından seçilmekte ve beş yıllık görev sürelerine hizmet etmektedir.[272]

Nijer toprakları Sahra ve Sahel'in %80'inden oluşmaktadır. Ülkenin güneyinde sadece bir şerit yeşildir. Su kuleleri yavaş yavaş şehirlere gelse bile, suya erişim nüfusun büyük bir kısmı için bir sorundur. Çöl her yıl 200.000 hektar büyümektedir. Hükümet ağaçlandırma programları sık görülen kuraklıklar ve ağaçlara ve tarım arazilerine olan talebin artmasıyla engellenmektedir. Nijer, 1990'dan bu yana, orman alanının üçte birini kaybetmiş ve şimdi bu alanlar ülkenin sadece %1'ini kapsamaktadır. Bölgenin sadece %8'i yılda 400 milimetreden fazla yağmur almakta ve

---

[270] Institut français des relations internationales, "La situation sécuritaire en Mauritanie", *Wathi,* 10 Haziran 2019, https://www.wathi.org/contexte-election-mauritanie-2019/la-situation-securitaire-en-mauritanie/ (Erişim tarihi: 25.08.2021).
[271] The World Factbook Central Intelligence Agency, "Africa: Niger", 14 Aralık 2021 https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/niger/ (Erişim tarihi: 18.07.2021).
[272] Finn Fuglestad, "Niger Government and Society", *Britannica,* 29 Nisan 2021 https://www.britannica.com/place/Niger/Government-and-society (Erişim tarihi: 28.08.2021).

bu da tatmin edici tarıma izin vermemektedir. 2015 yılında ülke yapısal bir gıda sıkıntısı yaşamıştır.[273]

Şekil 3.6. Nijer Haritası

Kaynak: TRT Haber, "Nijer'de 3 günlük yas ilan edildi", Aralık 2020 https://www.trthaber.com/haber/dunya/nijerde-3-gunluk-yas-ilan-edildi-538647.html (Erişim tarihi: 07.06.2022).

Nijer'in tarih öncesine bakıldığında MÖ beş bin yıl civarında başlayan çölleşme, yerleşik toplulukları yavaş yavaş güney ve güney doğuya (Çad Gölü) itmiş ve böylece eski yerleşimler sadece göçebe çobanlara terk edilmiştir. Çağımızın başında Nijer, develeri bir ulaşım aracı olarak kullanan kuzeyden Berberi kabileleri tarafından canlandırılan bir Sahra ötesi ticaret alanı haline gelmiştir. Yaklaşık on beş yüzyıl boyunca art arda dalgalar halinde devam edecek olan bu göçe- Berberilerin ardından gelen Araplar- güneydeki yeni nüfus yer değiştirmeleri eşlik etmekteydi, aynı zamanda siyahlar ve beyazlar arasında melezleme olmaktaydı. Bu süre zarfında, ilk siyah devletin oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri olan Songhai İmparatorluğu, modern Batı Nijer'de yavaş yavaş gelişmiştir. Songhai İmparatorluğu 1500'lerde zirveye ulaşarak Senegal ve Gine'ye uzanmıştır. Doğuda, Çad Gölü çevresinde, 11.

[273] Serge Michailof, "L'Afrique n'est pas sur la voie de l'émergence", *jeuneafrique*, 20 Kasım 2015 https://www.jeuneafrique.com/mag/275841/economie/serge-michailof-lafrique-nest-pas-sur-la-voie-de-lemergence/ (Erişim tarihi: 18.07.2021).

yüzyıldan itibaren genişlemeye başlayan Kanem Krallığı kurulmuştur. Üç yüz yıl sonra, Kanem gerçek bir imparatorluk olmuştur. Songhai İmparatorluğu, 1591'de Faslılar tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra ortadan kaybolmuştur. Klan mücadeleleri tarafından parçalanmış olan Kanem İmparatorluğu, on dördüncü yüzyılın sonunda ortadan kaybolmuştur. 19. yüzyıl, Sokoto'da Ousmane dan Fodio tarafından kurulan (bugünkü Nijerya'nın kuzeybatısı) Fulani İmparatorluğu'nun doğuşunu görmüştür. Hausa şehir devletlerini fethetmiş ve Bornu ile çatışmıştır. Fransız kolonizasyonu bu rekabetten yararlanacaktır.[274]

Nijer'in kolonileşmesine bakıldığında, Fransa, Nijer Nehri'nin üst vadisinin kontrolünü ele geçirmiştir.[275] Fransa daha sonra bölgedeki egemenliğini gerçeğe dönüştürmeye karar vermiştir. 1897'de Fransız subay Marius Gabriel Cazemajou Nijer'e gönderilmiş ve 1898'de Damagaram Sultanlığı'na ulaşmıştır.[276] 1899 ve 1900'te Fransa, Afrika kolonilerini birbirine bağlamak amacıyla üç adet misyon düzenlemiştir: Fransız Kongo'dan Gentil misyonu, Cezayir'den Foureau-Lamy misyonu ve Timbuktu'dan Voulet–Chanoine misyonu.[277] Bu üç misoyonu sonunda Kousséri'de (Kamerun'un en kuzeyinde) buluşarak Kousséri Savaşı'nda Daga'nın Çadlı savaş lordu Rabih az-Zubayr'ın kuvvetlerini yenmişlerdir. Voulet-Chanoine Misyonu çok sayıda zulümle gölgelenmiş ve güney Nijer'deki geçidinde birçok yerel sivili yağmalama, tecavüz etme ve öldürme ile ünlenmiştir. 8 Mayıs 1899'da, Kraliçe Sarraounia'nın direnişini durdurmak için, Yüzbaşı Voulet ve adamları, Fransız sömürge tarihinin en kötü katliamlarından biri olarak kabul edilen Birni-N'Konni köyünün tüm sakinlerini öldürmüşlerdir.[278] Nijer sınırları çeşitli aşamalarla çizilmiş ve 1930'ların sonlarına kadar mevcut konumlarında sabitlenmiştir. Bu dönemde çeşitli toprak düzenlemeleri yapılmıştır: Nijer nehrinin batısındaki bölgeler sadece 1926 ve 1927'de Nijer'e bağlıydı ve 1932 ve 1947'de Yukarı Volta'nın (bugünkü Burkina Faso) dağılması sırasında bu

[274] Larousse, "Niger" https://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/Niger/135284 (Erişim tarihi: 14.08.2021).
[275] United States. Department of State. Office of the Geographer, *International Boundary Study: Niger – Nigeria Boundary*, Geographer Bureau of Intelligence and Research, 15 Aralık 1969, Sayı. 93, s. 2.
[276] Sameul Decalo ve Abdourahmane Idrissa, *Historical Dictionary of Niger*, Haziran 2012, s. 286.
[277] Alban Dignat, "20 avril 1899 Arrêt de la colonne Voulet-Chanoine", *Le Média de L'Histoire*, 25 Nisan 2021 https://www.herodote.net/20_avril_1899-evenement-18990420.php (Erişim tarihi: 16.08.2021).
[278] Decalo ve Idrissa, a.g.e, s. 286.

toprakların doğusunun büyük kısmı Nijer'e eklenmiş ve doğuda Tibesti Dağları 1931'de Çad'a transfer edilmiştir.[279]

Nijer'in bağımsızlığına bakıldığında, 23 Temmuz 1956'daki Denizaşırı Reform Yasası (Loi Cadre) ve 4 Aralık 1958'de Beşinci Fransız Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Nijer, Fransız Topluluğu içinde özerk bir devlet haline gelmiştir. 18 Aralık 1958'de Hamani Diori liderliğinde özerk bir Nijer Cumhuriyeti kurulmuştur. 11 Temmuz 1960'ta Nijer Fransız Topluluğu'ndan ayrılmaya karar vermiş ve 3 Ağustos 1960'ta tam bağımsızlığını kazanmıştır; Diori böylece ülkenin ilk cumhurbaşkanı olmuştur.[280]

Ülke bağımsızlığı ilan edildikten sonra Diori tek parti diktatörlüğü kurmuş ve 1974'te bir darbeyle devrilene kadar ülkeyi yönetmiştir. Önce Seyni Kountché (1987'deki ölümüne kadar) ve ardından Ali Seibou tarafından yönetilen bir askeri diktatörlük dönemleri yaşanmıştır. Sosyal Demokrat Konvansiyon'dan Mahamane Ousmane, 1993'te yapılan ilk çok partili cumhurbaşkanlığı seçimlerinde başkan olmuştur. Bu arada, 1990'ların başında ülkenin kuzey kesiminde başlayan bir Tuareg isyanı, 1995'teki bir ateşkes anlaşması savaşı sona erdirene kadar ivme kazanmıştır. Ousmane, 1996 yılında Albay İbrahim Baré Mainassara liderliğindeki bir askeri darbe sırasında devrilmiştir. Kısa bir süre askeri yönetimden sonra, Mainassara yaşa dışıyla gölgelenen seçimlerde başkan seçilmiştir. Mainassara'nın yönetimi iyi karşılanmamış ve 1999'da Binbaşı Daouda Malam Wanké ve Ulusal Uzlaşma Konseyi (Conseil de Reconciliation Nationale; CRN) liderliğindeki dokuz aylık bir geçiş hükümeti tarafından takip edilen bir darbe sırasında öldürülmüştür.[281]

Nijer'in Beşinci Cumhuriyet'i 1999 ve 2009 yılları arasında yaşanmıştır. Bu bağlamda Kasım 1999'daki seçimi kazandıktan sonra, Cumhurbaşkanı Tandja Mamadou 22 Aralık 1999'da Beşinci Cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı olarak yemin etmiştir.[282] Ağustos 2002'de Niamey, Diffa ve Nguigmi'de askeri kışlalarda ciddi

---

[279] United States. Department of State. Office of the Geographer, a.g.e, s. 3.
[280] Mamoudou Djibo, "Les enjeux politiques dans la colonie du Niger (1944-1960)", *Autrepart,* Sayı: 27, 2003, s. 49.
[281] Finn Fuglestad, "Niger", *Britannica,* 22 Mayıs 2016 https://www.britannica.com/place/Niger/Independence-and-conflict (Erişim tarihi: 2021).
[282] UN News, "UN World Court decides Niger, Benin border dispute", 13 Haziran 2005 https://news.un.org/en/story/2005/07/144962-un-world-court-decides-niger-benin-border-dispute (Erişim tarihi: 17.08.2021).

huzursuzluklar meydana gelmiş, ancak hükümet birkaç gün içinde düzeni sağlayabilmiştir. 24 Temmuz 2004'te, Nijer tarihindeki ilk belediye seçimleri, daha önce hükümet tarafından atanan yerel temsilcileri seçmek için yapılmıştır. Bu seçimleri, Mamadou'nun ikinci dönem için yeniden seçildiği cumhurbaşkanlığı seçimleri izlemiş ve böylece askeri darbelerle yönetimden uzaklaştırılmadan art arda seçim kazanan ilk cumhurbaşkanı olmuştur.[283]

2007 yılına gelindiğinde, Cumhurbaşkanı Tandja Mamadou ile Başbakanı arasındaki ilişki kötüleşmiştir. Cumhurbaşkanı Tandja Mamadou, Nijer'deki cumhurbaşkanlığı şartlarını sınırlayan anayasayı değiştirerek başkanlığını genişletmeye çalıştığı için siyasi ortam ertesi yıl kötüleşmiştir.[284] Şubat 2010'daki darbede, Tandja'nın anayasayı değiştirerek siyasi süresini uzatma girişimine yanıt olarak yüzbaşı Salou Djibo liderliğinde bir askeri cunta kurulmuştur. Yüzbaşı Salou Djibo liderliğindeki Demokrasinin Restorasyonu Yüksek Konseyi bir yıllık bir geçiş planı yürütmüş, yeni bir anayasa hazırlamış ve 2011 yılında uluslararası alanda özgür ve adil olarak değerlendirilen seçimler yapılmıştır.[285]

2010 yılı geldiğinde Nijer'in Yedinci Cumhuriyet'i kurulmuştur. Bu çerçevede 2010 yılında yeni bir anayasanın kabul edilmesi ve bir yıl sonra yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından Mahamadou Issoufou Yedinci Cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiş; daha sonra 2016 yılında yeniden seçilmiştir.[286] Anayasa, bir yıl önce kaldırılan yarı başkanlık sistemini de geri getirmiştir. 2011 yılında kendisine yönelik bir darbe girişimi engellenmiş ve elebaşları tutuklanmıştır.[287]

27 Aralık 2020'de Issoufou'nun görevi bırakacağını açıklamasının ardından sandık başına giderek Nijer'in ilk barışçıl iktidar geçişine giden yolu açmıştır.[288] Ancak

---

[283] Organisation internationale de la Francophonie (OIF), Rapport de la Mission d'Observation des Elections Presidentielles et Legislatives dès 16 Novembre et 4 Décembre 2004, *OIF*, 04 Aralık 2004, ss. 4-9.
[284] Decalo ve Idrissa, a.g.e, s. 286.
[285] BBC New, "Military coup ousts Niger president", 18 Şubat 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8523196.stm (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[286] World News, "Boycott helps Niger President Issoufou win re-election", *Reuters,* 22 Mayıs 2016 https://www.reuters.com/article/us-niger-election-idUSKCN0WO0ZN (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[287] Freedom House, "Niger", 11 Ekim 2012 https://web.archive.org/web/20121025073132/http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/niger (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[288] Jerry Fisayo-Bambi, "Nigerien President Mahamadou Issoufou set to exit power", *Africanews*, 7 Ocak 2021 https://www.africanews.com/2021/01/07/nigerien-president-mahamadou-issoufou-set-to-exit-power/ (Erişim tarihi: 17.08.2021).

hiçbir aday oylamada mutlak çoğunluğu kazanamamış: Mohamed Bazoum %39,33 ile en yakın aday olmuştur. Anayasaya göre, 20 Şubat 2021'de ikinci tur seçim yapılmış ve seçim komisyonuna göre Bazoum oyların %55,75'ini, muhalefet adayı Mahamane Ousmane ise %44,25'ini almıştır.[289] 31 Mart 2021'de Nijer güvenlik güçleri, başkent Niamey'de bir askeri birliğin darbe girişimini engellemiştir. Ülkenin cumhurbaşkanlığı sarayı yakınlarında erken saatlerde ağır silah sesleri duyulmuştur. Saldırı, yeni seçilen Cumhurbaşkanı Mohamed Bazoum'un göreve yemin etmesinden sadece iki gün önce gerçekleşmiştir.[290] 2 Nisan 2021'de Bazoum, Nijer Cumhurbaşkanı olarak yemin etmiş ve bu da ülkenin 1960'taki bağımsızlıktan bu yana ilk demokratik iktidar geçişi anlamına gelmektedir.[291]

Nijer ekonomisine gelindiğinde, pandemi ülkenin son yıllarda sergilediği ekonomik dinamizmi yavaşlatmıştır. GSYİH, 2019'da %5,9 ve 2018'de %7'lik büyümenin ardından 2020'de %1,2 artmıştır. Terör faaliyetleri ve sınırların kapatılması gibi güvenlik sorunları büyümeye zarar vermektedir. Arz tarafında ise sağlık krizinden en çok hizmet ve sanayi sektörleri etkilenmiştir. Talep tarafında, tüketim ve yabancı yatırımlar (Çin ve Avrupa'dan) keskin bir şekilde azalmıştır. Arz kesintileri nedeniyle enflasyon oranı 2020'de %2,8 iken, 2019'da %2,5'lik deflasyon gerçekleşmiştir. Bütçe açığı, esas olarak artan ekonomik faaliyetlerden elde edilen ek vergi gelirleri nedeniyle 2021 sona ermeden GSYİH'nın %4,4'üne ve 2022'de %3,5'e kademeli olarak düşecektir. Öte yandan cari açığın 2021 yılında belirgin bir şekilde kötüleşerek GSYİH'nın %16,2'sine düşmesi gerekmektedir. Bunun nedeni, 2022'de yeni alanlardan petrol üretiminin ihracatı artırmasıyla GSYİH'nın%10,9'una önemli ölçüde düşmeden önce yatırım projeleri için ithalattaki artıştan kaynaklanmaktadır.[292]

Nijer, Batı Afrika Para Birliği'nin diğer yedi üyesiyle birlikte ortak bir para birimi olan CFA frangı ve ortak bir merkez bankası olan Batı Afrika Devletleri Merkez

---

[289] BBC New, "Niger election: Mohamed Bazoum wins landmark vote amid protests", 23 Şubat 2021 https://www.bbc.com/news/world-africa-56175439 (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[290] Issouf Sanogo, "Niger: Attack on presidential palace an 'attempted coup'", *Al Jazeera,* 31 Mart 2021 https://www.aljazeera.com/news/2021/3/31/heavy-gunfire-heard-near-nigers-presidency (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[291] Giacomo Zandonini, "Mohamed Bazoum sworn in as Niger's president amid tensions", *Al Jazeera,* 2 Nisan 2021 https://www.aljazeera.com/news/2021/4/2/niger-president-to-be-sworn-in-after-attempted-coup (Erişim tarihi: 17.08.2021).
[292] African Development Bank Group, "Niger Economic Outlook", 2021 https://www.afdb.org/en/countries-west-africa-niger/niger-economic-outlook (Erişim tarihi: 18.08.2021).

Bankası'nı (Banque Centrale des Etats de l'Afrique de l'Ouest, BCEAO) paylaşmaktadır.[293] Deniz kıyısı olmayan Nijer'in ekonomisi büyük ölçüde tarım, hayvancılık ve madenciliğe dayanmaktadır.[294]

Mali ile sınırını paylaşan Sahel ülkesi olan Nijer, 2015'ten bu yana özellikle batıda cihatçı saldırılarla boğuşmaktadır. Bu saldırıların çoğu köyler ve askeri üslerin üzerinde gerçekleşmektedir. Çok sayıda saldırı Tillabéri bölgesinin yakınlarında, sözde üç sınır bölgesinde (Nijer, Mali, Burkina Faso) gerçekleşmektedir. 2021 yılın başından bu yana çok sayıda silahlı grubun faaliyet gösterdiği bölgede en az 300 kişi hayatını kaybetmiştir. Nijerli yetkililere göre, İslam örgütleri İslam Devleti ve El Kaide'ye bağlı teröristlerdir. Sahel bölgesinde isimlerini değiştirip saldırı faaliyetlerini gerçekleşmektedirler.

Bu bölümü özetlemek gerekirse, bu ülkelerin siyasi tarihleri incelendiğinde darbelerle dolu bir tarihe sahip oldukları görülmektedir ve tarihleri boyunca hep istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmışlardır. Aynı anda G5 Sahel ülkelerinin ekonomilerinin zayıf olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Bundan ziyade bu beş ülkede işsizlik oranı yüksektir. Bu durum, terörizm, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve yasadışı eylemlerin çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Burkina Faso dışında G5 Sahel ülkelerinin yüzölçümlerinin nüfusa göre büyük olduğu belirli olmuştur. Bu da devletlerin bu toprakların tümünde hüküm süremememesine yol açmakta ve sonuç olarak teröristlerin yıkıcı faaliyetlerine uygun zemin oluşturmaktadır. Ayrıca Sahel bölgesinin altın, petrol, uranyum gibi doğal kaynaklara sahip olması da bir paylaşım mücadelesine yol açarak istikrarsızlığa yol açmaktadır.

Sonuç olarak, bu ülkelerin profillerini inceledikten sonra, bölgedeki barış ve güvenlik kalkınma ve refahın yayılması için G5 Sahel organizasyonu gibi bölgesel bir birliğe ihtiyaçları olduğu sonucuna varılmıştır. Bu beş ülke bunun farkına vararak G5 Sahel organizasyonu kurmuşlardır. Önümüzdeki bölümünde bu organizasyon detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

---

[293] OHADA, "Présentation de l'OHADA", 2021 https://www.ohada.com/l-ohada/presentation-de-l-ohada.html (Erişim tarihi: 18.08.2021).
[294] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Nijer'in Ekonomisi", 09 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/nijer-ekonomisi.tr.mfa (Erişim tarihi: 18.08.2021).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

G5 SAHEL ÖRGÜTÜ

G5 Sahel ülkelerinin karşılaştığı en önemli sorunlar terör saldırıları olmuştur ve örgütün en büyük hedefi bölgede varlığını gösteren terör örgütlerini ortadan kaldırmaktır. Bu bağlamda bu bölümde terörle mücadeleye daha fazla önem verilecektir.

Bu bölümde çalışmanın ana konusu olan G5 Sahel 4 ana başlık altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Birinci başlıkta G5 Sahel'in kurumsal yapısı ele alınarak G5 Sahel'in tarihsel arka planı, G5 Sahel'in organları ve görevleri ile G5'in acil durum programından bahsedilecektir. İkinci başlıkta Sahel bölgesindeki terörün özelliklerinin bir açıklaması olacaktır. Bu bağlamda Sahel bölgesinde varlığını gösteren terör gruplar detaylı olarak ele alınacaktır. Daha sonra bu terörü geliştiren ana faktörleri tanımlayacaktır. Ek olarak, Sahel'deki iklim değişikliğiyle kötüleşen sosyo-ekonomik durum da açıklanacaktır. Son olarak Sahel kuşağında Fransa gibi küresel güçlerlerin stratejik çıkarlarının gölgesinde terörle mücadele anlatılacaktır. Üçüncü başlıkta, G5 Sahel, Sahel'de terörün bitmesi için stratejiler ortaya koymuştur. Bu kapsamda G5 Sahel'nin güvenlik iş birliği platformu, sınır ötesi iş birliği askeri ortaklığı, güvenlik ve kalkınma stratejisi ve G5 Sahel ortak kuvveti ele alınacak. Dördüncü ve son başlık olarak Sahel'de terörle mücadele başarısız olduğu için bu mücadeleyi yeniden

düşünmenin gerektiği vurgulanacaktır. Bu bağlamda Sahel'de terörle mücadelede devlet kapasitelerinin güçlendirilmesi, Sahel ordularının reformu, Sahel'de eğitim durumunun iyileştirilmesi, terörle mücadelede sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi, Sahel ülkelerinde demokrasinin yeniden düşünülmesi ve kadınların terörle mücadeleye dahil edilmesi terörle mücadelede yapılması gerekenler olarak değerlendirilecektir.

4.1. G5 Sahel'in Kurumsal Yapısı

G5 Sahel ikinci ve üçüncü bölümlerin başında kısaca anlatılsa da, bu organizasyonun arka planını ve kurumsal yapısını derinlemesine incelemek gerekmektedir. Bu kapsamda G5 Sahel girişimini kimlerin başlattığı ve nasıl geliştiği ele alınacaktır. Aynı zamanda G5 Sahel'in yapısı detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

4.1.1. G5 Sahel'in tarihsel arka planı

G5 Sahel'in nasıl hayata geldiğine bakıldığında, Moritanya'nın eski Cumhurbaşkanı Mohamed Ould Abdel Aziz'in girişimiyle, 30 Ocak 2014'te Afrika Birliği dönem başkanlığına seçilmesi vesilesiyle oluşturulmuştur. Bölgesel düzeyde, yeni bir devletler arası yapının oluşturulması esas olarak terör sorunlarından etkilenen Sahra altı Afrika ülkelerinin kendi güvenliklerini ele almalarını ve artık ECOWAS (Moritanya veya Çad'ın üye olmadığı) gibi yeterince kapsayıcı olmayan veya etkisiz görülen yapılara bağlı olmamasını sağlamıştır.[295]

Şekil 4.1. G5 Sahel Ülkeri

[295] Sergei Boeke ve Grégory Chauzal, *Le G5 Sahel: une avancée de la coopération régionale pour la paix et la sécurité ?, (Ed) Annuaire Français de Relations Internationales, l'Académie des Sciences Morales et Politiques,* Université Panthéon-Assas Centre Thucydide, Paris 2017, s. 570.

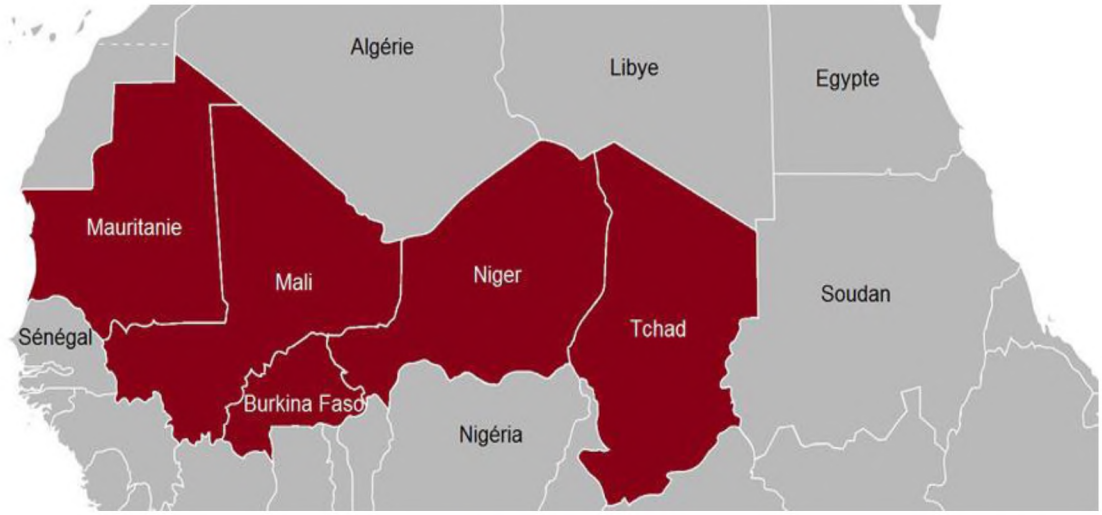

Kaynak: EU, G5 Sahel Map-1200 https://eutmmali.eu/fr/g5-sahel-map-1200-2/ (Erişim tarihi: 17.06.2022).

Beş ülkenin "görüş hattında", 2010 yılında Cezayir hükümetinin insiyatifiyle oluşturulan Ortak Kurmay Komitesi (Comité d'état-major conjoint-CEMOC) ve İstihbarat Füzyon Birimi (Unité de fusion de renseignement-UFL) kurulmuştur. Mali, Nijer, Moritanya ve Cezayir'i bir araya getiren bu iki örgüt, başlangıçta ulusal istihbaratı "terör grupları bulmak ve yok etmek için operasyonlar yürütmek" için bir araya getirme hedefini belirlemişti.[296] Bu girişimler başarısız olmuş, ancak 2012 yılında Mali'de Toureg isyanının ortaya çıkması ve Libya savaşının ardından terör gruplarının Sahel'de yayılması nedeniyle bölgede yeni girişimlerin başlatılması gerekmiştir.[297]

Nouakchott'un Rabat'a olan yakınlığı da Aziz tarafından G5 Sahel'in oluşturulmasında rol oynamıştır. Muammer Kaddafi'nin düşüşünden bu yana bölgesel liderlik için mücadele eden Fas ve Cezayir'in her biri, kuzey Mali'deki çatışmada kendi rollerini oynamaya, iyi niyetlerini sunmaya ve kendilerini savunmak için diğerinin zayıflıklarından yararlanmaya çalışmışlardır. Ancak, G5 Sahel'in oluşturulması, Faslı müttefikinin görünürdeki çıkarlarına hizmet etmenin ötesinde, Moritanya Başkanı için, diğer Sahel ülkelerini bölgenin istikrara kavuşması olan sorumluluklarının önüne koymayı da amaçlamıştır. Ouadagou ormanı yakınında faaliyet gösteren silahlı gruplar konusunda Mali hükümetinin hareketsiz kalması nedeniyle uzun süren gerginlik,

[296] Centre de Recherches sur le terrorisme, "L'Algérie et la lutte anti-terroriste dans le Sahel", Aralık 2011 http://www.recherches-sur-le-terrorisme.com/Documentsterrorisme/lutte-anti-terrorisme-sahel-cemoc-algerie.html (Erişim tarihi: 26.11.2021).
[297] Boeke ve Chauzal, a.g.e, s. 570.

İbrahim Boubacar Keita'nın iktidara gelmesiyle sakinleşmiştir. Başkan Aziz'e göre G5 Sahel, ikili sınırlamayı reddederek ve tüm Sahel ülkelerini güvenlik sorunlarıyla birleştirerek eski sorunların geri dönüşünü önleyebilmiştir. Son olarak, Moritanya Cumhurbaşkanı için, yeni bir kolektif güvenlik aracının kurulmasını başlatmak, Sahel'de güvensizlik ve terörle mücadelede öncü bir rol üstlenmeyi de mümkün kılmıştır. G5 Sahel'in ilk toplantılarından itibaren, Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanları veya Fransa İçişleri Bakanı gibi üst düzey Batılı yetkililerin katılımı, Sahel ülkelerinin uluslararası güçlerle iş birliğini güçlendirme arzusunun kanıtıdır.[298]

4.1.2. G5 Sahel organları

G5 Sahel'nin iki kategoride sınıflandırılabilecek birkaç organı vardır: ilk kategori, G5 Sahel'nin yönlendirme mekanizmasını içerir: Devlet Başkanları Konferansı, Bakanlar Kurulu ve Daimî Sekreterlik. G5 Sahel'in en yüksek organı, üye devletlerin tüm başkanlarını içeren bir organ olan Devlet Başkanları Konferansı'dır. Karar alma organıdır. Önemli yönelimleri ve stratejik seçenekleri belirleyen bir organıdır. Bakanlar Kurulu'na gelince, Devlet Başkanları Konferansı tarafından tanımlandığı gibi G5 Sahel politikasının uygulanması için yasal organdır. Stratejik yönlendirme ve liderlik sağlamaktadır. Bakanlar Kurulu'nun misyonu esasen Devlet Başkanları Konferansı direktiflerinin uygulanmasını sağlamaktır.[299] Bakanlar Kurulu kararlarını uygulamak için daimî bir Sekreterlik oluşturulur. Bu kurumun misyonu geniş bir görev yelpazesine ayrılmıştır. Görevi temel olarak eylem planlarına ve sözleşmelere ve yönetim kılavuzuna uygun olarak teknik, idari, lojistik ve mali yönetimin sağlanmasından oluşmaktadır.[300]

G5 Sahel organlarının ikinci kategorisi, destek organlarına karşılık gelmekte ve Savunma ve Güvenlik Komitesi, Milli Komiteler ve uzmanlar toplantısını içermektedir. Savunma ve Güvenlik Komitesi, Genelkurmay Başkanlarını ve üye devletler tarafından güvenlik konularında usulüne uygun olarak görevlendirilen yetkilileri bir araya getirmektedir. G5 Sahel eylemleri için ulusal koordinasyon komiteleri ile ilgili olarak, her üye ülkenin referans çerçevesinin müdahale

---

[298] Boeke ve Chauzal, a.g.e, s. 570-571.
[299] Burkina Faso -Mali -Mauritaniae -Niger- Tchad, "Convention portant création du G5 Sahel", Nuakşot 2014, 7. ve 8. Madde.
[300] Le Secrétariat permanent du G5 Sahel, "Le Secrétariat permanent du G5 Sahel", 15 Ekim 2015 https://www.g5sahel.org/le-secretariat-permanent-du-g5-sahel/ (Erişim tarihi: 19.01.2022).

sektörlerinden uzmanlardan oluşan bir Ulusal Koordinasyon Komitesi oluşturmaktadır. Ulusal koordinasyon komiteleri, Daimî Sekreterliğin muhataplarıdır. Kalkınmadan sorumlu bakanların gözetimi altına yerleştirilirler. Ulusal Koordinasyon Komitesi başkanı, G5 Sahel'in odak noktasıdır. Uzmanlar toplantısı, G5 Sahel Bakanlar Kurulu'na sunulan dosyaların teknik olarak hazırlanmasından sorumludur. G5 Sahel'in beş üye ülkesinden uzmanları bir araya getirmektedir. Uzmanların toplantısı Daimî Sekreterliğe teknik destek sağlamaktadır. Daimî Sekreterlik tarafından toplanır ve düzenlenir.[301]

4.1.3. G5 Sahel örgütünün görevleri

Sahel bölgesindeki savunma ve terörle mücadele konularına odaklanılmasına rağmen, G5 Sahel resmi olarak dört ana görevi yerine getirmektedir: savunma ve güvenlik; yönetim; altyapı; ve dayanıklılıktır. Bu misyonlara yoğun bölgesel diplomatik faaliyetler ve birkaç "yapılandırma projesi" eşlik etmektedir: Moritanya'da 2016'da başlayacak bir G5 Sahel Bölgesel Savaş Okulu'nun (G5 Sahel Savunma Koleji) oluşturulması; G5 Sahel'in ortak bir kuvvetinin oluşturulması; G5 Sahel ülkeleri arasındaki hizmetleri geliştirmek için bölgesel bir havayolunun oluşturulması; ve son olarak Moritanya, Mali, Burkina Faso ve Nijer'i Çad'a bağlayan demiryolu hattının inşasıdır.

a- G5 Sahel Savunma Koleji: Nouakchott'ta bulunan kıdemli subaylar için bölgesel bir askeri eğitim okuludur. Dünyada ilk ulusötesi savaş okulu statüsünü kazanmıştır. 2018 yılında Mısır, Almanya, Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin desteğiyle oluşturulmuştur.[302] 2019 yılında ilk 36 öğrenci mezun olmuştur. Bu okulun misyonu, bölge ordularının askeri liderlerini, jandarmaları ve ulusal veya göçebe muhafızları tüm askerler ve bakanlıklar arası sorumluluklarında eğitmektir.[303]

b- G5 Sahel Bölgesel Havayolu Projesi: G5 Sahel ülkeleri arasındaki hizmetleri geliştirmek için bölgesel bir havayolunun oluşturulma projesi gerçekleşmemiştir. Ancak projenin gerçekleşme çabaları hala devam etmektedir. 22

[301] Convention portant création du G5 Sahel, a.g.e, 13. ve 14. Madde.
[302] Carnegie Endowment for International Peace, "The UAE's Military Training-Focused Foreign Policy", 22 Ekim 2020, https://carnegieendowment.org/sada/83033 (Erişim tarihi: 02.01.2022).
[303] Lawrence E. Cline, "Trying to Coordinate Force in the Sahel: The G5 Sahel", *Small Wars Journal,* 26 Ekim 2020 https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/trying-coordinate-force-sahel-g5-sahel (Erişim tarihi: 01.01.2022).

Nisan 2016 tarihinde Ouagadougou'da düzenlenen G5 Sahel ulaştırma bakanları toplantısının bir gün öncesinde sivil havacılık uzmanları G5 Sahel'in yararına bölgesel bir havayolu oluşturulması için ön koşulları görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir. Uzmanlar, bu projenin uygulanması için yol haritası olan bir proje yönlendirme komitesinin oluşturulması üzerinde çalışmışlardır. Uzmanlar toplantısına üye ülkelerin heyetlerinin yanı sıra ortaklar da katılmıştır. Çalışmanın sonunda uzmanlar, yönlendirme komitesini oluşturan bir metin eşliğinde bölgesel havayolunu oluşturma projesinin işletmeye alınması için bir yol haritası çıkarmışlardır.[304]

25 Şubat 2020'de Nuakşot'ta düzenlenen 6. zirvede, G5 Sahel devlet başkanları, topluluk havayolunu oluşturma projesinin ilerleyişini not ettikten sonra, G5 Sahel alanının daha iyi bir hizmeti için gerekli koşulları yerine getirme isteklerini tekrarlamışlardır. Bu amaçla Bakanlar Kurulu ve Yürütme Sekreteryası'na hava sahasının açılması için geçici önlemler alma talimatı vermişlerdir. Bu talimatın uygulanmasının bir parçası olarak, Malili Issa Konaté, karar alma organlarına sunulacak mekanizmaları ve metinleri önermek üzere 23 Eylül'de işe alınmıştır. Bir avukat ve hava taşımacılığı uzmanı olarak, ulusal ve uluslararası sivil havacılık düzenlemelerinin tasarımı ve geliştirilmesinde yaklaşık 30 yıllık deneyime sahiptir.[305] Böylece G5 Sahel'in bölgesel havayolu projesinin çalışması devam etmektedir.

c- G5 Sahel Ülkelerinde Demiryolu İnşaat Projesi: G5 Sahel 20 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen N'Djamena Zirvesi, devlet başkanlarının kararına uygun olarak G5 Sahel ülkelerini birbirine bağlayacak bir demiryolu hattı inşa etme projesini tartışma fırsatı vermiştir. Bakanlar, G5 Sahel demiryolu hattının yapım sürecini tanımlayan yol haritasını onaylamışlardır. Yol haritasının uygulanmasından sorumlu bir yönlendirme komitesi oluşturan metni kabul etmişlerdir. G5 Sahel ülkelerinde ulaştırmadan sorumlu bakanlar, "Trans-Sahelian" (Sahel ülkeler arası) projesi için bir yönlendirme komitesi kurmuşlar, bölgesel bir koordinatör ve ülke başına iki uzman

---

[304] DGCOOP.GOV.BF, "Réunion des Ministres des transports du G5 Sahel sur la création d'une compagnie aérienne régionale", 22 Nisan 2016 https://dgcoop.gov.bf/index.php?option=com_content&view=article&id=83:reunion-des-ministres-des-transports-du-g-sahel-sur-la-creation-d-une-compagnie-aerienne-regionale&catid=10&Itemid=123&lang=fr (Erişim tarihi: 04.01.2022).

[305] G5 Sahel, "Le projet d'une compagnie aérienne du G5 Sahel progresse", 01 Ekim 2020 https://www.g5sahel.org/le-projet-dune-compagnie-aerienne-du-g5-sahel-progresse/ (Erişim tarihi: 04.01.2022).

atamışlardır. Uygulanabilirlik çalışmasının referans şartları taslağının geliştirilmesi; uygulanabilirlik çalışmasının referans şartlarının gözden geçirilmesi ve doğrulanması tartışılmıştır. Bakanlar uygulanabilirlik çalışması yürütmek için finansman arayışı yapmıştır. Bu toplantı Burkina Faso, Mali, Nijer ve Çad temsilcilerinin huzurunda yapılmıştır. Moritanya katılmamıştır.[306]

2020 yılının başında başlayan ve yaklaşık 10 ay süren bu uygulanabilirlik çalışması, esas olarak mevcut demiryolu bağlantılarının yapısının incelenmesinden, olası güzergahların tanımlanmasından ve gerekli yatırım maliyetlerinin ve projenin finansman mekanizmasının özet bir tahmininin yapılmasından oluşuyordu. G5 Sahel'in altyapı uzmanı Mikaïlou Sidibé'ye göre, mevcut özet rota, bazı ülkelerde mevcut olan ray bölümlerini dikkate alarak şu anda 5.000 km'dir. Devlet başkanları için bu projenin gerçekleştirilmesi, bölge içi (hinterland) ülkelerinin erişilebilirliğinin iyileştirilmesine, "böylece bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesine ve her alanda fırsat yaratılmasına" katkıda bulunacaktır. 2015 yılında G5 Sahel'in ilk olağan zirvesinde karar verilen bu proje, ilk aşaması 2019-2021 dönemini kapsayan ve hızlı etkiye sahip 40 yapılanma projesi içeren G5 Sahel Öncelikli Yatırım Programı'nın bir parçasıdır.[307]

4.1.4. G5 Sahel Acil Durum Kalkınma Programı (PDU)

Az gelişmişliğin terör, kaçakçılık ve sınır ötesi suçlar gibi güvensizliğin en büyük sebeplerinden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, 2018 yılında G5 Sahel ülkeleri hem karmaşık güvenlik sorunları hem de ekonomik, sosyal ve iklim değişikliği ile karşı karşıya olan bölgeleri iyileştirmek için G5 Sahel Üst Sekreterliğine bir Acil Durum Geliştirme Programı (Programme de Développement d'Urgence-PDU) sunmuşlardır. "Hızlı etki" adı verilen 22 projeden oluşan bu program, Sahel krizinin merkez üssü olan Ortak Kuvvet'in 3 müdahale bölgesinin kırılgan sınır bölgelerini hedef almaktadır:

---

[306] Sécrétariat Permanent G5 Sahel, "Construction d'un Chemin de Fer les pays du G5sahel adopte la feuille de route", *G5 Sahel,* 10 Hazıran 2016 https://www.g5sahel.org/construction-d-un-chemin-de-fer-les-pays-du-g5sahel-adopte-la-feuille-de-route/ (Erişim tarihi: 04.01.2022).

[307] Romuald Ngueyap, "G5 Sahel: l'étude de faisabilité du projet du chemin de fer «Transsahélien» est terminée", *L'agence Ecofin*, 19 Şubat 2021 https://www.agenceecofin.com/transports/1802-85355-g5-sahel-l-etude-de-faisabilite-du-projet-du-chemin-de-fer-transsahelien-est-terminee (Erişim tarihi: 04.01.2022).

1) Su ve sanitasyona daha iyi erişim yoluyla nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak;
2) Gıda ve beslenme güvensizliğine karşı sürdürülebilir ve yapısal dayanıklılık oluşturarak tarımsal ve kırsal nüfusların geçim kaynaklarını artırmak;
3) Yerel sosyo-ekonomik dokuyu güçlendirerek, yerel toplulukları ve kurumları çatışma önleme ve sosyal uyumu güçlendirme konusunda desteklemek.[308]

Fransız Kalkınma Ajansı (Agence française de développement-AND), Almanya, Hollanda ve LuxDev (Lux-Development) gibi ortaklar bu programın uygulanmasında önemli yardımlar sağlamıştır.[309]

4.2. Sahel'de Terörün Özellikleri

G5 Sahel'i ve yaratılış nedenini daha iyi anlamak için Sahel bölgesinde güvenliği tehdit eden terör gibi ana faktörlerden bahsetmek gerekmektedir. Aynı anda terör örgütlerin eylemlerini engelleyebilecek mekanizmaları devreye sokmak için, Sahel'daki terörizmi çevreleyen özellikleri anlamak gerekli bulunmuştur. Buradaki özelliklere göre, bu bölgede bulunan terör örgütlerin temel özellikleri ve ortaya çıkışlarına neden olan faktörler vurgulanacaktır. Başka bir deyişle, Sahel bölgesinde terörizmin gelişmesine neden olan faktörlere daha yakından bakmadan önce terör grupları analiz edilecektir. Öncelikle bu bölgedeki çatışmanın üç kutbu olarak Libya'yı bölen iç savaş, Mali'nin kuzeyinde süregelen çatışmalar ve zayıflamasına rağmen Çad Gölü havzasında varlığını sürdüren Boko Haram'ın yarattığı çatışmalar gösterilebilir.

Bu terör örgütlerden bahsetmeden önce, Sahel bölgesinin durumunu biraz açıklamak faydalı olacaktır. Bu bağlamda Cem Savaş tarafından açıklandığı üzere:

> *Sahel bölgesinde deyim yerindeyse birçok cihatçı örgütün oluşturduğu bir nebuladan bahsedilebilir: Çad Gölü ve Kuzey Nijerya çevresinde faaliyet gösteren ve Nijer, Çad, Nijerya, Kamerun'u etkisi altına alan Boko Haram hareketi ve özellikle kuzey ve orta Mali'de beş aktif fraksiyonu bir araya getiren ve 2017'den itibaren Mağrip El-Kaidesi'nin bir devamı olan İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu'ndan*

---

[308] Avrupean Commission, "Programme d'urgence pour la stabilisation des espaces frontaliers du G5 Sahel (PDU)", *EU Emegency Trust Fund For Africa*, 19 Kasım 2018 https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/region/sahel-lake-chad/regional/programme-durgence-pour-la-stabilisation-des-espaces-frontaliers-du-g5_en (Erişim Tarihi: 08.01.2022).

[309] Allliance Sahel, "Le Programme de Developpement D'urgence (PDU) du G5 Sahel", 29 Hazıran 2021 https://www.alliance-sahel.org/actualites/le-programme-de-developpement-durgence-pdu-du-g5-sahe/ (Erişim tarihi: 08.01.2022).

(Cemaatün Nusra el-İslam velMüslimin- Group for Support of Islam and Muslims, JNIM) bu noktada bahsetmek gerekir. 2015'te IŞİD'e [Irak ve Şam İslam Devleti] *bağlı kuvvetler bu bölgede Büyük Sahra İslam Devleti'ni (Islamic State in the Greater Sahara) kurmuşlardır.*[310]

Bu durum Sahel bölgesinde çok güvensiz bir ortam yaratmıştır. Bölgedeki terör örgütlerine göre İslam, Müslüman toplumlarda Batı ve müttefikleriyle savaş halindedir ve İslam düşmanlarına karşı silahlı mücadele dini bir görevdir. İkincisi, ulus devlete, kamu kurumlarına ve demokrasiye dayanan sistem İslam'a aykırıdır ve yerini Şeriat'ın yönettiği hilafet modeline bırakmalıdır. Son olarak, bir Müslüman büyük günahlar işlerse "mürted" veya "kafir" ilan edilebilir, bu durumda ona karşı şiddet kullanımı meşru hale gelmektedir.[311]

Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylar, özellikle Kaddafi rejiminin çöküşü (Ekim 2011) Sahel ve Sahra bölgelerini de doğrudan etkileyerek yerel ve bölgesel istikrarsızlığın genişlemesine neden olmuştur. Terör örgütleri, Mali'nin kuzeyindeki Tuareg (Tevarik) etnik grubun desteğiyle Azavad devletini ilan etmişlerdir. [312]

Son olarak, Sahel'de en çok bulunan ve Sahel halkını katlederek Sahel'in güvenliğine en büyük tehdidi oluşturan terör gruplar aşağıda anlatılmıştır.

4.2.1. Sahel'de terör grupları

Sahel bölgesinde yer alan devletlerin kırılganlıkları çeşitli terör örgütlerinin nüfuslarını yaymak üzere şiddete dayalı faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Mali krizi, bu grupların birçoğunun ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Sahel'de başlıca terör örgütleri nelerdir ve onların özellikleri nelerdir? Çalışmanın bu kısmında bu sorulara yanıtlar aranacaktır.

4.2.1.1. İslami Mağrip El-Kaidesi (AQMI) grubu

İslami Mağrip El-Kaidesi (Al Qaida au Maghreb Islamique-AQMI) grubu, 2000'li yıllarda Sahel'e yerleşen başlıca terör örgütlerinden biridir. Bu grup hakkında çok şey yazılmış ve eylemlerinin şiddeti, bölgedeki aktörleri endişelendirmeye devam

---

[310] Cem Savaş, "Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubu'na: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi,* 2020, Cilt:3, Sayı: 2, s. 141.

[311] Ibrahim Yahaya Ibrahim, *Insurrections djihadistes en Afrique de l'Ouest: idéologie mondiale, contexte local, motivations individuelles*, Hérodote, 2019, s. 90-91.

[312] Emmanuel Grégoire, *Le Sahel et le Sahara entre crises et résiliences*, Hérodote, 2019, s. 5.

etmektedir. Bu örgütün Cezayir'in 90'lılarda yaşadığı iç savaşın bir ürünü olduğu söylenmektedir.[313] AQMI'in kökenleri, 1990'larda Cezayir'in laik liderliğine şiddetle karşı çıkan Silahlı İslam Grubu (Groupe Islamique Armé-GIA) olarak bilinen İslamcı gerilla hareketine kadar uzanmaktadır. 1998'de, çok sayıda GIA komutanı, kelle alma gibi acımasız taktiklerin Cezayir seçim bölgelerini yabancılaştırdığından endişe etmiş ve Selefi Vaaz ve Savaş Grubu'na (Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat-GSPC) katılmak için ayrılmıştır. GSPC başlangıçta isyanı sivilleri öldürmeden sürdürme sözü vererek halk desteğini çekmesine karşın, hükümet affi ve terörle mücadele kampanyası 2000'li yılların başında isyanı kargaşaya sürüklemiştir.[314]

Terörle Mücadele Merkezi olan *West Point*'e göre, AQMI'in hedefleri arasında Kuzey Afrika'yı Batı'nın etkisinden kurtarmak; Cezayir, Libya, Mali, Moritanya, Fas ve Tunus da dahil olmak üzere mürted sayılan hükümetleri devirmek ve şeriata dayalı köktenci rejimler kurmaktır. AQMI'ın ideolojisinin küresel Selefi-cihatçı dogmayı, Mağrip ve İber Yarımadası'nın erken İslami fethine yapılan göndermeler de dahil olmak üzere bölgesel olarak yankılanan unsurlarla harmanladığı söylenmektedir.[315] Bu bağlamda AQMI, Sahel'de bulunduğu günden bu yana Batılıları rehin almak, saldırı ve suikast düzenlemek gibi çeşitli terör olayları gerçekleştirmiştir. 20 Nisan 2010'da Fransız insani yardım görevlisi Michel Germaneau Nijer'de kaçırılmış ve birkaç ay sonra kararlaştırılan bir Fransız-Moritanya askeri operasyonu, rehinenin cihatçılar tarafından infaz edilmesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 7 Ocak 2011'de Vincent Delory ve Antoine Niamey'de kaçırılmıştır.[316] 24 Kasım 2011'de, Philippe Verdon ve Serge Lazareviç adlı iki Fransız Mali'nin Hombori kentinde kaçırılmıştır. Rehinelerden biri, Philippe Verdon, mart ayında infaz edilmiştir.[317] 2 Kasım 2013'te Mali'de gazeteciler Ghislaine Dupont ve Claude Verlon öldürülmüştür. Bundan ziyade 8 Ağustos'ta Nuatşot'taki Fransa Büyükelçiliği'ne yapılan saldırının, 20 Kasım 2015'te Bamako'daki Radisson Blu oteline yapılan saldırının, 15 Ocak 2016'da

---

[313] Serge Daniel, *AQMI l'industrie de l'enlèvement*, Paris: Fayard, 2012, ss. 115-126.
[314] Jérôme Spindoza, "Du GSPC a AQMI: Cinq Années de Salafisme Armé Entre Maghreb et Sahel", *Afri*, 2011, ss.1-2.
[315] Geoff D. Porter, "AQIM Pleads for Relevance in Algeria", *West Point Combating Terrorism Center*, Mayıs 2019 https://ctc.usma.edu/aqim-pleads-relevance-algeria/ (Erişim tarihi:03.12.2021).
[316] Daniel, a.g.e, s. 24.
[317] François Gèze, , *Le jeu trouble du régime algérien au Sahara dans La guerre au Mali.Comprendre la crise au Sahel et au Sahara. Enjeux et zones d'ombre", (Ed: Jean-Pierre Bat) Afrique contemporaine*, La Découverte, Paris 2013, s. 162.

Ouagadougou'daki Splendid oteline yapılan saldırının, 13 Mart 2016'da Fildişi Sahili'ndeki Grand-Bassam'daki otellerdeki silahlı saldırıların ve 18 Ocak 2017'de Gao askeri kampına yapılan saldırının, AQMI tarafından düzenlendiği iddia edilmektedir. AQMI'ın fon kaynaklarının esas olarak rehinelerin serbest bırakılması için toplanan fidyelerden geldiği söylenmektedir.[318] Böylece AQMI, Sahel bölgesinde hala varlığını göştermektedir.

4.2.1.2. Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (MUJAO)

Batı Afrika'daki Birlik ve Cihat Hareketi (Mouvement pour l'Unicité et le Jihad en Afrique de l'Ouest -MUJAO), AQMI'in Arap komutanların hakimiyetinde olduğu yönündeki suçlamalar ve cihat yöntemlerine yönelik eleştirilerin ardından Ekim 2011'de AQMI'den ayrılmıştır. Başından beri, MUJAO, savaşını on dokuzuncu yüzyılda bölgede savaşan tarihi cihatlar açısından çerçeveleyen ve açıkça Sahelli ve Sahra altı Afrikalıların örgüte katılmasını açıkça teşvik eden bir Sahel yönelimine sahipti. MUJAO işgal sırasında Mali kenti olan Gao'yu kontrol etmiş, ancak yine de AQMI ve Ansar Din ile temasını sürdürmüştür.[319]

MUJAO'nun dört tugayı vardır: Usame bin Ladin, Usman Dan Fodio, Selahaddin ve Ansar Sunna. Kuruluşundan bu yana, bu grup rehin almaları ve esas olarak Mali ihtilafına dahil olmasıyla fark edilmiştir. 23 Ekim 2011'de Tindouf yakınlarında üç Batılı yardım görevlisinin kaçırılmasını üstlenmiştir. Ayrıca 5 Nisan 2013'te Cezayir konsolosu ve altı diplomatın kaçırılmasının arkasında olmuştur. 3 Mart 2012'de Tamanrasset jandarmasına yapılan saldırıyı MUJAO üstlenmiştir.[320] Bu, Batılılara karşı olan düşmanlıklarından, kültürel ve medeni değerlerinin eşi görülmemiş bir şekilde yok olmasıyla somutlaşmıştır. Hareketin üyelerini karakterize eden radikalizm ve hoşgörüsüzlük, onları insan haklarına saygıya duyarsız hale getirmektedir.[321]

---

[318] Daniel, a.g.e, s. 186.
[319] European Council on Foreign Relations, "Movement for Oneness and Jihad in West Africa (MUJAO)/Al-Mourabitoun", Mayıs 2019 https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/mujao (Erişim tarihi: 11.12.2021).
[320] François Gèze, *Le jeu trouble du régime algérien au Sahara (Ed :Michel Galy) La guerre au Mali. Comprendre la crise au Sahel et au Sahara. Enjeux et zones d'ombre*, Paris: La Découverte, 2013, s. 163.
[321] Lassina Diarra, *La CEDEAO face au terrorisme transnational. Mécanismes et stratégies de lutte*, Paris: L'Harmattan, 2016, s. 49.

4.2.1.3. Ansar Din

BM tarafından terör örgütü listesine alınan Ansar Din grubu Mart 2013'te kurulmuş ve kurucusu İyad Ag Ghali'dir. Ansar Din grubu, Mali genelinde Şeriat hukukunun uygulanmasını da savunmaktadır. İçinde MNLA da dahil olmak üzere Tuareg isyanlarının birkaç lideri vardır. Bazıları için bu grubun kurulmasının iki yönlü bir amacı vardır: Bir yandan "diğer müzakere cephelerini açmak, Ansar Din'i ılımlı bir terör hareketi olarak sunmak" ve diğer yandan "Mali çölünde kaybettiği nüfuzunu ve kötü şöhretini korumanın" bir yolunu bulmaktır. Örgüt, Mali krizi sırasında çok aktifti ve MNLA ile birlikte kuzey Mali'nin işgali için çeşitli savaşlara öncülük etmiştir. Ancak, AQMI ve MUJAO'nun aksine, Ansar Din henüz bir rehine alma gerçekleştirilmemiştir. Tek öncelikli hedefi Batı değildir. Ayrıca kafir olarak kabul edilen devletlere karşı acımasız eylemlerini yönetmektedir. Mali'deki BM misyonu için asker sağlayan ülkeler de bu kapsamdadır. Orduya ve özellikle Mali'de Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu- MINUSMA güçlerine karşı çeşitli saldırılar gerçekleştirmiştir.[322]

4.2.1.4. El Murabitun

MUJAO ve Kanla İmzalayanlar[323] (Signers in Blood) gruplarının birleşmesinden kaynaklanan El-Murabitun, "murabıtlar (savaşçı dervişler)" anlamına gelmektedir. Bu birleşme El Kaide lideri tarafından talep edilecektir. Lassina Diarra'ya göre Sahel bölgesinde liderlik ve nüfuz savaşı mantığının bir parçasıdır. Şimdiki El Kaide emiri olan Aymen al Zawahiri, kendisine bağlılık sözü veren hareketlerin güçlerini bir araya getirerek Sahel şeridindeki El Kaide'nin otoritesini korumak istemektedir. Bu birleştirme girişimi, özellikle insan ticareti ve rehinelerin kaçırılması alanında terör hareketler için büyük bir ilgiyi temsil eden bölgede, açıklanmış bir rakip olarak kabul edilen İslam Devleti'nin etkisini somut olarak azaltmayı veya kontrol altına almayı amaçlamaktadır.[324] Nisan 2015'te Burkina Faso'nun kuzeyinde bir

[322] Diarra, a.g.e, s. 53.
[323] Aralık 2012'de El Kaide'nin İslami Mağrip'teki bölünmesinden doğan Salafist cihatçı ideolojiye sahip silahlı bir grup ve terör örgütüdür.
[324] Diarra, a.g.e, s. 54.

Romen kaçırılması ve Ocak 2016'da Burkina Faso'nun Djibo kentinde Avustralyalı bir çiftin kaçırılmasını üstlenmiştir.[325]

Grubun finansmanına ilişkin olarak, alınan güvenlik önlemleri ile rehin almanın nadir hale geldiğini belirtmek gerekir. Bazıları için uyuşturucu, sahte para üretimi, sigara, insan ve organ kaçakçılığı ana finansman kaynaklarını oluşturmaktadır. Mokhtar Belmokhtar, Sahra Altı-Afrika'da sigara kaçakçılığı için sofistike bir sistem oluşturmuştur. Trafik karadan yapılır. Benin veya Togo'dan gelen sigaralar, Mağrip'te satılmak üzere Mali, Nijer ve güney Cezayir'den geçmektedir.[326]

Bazı analistler ise, uyuşturucu kaçakçılığının Al-Murabitun grubu veya AQMI için önemli bir finansman kaynağı olmadığını savunmaktadır. Fon, bu tezi savunanlara göre iki kaynaktan gelmektedir: ilk olarak, Sahel hapishanelerinde görüşülen çok sayıda Al-Murabitun esirlerin ifadelerine göre, örgütün fonlarının en büyük kısmı Orta Doğu'dan gelen özel bağışlardan gelmektedir. Bu fonlar bir yandan nispeten resmi bir kanaldan- insani yardım kuruluşları, dini vakıflar veya camilerin finansmanı yoluyla- ve diğer yandan, bağışçının menşe bölgesinden son varış noktasına fon aktaracak bir Sahelli tüccar ağı aracılığıyla geçmektedir. Her iki durumda da, örgütün fonları özel, dolaylı ve birçok aracıdan geçmektedir.[327]

2015 yılında, grubun bir kısmı IŞİD'e bağlılık yemini etmek için ayrılmıştır. Ancak bu ayrılma, gerçekleştirilen saldırılarla halk arasında terör ekmek için büyük araçlara sahip olduğunu gösteren El Murabitun grubunun eylem gücünü azaltmamıştır.[328]

4.2.1.5. Boko Haram

2002 yılında Muhammed Yusuf tarafından kurulan Boko Haram grubu (Batı eğitimi günahtır) Nijerya'nın Borno Eyaleti'nde kalesini kurmuştur. Gerçek adı "Jama'atu Ahlis-Sunnah Lidda'awati Wal Jihad (İslam'ın yayılması ve kutsal savaşın yayılması için Peygamber'in takipçileri)" olan Boko Haram, son yıllarda bu eylemlerin vahşeti nedeniyle kendini dayatmış ve böylece Sahel devletlerine özellikle zor anlar

[325] Marc Mémier, "AQMI et Al-Mourabitoun, le djihad sahélien réunifié?", *études de l'IFRI*, Ocak 2017, ss. 1-32.
[326] Diarra, a.g.e, s. 58.
[327] Mémier, a.g.e, s. 34.
[328] Diarra, "a.g.e", s. 60.

yaşatmıştır. BM tarafından terör örgütü olarak sınıflandırılan grup, Nijerya'nın tüm eyaletlerinde Şeriat hukukunun uygulanmasını savunmaktadır. Örgütün eylemleri başlangıçta Nijerya ile sınırlıydı, ancak daha sonra kapsamını komşu devletlere genişletmiş ve böylece Afrika kıtasının istikrarı için büyük bir tehdit haline gelmiştir.[329]

Grubun ilk şiddet eylemi, Boko Haram militanlarının Yobe Eyaleti'ndeki polis karakollarına saldırdığı 2003 yılına dayanmaktadır. Boko Haram'ın ağırlıklı olarak okulları, kiliseleri, orduyu, camileri, güvenlik kuvvetleri ve sivilleri hedef alan şiddetinin yaygınlaşmasına tanık olunmaktadır. Boko Haram grubu, binlerce sivilin hayatına mal olan ve binlerce insanı yerinden eden birçok katliamın arkasındadır. Ağustos 2011'de grup, Abuja'daki BM karargahına saldırmış ve Nijerya ve Kamerun'da çeşitli eyaletlerde başka saldırılar gerçekleştirilmiştir. Grup, Nisan 2014'te Chibok'ta iki yüz liseli kızın kaçırılmasıyla uluslararası tanınırlık kazanmıştır. Boko Haram lideri, video aracılığıyla kızların her birinin otuz üç avroya satıldığını halka duyurmuştur.[330] Faaliyetlerini finanse etmek için, grup yağma ve banka soygunları gerçekleştirmektedir.[331]

Yukarıda adı geçen bu çeşitli terör örgütleri defalarca zarar verme yeteneklerini göstermiş ve bunu yapmaya devam etmişlerdir. Sahel'de etkili terörle mücadele mekanizmalarının oluşturulması, bu örgütlerin her birinin kökünden sökülmesine uyarlanmış araçların devreye sokulması için özelliklerinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, bu terör örgütlerinin gelişme ve güçlenme faktörlerini göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

4.2.2. Sahel'de terörün gelişmesine sebep olan faktörler

Burada terörün yayılmasını kolaylaştıran ve terörle mücadeleyi zorlaştıran üç unsur incelenecektir. Sahel bölgesindeki devletleri özel kılan siyasi istikrarsızlığı, Sahel sınırlarının gözenekliliği ile devam eden kaçakçılığı ve Sahel'daki devlet krizinden kaynaklanan sonuçları ele alınacaktır.

---

[329] Lalloux Aurelle Sarambe, *Les Mecanismes de Lutte Contre le Terrorisme en Afrique de L'Ouest: Quel Impact?*,Ottawa Üniversitesi Hukuk Fakültesi, (Yayınlanmamış Yl. Tezi), Ottawa 2018, s. 60.
[330] Zachée Betché, *le phénomène Boko haram. Au-delà du radicalisme,* Paris: L'Harmattan, 2016, s. 70.
[331] Diarra, "a.g.e", s.61.

İlk noktada, önceki bölümünde belirtildiği gibi G5 Sahel ülkelerinin hepsi zaten darbeler, darbe girişimleri ve iç savaşlar yaşamaktadır. Bu istikrarsızlık, bir yandan demokratik kültürün başarısızlıklarıyla, diğer yandan siyasetin militarizasyonunun büyüyen olgusuyla açıklanabilir. Bu ülkelerdeki yoksulluk da bu istikrarsızlıkta önemli bir faktördür, çünkü sayasi özgürlük içinde yaşıyor olsalar da, bu ülkelerin vatandaşları yoksulluğun yükünün altındadır. Ayrıca, onlarda, sabırsızlık ve hayal kırıklığı hissi gelişmiştir. Ancak demokrasi, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayamadığı zaman zayıflayacaktır.[332]

Bu siyasi istikrarsızlık durumu, Sahel'de terörizmin yayılmasına sebep olmuştur. Bu aşamada iki sonucun altı çizilebilir. Bir yandan, Mali krizinin gösterdiği gibi, siyasi istikrarsızlık yeni terör grupları doğurabilir veya mevcut olanları güçlendirebilir. Nitekim MNLA ve terör gruplar, kuzey Mali'yi işgal etmeye çalışırken, Yüzbaşı Amadou Haya Sanogo tarafından Mali Devlet Başkanı Amadou Toumani Touré'ye karşı bir darbe düzenlenmiştir. Silahlı gruplar, kuzey Mali'nin kontrolünü ele geçirmek için bu kaostan yararlanmışlardır. Başlangıçta bağımsızlık hareketi MNLA'nın öncülük ettiği çatışma, MUJAO, Ansar Din, El Murabitun gibi yeni terör grupların katılımıyla çok hızlı bir şekilde yeni bir hal almıştır. Öte yandan, Batı Afrika devletlerindeki çatışmalardan kaynaklanan silahların çoğalması da başka bir nedendir. Bölgedeki yasadışı silahların profili, başta Mali'deki olmak üzere diğer devlet krizlerinin sonucunda ve 2011 seçim sonrası krizin sonunda Orta Afrika Cumhuriyeti ve Fildişi Sahili'nde ulusal stoklar üzerindeki kontrollerin zayıflığını göstermektedir.[333]

Sahel'i terör grupları için verimli bir zemin haline getiren ikinci faktör, her türlü kaçakçılığın yaygınlığıdır. Uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı, kaçak ürün gibi kanun dışı durumların bölgede yaygın olduğu görülmektedir. Simon Julien, Le Sahel comme espace de transit des stupéfiants (uyuşturucu için bir geçiş alanı olarak Sahel) başlıklı makalesinde, Sahel'in uzun süredir uyuşturucu kaçakçılığı bölgesi olduğunu belirtmektedir. Julien, uyuşturucuyu Avrupa'ya taşımak için izlenen çeşitli rotalardan

---

[332] Boniface Obou Ouraga, *Institutions, démocratie et conflits en Afrique de l'ouest, (Ed: Ngo Aké G.-M, Pierre Kipré), Conflits régionaux et indépendances nationales en Afrique de l'Ouest,* Paris: l'Harmattan, 2011, ss. 89-103.

[333] Conflict Armament Research, "Enquête sur les transferts d'armes transfrontaliers dans le sahel", Kasım 2016, ss. 6-49.

bahsetmektedir. Bazı raporlara göre, Sahel'in sadece bir geçiş alanı değil, aynı zamanda malların depolanması, yeniden paketlenmesi ve gönderilmesi için bir alan haline gelmiştir.[334]

Uyuşturucu kaçakçılığının Latin Amerika ve Avrupa kartelleri gibi uluslararası şebekeler, özellikle Nijeryalı mafyaları, Batı Afrika'ya yerleşmiş Syro-Lübnan diasporası üyeleri ve Avrupa'daki Afrika diasporası üyeleri tarafından körüklendiği iddia edilmektedir. Julien, bu kaçakçılıkta devlet mafyalarının varlığını ima etmektedir. Julien, genellikle güvenlik güçlerinin gizli bir şekilde bu işin içinde olduğunu anlatmıştır.[335]

Sahel'de hüküm süren uyuşturucu kaçakçılığına birçok dava tanıklık etmekte: Moritanya'da birçok vaka ortaya çıkarılmış ve 2010 yılı için bu ülke uyuşturucu kaçakçıları hakkında yaklaşık 276 tutuklama yapmıştır. Ancak en bilinen vaka, bu bölgedeki uyuşturucu ticaretinin boyutunu vurgulayan "hava kokaini" olarak adlandırılan davadır. Kasım 2009'da Mali'de 10 ton kokain taşıdığı iddia edilen bir Boeing 727'nin enkazı bulunmuştur. Alain Antil'e göre, bu dava kokain kaçakçılığının sadece miktarlar değil, aynı zamanda siyasi etkileri üzerinde de tamamen farklı bir boyut ortaya çıkarmıştır. Bu işin içinde Hizbullah'a yakın Lübnanlı bir aile ve Angola elması ticaretinde servetini kazanan Moritanyalı bir iş adamı olduğu da söylenmektedir.[336] Bu kaçakçılar için, sınırların gözenekliliği ve geniş bölgeler üzerindeki zayıf kontrol elverişli bir unsurdur. Gerçekten de, devlet sınırları uzun ve geçirgendir. Bir tahmine göre, bu devletlerin sınırlarından her ay dört milyon ila beş milyon insan geçmektedir. Bölge devletleri için bu sınırların kontrolü çok zordur, hatta bazı sınırların kontrolünün tamamen olmadığı söylenebilir. Sınır karakolları neredeyse her şeyden yoksundur. Buna, bölge devletlerinin arasında kolektif sınır yönetimi politikasının olmaması da eklenmiştir.[337]

Sahel'de terörizmin gelişmesini destekleyen üçüncü unsur ise, Afrika'daki devletler krizinden kaynaklanan bir dizi zorluğu bir araya getirmektedir. Nitekim küresel krizin neden olduğu kaynakların azlığı Afrika devletlerinin işlevsizliklerini

---

[334] Simon Julien, "Le Sahel comme espace de transit des stupéfiants. Acteurs et conséquences politiques", *Hérodote*, 2011, Cilt: 3, Sayı: 142, s. 132.
[335] Julien, a.g.m, s. 137.
[336] Alain Antil, "Trafic de cocaïne au Sahel", *Etudes*, 2012, s. 314.
[337] Diarra, a.g.e, s. 135.

ortaya çıkarmıştır.[338] Üçüncü bölümde detaylandırıldığı üzere, Sahel ülkelerinin çoğunluğu, iktidarın belirli liderler tarafından tekelleştirilmesi, sandıkların seçimlerinin sonuncularının reddedilmesi, darbeler, muhalefete baskı ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması ile sonuçlanan bir demokrasi açığı ile karakterizedir. Müşteri siyaseti, aşiretçilik ve kayırmacılık kullanılarak, tüm araçlar belirli yöneticiler tarafından iktidarı korumak için kullanılmaktadır. Kötü yönetişim, idare içinde suistimallere yol açan bu ülkelerde yaygın olmuştur. Bölgedeki çeşitli yönetimler yolsuzlukla boğuşmaktadır.[339]

Bu ülkelerde demokrasi yoksunluğunun yanı sıra aynı zamanda azgelişmişlik ve yoksulluk da önemli sorunlar arasındadır. Bu durumu anlamak için, liderlerin ekonomik kalkınma sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları bağımsızlık sonrası döneme dönmek gerekir. Bu liderlerin çoğu, piyasa ekonomisi, planlı veya yönetilen ekonomi modellerinden ilham alarak bireysel bir oyunu yönetmeyi uygun görmüşlerdir. Kıtanın hemen hemen her yerinde, hiçbir stratejik yaklaşım olmaksızın, kısa vadeye öncelik vererek mücadele ettikleri görülmektedir.[340] Bu durum muazzam sosyo-ekonomik sonuçları olan ekonomik gerilemeye yol açmıştır. Bu, kaynakların dağılımında eşitsizliğe ve nüfusun belirli kategorilerinin ekonomik marjinalleşmesine yol açmaktadır. Bu ülkelerde, gençler bu marjinalleşmeden en çok etkilenenler olmuştur, dolayısıyla yasadışı göçün genişlemesi de bu ülkelerde devam etmektedir.

Malili yazar Aminata Traoré, Afrique Humiliée (Aşağılanmış Afrika) adlı kitabında, Batılı ülkelerin uyguladığı göç karşıtı politikaların eleştirel bir analizini sunmaktadır. Ona göre, bu politikalar, gençlere zarar vermektedir. Traoré, Başta Fransa olmak üzere büyük güçlerin Afrika'ya dayattığı küreselleşmenin ve liberal ekonominin Afrika'nın kalkınması üzerinde çok zararlı etkileri olduğu fikrini geliştirmektedir. Yazar, devletleri tarafından ihmal edilen ve büyük sefaletin pençesinde olan "feda edilmiş bir gençlik"ten bahsetmektedir. Nitekim, "kronik işsizlik" ve iş aramanın imkansızlığı ile karşı karşıya kalan genç, artık güçlü vücuduyla, bilgiyle dolu kafasıyla ne yapacağını bilmiyor durumundadır.[341] Bu durumla karşı karşıya kalan birçok genç, canı pahasına göç etmeyi seçmektedir. Bu

[338] Ouraga, a.g.e, s. 222.
[339] Robert Dussey, *L'Afrique malade de ses hommes politiques*, Paris: Picollec, 2008, s. 116.
[340] Dussey, a.g.e, s. 143.
[341] Aminata Traoré, *L'Afrique humiliée*, Paris: Fayard, 2008, s. 103.

gençler saklanarak, Sahel'de insan kaçakçılığını körükleyen sürgünü seçmektedirler. Geriye kalan gençler, onlara daha iyi bir yaşam ümidi vermekten, onları saflarına katmaktan çekinmeyen terör grupları için kolay lokmadır.[342]

4.3. Sahel'de İklim Değişikliği ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri

Sahel bölgesindeki güvenlik tehditlerinin yukarıda belirtilenlerden ziyade iklim değişikliğinin de bir güvensizlik nedeni olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İklim değişikliğinin doğrudan çatışma yarattığını söylemek zordur. Bununla beraber, bazı bölgelerde iklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık sorununun neden olduğu kıtlık ve düzensiz göç gibi faktörlerin, sosyal yönleri zayıf olan ülkelerde çatışma ortamının oluşmasının önünü açtığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, çatışmanın temelinin küresel güçler arasında kaynak paylaşımından kaynaklanan rekabete, toplumların iç sorunlarla başa çıkma kapasitesine ve güçlü devlet politikasına bağlı olabileceği belirtilmelidir.[343]

Afrika, iklim değişikliğinin ve çatışmaların en çok yaşandığı coğrafyalardan biridir. Özellikle Sahel bölgesinin son yıllarda silahlı grupların yükselişiyle çatışma bölgesi haline gelmesi ve kuraklık sorunlarının en çok yaşandığı bölge olması nedeniyle iklim değişikliği ile çatışma veya kriz arasında ilişki olasılığı vurgulanmaktadır. Bölgenin son 50 yılda karşılaştığı kuraklık ve çölleşme sorunu toplumsal ve demografik değişime neden olmaktadır. Sahel halkının çoğunluğunun tarım ve hayvancılıkla uğraştığı düşünülürse, durumun ne kadar büyük bir sorun yarattığı tahmin edilebilir. Göçebe etnik gruplar, özellikle hayvancılıkla uğraşanlar, kuraklık sonucu hayvanlarının önemli bir kısmını kaybetmişlerdir. Bu durum bölgede iç göçte ciddi bir artışa yol açmıştır. Dahası, kuraklıktan sonra Mali ile Burkina Faso, Nijerya ve Kamerun arasındaki sınır çatışmaları bölgeyi daha olumsuz etkilemiştir.[344] Bu durum bölgede siyasi ve sosyal baskı ve gerginliğe yol açma sebebi olmuştur.

Son yıllarda iklim değişikliğinin küresel ısınma bağlamında artan etkisinin bir sonucu olarak bölge uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda Fransa

---

[342] Sarambe, a.g.e, s. 66.
[343] Jean-Christophe Hoste ve Koen Vlassenroot, *Climate Change and Conflict in Sub-Saharan Africa: the Mother of all Problems?*, Royal Academy for Overseas Sciences United Nations Brussels, Hazıran 2009, s. 139-149.
[344] Michael Watts, *Hazards and Crisis: A Political Economy of Drought and Famine in Northern Nigeria,* Antipode, 1983, s. 347.

Ulusal Meclisi, iklim değişikliğinin Batı Afrika'daki etkisini araştırmak üzere Ekim 2010'da bir komisyon kurmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan raporda, bölgedeki yeraltı suyunun geri çekileceği ve bunun doğuracağı riskler belirtilmiştir.[345] İklim değişikliğine bağlı olarak su kıtlığı bölgede yeni çatışma ve gerilimlerin ortaya çıkmasını sebep olmaktadır. Bölge halkının çoğunluğunun tarım ve hayvancılıkla geçinmesi nedeniyle kuraklığın artmasının verimli topraklarda azalmaya yol açacağı düşünüldüğünde etnik gruplar arasında toprak paylaşımı sorununun artması riski yüksek görünmektedir. Mali krizi 2012'de tekrar patlak verdiğinde, özellikle Mali'nin kuzey bölgesinde yaşanan şiddetli kuraklığa denk gelmiş ve çatışma ile iklim değişikliği arasında bir bağlantı kurulabileceğini göstermiştir.[346] Sahel bölgesindeki kuraklık ve iklim değişikliği, Sahra'daki yarı göçebe toplumların yaşamını zorlaştırmıştır. Kuraklığın getirdiği çölleşme ile bölge halkının geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık ciddi şekilde etkilenmiştir. Devletlerin başarılı bir politika izleyememesi nedeniyle halkın umudu kaybedilmiştir. Bu durum yerel halkın şehirlere ve komşu ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Üçüncü bölümün başında açıklandığı gibi, Burkina Faso hariç, G5 Sahel ülkelerinin topraklarının çoğu çöldür. İklim değişikliği nedeniyle çölleşme devam etmek durumundadır. G5 Sahel ülkeleri bu çölleşmeyi önlemek için çaba sarf etseler de yetersiz kalmaya devam etmektedir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir halk olarak çölleşme durmadığı sürece terör ve uyuşturucu gibi yasa dışı yöntemlere başvurmak zorunda kalacaklardır.

4.4. Sahel Kuşağında Küresel Güçlerin Stratejik Çıkarlarının Gölgesinde Terörle Mücadele

Mali'de 2012'deki darbeyi takip eden dönemde ortaya çıkan çatışmalar Burkina Faso ve Nijer sınırlarına sıçramalarının yanı sıra mevcut krizi tırmandırmıştır. Bu bakımdan Sahel'de başta Fransa olmak üzere ABD ve diğer Avrupa ülkeleri gibi batılı ülkeler; Çin, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin yanı sıra BM ve AU küresel ve bölgesel aktörlerin desteğiyle barışı koruma ve sürdürme operasyonlarını yürütmektedir. Bu aktörlerin bölgedeki aktif varlığının görünür yönü, terör faaliyetlerine son vererek

---

[345] M. Jean Glavany, La géopolitique de l'eau, *rapport d'information Assemblée Nationale de France, N° 4070*, 13 Aralık 2011, s. 95.

[346] FAO, "La crise alimentaire et nutritionnelle du Sahel: L'urgence d'appuyer la résilience des populations vulnérables- Cadre stratégique de réponse régionale Burkina Faso, Gambie, Mali, Mauritanie, Niger, Tchad, et Sénégal", *Rapport de FAO,* 2012, s. 26.

bölgede sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak olsa da, bir çoğu için arka planda Sahel bölgesi ülkelerinin altın, uranyum, petrol, boksit, bakır ve demir gibi doğal kaynaklara sahip olması bulunmaktadır. Örneğin; elektrik ihtiyacının çoğunu nükleer enerjiden sağlayan Fransa için Areva şirketi ile Nijer'den ihraç edilen uranyum büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası siyasette, küresel güçlerin Afrika ülkelerine olan ilgisi son yıllarda artmaktadır. Nitekim bu durum, bağımsızlıklarını Fransa'dan alan ve ekonomik sistemleri hala kontrolü altında olan Sahel ülkeleri için değerlendirildiğinde, başta Çin, Rusya ve Türkiye olmak üzere yükselen güçlerin uluslararası sistemdeki artan etkisi Fransa'yı rahatsız etmektedir. Doğu aktörlerinin yükselişine ve Sahel'de faaliyetlerin kurulmasına ek olarak, Fransa'yı rahatsız eden ikinci bir konu, Batılı müttefiklerine kıyasla, burada terörle mücadele yükünü taşımasıdır.[347]

Fransa'nın Mali'ye neden müdahale ettiği sorulduğunda Michel Galy, bu müdahalenin payının "jeo-politik nitelikte olduğunu" yanıtını vermiştir: Fransa için mesele, devletleri gözetim altına almak, meşruiyetsiz yetkileri onaylamak anlamına gelse bile, Afrika'da bir etki alanını sürdürmek meselesidir.[348] Sahel bölgesinde petrol, doğalgaz, uranyum, altın ve fosfatlar gibi maden zenginliği olan ekonomik çıkarların varlığı, bölgenin görünmez savaşın merkezi haline gelmesine neden olmuştur.[349]

Söz konusu olan bu çeşitli çıkarlar genellikle Batılı güçler arasında rekabet oluşturmakta ve bu durum terörle mücadele mekanizmalarının etkili bir şekilde uygulanmasını engelleyebilmektedir. Buna ek olarak, Batılı güçlerin terör gruplar tarafından rehin alınan vatandaşlarını kurtarmaya yönelik bazı uygulamaları, bu bölgenin devletlerinin terör gruplarını yenmek için giriştiği çabaları beyhude kılmaktadır. Daha önce de işaret dildiği gibi, terör gruplarının ana finansman kaynakları arasında rehinelerin serbest bırakılmaları için ödenen fidyeler yer almaktadır. Lassina Diarra'ya göre, rehinelerin serbest bırakılması için, terörle mücadelenin klasik ve stratejik uluslararası kurallarına aykırı olsa bile, bunu başarmak

---

[347] Kaan Devecioğlu, "Sahel'de Terörün Kökenleri ve Küresel Güç Mücadelesi", *Kriter,* Aralık 2021, cilt:6, sayı: 23, https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/sahelde-terorun-kokenleri-ve-kuresel-guc-mucadelesi (Erişim tarihi: 10.12.2021).

[348] Michel Galy, *pourquoi la France est-elle intervenue au Mali?, (Ed: Michel Galy). La guerre au Mali. Comprendre la crise au sahel et au sahara. Enjeux et zones d'ombre*, Paris: La Découverte, 2003, ss. 76-89.

[349] Hélène Claudot-Hawad, *La "question touarègue" quels enjeux?, (Ed: Michel Galy). La guerre au Mali. Comprendre la crise au sahel et au sahara. Enjeux et zones d'ombre,* Paris: La Découverte, 2013, ss. 125-146.

için tüm seçenekler iyi görünmektedir. Vatandaşlarını, terör grupların rehinelerini serbest bırakmak için milyonlarca avro ödeyen birçok Avrupa, Güney Amerika ve Asya hükümeti vardır. Bazı güçler, özellikle Fransa, tutuklu teröristler karşılığında vatandaşlarının serbest bırakılması için Sahel'deki hükümetlerle lobicilik yapmaktadır. Bu konuda örnek olarak sunulabilecek pek çok vaka vardır. En çarpıcı vaka, Kasım 2011'de Hombori'de AQMI tarafından kaçırılan Serge Lazareviç'in serbest bırakılması olmuştur. Rehine alınan Fransız, 9 Aralık 2014'te serbest bırakılmıştır. Buna karşılık, Bamako merkez hapishanesinde tutuklu yargılanmayı bekleyen dört şüpheli terörist serbest bırakılmıştır.[350]

Tüm bu dış müdahaleler, Afrika'da ve özellikle Sahel bölgesinde terörle mücadele için sonuçsuz kalmamıştır. Afrika devletleri, batılı devletlerin müdahalelerinin yaratabileceği olumsuz sonuçların farkında değiller veya anlamamış gibi davranmaktadırlar. Jean-François Bayart, Afrika devletlerinin kendi topraklarında memnuniyetle karşıladıkları yabancı askeri müdahalelerin yaratacağı olumsuz sonuçlarını anlatmıştır.[351]

Sonuç olarak, Fransa Sahel'deki Barkhane operasyonu bağlamında askeri varlığını azaltmaya hazırlanmaktayken, Rusya askeri eğitim ve Mali'deki Wagner paralı askerleriyle bölgeye yerleşmiştitr. Fransa ile Mali arasındaki on yıllık ilişkiler hiç bu kadar gergin olmamıştı. Mali hükümetinin teröre karşı çağrısı üzerine Fransız askeri operasyonu olan Barkhan ve Takuba adlı olan AB askeri güçleri bölgeye yerleştirildiğinde ve darbeci lider Fransız büyükelçisini ülkeden kovduğunda gerginlik yükselmiştir. 3 Şubat 2022 Fransız Büyükelçi Joel Meyer Bamako'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Başbakan Choguel Maiga'nın "Mali sizin vasalınız değil. Bizi köleye çeviremezsiniz. Artık bitti" konuşması Mali ve Fransayla arasındaki ilişkinin tamamen bozulduğunun bir göstergesi olmuştur. Böylece Mali, terörle mücadelede Rusya'nın da yardımıyla teröre karşı operasyonlarını kendi ordusuyla sürdüreceğine karar vermiştir.[352] Tüm bunların bir sonucu olarak G5 SAHEL'in kuruluş metinlerine

---

[350] Diarra, a.g.e, s. 138.
[351] Jean-François Bayart, "Le piège de la lutte antiterroriste en Afrique de l'Ouest", *Sociétés politiques comparées*, 2010, Cilt: 26, Sayı:1, s. 3.
[352] VOA, "Fransa Çekilirken Mali'de Dengeler Nasıl Değişecek?", 13 Şubat 2022 https://www.amerikaninsesi.com/a/fransada-cekilirken-mali-de-dengler-nasil-degisecek/6439800.html (Erişim tarihi: 28.03.2022).

göre örgüte dönemsel olarak başkanlık yapması gereken Mali iken Fransa ile Mali arasındaki gerginliğin ortasında, Mali'nin G5 Sahel örgütüne dönem başkanlığı yapmasına izin verilmemiştir. Dolayısıyla Mali 15 Mayıs 2022'de G5 Sahel'i hareketlerinde bağımsız olmamakla suçlayıp örgütten ayrılmıştır.[353]

Çin, Sahel ülkelerindeki üst düzey komutanların yanı sıra barış ve bakım operasyonları için yakın ilişkilere sahiptir. Cezayir ve Mali'nin başta Fransa olmak üzere Batılı aktörlere karşı tavır aldıkları, uluslararası sistemde yükselen güçler olan Çin, Rusya ve Türkiye ile siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda yakınlaştıkları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, son yıllarda uluslararası siyasette doğu ve batılı aktörler arasındaki kopuşların en önemli boyutlarından biri Sahel'de yaşanmaktadır.[354]

Terörün Sahel'de yayılmasının nedenleri incelendikten sonra G5 Sahel'in terörle mücadele mekanizmalarına değinilecektir. G5 Sahel bölgede terörü önlemek için hangi yöntemleri kullanmaktadır? Teröre karşı aldığı önlemler nelerdir? Tüm bu sorular aşağıdaki başlıkta cevaplandırılacaktır.

4.5. G5 Sahel'nin Bölgeye Yönelik Güvenlik Politikaları

Sahel ülkeleri çeşitli güvensizliklerle karşı karşıya kalsalar da bölgenin güvenliğini en çok tehdit edenlerin kaçakçılık ve terörizm olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu kısım terör ve uyuşturucu gibi her türlü yasadışı olaylarına ağırlık verecektir. G5 Sahel ayrıca, üye devletlerinin topraklarında terörle mücadele etmesini sağlamak için çeşitli mekanizmalar kurmuştur. Bu mekanizmalardan bazıları bu çalışmanın bir parçası olarak analiz edilecektir.

4.5.1. G5 Sahel Güvenlik İş birliği Platformu (PCMS)

Aralık 2015'te imzalanan güvenlik iş birliği platformunun organizasyonu ve işleyişine ilişkin anlaşmanın tanımına göre, G5 Sahel'in Güvenlik İş birliği Platformu'nun (Plateforme de Coopération en Matière de Sécurité-PCMS) daimî bir sekreterliği vardır. Daimî sekreterliğin amacı, G5 Sahel Devletlerinin çeşitli güvenlik

[353] TV5 Monde, "Le Mali quitte le G5 Sahel en perte d'autonomie", 16 Mayıs 2022 https://information.tv5monde.com/afrique/le-mali-quitte-le-g5-sahel-en-perte-d-autonomie-456709 (Erişim tarihi: 12.06.2022).
[354] Devecioğlu, a.g.m.

hizmetlerini harekete geçirmek, çabalarını koordine etmek ve kapasitelerini geliştirmektir. Bu girişim, başta terörizm, sınır ötesi organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve her türlü sınır ötesi suç olmak üzere bölgeyi saran tüm tehditlere karşı toplu olarak mücadele etmeyi mümkün kılacaktır. Bu platform çerçevesinde iş birliği, bir yanda terör ve sınır ötesi suçların bastırılması ve önlenmesinde iş birliği, diğer yanda sınır güvenliğinde iş birliği olmak üzere iki ana alanı ilgilendirmektedir. İlk alanla ilgili olarak, Güvenlik İş birliği Platformu'nun misyonunun taraf devletlerin güvenlik güçleri arasında operasyonel bilgi alışverişi sürecini merkezileştirmek ve kolaylaştırmak olduğunu söylemek gerekir. Bu anlamda platform, soruşturmalar yararına arşivleme, karşılaştırma veya mutabakat için bilgi almaktadır. Misyonu aynı zamanda bölgesel düzeyde gerçekleştirilen çeşitli önleyici ve acil önlemleri koordine etmektir.[355]

Sınır güvenliği iş birliği ile ilgili olarak, platform sınır kontrolü yoluyla prosedürlerin uyumlaştırılmasına ve hedefler ve beklenen sonuçlara ilişkin ortak bir vizyonun dile getirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu, sınır kontrolü için ortak kriterlerin uygulanmasını, sınır devriyelerinin eksikliğini gidermek için üye devletler arasında karşılıklı yardımlaşmayı, ortak veri tabanlarının oluşturulmasını gerektirmektedir. Son olarak platform, sınır karakollarının eylemlerini denetleyerek sınır ötesi suçlarla etkin bir şekilde mücadele etmek için polis iş birliğinde rol oynamaktadır. G5 Sahel'in bir diğer mekanizması, üye devletlerin sınırlarını güvence altına almak amacıyla Barkhane Operasyonu gibi diğer organlarla kurduğu askeri ortaklıktır.[356]

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, (Office des Nations unies contre la Drogue et le Crime-UNODC), G5 Sahel Güvenlik İş birliği Platformu'nun yasal çerçevesinin hazırlanmasında desteklemiş ve sahada uygulanmasını desteklemeye devam etmektedir.[357]

---

[355] Secrétariat permanent du G5 Sahel, "L'accord sur l'Organisation et le fonctionnement de la plateforme de coopération en matière de sécurité", Eylül 2015, *G5 Sahel*, s.1.
[356] Secrétariat permanent du G5 Sahel, a.g.e, madde 9, 10, 11, 13 ve 14.
[357] UNODC, "Le Programme Sahel de l'UNODC produit des résultats dans la région", 3 Şubat 2016 https://www.unodc.org/unodc/fr/frontpage/2016/February/sahel-strategy-against-crime-and-terrorism-shows-latest-results.html (Erişim tarihi: 12.06.2022).

4.5.2. Sınır Ötesi İş Birliği İçin Askeri Ortaklık (PMCT)

G5 Sahel devletlerinin genelkurmay başkanları (Chef d'État-Major Général des Armées-CEMGA), 6 Kasım 2015'te Ouagadougou'da düzenlenen 4'üncü yarı yıllık toplantılarında, Sınır Ötesi İş birliği için Askeri Ortaklık (Le partenariat militaire de coopération transfrontalière-PMCT) kurmaya karar vermiştir. Bu karar 20 Kasım 2015'te N'Djamena'da düzenlenen konferansta beş devlet başkanı tarafından onaylanmıştır. PMCT, kalıcı bir askeri örgüt değil, ortaklar arasında iş birliği için teknik ve pragmatik bir çerçeve ve en iyi uygulamaları paylaşmak için bir forumdur. Beş devlet genelkurmay başkanları tarafından imzalanan ve şu anda yürürlükte olan faaliyet tüzüğü, G5 Sahel'in oluşturulmasına ilişkin Sözleşme uyarınca ve Nuakşot Süreci'nin bölgedeki güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesi ve Sahel-Sahra bölgesinde Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisinin (APSA) operasyonelleştirilmesine ilişkin yansımaları kapsamında Afrika Birliği tarafından yayınlanan tavsiyelere uygun olarak G5 Sahel askeri iş birliğinin operasyonel bileşenlerinden birini düzenlemeyi amaçlamaktadır.[358]

Buna ek olarak PMCT, amacı "bu silahlı grupları ortadan kaldırmak, eylem özgürlüklerini sınırlamak ve azaltmak için sınır bölgelerini kontrol etmek" olan Barkhane Operasyonu ile askeri bir ortaklıktan oluşmaktadır. Bu ortaklık, Sahel bölgesinin kontrolsüz olduğu ve terör ve suç gruplarının bundan yararlandığı gözleminin bir parçasıdır.[359]

Bu askeri mekanizmalara ek olarak, G5 Sahel terörün temel nedenleriyle mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu anlamda kalkınma ve güvenlik stratejisi benimsemiştir.

4.6. G5 Sahel Kalkınma ve Güvenlik Stratejisi

Eylül 2016'da kabul edilen G5 Sahel'in kalkınma ve güvenlik stratejisi, örgütün bölgesel ekonomik entegrasyonu, barışı ve bireysel ve kolektif refahı garanti ederek

---

[358] Najim Elhadj Mohammed, "La coopération transfrontalière", *Comité d'études de Défense Nationale*, 2016, Cilt:7, Sayı:792, ss. 34-37.

[359] Ministère des armées Françaises, "Coopération transfrontalière dans la bande Sahélo-saharienne: un diapositif pertinent et des actions efficaces contre le terrorisme", 26 Kasım 2016 https://www.defense.gouv.fr/operations/afrique/bande-sahelo-saharienne/operation-barkhane/breves/cooperation-transfrontaliere-dans-la-bande-sahelo-saharienne-un-dispositif-pertinent-et-des-actions-efficaces-contre-le-terrorisme (Erişim tarihi: 22.01.2022).

ve güvenliği sürdürülebilir kalkınma için bir koşul haline getirerek özellikle gençler ve kadınlar için iş üreten güçlü, sürekli, kapsayıcı bir büyüme elde etme arzusundan kaynaklanmaktadır.[360]

G5 Sahel ülkelerinin karşılaştığı ortak zorlukları daha iyi anlamak için, çeşitli kalkınma ve güvenlik alanlarında bir kalkınma envanteri oluşturulmuştur. Güvenlik alanında, terör ve ulusötesi organize suçlar ve bölgede barış ve istikrarı tehlikeye atan devletler arası çatışmalar en büyük güvenlik sorunları olmaya devam etmektedir. Bu zorluklar, sınırların gözenekliliği, bölgelerin büyük ölçüde, savunma kuvvetleri içindeki kaynak eksikliği ile güçlenmektedir. Bu zorlukların farkında olan örgüt ülkeleri, nihayetinde şu sonuçları doğurması gereken bu stratejiyi uygulamak istemişlerdir: G5 Sahel bölgesinde barış ve güvenliğin sürdürülebilir bir şekilde tesis edilmesi, kapsayıcı yönetim ve hukukun üstünlüğü; bölgesel ekonomik alanların birbirine bağlanması ve G5 Sahel bölgesinin açılması; G5 Sahel üyesi ülkelerin nüfuslarının dayanıklılığını güçlendirmek. Stratejinin etkin bir şekilde uygulanmasını doğrulamak için G5 Sahel, sorumluluğu daimî sekreteryaya ait olan bir izleme ve değerlendirme mekanizması kurmuştur.[361]

Yukarıda bahsedilen mekanizmalar önemli bir rol oynamakla birlikte, yakın zamanda gerçekleştirilen bir G5 Sahel girişimi büyük ilgi ve umut uyandırmaktadır. Bu girişim örgütün Ortak Kuvveti ile ilgilidir.

4.7. G5 Sahel Ortak Kuvveti

Yukarıda bahsedilenleri gerçekleştirmek için, G5 Sahel organizasyonu sadece sözde kalmamıştır. Bölgede barış ve güvenliği sağlamak için, 20 Kasım 2015'te, G5 Sahel devlet başkanları N'Djaména'da ortak bir terörle mücadele askeri kuvvetinin kurulduğunu duyurmuşlardır.[362] Proje uzun süre ölü olarak kalmıştır. Ancak 6 Şubat 2017'de Bamako'da yapılan toplantıda, G5 Sahel Devlet Başkanları, G5 Sahel Ortak

---

[360] Secrétariat permanent du G5 Sahel, "stratégie de défense et de sécurité (SDS)", 13 Eylül 2016 https://www.g5sahel.org/strategie-de-defense-et-de-securite-sds/#:~:text=La%20Strat%C3%A9gie%20pour%20le%20D%C3%A9veloppement%20et%20la%20S%C3%A9curit%C3%A9%20a%20pour,soutenue%20dans%20un%20environnement%20s%C3%A9curis%C3%A9 (Erişim tarihi: 22.01.2022).

[361] Secrétariat permanent du G5 Sahel, a.g.e.

[362] Vincent Duhem, "Sahel: à N'Djamena, les chefs d'État du G5 annoncent la création d'une force conjointe", *Jeune Afrique,* 20 Kasım 2015 https://www.jeuneafrique.com/280500/politique/sahel-a-ndjamena-chefs-detat-g5-annoncent-creation-dune-force-conjointe/ (Erişim tarihi: 03.01.2022).

Kuvveti oluşturulmasına ilişkin 00-01/2017 sayılı kararı kabul etmişlerdir. Bu kararda, Devlet Başkanları Sahel'deki güvensizliğin yaygın olmasından duydukları endişeyi dile getirmişler ve terörle etkin bir şekilde mücadele etmek için uyumlu, koordineli ve kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle, aşağıdaki faktörler dikkate alınarak G5 Sahel Ortak Kuvveti'nin derhal kurulmasını kabul ederler: AU ve BM'den açık bir görev; ortak kuvvetin sürekli finansmanı, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göçle mücadelede açık bağlılık kurallarıdır. Ortak Kuvveti görevi terör ve ulusötesi organize suçla mücadele olacaktır.[363] Girişim, Sahel İttifakı, Sahel Koalisyonu, AB, AU, ECOWAS ve BM aracılığıyla Fransa ve uluslararası toplumun desteğini almıştır. Ancak yine de tatmin edici sonuçlar üretmek ve tam operasyonel kapasitesine ulaşmak için mücadele etmektedir.[364]

G5 Sahel Ortak Kuvveti, G5 Sahel ülkelerinde üç sektörde konuşlandırılmış yedi askeri taburdan oluşmaktadır. Bu yazının yazıldığı sırada, G5 Sahel Ortak Kuvveti, 15'i kadın olmak üzere 4.208 ordu subayından ve 27'si kadın olmak üzere 476 polis unsurundan oluşmaktadır. G5 Sahel Ortak Kuvvet, 2017'de göreve başlamasından Ocak 2020'ye kadar G5 Sahel ülkelerinin sınırlarının her iki tarafında 50 km yarıçapında faaliyet göstermiştir. Savunma ve Güvenlik Komitesi'nin Ocak 2020'deki olağanüstü toplantısında, G5 Sahel ülkelerinin genelkurmay başkanları, G5 Sahel ülkelerinin sınırlarının her iki tarafında da sektörleri 100 km'ye genişletme kararı almıştır. G5 Sahel Kuvvet Üretim Protokolü, G5 Sahel Ortak Kuvvet birliklerinin hizmet süresinin her G5 Sahel ülkesinin Savunma Kurmay Başkanı'na bırakılmasını sağlamaktadır. Uygulamada, dağıtımlar dört ila on iki ay arasında değişmektedir. Ocak 2020'de, G5 Sahel Ortak Kuvvet Komutanı ve Komutan Yardımcısı'nın bir yıl yerine iki yıllık bir dönem görev yapmasına karar verilmiş ve bu da uyum çerçevesine daha sürdürülebilir bir bağlılığa katkıda bulunabilir.[365]

---

[363] G5 Sahel Secretariat Permanent, "Résolution 00-01/2017 relative à la création d'une Force Conjointe du G5 Sahel", 06 Şubat 2017, https://www.g5sahel.org/wp-content/uploads/2017/04/images_Docs_Resolutions_force_conjointe__05_02_20171.pdf (Erişim tarihi: 02.01.2022).

[364] Jabir Touré, "Les opérations francophones de lutte contre le terrorisme : l'exemple du G5 Sahel", *Revue Internationale des Francophonies,* Eylül 2021 http://rifrancophonies.com/index.php?id=1310 (Erişim tarihi: 03.01.2022).

[365] Haut-Commissariat des Nations unies aux droits de l'homme, Projet d'Appui à la Force conjointe du G5 Sahel dans la mise en œuvre du Cadre de conformité aux droits de l'homme et au droit international humanitaire, *Rapport de situation des Nation Unis Droit de l'homme , Bulletin d'informations N° 003 05* Ağustos 2020, ss. 1-10.

2 Temmuz 2017'de Mali'nin Bamako kentinde düzenlenen G5 Sahel Zirvesi, ülke başına bir tabur olmak üzere 750 kişiden oluşan beş taburdan oluşan Sınır Ötesi Ortak Askeri Kuvveti'nin resmen başlatılmasını işaret etmiştir.[366] G5 Sahel'in liderleri daha sonra bu kuvvetin kademeli olarak 10.000 kişiye çıkarılacağını ummaktadırlar.[367] Malili General Didier Dacko'nun komutasına yerleştirilen bu kuvvetin sınırların her iki tarafında da takip hakkı bulunmaktadır. Mali, Nijer ve Burkina Faso topraklarının kavşağında yer alan ve "üç sınır bölgesi" olarak da bilinen Liptako-Gourma öncelikli bölge olarak kabul edilmektedir.[368]

G5 Sahel Ortak Kuvveti bir polis bileşeni içerir. Bölgesel düzeyde bir polis danışmanı, G5 Sahel Ortak Kuvveti taburlarına entegre amir birimleri ve terör ve uluslararası organize suçlarla mücadelede uzmanlaşmış ulusal birimlerin komutasında kendi ülkelerinde faaliyet gösteren uzmanlaşmış soruşturma birimlerinden oluşmaktadır. G5 Sahel Ortak Kuvvet polis danışmanı, polis bileşeninin faaliyetlerini koordine etmekten sorumludur. Polisle ilgili tüm konularda G5 Sahel Ortak Kuvvet komutanına tavsiyelerde bulunmaktadır. Hukuk Müşaviri ve Polis Danışmanı, G5 Sahel Ortak Kuvvet Standart İşletim Prosedürleri'nin ve diğer belgelerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.[369]

G5 Sahel Ortak Kuvveti ilk operasyonunu 31 Ekim 2017'de başlatmıştır. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de Barkhane kuvvetinin desteğiyle gerçekleştirilen HAWBI Harekâtı, yeni G5 Sahel kuvvetinin etkinliğini ciddi şekilde engelleyen birçok zorluğu ortaya çıkarmıştır. Bunların arasında kapsanacak alanların genişliği ve belirgin finansman eksikliği ile bağlantılı lojistik sorunlar öne çıkmaktadır. Yeni gücün finanse edilmesi sorununun büyük bir zorluk oluşturduğuna dikkat edilmelidir.[370]

Mali'nin G5 Sahel örgütünden çekilmesinin ardından örgütün geleceği ile ilgili

---

[366] Florence Richard, "G5 au Sahel: Macron lance la force conjointe antijihadiste", *France24*, 01 Temmuz 2017 https://www.france24.com/fr/20170701-sahel-terrorisme-g5-emmanuel-macron-force-conjointe-mali-bamako (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
[367] Benjamin Roger, "G5 Sahel: enfin une force conjointe à l'issue du sommet de Bamako?", *Jeune Afrique*, 30 Hazıran 2017, https://www.jeuneafrique.com/452523/politique/g5-sahel-enfin-force-conjointe-a-lissue-sommet-de-bamako/ (Erişim tarihi: 03.01.2022).
[368] Célian Macé, "Nouvelle force au Sahel: par ici la sortie?", *Liberation,* 30 hazıran 2017 https://www.liberation.fr/planete/2017/06/30/nouvelle-force-au-sahel-par-ici-la-sortie_1580778/ (Erişim tarihi: 03.01.2022).
[369] Haut-Commissariat des Nations unies aux droits de l'homme, "a.g.e", s. 12.
[370] Sarambe, a.g.e, s. 40.

endişeler ortaya çıkmaktadır. Bazı gözlemcilere göre G5 Sahel'in kalan dört üye ülkeyle çalışmaya devam edebileceğine inanırken, diğerleri Mali'nin geri çekilmesinin örgüt için ölüm sesi çıkardığını savunmaktadır. Nijer eski Milli Savunma Bakanı Kalla Moutari'ye göre, Mali'nin geri çekilmesi, G5 Sahel örgütünün Mali olmadan sona ereceği anlamına gelmiyor, örgütün faaliyetlerine devam etmesi gerekmektedir. Nijeryalı gazeteci Musa Aksar ise, *Anadolu Ajansı*'na verdiği röportajda Mali'nin G5 Sahel'den ayrılmasını iyi bir karar olmayabilir ama bu örgüte sponsor olan Fransa tarafından köşeye sıkıştırılmış, çünkü terörle mücadelede kendisine yardım etmesi için Rusları getirmiştir. Aksar'a göre Mali çekilmesinden sonra G5 Sahel başarılı olamaz çünkü bir yandan Mali örgütün temel direklerinden biridir ve diğer yandan bu örgüt üye ülkelerinin hiçbirindeki güvensizliğin üstesinden gelememiştir.[371]

4.8. G5 Sahel Bölgesinde Güvenlik Politikasının Yeniden Düşünülmesı

G5 Sahel ciddi güvenlik önlemleri almış olsa da Sahel'de güvenliği sağlamanın zor ve karmaşık bir olgu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sahel'deki en büyük güvenlik tehdidi terörizm olduğundan, çalışmanın bu kısmı terörle mücadeleye çok fazla odaklanacaktır. Bu bağlamda Sahel'de terörle mücadele için uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde uygulamaya konulan mekanizmaların çokluğu göz önüne alındığında, bölgedeki olgunun gerilemesi beklenebilir. Ancak terör örgütleri bölgedeki birçok ülkede eylemlerini sürdürmeye ciddi bir şekilde devam etmektedir. Sahel'de terör örgütlerinin çoğalması, bölgedeki mevcut güvenlik politikalarını sorgulamakta ve bu da Sahel'de terörle mücadele sürecini yeniden düşünmeyi acil hale getirmektedir. Terörün karmaşıklığı, askeri nitelikteki önlemlerin uygulanmasını gerektirir, aynı zamanda Sahel ülkelerindeki yoksulluğu ve nüfusun marjinalleştirilmesini ortadan kaldırmayı mümkün kılacak kalkınma programlarını da gerektirmektedir. Bölgede uygulanan güvenlik politikalarının çoğu askeri niteliktedir: bu politikalar, halkları saldırılardan korudukları ve terör örgütlerinin baskılarına karşı bir araç oluşturdukları sürece önemlidir. Ancak bu önlemlerin tek başlarına Sahel'deki terörizmi yenemeyeceği açıktır. Aynı zamanda, yukarıda anlatılan bu bölgedeki

---

[371]Fatma Bendhaou, "Quel avenir pour le G5 Sahel après le retrait du Mali ?", *Anadolu Ajancy,* 25 Mayıs 2022 https://www.aa.com.tr/fr/afrique/quel-avenir-pour-le-g5-sahel-apr%C3%A8s-le-retrait-du-mali-/2597574#:~:text=Dans%20le%20domaine%20du%20d%C3%A9veloppement,fer%20qui%20va%20les%20connecter (Erişim tarihi: 12.06.2022).

terörizmin temel nedenleri de ele alınmalıdır ve bu da ülkelerin gelişimini teşvik edecek tedbirlerin uygulanmasını gerektirmektedir.

Bu başlık altında, Sahel'deki terörle etkin bir şekilde mücadele etmeyi mümkün kılabilecek farklı bakış açıları üzerinde düşünmek söz konusu olacaktır. İlk adım, devlet kapasitelerinin güçlendirilmesini destekleyen unsurlar üzerinde düşünmek olacaktır. İkinci olarak, bu alanda terörle mücadele sürecine sivil toplumun daha fazla dahil edilmesine yönelik beklentileri yansıtılacaktır.

4.8.1. Sahel'de terörle mücadelede devlet kapasitelerinin güçlendirilmesi

G5 Sahel devletleri vatandaşlarının sağlık, eğitim, savunma, ulusal, temel sosyal hizmetler ve hatta kamu güvenliği gibi ihtiyaçlarını karşılamakta büyük güçlük çekmeleri anlamında zayıf veya başarısız devletler olarak kabul edilmektedir.[372] Afrika'daki devletlerin zayıflığı, büyük ölçüde, eski sömürgecilerin Afrika'da aşılamak istedikleri devlet modelinin reddedilmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Birçok yazar Afrika'daki devlet meselesine bakmış ve Afrika'daki devletin ithal ürünü olduğu sonucuna varmıştır. Batılı devlet modelini Afrika toplumlarına aşılama girişimi, bu modelin reddedilmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda Michel Alliot, Batı devleti tarzının Afrika'da aşılanması mevcut sistemi altüst etmiş, dolayısıyla reddedilme ona karşı tezahür etmiştir. Geleneksel Afrika devleti modelinin bireyler ve gruplar için nispeten güvenli olduğunu, bu devletin yetkisini çok sınırlı bir alanda kullanması, önünde farklı nitelikte birden fazla güçle karşılaşması ve her birinin geleneklerini ve başarılarını sorgulamayı kabul etmenin zor olduğunu açıklamıştır. Güçlü Batı devleti modeli Afrika'ya ihraç edilmiş, ancak meşruluğunun kaynakları da ihraç edilmemiş olduğundan Afrika'da devlet genellikle tehditkâr olarak hissedilmiştir.[373] Bağımsızlıktan sonra, devletin bu reddi, yeni Afrika liderlerinin kötü yönetiminin neden olduğu hayal kırıklığı ile derinleşmiştir. Yıllar boyunca birçok çabaya rağmen, Afrika devletleri hala hayatta kalmalarını tehdit eden büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklarla karşı karşıya

[372] Benoit Dupont, Peter Grabosky, Clifford Shearing ve Samuel Tanner, "La gouvernance de la sécurité dans les États faibles et défaillants", *Champ pénal/Penal field*, 2007, s. 1.
[373] Michel Alliot, "L'État et la société en Afrique noire, greffes et rejets", *François d'histoire d'outre-mer*, 1981, s. 95-99.

kalan Afrika ve özellikle G5 Sahel devletlerinin kurumsal kapasiteleri zayıftır.[374]

Devletin bu zayıflığı, Sahel'de terörizmin gelişimi üzerinde sonuçsuz değildir ve bu olguyla mücadele sürecini güçlü bir şekilde etkilemektedir. Gerçekten de, Afrika'nın kırılgan ve başarısız devletlerinin iktidar boşluğundan yararlanan kötü niyetli aktörlerin arasında, özellikle İslamcı aşırılık yanlıları sayılabilir. Güvenliği ve temel hizmetleri sağlayarak ideolojik programlarının kabulünü artırmayı ummaktadırlar. Bu nedenle, bir devletin meşru güç tekelini talep edememesi, aşırılık yanlılarının siyasi güç tabanlarını güçlendirmelerini sağlamaktadır.[375] Bu nedenle G5 Sahel devletlerinin bir yandan terörle mücadele kapasitelerini güçlendirmesi, diğer yandan terör gruplarının ortaya çıkmasına ve genişlemesine neden olan faktörleri azaltması gerekmektedir.

4.8.2. Kalkınmayı teşvik eden ve uyarlanmış bir demokrasinin uygulanması

G5 Sahel ülkelerinde uygulanan demokrasi bölge değerleriyle tam uyumlu değildir ve sonuç, gençlerin terör örgütler tarafından etkilenmesini kolaylaştıran bir marjinalleştirme ve dışlama sistemidir. Sarambe'nin açıkladığı gibi, Afrika devletlerinin özgürlüklerine uyum sağlayan ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı başlatmalarına izin veren bir demokrasi kurmak gerekmektedir. Tüm nüfusu içeren uyarlanmış bir demokrasi, Sahel'de bol miktarda bulunan terör grupların üstesinden gelmeyi mümkün kılacaktır. Sömürgecilikten kaynaklanan demokrasi hala emekleme dönemindedir ve tıpkı ithal devlet modeli gibi krizdedir.[376] Gerçekten de bölgede uygulanan demokrasi, çok fazla propagandaya konu olan tek bir eksen, seçimler etrafında dönmektedir. Bu, demokrasinin özünün ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen, insan haklarına saygı ve halkın milletin siyasi hayatına etkin katılımı gibi göz ardı edilen başka ilkeler de vardır.[377]

Bu kısmi demokrasi uygulaması, Sahel ülkelerinde hüküm süren kabilecilik

---

[374] Moïse Leonard Jamfa Chiadjeu, *comment comprendre la «crise» de l'État postcolonial en Afrique? Un essai d'explication structurelle à partir des cas de l'Angola, du Congo-Brazzaville, du Congo-Kinshasa, du Liberia et du Rwanda*, Peter Lang, 2005, s. 9.
[375] Zachary Devlin-Foltz, "Les États fragiles de l'Afrique: Vecteurs de l'extrémisme, exportateurs du terrorisme", *Centre d'Etudes Strategiques de L'Afrique*, 2010, Sayı: 6, s. 1.
[376] Sarambe, a.g.e, s. 75.
[377] Sophie Helene Félicité Aho, *La démocratie africaine entre vice et vertu, (Ed: Justine Bindedou-Yoman), Le procès de la démocratie en Afrique*, Paris: l'Harmattan, 2016, ss. 63-64.

tarafından da desteklenmektedir. Gerçekten de, kabilecilik Afrika siyasetinin belirgin bir unsurudur ve genellikle siyasi liderler tarafından hedeflerine ulaşmak için araçsallaştırılmaktadır. Dışlama ve ötekileştirme mantığına dayanan bu olgu, G5 Sahel devletlerinde yönetimlerdeki yolsuzluk, iç çatışmalar gibi çeşitli aşırılıkların kaynağıdır. Bununla birlikte Sahel'de darbelerin çoğalması, Sahel ülkelerinde uygulanan demokratik sistemin Sahel'in gerçeklerine uymadığını açıkça göstermektedir. Bunlara örnek olarak üçüncü bölümde bahsedildiği gibi Burkina Faso, Mali ve Çad'daki istikrarsızlık verilebilir: Burkina Faso eski Cumhurbaşkanı Blaise Compaoré, 2014'te popüler bir devrim tarafından görevden alınmış ve Michel Kafando liderliğindeki bir geçiş hükümeti kurulmuştur. 2015 yılında Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Alayı unsurları tarafından geçici hükümete karşı darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Ordunun müdahalesi sonucunda iktidar geçici hükümete iade edilmiştir. Bu darbelerden sonra 24 Ocak 2022'de askeri cunta tarafından seçimle iktidara gelen Roch Kboré'ye karşı bir darbe gerçekleştirilmiştir.[378] 2012 yılında Mali'de Başkan Amadou Toumani Toure, görev süresinin bitiminden birkaç hafta önce Yüzbaşı Amadou Sanogo tarafından iktidardan atılmıştır. Bu darbe ve onu takip eden istıkrarsızlık, ayrılıkçı ve cihatçı gruplara kuzey Mali'de yer kazanma fırsatı vermiştir.[379] Albay Assimi Goita ve Albay-Binbaşı İsmael Wagué liderliğindeki ordu mensupları 18 Ağustos 2020'de isyana başlamıştır. Cumhurbaşkanı İbrahim Boubacar Keita ve Başbakan Boubou Cissé tutuklanmış ve gece yarısından kısa bir süre sonra Keita herhangi bir kan dökülmesini istemediğini söyleyerek istifasını açıklamıştır.[380] Yerine Bah N'daw almıştır. 24 Mayıs 2021 cumhurbaşkanı yardımcısı Assimi Goita liderliğindeki Mali ordusunun Cumhurbaşkanı Bah N'daw, Başbakan Moctar Ouane ve Savunma Bakanı Souleymane Doucouré'yi göz altına alması ile birlikte yeni bir darbe gerçekleşmiştir. Mali geçiş hükümetinin başkanı Assimi Goita, N'daw ve Ouane'nin yetkilerinin ellerinden alındığını ve 2022'de yeni seçimlerin yapılacağını

[378] JeuneAfrique, "Coup d'État au Burkina", 24 Ocak 2022 https://www.jeuneafrique.com/evenements/coup-etat-burkina-faso/ (Erişim tarihi: 30.03.2022).
[379] Sabine Cessou, "La tentation du coup d'État, un fléau en Afrique de l'Ouest", *RFI*, 25 Eylül 2015 https://www.rfi.fr/fr/hebdo/20150925-afrique-democratisation-coup-etat-fleau-afrique-ouest-burkina (Erişim tarihi: 13.01.2022).
[380] Malik Konaté, "Tout Comprendre Sur La Situation au Mali", *CNNEWS*, 19 Ağustos 2020 https://www.cnews.fr/monde/2020-08-19/tout-comprendre-sur-la-situation-au-mali-990104 (Erişim tarihi: 14.07.2021).

duyurmuştur.[381] Böylece üçüncü bölümde de açıklandığı üzere G5 Sahel ülkeleri darbelerle dolu bir tarihe sahiptir.

Afrika'da demokrasiyi tehdit eden kabilecilik ve siyasi istikrarsızlığa ek olarak, küreselleşme, terör gruplar tarafından sömürülen kimlik kırılmalarını geliştirildiği sürece ağırlaştırıcı bir faktör olmaya devam edecektir. Gerçekten de, küreselleşme, diğer şeylerin yanı sıra, bireylerin ve grupların politik, ekonomik ve sosyal hayal kırıklıklarından beslenen etnik, ulusal veya dini aşırılıkçılığın yaygın bir şekilde yükselmesine neden olan kimlik düşüşü olgularına neden olmuştur. Herhangi bir kimlik işareti arayışı mutlaka olumsuz değildir, ancak bazen yerel kültürlerle çatışmaya giren küresel bir kültürün dayatılmasından kaynaklanan istila hissi, diğer tüm kültürlerin ve diğer yaşam biçimlerinin reddedilmesiyle sonuçlanan aşırı katılaşmaya yol açabilir.[382] Sahel bölgesindeki terör örgütleri için, Batı kültürü, halkların bildiği tüm kötülüklerin nedenidir ve bu mücadeleyi gençleri birliklerine almak için kullanmaktadırlar. Bütün bu işlev bozuklukları, Sahel özgüllüklerine daha fazla uyarlanmış bir demokrasiyi yeniden düşünmenin aciliyetini göstermektedir: Sahellilerin kendileri için düşündüğü bir demokrasi, Sahellilerin dışarıdan dayatılmayan, ancak somut durumları dikkate alan kalkınma yönünde ilerlemelerine izin verecek bir demokrasidir. Batılı ülkelere ve bağışçılara ne tür bir demokrasinin Sahellilere uygun olacağını söylemek düşmez. Sahel'in kalkınmasının iç kaynaklı olması gerektiği gibi, demokrasinin de içeriden kaynaklanması gerekmektedir. Ancak o zaman demokratik çözümlere yol açacak olan iç mücadeleler tarafından üretilirse öyle olacaktır.[383]

Afrika'daki en iyi demokrasi biçimi arayışı yeni değildir ve bazı yazarlar daha uygun bir Afrika demokrasisi inşa etmek için önerilerde bulunmaktadırlar. P. Ngoma-Binda, Afrika'da demokrasi üzerine yazdığı kitabında, toplum temelli liberal demokrasinin Afrika'daki demokrasinin en iyi biçimi olacağını savunmaktadır. Bu yazara göre, bu demokrasi biçimi, Batı siyaset felsefesinde iş başında olan liberal ideal ile geleneksel Afrika siyasi düşüncesinde hüküm süren topluluk gerekliliğini

---

[381] Boubacar Haidara, "Mali: un coup d'État dans le coup d'État ?", 26 Mayıs 2021 https://theconversation.com/mali-un-coup-detat-dans-le-coup-detat-161594 (Erişim tarihi: 14.07.2021).
[382] Timothée Ngakoutou, *Les limites de la démocratie subsaharienne*, l'Harmattan, Paris 2005, s. 51.
[383] Ngakoutou, a.g.e, s. 62.

uzlaştırabilecektir. Bu demokrasi biçimi, üçlü yönetim (triarchy), tüm sosyo-politik bileşenlerin devletin yönetimine anayasal olarak dahil edilmesi, dolaylı artan eş merkezli bir seçim sistemi ve iktidarın dönüşümlü dolaşımı olmak üzere dört ilkeye dayanacaktır.[384]

Birinci ilke ile ilgili olarak, fikir, devlet başkanının münhasır yetkisine sınırlamalar getirmektir. Üçlü yönetim ilkesi, yürütmenin tepesindeki gücün, üç başkan yardımcısı tarafından desteklenen bir cumhurbaşkanı tarafından üstlenilmesini şart koşmaktadır. Bu ilke, iktidarın bir kişinin elinde toplanmasının, bireylerin özgürlüğü, vatandaşların eşitliği, herkes için adalet ve gerçek demokrasi gibi evrensel değerlere yönelik ana tehdit olduğu gözleminden kaynaklanmaktadır. Bozulmasını önlemek için güç sınırlandırılmalı, dağıtılmalı, merkezileştirilmemelidir. İkinci ilke, devletin yaşamına, başta en rekabetçi veya temsili olanlar olmak üzere, tüm sosyo-politik bileşenlerden daha iyi entelektüel, ahlaki ve profesyonel kaynaklara yer verme ve hem siyasi hem de sivil toplum dünyalarından çekilme ihtiyacını vurgulamaktadır. Üçüncü ilke, her seçim seviyesi için entelektüel, sosyal ve ahlaki açıdan nitelikli seçmenlere lider seçimi veren eş merkezli yükselen dolaylı bir seçim sisteminin kurulmasıyla ilgilidir. Son ilkeye gelince, bir yandan iktidarın dönüşümünü ve ortaklaşmasını teşvik etmeyi amaçlayan iktidarın dönüşümlü dolaşımıyla ilgilidir, diğer yandan da nihayetinde partiyi siyasi güce tek erişim kanalı olarak eski haline getirmeye katkıda bulunacaktır.[385]

Yazarın önerisi birkaç açıdan önemli olmaya devam etmekte: Afrika'daki devlet başkanlarının yönetim tarzlarına dair yerinde saptamalar yapmakta ve iktidardaki siyasi liderlerin ebedileşmesine karşı güvenceler getirmeyi öngörmektedir. Ayrıca, bu öneri, tüm sosyo-politik grupların iktidarın yönetimine gerçek ve samimi bir şekilde dahil edilmesini, özellikle de sivil toplumun siyasi hayata daha fazla katılımını talep etmektedir. Böyle uygun şekilde uygulanan bir demokratik biçim, Sahel bölgesindeki siyasi istikrarsızlığı büyük ölçüde azaltabilir. Önemli olmasına rağmen, bu öneri, uygulama yöntemlerinin yazar tarafından detaylandırılmaması anlamında uygulanabilirliği ile ilgili soruları gündeme getirmektedir. Esasen siyasi liderlerin iradesine dayanmanın yanı sıra, bu demokratik biçim seçim alanı etrafında

[384] P. Ngoma-Binda, *Démocratie, Femme et société civile en Afrique*, Paris: L'Harmattan, 2012, s. 49.
[385] Ngoma-Binda, a.g.e, ss. 50, 51, 52.

dönmekte ve böylece demokrasinin diğer yönlerinden kaçmaktadır.[386]

Serge Bernard Emmanuel Aliana ise Afrika için "Afrika plavrası (La palabre en Afrique)"[387] aracılığıyla yeniden düşünülmüş müzakereci bir demokrasi önermektedir. Yazar, Amartya Sen'in yetenek teorisine dayanarak, Afrika halklarının köklü gelenekleri arasında yer alan, köy halkının plavra (baobab) ağacının gölgesinde toplanarak çözüm bulunana kadar görüşmeleri devam ettirme yönteminin Afrika'da müzakereci demokrasinin etkin bir şekilde kurulmasına katkıda bulunabileceğini savunmaktadır. Gerçekten de, plavra siyasi tartışma için mükemmel bir yerdir. Oybirliğine kadar ilerleyen bu tartışma, bir yandan bir topluluğun üyelerinin eşitliğini ve mükemmel ifade özgürlüğünü ima ederken, diğer yandan şiddetli çatışmaları dışlamaz. Afrika plavrası, simgesel olanın bir topluluk içindeki yerini canlandırır, kimliğini yeniden tanımlar, kökenini hatırlatır, şiddeti üstlenir ve birlikte yaşamayı pekiştirmek için çözümler hazırlamaktadır.[388] Böyle bir konuşmaya dayalı kurum, ağırlıklı olarak sözlü Afrika geleneğini yansıtmaktadır. Yazar şunu belirtiyor: Afrika plavrasının ilk amacı, toplumsal ilişkileri korurken, taraflardan herhangi birini cezalandırmadan ortak bir çözüme ulaşmaktır. Afrika plavrası ile projeler ancak köy, ilçe ve bölgelerin kalkınma komiteleri başta olmak üzere ilgili tüm ortakların katılabileceği geniş bir tartışmanın ardından somut olarak gerçekleştirilebilir. Diyaloğa başvurmak yönetişimin belkemiğidir, ancak aynı zamanda plavra ağacı altında müzakerenin, yani uzlaşmaya dayalı Afrika tarzı demokrasinin de belkemiğidir. Tartışma sırasında görüşler yüzleşir ve ortak bir zemin, yani bir uzlaşma bulunur.[389]

Yazar tarafından önerilen bu demokrasi yaklaşımı, belirli Afrika özelliklerine karşılık gelmesi açısından çok önemlidir. Toplumun tamamının kamu işlerinin yönetimine katılımını savunur ve çatışmaların en alt düzeyde çözülmesine izin verir. Dahası, devlet içinde gerçek bir çoğulculuğun kurulmasına izin veren farklı aktörleri

---

[386] Sarambe, a.g.e, ss. 78-79.

[387] Africa plavrası, Afrika'da ve özellikle Batı Afrika'da, sosyal bağların buluşması ve oluşturulması veya sürdürülmesi geleneğidir. Bir köy topluluğunun tamamının veya bir kısmının katıldığı gerçek bir sosyal kurum olarak görünmektedir. Bu gelenek aynı zamanda ana karakterlere zarar vermeden bir anlaşmazlığı çözmeyi mümkün kılmaktadır.

[388] Serge Bernard Emmanuel Aliana, "(Re) penser la démocratie délibérative en Afrique à l'aune de la palabre africaine: une approche philosophique par la théorie des capabilités", *Afrique et développement*, 2016, Cilt: 41, Sayı: 2, ss. 23-24.

[389] Aliana, a.g.e, s. 29.

içerir. Afrika plavrası aracılığıyla müzakereci demokrasi, Sahel'de terörle mücadelede önemli bir araç olduğunu kanıtlayabilir. Bu kuruma liderlik edebilecek geleneksel liderlerin daha fazla katılımı önemli olabilir. Dolayısıyla Afrika demokrasisinin bu analizinden, her halka daha fazla adapte olmuş bir demokrasi konulmadıkça terörle mücadelenin meyvelerini veremeyeceği açıktır. Daha da kötüsü, şu anda G5 Sahel ülkeleri tarafından uygulanan demokrasi terör olaylarının çoğalmasına neden olmakta ve mevcut terör gruplara da fayda sağlamaktadır. Bu demokrasi, genellikle terör gruplarının doğmasına neden olan bir çatışma kaynağıdır. Devlet, uyarlanmış bir demokrasiyi operasyonel hale getirerek, zorluklarla daha iyi yüzleşmesini sağlayacak kurumsal ve operasyonel kapasitelerini güçlendirir.[390]

Bu bakımdan ordu, güçlendirilmesi gereken bir devlet kurumu olduğu için G5 Sahel ülkelerinin ordularını reform etmenin, Sahel'deki güvensizliğin üstesinden gelinmesine katkı vereceği düşünülmüştür.

4.8.3. Sahel ordularının reforme edilmesi

Geçen bölümlerde de belirtildiği gibi, Sahel ülkelerinin silahlı kuvvetleri terör grupları karşısında çaresiz durumdadır. Bu terör tehdidiyle karşı karşıya kalan Sahel silahlı kuvvetlerine, bu alandaki terör gruplarının ilerlemesine etkili bir şekilde karşı koymak için gerekli araçları sağlamak acildir. Gerçekten de, silahlı kuvvetlerin rolü zaman içinde büyük ölçüde değişmiştir. Artık devlet düzeyiyle sınırlı değiller, ancak Afrika kıtasındaki barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla dahil olmakta ve aynı zamanda misyonları yeniden inşa ve kalkınmaya kadar uzanmaktadır.[391]

Aynı şekilde, silahlı kuvvetlerin çalışmalarının çoğu, giderek artan bir şekilde terör gruplarına yöneliktir. Ordunun rolündeki bu evrim, terörle mücadelede dramatik sonuçları olan uygun araçlarla birlikte gerçekleşmemiştir. Axel Augé, bu durumun öncelikle devletin zayıflığından, sınırlarda ordunun teçhizatının ve silahlandırılmasının eskimesinden, aynı zamanda böyle bir görevden sorumlu askerlerin kötü çalışma ve yaşam koşullarından kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Kuvvetlerin silahları eskimiş durumdadır ve güvenliği zor sınırlar için uygun değildir: gözetleme noktalarının harap durumu, sınırı geçecek arazi araçlarının bulunmaması,

[390] Sarambe, a.g.e, ss. 79-80.
[391] Axel Augé, "Les armées africaines et le développement: une transformation nécessaire", *Bulletin du maintien de la paix*, Ağustos 2011, s. 1.

termal algılama veya gece görüşlü dürbün gibi son teknolojiyi kullanan araçların bulunmaması, askerlerin morallerinin bozulmasına hatta cesaretlerinin kırılmasına neden olmaktadır. Silahların eski olmasına ek olarak, kontrol edilecek çöl veya orman bölgelerinin fiziksel coğrafyasıyla bağlantılı zorluklar vardır: sınırlar, kentsel alanlardan uzak olduğu için devletler arasındaki karayolu bağlantıları zayıf bir şekilde sağlanmaktadır: merkezden ne kadar uzaklaşırsa, devlet ve yönetimi o kadar çok kaybolur. Sınırların gözenekliliği ve silahlı kuvvetlerin kontrollerini sağlayamaması, Sahel'de silahlı çetelerin ve terör grupların sınır ötesi hareketini kolaylaştırmaktadır.[392] Sahel ordularının zayıflığının en büyük örneği Burkina Faso'da görülmüştür. 14 Kasım 2021 Pazar günü, Inata Jandarma Müfrezesi Burkina Faso'nun Sahel bölgesinde terör saldırısına maruz kalmıştır. Bu saldırıda 49'u asker olmak üzere 53 kişi hayatını kaybetmiştir. Eski hükümet sözcüsü Ousséni Tamboura'ya göre, soruşturmanın ilk unsurları müfrezenin gıda arzı ve lojistikle ilgili sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermiştir.[393]

Bu, yeni tehditlerle etkili bir şekilde başa çıkabilmesi için ordunun yeterli kaynağa ve eğitime sahip olması gerekmektedir. Devletler, ordularını profesyonel ve etkili hale getirmek için reform yapmalıdır. Guy de Haynin De Bry, Sahra altı Afrika ordularının reformunu analizinde, Afrika ordularında var olan işlev bozuklukları göz önüne alındığında, bu reformun gerçeklikten daha sık efsane olduğu sonucuna varmaktadır.[394]

Émile Ouédraogo, Afrika'daki silahlı kuvvetlerin profesyonelleşmesine ilişkin araştırma makalesinde sömürgeciliğin mirasına, etnik ve kabile önyargılarına, silahlı kuvvetlerin siyasallaşmasına ve siyasetin militarizasyonuna, operasyonel yeteneklerin zayıflığına, Afrika silahlı kuvvetlerinin etkinliğinin önündeki başlıca engeller olarak işaret etmektedir. Gerçekten de yazar, Afrika ordularının sömürgeciler tarafından ekilen etnik önyargıların tohumlarını miras aldığını ve bunun da profesyonellik

---

[392] Augé, a.g.m, s. 3.
[393] Fatma Bendhaou, "Burkina Faso/ Attaque d'Inata : Le Président Kaboré reconnaît des "dysfonctionnements" qui doivent être corrigés", *Anadolu Agency,* 17 Kasım 2021 https://www.aa.com.tr/fr/afrique/burkina-faso-attaque-dinata-le-pr%C3%A9sident-kabor%C3%A9-reconna%C3%AEt-des-dysfonctionnements-qui-doivent-%C3%AAtre-corrig%C3%A9s/2423838 (Erişim tarihi: 31.03.2022).
[394] Guy de Haynin de Bry, *"La réforme des armées de l'Afrique subsaharienne. Mythe ou Réalité?", (eds: Axel Augé, Patrick Klaousen) Réformer les armées africaines: En quête d'une nouvelle stratégie,* Karthala, Paris 2010, ss. 27-45.

eksikliğine yol açtığını belirtmektedir. Azınlık etnik grupları, tarihsel olarak daha güçlü etnik gruplara karşı bir ağırlık olarak, genellikle sömürge silahlı kuvvetlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu.[395] Bu durum bağımsızlık sonrasında hükümetlerin çıkarları doğrultusunda bu sınırları sömürdüğü ölçüde vurgulanmıştır. Afrika ordularının bu etnik ve kabilesel bileşimi, içlerinde var olabilecek bölünmeler göz önüne alındığında eylemlerinin etkinliğini büyük ölçüde bozmaktadır. Sonuç olarak, ülkenin dört bir yanına yayılmış topluluklardan oluşan unsurlardan oluşan bir ordu, demokratik bir devletin inşa edilebileceği sağlam bir temel oluşturabilir. Terfiler etnik kökenlerden ziyade liyakate göre yapıldığında ve onların sadakati belirli bir etnik kökene değil, bir bütün olarak ulusa bağlı olduğunda, farklı bir güç aynı zamanda profesyonelleşme için elverişli koşullar yaratmaktadır.[396]

Ek olarak, silahlı kuvvetler, orada hüküm süren yolsuzlukla daha da kötüleşen zayıf operasyonel yeteneklere sahiptir. Buna örnek olarak 2015'te, Nijerya'nın eski ulusal güvenlik danışmanını içeren bir yolsuzluk skandalı yaşanmıştır. Boko Haram ile mücadeleye tahsis edilen fonlarda yaklaşık iki milyar dolar eksikti. Bu durum, askeri liderlerin davranışlarının parlamenterlerin ve sivil toplumun kontrolü dışında olmasının sonucudur. Bu kötü yönetim, ordu için mevcut kaynak eksikliğini artırmaktadır.[397]

Augé, Afrika ordularının profesyonelleşmesi için oldukça önemli öneriler sunmaktadır: Önerilen perspektifler arasında, ordunun misyonunu yeni tehditlerle başa çıkabilmesi için yeniden tanımlama meselesidir. Terörizmle ilgili olarak, Afrika ordularının temel işi, bölgeyi merkezi bir mesele haline getiren Afrika krizleri nedeniyle gözenekli sınırları olan ulusal bölgelerin savunmasına ve güvenliğine gerçekten odaklanmalıdır.[398] Ordunun görevi iyi tanımlandıktan sonra, askerin terör gruplarla başa çıkmak için iyi eğitilmesi ve donatılması gerekir. Bunun için askerlerin eğitimi ve öğretimi önemli bir adımdır. Askerlerin sahadaki terör gruplarla başa çıkabilmesini sağlayacak uygun eğitimin yanı sıra, hukukun üstünlüğüne ve etik

---

[395] Émile Ouédraogo, "Pour la professionnalisation des forces armées en Afrique", *Papier de recherche du CESA,* 2014, say: 6, s. 19.
[396] Ouédraogo, a.g.m, ss. 21-28.
[397] Viviane Forson, "Antiterrorisme-Nigeria- Corruption dans l'armée: Buhari accuse", *Le point Afrique*, 19 Kasım 2015 https://www.lepoint.fr/afrique/antiterrorisme-nigeria-corruption-dans-l-armee-buhari-accuse-19-11-2015-1983080_3826.php (Erişim tarihi: 13.01.2022).
[398] Augé, a.g.m, s. 3.

kurallara saygı duymalarına yönelik eğitim onların halk arasında daha iyi bir imaj edinmelerine katkı verecektir.[399]

Buna ek olarak, terörle mücadeleye Afrika istihbarat servislerinin kapasite geliştirmesi eşlik etmelidir. İstihbarat, liderlerin karar verebilmesi için gereken bilgileri sağlaması açısından terörle mücadelede önemli bir unsurdur. Sahel'de, bölge ülkelerindeki çok sayıda saldırı göz önüne alındığında, Afrika istihbarat servisleri etkisiz görünmektedir. *Jeune Afrique* gazetesi, terör saldırıları karşısında Sahel ülkelerinin istihbarat servislerinin yetersizliklerine işaret ederek bu servislerde acil reform ve modernleşme çağrısında bulunmuştur. Böylece, ortalama istihbarat subaylarının çoğunun, bilgiyi sıralayamadıklarını, sentezleyemediklerini ve analiz edemediklerini bu nedenlerle de yeni teknolojileri kullanamadıklarını ortaya koymuştur. Ücretlerinin onları yolsuzluğa karşı ne kadar güvencesiz hale getirdiği ve en çok tehdit altındaki Afrika ülkelerinin bu alanda dış güçlere olan bağımlılığının derinliği de fark edilmiştir.[400] İstihbarat servislerinin etkinliği de eylemlerinin daha iyi koordine edilmesini gerektirmektedir. Afrika Birliği düzeyinde Afrika için bir İstihbarat ve Güvenlik Komitesi vardır. Bu organ, istihbarat servisleri ile istihbarat alışverişi arasındaki iş birliğini ve etkileşimi kolaylaştırmaktan ve güvenliğe yönelik tüm ortak tehditler konusunda stratejilerin koordinasyonundan sorumludur. Böyle bir yapı, bir yandan devletlerin kendi hizmetlerini güçlendirmelerine yardımcı olmada daha önemli bir rol oynayabilirken, diğer yandan Afrika'daki terör saldırılarını önleyebilecek bir uyarı aracı olabilir.[401]

Bir sonraki bölümde Sahel'de terörle mücadelede önemli bir varlık olan gençlik eğitimine odaklanılacaktır.

4.8.4. Sahel'de terörle mücadele için yeni bir eğitim politikasının oluşturulması

Terörle mücadele sürecinde eğitim, G5 Sahel devletlerinin çabalarını arttırmak zorunda olduğu bir alan olmaya devam etmektedir. Eğitim, terörle mücadelede önemli

---

[399] Amnesty International, "Mali: retour sur cinq mois de crise. Rébellion armée et Putsch militaire", 2012, s. 15.
[400] François Soudan, "Renseignement: tout un système de surveillance à bâtir", *Jeune Afrique*, 21 Eylül 2015 http://www.jeuneafrique.com/mag/264022/politique/renseignement-tout-un-systeme-de-surveillance-abatir/ (Erişim tarihi: 13.01. 2022).
[401] Sarambe, a.g.e, s. 85.

bir araçtır ve UNESCO bunu, eğitim yoluyla şiddet içeren aşırıcılığın önlenmesine ilişkin kılavuzunda açıklamıştır: İlgili ve kaliteli eğitim, şiddet içeren aşırılık yanlısı ideolojilerin ve eylemlerin çoğalmasını zorlaştıracak koşullar yaratabilir. Özellikle, eğitim politikaları, öğrenme yerlerinin şiddet içeren aşırılıkçılık için bir üreme alanı haline gelmemesini sağlayabilir. Ayrıca, öğretim içeriği ve yöntemlerinin, öğrencilerin şiddet içeren aşırılıkçılığa karşı direncini artırmasını sağlayabilir.[402] Bu nedenle, bu anlamda, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve onlara şiddet içeren aşırılıkçılığa karşı koymak için gerekli kapasiteleri sağlayacak eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Devletlerin bir yandan eğitime erişimi kolaylaştırmaları, diğer yandan da nüfuslarına kaliteli eğitim sağlamaları gerekmektedir. Batı Afrika'da ve özellikle G5 Sahel ülkelerinde eğitim alanı devletler tarafından uzun süredir ihmal edilmiş ve bu alanda 1980'lerde alınan önlemler kaliteli eğitimin gelişmesine yardımcı olmamıştır. Gerçekten de, 1980'lerde, Fransızca konuşulan Afrika ülkelerinin eğitim sistemleri, yapısal uyum planları tarafından kötü muamele görmüştür. Bunlar hem süreci hem de sonucu etkilemiştir: eğitime ayrılan kaynakların sınırlandırılması, kamu hizmetinde işe alımın durdurulmasıyla el ele gitmiştir. Okullara devamda bir düşüş meydana gelmiş ve bu ancak kademeli olarak tersine dönmüştür.[403]

Sonuç olarak, eğitim sistemleri zayıftır ve nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Mali eğitim sistemine ilişkin araştırmasında Moriké Dembélé, okul politikalarının yalnızca niceliğe odaklandığı ve eğitimdeki mevcut krizin temelinde bu politikaların olduğu sonucuna varmaktadır. Eğitim sistemlerinin performansının halkların doğrudan hissettikleri faydalar açısından değerlendirilmediğini, emperyalist ve evrenselci bir ideolojinin derinden desteklediği uluslararası bir düzene uygunluk açısından düşünüldüğünü belirtmektedir.[404] Aminata Traoré'nin kitabında açıkladığı gibi, gençlerin daha iyi bir yaşama sahip olabilmeleri için eğitimin geliştirilmesi gerekmektedir. Gençlerin trajik kaderlerinin çoğunu

---

[402] UNESCO, "La prévention de l'extrémisme violent par l'éducation. Guide à l'intention des décideurs politiques", 2017 https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248087 (Erişim tarihi: 14.01.2022).
[403] Jean-Émile Charlier, "De quelques enjeux et effets de la mondialisation", *Éducation et sociétés,* 2005, s. 20.
[404] Moriké Dembélé, *La face cachée des politiques scolaires de massification au Mali: les acquis des jeunes précocement sortis du système scolaire, (Eds: Tiefing Sissoko), Penser l'État, penser la jeunesse. Quelle gouvernance des politiques de jeunesse dans les États d'Afrique francophone?,* l'harmattan, Paris 2016, ss. 23-35.

cehalete, tahakküme, politik ve ekonomik olduğu kadar insanlıktan çıkarılmaya karşı en zorlu silah olan eğitimin başarısızlığına borçlu olduklarını savunmaktadır.[405] Mali'deki eğitimin Mali hükümeti ve Dünya Bankası tarafından uygulanan politikaların bir sonucu olarak ciddi bir darbe aldığına dikkat çekmektedir. Traoré, bu politikaların uygulanması sonucunda "böylece iki aşamalı bir eğitim sistemi doğduğunu" ve ebeveynleri özel eğitimin öğrenim ücretlerini karşılayacak güçlere sahip olmayan ve Fransa'da veya başka bir yerde okumak için vizeleri olmayan yoksul sosyal katmanlardan gelen çocukların sıradanlıktan ve adaletsizlikten ellerinden geldiğince kaçmaya çalıştıklarını belirtmektedir.[406]

Eğitim reformunda devlet, okullarda sunulan eğitimin kalitesine odaklanmalıdır. Bu, okul müfredatının içeriğinin iyileştirilmesini gerektirir. Bu bağlamda, Stephen Kizito Forbi'nin eğitimin sorunları ve zorlukları hakkındaki makalesinde önerdiği girişimin çok yerinde olduğunu söylemek mümkündür. Klasik pedagojinin kullandığı yaklaşımlar dışındaki yaklaşımlara dayalı öğretimden oluşan alternatif bir eğitimin kurulmasını önermektedir. Örneğin örgün eğitime ek olarak yaygın eğitim veren toplum okulları da olabilir. Başka bir deyişle, yerel bilgiyi geliştirmek için eğitimin yerel mülkiyetine ihtiyaç vardır. Bu öneri, Afrika'daki programların içeriğinin ağırlıklı olarak Batı bilgisinin hâkim olduğu ve yerel bilginin neredeyse yok olduğu gözleminden kaynaklanmaktadır. Yazara göre, devletler yerel bilgileri eğitim müfredatlarına dahil etmekten faydalanacaktır. Yerel bilginin öğrenciler için güçlü bir öğrenme aracı olabileceğini savunmaktadır. Bununla birlikte, birçok ülkede geleneksel müfredat ve bilgi testleri, yerel bilgiye dayalı öğrenme sürecini desteklememektedir. Öğrencilerin, topluluklarının yerel bilgilerini kullanmalarına ve kültür ve değer sistemlerini tanımalarına yardımcı olmak için öğrenme ortamlarının uyarlanması gerekir. Eğitimciler bu tür bir eğitimi teşvik edebilir, ancak karar vermek politika yapıcılara bağlıdır. Yazar ayrıca böyle bir girişimin uygulanmasına yönelik yöntemleri de açıklerken aynı zamanda iki bilgi biçiminin bu entegrasyonunda başarılı olmak için, bir yanda yerel bilgi sahipleri diğer yanda da yerel bilgiyi teşvik etmesi muhtemel kamu kurumları arasında gerekli bağı kurabilecek tanıma, finansman ve ortaklık politikasına ihtiyaç olduğunu ileri

[405] Traoré, a.g.e, s. 108.
[406] Traoré, a.g.e, s. 113.

sürmektedir. Gerçekten de, yerel bilginin meşruiyeti, toplumsal rolüne yön veren, yayılması için kurallar üreten ve ona sahiplik koşulları sağlayan bir yönetişim organından yararlanabiliyorsa güçlenecektir.[407]

Böyle bir sistemin uygulanmasında yerel bilginin iletilmesinin önünde engeller ortaya çıkarsa, öğrencilerin topluluklarının karşılaştıkları zorlukları tanımaları önemli olabilir ve terörle mücadelenin birincil aşamasını oluşturabilir. G5 Sahel devletlerinin eğitim politikalarını gözden geçirmeleri gerçekten çok önemli ve Zachée Betché'nin çok iyi ifade ettiği gibi, "Afrika sadece Batı ve Doğu kültürlerinin ötesinde yeni yollar bulabilir. Kıta, kendi gerçeklerine dayanarak ve tarihini şekillendiren mutasyonları dikkate alarak kendi özetlerini yapabilmelidir".[408] Bu tür bir eğitimin güçlendirilmesine, gençlerin kendi devletleri içinde tam olarak gelişmesini amaçlayan uygun gençlik politikaları eşlik etmek zorunda kalacaktır. Bölgedeki birçok devlet, bu gençlerin kapasitelerini güçlendirmek amacıyla ulusal gençlik politikaları benimsemiştir, ancak yüksek işsizlik oranı ve göç akışları göz önüne alındığında bu politikaların etkilerinin tam sonuç vermediği açıktır. Burkina Faso gençliğinin teşviki için kamu politikaları analizinde, Paul Marie Moyenga, gençlere yönelik birçok program ve fonun beklenen sonuçları vermediğini, çünkü gençlerin büyük bir kısmının hala yoksulluk ve işsizlik içinde yaşadığını ortaya koymaktadır. Yazar, bu başarısızlığı bir yandan "eğitim arzı ile ulusal ekonominin becerilerine olan talep" ile diğer yandan "gençlerin düşük yeterlilik düzeyi" arasındaki uyumsuzlukla açıklamaktadır. Finansmana sınırlı erişim ve çeşitli girişimlerin zayıf koordinasyonu gibi diğer faktörler de gençlere yönelik kamu politikalarının karışık sonuçlarını açıklamaktadır. Bu analizden hareketle devletin bir yandan gençlere kaliteli ve istihdam odaklı eğitim vererek eğitim alanındaki çabalarını arttırması, diğer yandan da devletin gençleri işgücü piyasasına entegre edebilecek ekonomik sektörleri geliştirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle G5 Sahel devletlerinin gençlik meselelerine bütüncül bir yaklaşımı teşvik etmeleri gerekmektedir. Gençlerin gerçek anlamda teşvik edilmesi, eğitilenlerin istihdam edilebilirliğini artırmak için gelecek vaat eden sektörlerin

[407] Ernest-Marie Mbonda, Dany Rondeau, *La contribution des savoirs locaux à l'éthique, au politique et au Droit*, Les presses de l'Université Laval, Québec 2015, ss. 83-85.
[408] Betché, a.g.e, s. 207.

ihtiyaçlarına yönelik tutarlı bir eğitim politikasının uygulanmasını gerektirmektedir.[409]

Bu durumun karmaşıklığı göz önüne alındığında, devlet tek başına Sahel'de terörle etkin bir şekilde mücadele edemeyecektir. Devlete destek olacak aktörler de mücadeleye dahil edilmelidir. Bu bağlamda, sivil toplumu terörle mücadeleye dahil ederek rolü güçlendirilmelidir.

4.8.5. Sahel bölgesinde terörle mücadelede sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi

Sivil toplum, demokratik süreçteki önemli rolünün yanı sıra çatışma çözümünde de önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim, son yıllarda devletler ve uluslararası örgütler tarafından çatışmaların yönetiminde sivil toplumun daha fazla katılımı olmuştur. Bu, Afrika'da çatışmaların doğasının değiştiği gerçeğiyle açıklanmaktadır: kıtadaki çatışmaların çoğunluğu iç savaşlar veya popüler nitelikteki çatışmalardır. Çatışmaların doğasındaki bu değişim, geleneksel mekanizmaların artık onlarla baş edemediği ölçüde yeni çatışma çözme yöntemlerine yol açmaktadır. Dahası, sivil toplumun dahil edilmesinin uluslararası aktörler tarafından finansman için bir koşul haline getirilmesi de yeni değildir. Sivil toplumun çatışma çözümündeki rolü birçok Sahel ülkesinde doğrulanmıştır.[410]

Bu açıdan sivil toplum, Sahel'de terörle mücadelede önemli bir rol oynamaya çağrılmaktadır. Bu kısımda, Sahel'de terörle mücadelede bir varlık olan sivil toplumun iki temel bileşeni üzerinde durulacaktır: Geleneksel otoriteler ve kadınlar.

4.8.6. Sahel'de terörle mücadelede geleneksel otoritelerin dahil edilmesi

Sahel ülkelerinde, geleneksel otoritelerin (geleneksel otoriteler krallar, geleneksel şefler veya alışkanlıkları ve gelenekleri koruma misyonuyla faaliyet gösteren herhangi bir kişidir) rolü ve yeri zaman içinde gelişmiştir. Sömürgeleştirme sırasında, geleneksel otoriteler başlangıçta sömürgeciler tarafından düşmanca algılanmıştır. Ancak bu makamlar kısa sürede fethedilen geniş toprakların yönetimi, vergilerin toplanması, nüfus sayımı, ev işlerinin organizasyonu ve aynı zamanda yerel

---

[409] Paul Marie Moyenga, *Les politiques publiques de promotion de la jeunesse au Burkina Faso: entre ombres et lumières, (Ed: Tiefing Sissoko) Penser l'État, penser la jeunesse. Quelle gouvernance des politiques de jeunesse dans les États d'Afrique francophone?,* l'harmattan, Paris 2016, ss. 217-290.
[410] Anatole Ayissi, "Société civile et résolution des conflits en Afrique de l'Ouest", *Annuaire Français de Relations internationales*, 2002, ss. 687-696.

siyasi kontrol için de faydalı olmuştur. Sömürgecilik sırasında gelişen bu ittifak, bağımsızlıkla birlikte sorgulanmıştır. Gerçekten de, geleneksel otoritelere karşı benimsenen tutum, devletlere göre farklılık göstermiştir. Nijerya ve Kamerun gibi bazı post-kolonyal devletler geleneksel otoritelerin entegrasyonunu ve araçsallaştırılmasını tercih ederken, Mali, Gine Conakry veya Gine Bissau gibi diğer bazı devletler, sömürge devletiyle çok bağlantılı olduğu düşünülen şeflere düşman pozisyonlar geliştirmişler, bu da güçlü bir baskıyla sonuçlanmıştır. 90'lı yıllara geleneksel otoritelerin yeniden değerlenmesi damgasını vurmuş ve siyasi liderler ile geleneksel otoriteler arasındaki ilişkilerin dönüşümüne tanık olunmuştur.[411] Bu nedenle, iki taraf arasındaki ilişkiler şimdi karşılıklı girişimlerin ince bir etkileşimine sahne olmakta, her iki taraf da diğerinin kontrol ettiği alanlara erişmenin bir yolunu aramaktadır. Başka bir deyişle, modern devlet, meşruiyet arayışı içinde, yerel topluluklara ulaşmak için geleneksel otoritelere yönelirken, geleneksel otoriteler de devletin hakim olduğu alanlara erişmeye çalışmaktadırlar.[412]

Claude-Helene Perrot konuyla ilgili makalesinde, geleneksel otoritelerin kalkınmada önemli bir rol oynamanın yanı sıra, ulusal çatışmaların çözümü sürecinde önemli aktörler olduğunu savunmaktadır.[413]

Burkina Faso'da en önemli geleneksel şeflerden biri olan Moon-Naaba'nın uzlaşma ve arabuluculuktaki rolü, ülkenin son yıllarda yaşadığı siyasi krizin yönetiminde çok önemli olmuştur. Gerçekten de, her krizde ahlaki ağırlığı, toplumsal barışı tehdit eden çatışmaların çözümü için uzlaşma tanımında sayılmıştır. Arabuluculuk rolü, 1998'de gazeteci Norbert Zongo'nun öldürülmesinin yarattığı siyasi kriz sırasında, 2014'teki halk ayaklanmalarını izleyen krizler ve geçiş hükümetinin kurulması sırasında çok önemli olduğunu kanıtlamıştır. 2015 yılında gerçekleştirilen darbe girişimi sırasında hem darbeciler hem de darbe karşıtları tarafından istenmiş ve farklı tarafları uzlaştırarak çözümünü desteklemiştir.[414]

---

[411] Vincent Foucher, Etienne Smith, "Les aventures ambiguës du pouvoir traditionnel dans l'Afrique contemporaine", *Revue internationale et stratégique*, 2011, ss. 34-40.
[412] Claude-Hélène Perrot, "Les autorités traditionnelles et l'État moderne en Afrique subsaharienne au début du XXIe siècle", *Cadernos de Estudos Africanos*, 2009, s. 20.
[413] Perrot, "a.g.e", ss. 24-28.
[414] Ludovic Ouhonyioué Kibora, Martial Halpougdou, "Le Moog-Naaba et la royauté des mossi au Burkina Faso", *Analyse sociétale africaine/African societal Analysis*, Ekim 2016

Yazarlar, Sahra altı Afrika'daki geleneksel çatışma yönetimi yöntemleri hakkındaki raporlarında, çatışma yönetiminde önemli aktörler olan geleneksel otoritelerin arabuluculuk rollerini oynamak için farklı teknik ve yöntemlere sahip olduklarını belirtmektedir. Bu mekanizmalar arasında Afrika plavrası "kolektif terapi figürü" olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Yukarıda kısaca bahsedildiği gibi, bu kurum Sahel'de gerçek demokrasinin kurulmasına katkıda bulunabilir, ancak her şeyden önce Afrika topluluklarında barışı korumak için kullanılan bir sosyal uyum aracıdır. Genellikle köy muhtarı tarafından yönetilen Afrika plavrası birkaç aşamadan oluşur: bir çatışma olduğunda, sorun belirlenir ve muhtara bildirilir. Tarih ve moderatör seçimi muhtar tarafından belirlenir ve topluluk böylece tartışmalar için toplanır. Toplantı günü, sorun topluluğa sunulur ve bir çatışma varsa, taraflar gerçeklerin kendi versiyonlarını sunmaya çağrılır. Tanıklar dinlenir ve toplulukta günlerce sürebilen tartışmalar başlatılır. Lider, tartışmalara ve danışmanlarının görüşlerine dayanarak fikir birliği ve uyumu teşvik eden bir karar verir.[415] Sosyal uyumu korumada zaten kendini kanıtlamış olan bu kurum, geleneksel makamlar aracılığıyla bölgedeki terörle mücadelede kullanılabilir. Geleneksel otoritelerin Sahel'deki terörle mücadeleye dahil edilmesi, düşük ölçekli şiddet içeren aşırılıkçılıkla mücadeleyi mümkün kılacaktır. Yerel düzeyde, bu yetkililer hayal kırıklıklarını hafifletmek için toplulukları içinde arabuluculuk rolü oynayabilecekler. Benzer şekilde, bu geleneksel otoriteler radikalleşme belirtilerinin erken tespitine olanak sağlayacak ve radikal ideolojilerin çoğalmasını önleyecek bir izleme rolü oynayabileceklerdir. Geleneksel otoritelerin yakınlığı, daha iyi bilgilendirilmelerini ve yerel halk ile devlet otoriteleri arasındaki bağlantıyı kurabilmelerini sağlamaktadır. Son olarak, geleneksel yetkililer, örneğin, insanların radikalleşme vakalarını rapor edebilecekleri odak noktaları oluşturabilirler. Böylece olguyu çözmeye yönelik ilk çözüm düzeyini oluşturacaklardır.[416]

Sivil toplumun bir diğer önemli bileşeni olan kadınların da terörle mücadelede daha fazla yer almasında fayda olacaktır. Kadınlar, tek başlarına veya yerel kuruluşlar

---

http://africansecuritynetwork.org/assn/Le-Moog-Naaba-Burkina-Faso-compressed.pdf (Erişim tarihi: 14.01.2022).

[415] Niagalé Bagayoko, Fahiraman Rodrigu Koné, "Les mécanismes traditionnelles de gestion des conflits en Afrique subsaharienne", *centre Franco Paix en résolution des conflits et missions de paix, Rapport de recherche n°2*, Hazıran 2017, s. 22.

[416] Sarambe, a.g.e, s. 119.

aracılığıyla büyük bir rol oynarlar ve devlet bu varlığı Sahel'deki terörle mücadele sürecinde kullanmalıdır.

4.8.7. Sahel'de terörle mücadele sürecine kadınların dahil edilmesi

Kadınlar sivil toplumun önemli bir parçasıdır ve terörle mücadeledeki rolleri devletler tarafından daha fazla dikkate alınmalıdır. Terörle mücadelede toplumsal cinsiyet yaklaşımı sorunu giderek daha fazla ele alınmaktadır. Bu durum, kadınların terörden giderek daha fazla etkilendiği gözleminin bir sonucudur: genellikle terörün kurbanı veya aktörüdürler. Örneğin, Boko Haram, kadınları istihbarat toplamak için, örgüte taraftar kazandırmak üzere ve radikal ideolojilerin destekçileri olarak kullanmanın yanı sıra onları intihar bombacısı olarak da eğitmekte ve saldırılarında dahi yer vermektedir.[417]

West Point'teki Terörle Mücadele Merkezi'nin Boko Haram grubuyla ilgili hazırladığı bir raporda yazarlar, Chibok kızlarının kaçırılmasıyla 2014'ten bu yana terör örgütünün intihar saldırıları düzenlemek için kullandığı kadın sayısının önemli ölçüde arttığına dikkat çekiyor: 434 intihar saldırısından 244'ü kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kadın intihar bombacılarının sayısındaki bu artış çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Sosyolojik olarak kadınlar zararsız olarak algılanıyor, bir yandan güvenlik tehdidi oluşturmuyor, diğer yandan kolluk kuvvetleri tarafından yapılan aramalardan daha kolay kaçarak terör saldırılarının gerçekleştirilmesinde daha etkili olabiliyorlar.[418]

Kadınlar zorla ya da iradeleriyle teröre karışsalar da terörle mücadelede olumlu rol oynayabilirler. Afrika'da ve özellikle Sahel'de kadınların rolü toplumdaki yaşamın her alanında önemlidir. Kadınlar, Afrika ailesinin dayanağıdır ve genellikle şehirlerde ve kırsal alanlarda hanehalklarının dayanağıdır. Anneler olarak çocuklara barış ve hoşgörü değerlerini aşılayarak terörün önlenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Benzer şekilde, radikalleşmenin ilk belirtilerini tespit etmede aktif bir rol

---

[417] Idayat Hassan, "The role of women in Countering violence Extremism: the Nigerian experience with Boko Haram", *Peace insight,* 20 Mayıs 2017 https://reliefweb.int/report/nigeria/role-women-countering-violent-extremism-nigerian-experience-boko-haram (Erişim tarihi: 15.01.2022).

[418] Jason Warner, Hilary Matfess, "Exploding Stereotypes: The unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram's Suicide Bombers", *Combating Terrorism Center at West Point*, Ağustos 2017 https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2017/08/Exploding-Stereotypes-1.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2022).

oynayabilirler. Bu nedenle, eğer gerekli kaynaklara sahiplerse, radikalleşme sürecini durduracak bir çözüm bulabilecekler veya örneğin radikalleşme vakalarını ilgili makamlara bildirebilecekler. Buna ek olarak, kadınlar ekonomide ve kapasite geliştirmede önemli bir rol oynamakta, bir yandan yoksulluk ve marjinalleşmeyle mücadeleye yardımcı olurken, diğer yandan çocuklarına daha iyi bir eğitim ve daha iyi bir gelecek sağlayabileceklerdir.[419]

Devletler, bir yandan kadınların terörle başa çıkmak için daha donanımlı olma kapasitelerini güçlendirmeli, diğer yandan Sahel'de terörle mücadele karar organlarına dahil etmelidir. Zaten 2000 yılında, BM Güvenlik Konseyi, 1325 sayılı karar aracılığıyla, kadınların çatışma önlemede oynayabilecekleri önemli rolü vurgulamış ve barış ve güvenliği korumak ve desteklemek için tüm çabalara eşit bir zeminde katılmaları gereğini vurgulamış, ve uyuşmazlıkların önlenmesi ve çözümü amacıyla alınan kararlarda daha fazla yer almaları gerektiğini ifade etmiştir.[420] Kadınları farklı sektörlere dahil etmek ve güçlendirmek, halkla güven ilişkileri kurabilen kapsayıcı kurumlar yaratır, aynı zamanda bir bütün olarak sosyal olarak uyumlu ve esnek toplumlar oluşturmaktadır. Bu özellikle güvenlik sektörünün kapsayıcı reformu için geçerlidir. Araştırmalar, kadınların güvenlik hizmetlerine eşit katılımının, bu platformların toplumun farklı ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermesine katkı verdiğini göstermektedir.[421]

G5 Sahel bölgesindeki güvenlik politikasını yeniden düşünmek başlığının amacı Sahel'de terörle etkin mücadeleye katkıda bulunacak belirli bakış açılarını sunmaktı. Bu bağlamda G5 Sahel devletlerinin, devletin zayıflığından ve orada uygulanan demokrasinin yetersizliğinden kaynaklanan çeşitli sorunlardan muzdarip olduğu görülmüştür. Ayrıca terörün bu tür işlev bozukluklarından beslendiği dolayısıyla Sahel'deki devleti ve demokrasiyi yeniden düşünmek gerektiği görülmüştür. Bölgenin gerçeklerine uyarlanmış bir demokrasi, zorluklarla daha iyi

---

[419] Sarambe, a.g.e, ss. 121-122.

[420] Nations Unies, *Rapport du Secrétaire Général sur les femmes et la paix et la sécurité*, Doc off CS NU, DOC NU S/2017/861, 2017, s. 23.

[421] Global Counterterrorism Forum, "Addendum aux Bonnes pratiques relatives aux femmes et à la lutte contre l'extrémisme violent, plus spécifiquement axé sur la prise en compte des problématiques hommes-femmes", https://www.thegctf.org/Portals/1/Documents/Framework%20Documents/A/GCTF-GoodPractices-on-Women-and-CVE-FRE.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2022).

yüzleşmeyi mümkün kılacak ve ordu gibi devlet kurumlarını güçlendirecektir. Aynı zamanda, gençlerin tam gelişimleri için gerekli becerilerle donatılması için eğitimin iyileştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Son olarak, sivil toplum terörle mücadele sürecinin dışında kalmamalıdır. Siyasal hayata giderek daha fazla dahil olmakta, terörle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim, eğer geleneksel otoriteler yerel düzeyde sorunların çözümüne katkıda bulunabilirlerse, kadınların da kapasiteleri güçlendirilirse temel düzeyde terörizmle baş etmede başarılı olacakları düşünülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışmada Afrika'daki bölgesel örgütler açıklanarak, Sahel kuşağında devam eden terör olayları ve terörü besleyen kaçakçılığın önlenmesi amacıyla kurulan G5 Sahel örgütü ele alınmıştır. G5 Sahel'in neden hayata geldiğini anlamak için Afrika kıtasında güvenlikle ilgilenen bölgesel örgütler ikinci bölümde açıklanmıştır. Her kuruluşun güvenlik stratejileri ve başarı düzeyi de belirtilmiştir. Ancak ortaya koyduğumuz hipotezin doğruluğunu ve G5 Sahel'in kapsadığı alanın anlaşılması için üçüncü bölümde G5 Sahel ülkeleri sunulmuş ve bunların siyasi geçmişleri, ekonomileri ve güvenlik durumları açıklanmıştır. Tezimizin dördüncü bölümünde G5 Sahel'in çalışmaları incelenerek öneriler sunulmuştur. Çalışma güncel bir konu olduğu için G5 Sahel içindeki son dönemde yaşanan gelişmeler de dikkate alınmıştır.

Tezimizin kuramsal ve kavramsal kısmında çalışmanın dayandığı teori olan yeni bölgeselcilik hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yeni bölgeselciliği anlatmadan önce bölge kavramının farklı anlamları ele alınmıştır. Bölge genellikle dünya yüzeyinin birbirleriyle bağlantılı özellikleri arasındaki tutarlı ilişkiden elde edilen bir uyum niteliğine sahip bir parçasıdır. Fiziksel veya kültürel olarak coğrafi veya sosyal özellikleri açısından bir bütün oluşturan ve bu özelliklere sahip diğer komşu bölgelerden farklı olan bir toprak parçasıdır. Buna, Sahel bölgesi örnek olarak verilebilir. Sahel fiziksel ve kültürel olarak Afrika'nın diğer bölgelerinden

ayrışmaktadır. Sahel'de yaşayanların çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Aynı zamanda iklimsel olarak yarı kurak bir bölgedir. Bölge kavramından sonra yeni bölgeselcilik açıklanmıştır. Yeni bölgeselcilik eski bölgecilikten daha kapsamlıdır. Yeni bölgeselcilik, ekonomik, kültürel, politik ve sosyal yönleri kapsayan çok boyutlu bir entegrasyon biçimi olarak kabul edilmiş ve böylece bölgesel faaliyetler anlayışını serbest ticaret anlaşmalarının veya güvenlik rejimlerinin oluşturulmasının ötesine genişletmiştir. Yeni bölgeselcilik aynı zamanda bölge inşa etme, bölgesel tutarlılık ve kimlik oluşturma gibi stratejik amaçlara sahiptir. G5 Sahel'in kuruluş amaçlarının tüm bunları kapsadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yeni bölgeselciliği anlattıktan sonra bölgeselleşmeyi anlatıp bölgeselcilikle arasındaki farkı açılanmıştır. Bu kavramlar açıklandıktan sonra Afrika'daki bölgeselciliğe yönelik politika ve kıtada nasıl ele alındığı hakkında ayrı ayrı bilgi verilmiştir. Bunların ardından bölgeselleşme ve güvenlik birbirine bağlanarak bölgeselleşmenin güvenlikteki boyutları ayrıntılı olarak vurgulanmıştır. Bununla beraber güvenlikte bölgeselleşmenin farklı türleri olduğu açıklanmıştır. Bu doğrultuda kolektif güvenliğin çalışmamızın konusunu daha iyi açıkladığı görülmüştür. Böylece tezimizin kuramsal ve kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

Çalışmamızın araştırma sorularının cevapları ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır. Birinci ve ikinci soru**, Afrika'daki bölgesel güvenlik çalışmaları nelerdir? Güvenlik ihtiyaçlarına tutarlı bir yanıt vermekte midirler?** Tezimizin ikinci bölümünün tamamı bu soruya yanıt vermiştir. Öncelikle Afrika'yı tanıtıp yapısı, tarihçesi ve önemi anlatılmıştır. Afrika'da gözlemlenen güvenlik tehditleri ele alınarak Afrika Birliği'nin Avrupa Birliği, G7 ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi diğer uluslararası kuruluşlar ve devletler ile iş birliği yaparak çatışma önleme, çatışma yönetimi, çatışma çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılanma veya yeniden inşa edilmesi ve genel olarak Afrika'da barış inşası ve barış destekleri için Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi'ni (APSA) kurmaya karar vermesi inceleme konusu yapılmıştır. APSA, kıtasal, bölgesel ve ulusal iç içe geçmiş yapı seviyelerinden oluşmaktadır. APSA, bölgesel düzeyde bölgesel ekonomik topluluklara dayanmaktadır. Temel hedefler ekonomi, ticaret ve entegrasyon politikalarını uyumlu hale getirmek olsa da, bu topluluklardan güvenlik ve politik amaçlar için de faydalanılmaktadır. APSA'ya bağlı bölgesel kuruluşların her bölgede istikrarın sağlanmasında ne tür bir güvenlik

politikası izledikleri incelenmiştir. Bu bağlamda Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) Batı Afrika bölgesine yönelik güvenlik politikaları açıklanmıştır. Ancak ECOWAS, çatışmanın önlenmesi, yönetimi ve çözümü ile ilgili stratejik planını uygulamada başarısız olmuştur. Ardından Doğu Afrika Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi'nin (IGAD), Doğu Afrika bölgesinin güvenliği için oluşturduğu politikalar ele alınmıştır. Benzer şekilde, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun (SADC) Güney Afrika bölgesi için ne tür güvenlik stratejileri ortaya koyduğu da belirtilmiştir. IGAD da bölge güvenliği için önemli adımlar atsa da bölgede etkili olamamıştır. Ardından, Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECCAS) Orta Afrika bölgesi için güvenlik politikaları hakkında bilgi verilmiştir. ECCAS Orta Afrika bölgesinin güvenliği için, 1999 yılında Orta Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'ni (COPAX) kurmuştur. Ancak devlet liderleri, iç sorunlar nedeniyle bu konseyi iyice idare edememişler. Ortak bir vizyonun veya "bölgesel bilincin" yokluğunda, bireysel çıkarların öncelikli kalması nedeniyle bölgesel politika zayıf kalmıştır. Bu nedenle, ECCAS beklendiği kadar etkili olamamıştır. Son olarak, Arap Mağrip Birliği'nin (UMA) Kuzey Afrika'daki güvenliği nasıl ele aldığı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu bağlamda, UMA'nın güvenlik politikası, üye devletleri arasındaki zayıf ekonomik entegrasyon ve Batı Sahra'daki anlaşmazlık nedeniyle başarısız olmuştur. Üye devletler güvenlik konusunda bireysel olarak hareket etmektedirler. Böylece birinci ve ikinci sorumuzun cevaplarını vermiş olduk.

Bu bölgesel örgütlerin başarısızlıkları, G5 Sahel gibi yeni bölgesel örgütlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kapsamda beş ülke, Moritanya, Mali, Burkina Faso, Çad ve Nijer, AU ve diğer bölgesel örgütlerin Sahel'de güvenliği sağlayamadığını fark ederek G5 Sahel organizasyonunu oluşturmuşlardır. G5 Sahel'in farklı amaçları olsa da asıl amacı Sahel'de terör, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ve her türlü yasa dışı olayla mücadele etmektir. Ancak kurulduğu günden bu yana ne terörü ne de terörü körükleyen kaçakçılığı durdurabilmiştir. Aksine terör daha da artmıştır. Afrika'daki bölgesel örgütlerin çabaları, Pan-Afrikanizma dayalı olan Afrika özerkliliği kavramının yeniden doğuşuna yol açmış ve Afrika'nın kendi sorunlarını kendi çözmesi ilkesini güçlendirmiştir. Ancak bu kavramın güçlü bir siyasi irade ile güçlendirilmesi gerekmektedir. Afrika devletleri arasındaki kapsayıcı ilişkilerin arttırılması, Afrika halkının yaşam standartlarını yükseltmek, barış ve güvenliği

korumak için gereklidir. Bir barış ve güvenlik politikası uygulamak, Afrika'daki bölgesel örgütleri için vazgeçilmez bir görevdir, çünkü yoksulluk, işsizlik, felaketler ve kötü yönetim gibi iç ve dış faktörler, devletler arasındaki ideolojik bölünmeler ve dış aktörlerin ekonomik ve politik çıkarları gibi ona zarar veren birçok zorluk vardır. Hem Afrika Birliği hem de Afrika'daki diğer bölgesel kuruluşlar finansman sıkıntısı yaşamaktadır. Bölgesel kuruluşların finansmanının büyük bir kısmı dış aktörlerden gelmektedir. Bu aynı zamanda bu kuruluşların başarısızlıklarının da en büyük nedenidir. Bu bağlamda Afrika ülkeleri dışa bağımlı olmayan güvenlik politikaları üretmelidir. Kendi güvenlik politikalarını bağımsız olarak kendileri üretmeleri gerekmektedir.

Üçüncü ve dördüncü soru: **G5 Sahel bölgesinde neden terör olayları gerçekleşmektedir? Teröristler kimlerdir? Terörü geliştiren faktörler nelerdir?** Bu soruya tezimizin dördüncü bölümünde yer ayırdık. İlk olarak, terör grupları tespit edilmiştir. Bu bağlamda İslami Mağrip El Kaide (AQMI), Batı Afrika'da Birlik ve Cihad Hareketi (MUJAO), Ensar Din, El Murabitun ve Boko Haram Sahel'de terör olayları gerçekleştiren gruplardır. Bu gruplara göre İslam, Müslüman toplumlarda Batı ve müttefikleriyle savaş halindedir ve İslam düşmanlarına karşı silahlı mücadele dini bir görevdir. İkincisi, ulus devlete, kamu kurumlarına ve demokrasiye dayanan sistem İslam'a aykırıdır ve yerini Şeriat'ın yönettiği hilafet modeline bırakmalıdır. Son olarak, bir Müslüman büyük günahlar işlerse "mürted" veya "kafir" ilan edilebilir, bu durumda ona karşı şiddet kullanımı meşru hale gelmektedir. Terörü geliştiren faktörler ise ilk noktada, G5 Sahel ülkelerinin hepsinde zaten darbeler, darbe girişimleri ve iç savaşlar yaşanmaktadır. Bu istikrarsızlık, bir yandan demokratik kültürün başarısızlıklarıyla, diğer yandan siyasetin militarizasyonunun büyüyen olgusuyla açıklanmıştır. Bu ülkelerdeki yoksulluk da bu istikrarsızlıkta önemli bir faktördür, çünkü siyasi özgürlük içinde yaşıyor olsalar da, bu ülkelerin vatandaşları yoksulluğun yükünün altındadır. Ayrıca, onlarda, sabırsızlık ve hayal kırıklığı hissi gelişmiştir. Ancak demokrasi, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayamadığı zaman zayıflayacaktır. Bu siyasi istikrarsızlık durumu, Sahel'de terörizmin yayılmasına sebep olmuştur. Bu istikrarsızlıkları anlamak için üçüncü bölümde G5 Sahel ülkeleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bağlamda G5 Sahel'nin kapsadığı alan ve ülkelerin arasındaki bağları ve tarihçelerinden bahsettik. Burkina Faso, Mali, Çad, Moritanya ve Nijer olmak üzere

her birinin siyasal tarihi, ekonomik ve güvenlik durumları açıklanmıştır. Bu 5 ülkenin tarihleri neredeyse birbirine bezemektedir. Hepsinin erken tarihleri vardır. Aynı zamanda, hepsi darbelere maruz kalmıştır. Bunun bir değerlendirmesi olarak, bu ülkelerde uygulanan batı demokrasi tarzı, bu ülkelerin gerçeklerine uyarlanmamıştır. Aksi takdirde 1960'lardan bu yana bağımsızlığını kazanmış ülkeler olarak aralarında en azından demokratik bir ülke görülmelidir. Bu bakamından bu ülkelerin kendilerini yeniden tanımaları gerekmektedir. Sonuç olarak, bu ülkelerin profillerini inceledikten sonra, bölgedeki barış ve güvenlik kalkınma ve refahın yayılması için G5 Sahel organizasyonu gibi bölgesel bir birliğe ihtiyaçları olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak G5 Sahel'in başarılı olabilmesi için ülkelerinde yeni reformların yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, ne kadar bölgesel güvenlik örgütü kurulursa kurulsun, hiçbiri başarılı olamayacaktır. Ülkelerindeki sorunları köklerinden çözmek gerekmektedir.

Sahel bölgesini terör grupları için verimli bir zemin haline getiren ikinci faktör, her türlü kaçakçılığın yaygınlığıdır. Uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı, kaçak ürün gibi kanun dışı durumların bölgede yaygın olduğu görülmektedir. Sahel'de terörizmin gelişmesini destekleyen üçüncü unsur ise, Afrika'daki devletler krizinden kaynaklanan zorluklarıdır. Nitekim küresel krizin neden olduğu kaynakların azlığı Afrika devletlerinin işlevsizliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu ülkelerde demokrasi yoksunluğunun yanı sıra aynı zamanda azgelişmişlik ve yoksulluk da önemli sorunlar arasındadır. Sahel'de terörün diğer nedeni ise iklim değişikliğidir. Bazı bölgelerde iklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık sorununun neden olduğu kıtlık ve düzensiz göç gibi faktörlerin, sosyal yönleri zayıf olan ülkelerde çatışma ortamının oluşmasının önünü açtığını söylenebilir. Bu şekilde üçüncü ve dördüncü sorularımızı yanıt bulduk.

Beşinci ve altıncı soru ise: **Bölgede bulunan uluslararası güçlerin, bölge güvenliğini sağlamaktan başta ekonomi olmak üzere çıkarları var mıdır? G5 Sahel, hareketlerinde bağımsız mıdır?** Bu bakımdan Sahel'de başta Fransa olmak üzere ABD ve diğer Avrupa ülkeleri gibi batılı ülkeler; Çin, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin yanı sıra BM ve AU küresel ve bölgesel aktörlerin desteğiyle barışı koruma ve sürdürme operasyonlarını yürütmektedir. Bu aktörlerin bölgedeki aktif varlığının görünür yönü, terör faaliyetlerine son vererek bölgede sürdürülebilir kalkınmaya

katkıda bulunmak olsa da, bir çoğu için arka planda Sahel bölgesi ülkelerinin altın, uranyum, petrol, boksit, bakır ve demir gibi doğal kaynaklara sahip olması bulunmaktadır. Bunun en güzel örneği Nijer'deki Fransız nükleer enerji şirketi AREVA'dır. Mali ve Burkina Faso'da altın madenciliği yapan Avrupalı şirketlerin sayısının arttığı da görülmektedir. Bölgedeki Avrupalı güçler, terörle mücadele bahanesiyle bölgede var olan doğal kaynakları çalmakla suçlanmaktadır. Bölgede kalmaları için terörün durmaması gerekmektedir. Bu bağlamda Sahel halkı- özellikle militanlar ve pan-Afrikalılar- bazı uluslararası güçleri terörü finanse etmekle suçlamaktadır. Bunun en güzel örneği Mali'de görülmüştür. Mali'deki askeri cunta iktidara geldiğinden beri, Fransa ile olan askeri ilişkisini bozmaya ve halkın desteğiyle Rusya ile yeni bir askeri ortaklığa girmeye karar vermiştir. Mali, Fransa ve diğer Avrupalı ortaklardan Mali topraklarını terk etmelerini istemiştir. İlk olarak, Fransız büyükelçisi Mali'den kovulmuş, ardından Fransız Barkan operasyonu ve Avrupalı ortakları Tabuka'nın operasyonundan derhal Mali'den ayrılması istenmiştir. Tüm bunların bir sonucu olarak G5 Sahel'in kuruluş metinlerine göre örgüte dönemsel olarak başkanlık yapması gereken Mali iken Fransa ile Mali arasındaki gerginliğin ortasında, Mali'nin G5 Sahel örgütüne dönem başkanlığı yapmasına izin verilmemiştir. Dolayısıyla Mali G5 Sahel'i hareketlerinde bağımsız olmamakla suçlayıp örgütten ayrılmıştır. Mali, Fransa ve diğer Avrupalı ortaklarıyla askeri ilişkilerini bozup Rusya ile yeni askeri ilişkiler sürdürmektedir. Mali'deki güvenlik durumunun, Rus ortaklarla çalışmaya başlanmasından beri iyiye gittiği gözlemlenmektedir. Burkina Faso'daki güvenlik durumu kötüleşmeye devam ederken, halk Burkina Faso liderlerini Fransa'dan ayrılıp Rusya'ya dönmeye çağırmaktadır. Fransa ve Avrupa karşıtı protestolar Çad ve Nijer gibi ülkelerde de görülmektedir.

Son soru olarak, **kıtadaki tehditlerle etkili bir şekilde mücadele etmek için en uygun yöntemler nedir?** Bu soruyu, çalışmada ortaya koyduğumuz hipotezi doğrulayarak cevapladık. G5 Sahel'in başarısızlığının Sahel ülkelerinde alınan güvenlik önlemlerinin bölgenin gerçeklerine adapte edilememesinden kaynaklandığı varsayılmıştır. Dördüncü bölümün dördüncü başlığında yer verildiği üzere G5 Sahel devletleri vatandaşlarının sağlık, eğitim, savunma, ulusal, temel sosyal hizmetler ve hatta kamu güvenliği gibi ihtiyaçlarını karşılamakta büyük güçlük çekmeleri anlamında zayıf veya başarısız devletler olarak kabul edilmektedir. Sahel'de güvenliği

sağlamak için, mevcut önlemleri yeniden düşünmeyi gerekmektedir. Bu bağlamda Sahel'de güvenliğin sağlanması için G5 Sahel ülkelerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bundan ziyade G5 Sahel ülkelerinde uygulanan demokrasi bölge değerleriyle tam uyumlu değildir ve sonuç, gençlerin terör örgütleri tarafından etkilenmesini kolaylaştıran bir marjinalleştirme ve dışlama sistemidir. Yoksulluğa ve marjinalleşmeye karşı koyabilecek gerçek kalkınma başlatılmazsa, devlet kurumları Sahel'de organize suçla, yönetimlerde yolsuzlukla başa çıkmak için güçlendirilmezse, var olan önlemleri hem terörle başa çıkamayacak hem de daha fazla yayılmasına sebep olacaktır. Bu, Sahel ülkelerinin ve içlerinde uygulanan demokrasinin yenilenmesini gerektirmektedir. Uyarlanmış bir demokrasinin rehberliğinde güçlü bir devlet, Sahel'de güvenliğinin sağlanmasının ön şartıdır. Bu tezi yazarken bile Mali'de iki darbe, Burkina Faso'da bir darbe olması ve Cumhurbaşkanı Deby'nin ölümünün hemen sonrasında oğlunun yerine geçmesi Batı demokrasisinin bu ülkelerin gerçekleriyle uyumlu olmadığının kanıtıdır. Sonuç olarak, Sahel'in güvenlik sorunlarıyla yüzleşmek için gerekli kurumsal ve operasyonel kapasiteleri oluşturmak için kendilerini yeniden tanımlamaları gerekmektedir. Sahel ülkelerindeki terörün çıkış noktaları marjinalleştirilmiş ve az ya da çok kötü eğitimli bölgelerdedir. Sahel'de güvenliğin sağlanması için Sahel ülkelerindeki eğitim sistemlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sahel'deki tüm çocukların aynı anda doğru eğitime erişebilmeleri zorunludur. Terörün Sahel'de yayılmasının sebeplerinden biri de sivil toplumun terörle mücadele sürecine yeterince dahil olmamasıdır. Sahel'de güvenliğin sağlanması için önlemler alınırken sivil toplum da sürece dahil edilmelidir. Sivil toplum, Sahel'de terörle mücadelede önemli bir oyuncudur ve bu da onu sürece daha fazla dahil etmeyi gerekli kılmaktadır. Sivil toplumdaki geleneksel otoriteler, devletin terörle mücadeleye dahil etmesi gereken önemli bir kaynaktır. Arabuluculuk rollerinde ve yerel nüfusa yakınlıklarında önemli bir rol oynayabilmektedirler. Benzer şekilde Sahel'de terörle mücadelede kadınlar, ailelerde şiddet içeren aşırılıkçılığın önlenmesi ve tespit edilebilmesi açısından da önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu aktörleri Sahel'deki terörle mücadele sürecine dahil etmek faydalı olabilmektedir. Bu çalışmanın sonunda hipotezimiz doğrulandı. Bölgesel örgütler ve devletler düzeyinde uygulanan yöntemlerin bölgenin gerçeklerine daha fazla uyarlanabileceği ve Sahel'de terör üzerinde geniş bir etkiye sahip olabileceği açıktır. Bu nedenle, bu aktörler çeşitli

yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunmalı ve uluslararası terörle mücadelede kullanılan araçların Sahel'de varlığını gösteren terörizme uygun olmayabileceğinin altını çizmelidirler. Ortaya koyduğumuz önerileri uygulamak zor olsa da imkânsız değildir. Sahel devletleri kendilerine ve bölgelerine uygun güvenlik politikaları geliştirebilirler ve Sahel'i barış, güvenlik, refah ve kalkınma bölgesi olarak dönüştürebilirlerdir. Yeni bölgeselcilik yaklaşımı ışığında güvenliğe yönelik yöntemlerin eleştirel bir analizinin yapıldığı bu çalışma, terörle mücadelede öncelikli olarak Afrika ülkelerinin ihtiyaçlarına cevap veren mekanizmaların uygulanmasının gerekli olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AHO, S. H. Félicité, *La démocratie africaine entre vice et vertu, (Ed: Justine Bindedou-Yoman), Le procès de la démocratie en Afrique*, l'Harmattan, Paris, 2016.

ANYANGWE, Carlson, *Revolutionary Overthrow of Constitutional Orders in Africa*, Langaa Research and Publishing CIG, 2002.

ANYANGWE, Carlson, *Revolutionary Overthrow of Constitutional Orders in Africa*, Langaa Research and Publishing CIG, 2002.

ASANTE, S. K. B. Asante, *Regionalism and Africa's Development Expectations, Reality and Challenges,* Palgrave MacMillan, 1997.

BETCHE, Zachée, *le phénomène Boko haram. Au-delà du radicalisme,* L'Harmattan, Paris, 2016.

BİRDİŞLİ, Fikret, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2017.

BOAS, Morten, H. MARCHAND, Marianne, M. SHAW, Timothy, *The Weave-World: The Regional Interweaving of Economies, Ideas and Identities, (Ed: Fredrik Söderbaum ve Timothy M. Shaw) Theories of New Regionalism*, A Palgrave Macmillan Reader, 2003.

BOEKE, Sergei, CHAUZAL, Grégory, *Le G5 Sahel: une avancée de la coopération régionale pour la paix et la sécurité ?, (Ed) Annuaire Français de Relations Internationales, l'Académie des Sciences Morales et Politiques,* Université Panthéon-Assas Centre Thucydide, Paris, 2017.

BUZAN, Barry, HANSEN, Lene, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

BUZZAN, Barry, WOEVER, Ole, *Regions and Powers The Structure of International Security,* Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

CHİADJEU, M. L. Jamfa, *comment comprendre la «crise» de l'État postcolonial en Afrique? Un essai d'explication structurelle à partir des cas de l'Angola, du Congo-Brazzaville, du Congo-Kinshasa, du Liberia et du Rwanda*, Peter Lang, 2005..

CLAUDOT-HAWAD, Hélène, *La "question touarègue" quels enjeux?, (Ed: Michel Galy). La guerre au Mali. Comprendre la crise au sahel et au sahara. Enjeux et zones d'ombre,* La Découverte, Paris, 2013.

COLLELO, Thomas, *Chad a country study,* Federal Research Division, Washington, 1988.

DAMIS, John, *The Impact of the Saharan Dispute on Moroccan Foreign and Domestic Policy. (Ed: I. William Zartman), The Political Economy of Morocco*, Praeger, New York, 1987.

DANIEL, Serge, *AQMI l'industrie de l'enlèvement*, Paris: Fayard, 2012.

DE HAYNIN DE BRY, Guy, *La réforme des armées de l'Afrique subsaharienne. Mythe ou Réalité?, (eds: Axel Augé, Patrick Klaousen) Réformer les armées africaines: En quête d'une nouvelle stratégie,* Karthala, Paris, 2010.

DECALO, Samuel, *Historical Dictionary of Chad (Third Edition),* African Historical Dictionaries, London, 1999.

DECALOSameul, IDRISSA, Abdourahmane, *Historical Dictionary of Niger*, Haziran 2012.

DEMBELE, Moriké, *La face cachée des politiques scolaires de massification au Mali: les acquis des jeunes précocement sortis du système scolaire, (Eds: Tiefing Sissoko), Penser l'État, penser la jeunesse. Quelle gouvernance des politiques de jeunesse dans les États d'Afrique francophone?,* l'harmattan, Paris, 2016.

DIARRA, Lassina, *La CEDEAO face au terrorisme transnational. Mécanismes et stratégies de lutte*, L'Harmattan, Paris, 2016.

DINKA,Tesfaye, KENNES, Walter, *Africa's Regional Integration Arrangements History and Challenges*, The European Centre for Development Policy Management, Maastricht, 2017.

DUSSEY, Robert, *L'Afrique malade de ses hommes politiques*, Picollec, Paris, 2008.

E. MILLER, Duncan, J. VAN DER MERWE Nikolaas, *Early Metal Working in Sub-Saharan Africa,* Journal of African History, 1994.

EAST, Roger, RICHARD, J, *Profiles of People in Power: The World's Government Leaders*, Routledge, 2003.

EMERSON, Michael, *The EU's New Black Sea Policy What kind of regionalism is this?,* SSRN Electronic Journal, Brüksel, 2008.

ET AL, K. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press, New Jersey, 1957.

FARREL, Mary, HETTNE, Björn, LANGENHOVE, Luk Van, *The Global Politics of Regionalism: An Introduction*, pragrave, London, 2005

FLEISCHMAN, Janet, *Human Rights Watch/Africa Watch, Mauritania's Campaign of Terror: State-sponsored Repression of Black Africans*, Library of Congress, 1994.

Foreign Policy and Regionalism in the Americas, (Eds: Gordon Mace ve Jean-Philippe), Lynne Rienner Publishers, Therien Boulder, 1996.

FOUCHER, Vincent, SMITH, Etienne, "*Les aventures ambiguës du pouvoir traditionnel dans l'Afrique contemporaine", Revue internationale et stratégique,* IRIS éditions, 2011.

GALY, Michel, *pourquoi la France est-elle intervenue au Mali?, (Ed: Michel Galy). La guerre au Mali. Comprendre la crise au sahel et au sahara. Enjeux et zones d'ombre*, La Découverte, Paris, 2003.

GEZE, François, *Le jeu trouble du régime algérien au Sahara (Ed :Michel Galy) La guerre au Mali. Comprendre la crise au Sahel et au Sahara. Enjeux et zones d'ombre*, La Découverte, Paris, 2013.

GEZE, François, *Le jeu trouble du régime algérien au Sahara dans La guerre au Mali.Comprendre la crise au Sahel et au Sahara. Enjeux et zones d'ombre", (Ed: Jean-Pierre Bat) Afrique contemporaine*, La Découverte, Paris 2013.

GLAVANY, M. Jean, La géopolitique de l'eau, *rapport d'information Assemblée Nationale de France, N° 4070*, 13 Aralık 2011.

GREGOIRE, Emmanuel, *Le Sahel et le Sahara entre crises et résiliences*, Hérodote, 2019.

GUECHI, Djamel Eddine, *Le Maghreb: intégration régionale et développement économique, (Ed: Noureddine Abdi), Algérie, Maghreb: Le pari méditerranéen*, Institut du Monde arabe, 2005.

GÜNER, İbrahim, ERTÜRK, Mustafa, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, Pegem Akademi yayınları, Ankara, 2018.

HANGGI, Heiner, ROLOFF, Ralf, RULAND, Jurgen, *Interregionalism and International Relations (ed),* Routledge advances in international relations and global politics, 2008.

HARTSHORNE, Richard, *Perspective on the Nature of Geography*, Rand McNally, Cicago, 1959.

HETTNE, Björn, INOTAI, Andras, *The New Regionalism Implications for Global Development and International Security*, UNU-WIDER, Helsinki, 1994.

HEYWOOD, Andrew, *Küresel Siyaset,* (Çev: Haluk Özdemir), 5. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara, 2018.

HOSTE, Jean-Christophe, VLASSENROOT, Koen, *Climate Change and Conflict in Sub-Saharan Africa: the Mother of all Problems?*, Royal Academy for Overseas Sciences United Nations Brussels, 2009.

IBRAHIM, Y. Ibrahim, *Insurrections djihadistes en Afrique de l'Ouest: idéologie mondiale, contexte local, motivations individuelles*, Hérodote, 2019.

JERVIS, Robert, *Security regimes*, International Organization, Massachusetts, 1982.

LAKE, David A, MORGAN, Patrick M, *Regional Orders: Building Security in a New World*, The Pennsylvania State University Press, 1997.

LEITENBERG, Milton, *Deaths in wars and conflicts in the 20th century*. 3rd Edition, Cornell University, Ithaca, 2006.

MACEDO, Stephen, *Universal Jurisdiction: National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law,* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2004.

MBONDA, Ernest-Marie, RONDEAU, Dany, *La contribution des savoirs locaux à l'éthique, au politique et au Droit*, Les presses de l'Université Laval, Québec, 2015.

Milton Leitenberg, *Deaths in wars and conflicts in the 20th century*. 3rd Edition, Cornell University, Ithaca, 2006.

MOYENGA, P. Marie, *Les politiques publiques de promotion de la jeunesse au Burkina Faso: entre ombres et lumières, (Ed: Tiefing Sissoko) Penser l'État, penser la jeunesse. Quelle gouvernance des politiques de jeunesse dans les États d'Afrique francophone?,* l'harmattan, Paris, 2016.

NGAKOUTOU, Timothée, *Les limites de la démocratie subsaharienne*, l'Harmattan, Paris, 2005.

NGOMA-BINDA, P, *Démocratie, Femme et société civile en Afrique*, L'Harmattan, Paris, 2012.

NOLUTSHUNGU, Sam C, *Limits of Anarchy: Intervention and State Formation in Chad*, University of Virginia Press, 1996.

NYE, Joseph S. *International Regionalism, Boston, MA: Little, Brown and Company 1968, s. vii; Aktaran Louise Fawcett, "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism", International Affairs*, 1968.

OURAGA, B. Obou, *Institutions, démocratie et conflits en Afrique de l'ouest, (Eds: Ngo Aké G.-M, Pierre Kipré), Conflits régionaux et indépendances nationales en Afrique de l'Ouest,* l'Harmattan, Paris, 2011.

PASSI, Anssi, *The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity*, Fennia, Helsinki, 1986.

R. WHITING, Van, *The Dynamics of Regionalization: Road Map to an Open Future?,* FL: North-South Center, Miami, 1993.

Regionalism in World Politics (Editör: Louise Fawcett ve Andrew Hurrell), Oxford University Press, 1995.

ROZMAN, Gilbert, *Northeast Asia's Stunted Regionalism Bilateral Distrust in the Shadow of Globalization*, Combridge University Press, Cambridge, 2004.

SCHUETZ, Alfred, *Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action*, Philosophy and Phenomenological Research, New York, 1953.

SCHULZ, Michael, SÖDERBAUM, Fredrik, ÖJENDAL, Joakim, *Regionalisation in a Globalising World. A Comparative Perspective on Actors, Forms and Processes*, Zed Books, 2001.

SEARLE, John R, *Making th Social World:The Structure of Human Civilization*, Oxford University Press, Oxford , 2010.

SÖDERBAUM, Fredrik, TAYLOR, Ian, *Rethinking Regionalism*, Palgrave, 2016.

STOKES, James, *Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East* Infobase Publishing, 2009.

SYED, M. Husain, *A Concise History of Islam*, Vij Multimedia, Eylül 2011.

TELO, Mario, *Globalisation, New Regionalism and the Role of the European Union (ed) European Union and New Regionalism 2nd (edn)*, Ashgate, Farnham, 2014.

The Global Politics of Regionalism: Africa (Editör: Daniel Bach) , Pluto Press, London, 2005.

TRAORE, Aminata, *L'Afrique humiliée*, Fayard, Paris, 2008.

United States. Department of State. Office of the Geographer, *International Boundary Study: Niger – Nigeria Boundary*, Geographer Bureau of Intelligence and Research, Aralık 1969.

VELTON, Ross, *Mali: The Bradt Safari Guide. Bradt Travel Guides*, The Globe Pequot Press Inc, Aralık 2004.

WATTS, Michael, *Hazards and Crisis: A Political Economy of Drought and Famine in Northern Nigeria,* Antipode, 1983.

WENDT, Alexander, *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts,1992.

Makaler

ALIANA, S. B. Emmanuel, "(Re) penser la démocratie délibérative en Afrique à l'aune de la palabre africaine: une approche philosophique par la théorie des capabilités", *Afrique et développement*, 2016, Cilt: 41, Sayı: 2, ss. 23-26.

ALLIOT, Michel, "L'État et la société en Afrique noire, greffes et rejets", *François d'histoire d'outre-mer*, 1981, s. 95-99.

ANICHE, E. Toochi, "The 'Calculus' of Integration or Differentiation in Africa: Post-neo-functionalism and the Future of African Regional Economic Communities (RECs)", *International Affairs and Global Strategy*, Sayı: 36, Bayelsa State, 2015, ss. 41-52.

ANTIL, Alain, "Trafic de cocaïne au Sahel", *Etudes*, 2012, s. 307-316.

AUGE, Axel, "Les armées africaines et le développement: une transformation nécessaire", *Bulletin du maintien de la paix*, Paris, 2011, s. 1-4.

AYISSI, Anatole, "Société civile et résolution des conflits en Afrique de l'Ouest", *Annuaire Français de Relations internationales*, 2002, ss. 682-699.

BAGAYOKO, Niagalé, KONE, F. Rodrigu, "Les mécanismes traditionnelles de gestion des conflits en Afrique subsaharienne", *centre Franco Paix en résolution des conflits et missions de paix, Rapport de recherche n°2*, Hazıran 2017, ss. 3-59.

BALAN, Dinu, "Regions, Regionalism, Regionalisation. Clarifications Conceptuelles et Terminologiques", *Codrul Cosminului,* Suceava 2013, No. 1, ss. 107-126.

BASSOU, Abdelhak, "State, Borders and Territory in the Sahel: The case of the G5 Sahel", *OCP Policy Center*, Rabat 2017, ss. 1-10.

BATMAZ, Nihat, İRMİŞ, Ayşe, DURAK, İbrahim, "Küreselleşme ve Bölgeselleşme sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 1, Mersin, 2011, ss. 30-63.

BAYART, Jean-François, "Le piège de la lutte antiterroriste en Afrique de l'Ouest", *Sociétés politiques comparées*, 2010, Cilt: 26, Sayı:1, ss. 1-5.

BJÖRN, Hettne, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Ankara 2008, ss. 88-106.

CHARLIER, Jean-Émile, "De quelques enjeux et effets de la mondialisation", *Éducation et sociétés,* 2005, ss. 17-22.

DERSSO, Solomon A, "The role and place of the African Standby Force within the African Peace and Security Architecture", *ISS Paper 209*, Pretoria 2010, ss. 1-21.

DEVLIN-FOLTZ, Zachary, "Les États fragiles de l'Afrique: Vecteurs de l'extrémisme, exportateurs du terrorisme", *Centre d'Etudes Strategiques de L'Afrique*, 2010, Sayı: 6, ss. 1-8.

DJIBO, Mamoudou, "Les enjeux politiques dans la colonie du Niger (1944-1960)", *Autrepart,* Sayı: 27, 2003, ss. 41-60.

DUPONT, Benoit, GRABOSKY, Peter, SHEARING, Clifford, TANNER, Samuel, "La gouvernance de la sécurité dans les États faibles et défaillants", *Champ pénal/Penal field*, 2007, ss. 1-20.

DURSUN, H. Rumeysa, "Understanding The Failure of The Arab Maghreb Union: A Critical Constructivist Account", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, Ocak 2021, ss.26-38.

ELOWSON, Camilla, WIKLUND, C. Hull, "ECCAS Capabilities in Peace and Security", *FOI-R--3244--SE*, ss. 1-83.

FAO, "La crise alimentaire et nutritionnelle du Sahel: L'urgence d'appuyer la résilience des populations vulnérables- Cadre stratégique de réponse régionale Burkina Faso, Gambie, Mali, Mauritanie, Niger, Tchad, et Sénégal", *Rapport de FAO,* 2012, ss. 1-63.

FAWCETT, Louise, "The History and Concept of Regionalism", *NU-CRIS Working Papers W-2013/5,* Potterierei , 2013, ss. 1-20.

FRANCIS, David J, "Linking Peace, Security and Developmental Regionalism: Regional Economic and Security Integration in Africa", *Journal of Peacebuilding and Development*, Sayı:2, No. 3, ss. 7-20.

HEALY, Sally, "Peacemaking in the Midst of War: An Assessment of IGAD's Contribution to Regional Security in the Horn of Africa", *Royal Institute of International Affairs, Working Paper, No: 59,* London, 2009, ss. 1-22.

HETTNE, Björn , "The New Regionalism Revisited", *International Political Economy Series,* Ocak 2003, ss. 22-42.

JULIEN, Simon, "Le Sahel comme espace de transit des stupéfiants. Acteurs et conséquences politiques", *Hérodote*, 2011, Cilt: 3, Sayı: 142, s. 132.

K. BAILES, Alyson J, COTTEY, Andrew, "Regional security cooperation in the early 21st century", *Security and Coflicts*, 2005, ss. 192-223.

KARAGÜL, Soner, ARSLAN, İbrahim, "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi", *Güvenlik Stratejileri*, 01 Çanakkale, 2014, Sayı.19, ss. 59-98.

KATITAŞ, Gökhan, "Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği", *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 7, İstanbul, 2019, ss. 119-141.

KWASI, Stellah, CILLIERS, Jakkie, DONNENFELD, Zachary, WELBORN, Lily, MAIGA, İbrahim, "Perspectives pour les pays du G5 Sahel à l'horizon 2040", *Institut D'Étude de Sécurité*, Kasım 2019, ss. 1-39.

LANGENHOVE, Luk Van , "What is a region? Towards a statehood theory of regions", *Contemporary politics, Sayı:*19, Tokyo 2013, ss. 1-26.

MEMIER, Marc, "AQMI et Al-Mourabitoun, le djihad sahélien réunifié?", *études de l'IFRI*, Ocak 2017, ss. 11-54.

MEYER, Angela, "Peace and security cooperation in central africa Developments, Challenges and Prospects", *Nordiska Afrikainstitutet*, Uppsala 2011, ss. 4-47.

MOHAMMED, N. Elhadj, "La coopération transfrontalière", *Comité d'études de Défense Nationale*, 2016, Cilt:7, Sayı:792, s. 34-37.

OFPRA, "La scène politique mauritanienne", Temmuz 2019, ss. 3-13.

OUEDRAOGO, Émile, "Pour la professionnalisation des forces armées en Afrique", *Papier de recherche du CESA,* Washington, 2014, ss. 1-64.

OUEDRAOGO, Ernest N, SALEMVEBIER, Emmanuel L, "Memoire du Burkina Faso", Différend frontalier, 3 Ekim 1985, ss. 22-142.

ÖZEL, Mehmet, "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:* 58, Ankara 2003, ss. 98-117.

ÖZGÜL, C. Giray, "Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye Büyükşehir Belediye Sistemine Yansımaları", *Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi*, Ankara 2017, Cilt: 3, Sayı: 11, ss. 22-30.

PERROT, Claude-Hélène, "Les autorités traditionnelles et l'État moderne en Afrique subsaharienne au début du XXIe siècle", *Cadernos de Estudos Africanos*, 2009, ss. 15-33.

SAVAŞ, Cem, "Serval ve Barkhane Operasyonlarından G5 Sahel Grubu'na: Fransa'nın Sahel Kuşağında Terörizmle Mücadele Politikaları", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi,* 2020, Cilt:3, Sayı: 2, ss. 138-163.

SCHALKWYK, Gina Van, "Challenges in the creation of a Southern African sub-regional security community", *ISYP Journal on Science and World Affairs*, Cilt 1, Sayı 1, Pretoria 2005 ss. 33-33.

SCHOEMEN, Maxi, "From SADCC to SADC and beyond: the politics of economic integration. Stellenbosch: Economic History Association", *Alternative Regionalisms*, Pretoria, 2002, s. 1-12.

SIRADAĞ, Abdurrahim, "African Regional and Sub-Regional Organisations' Security Policies: Challenges and Prospects",*Akademik İncelemeler Dergisi,* cilt.7, sayı. 2. İstanbul, 2012, sS. 231-255.

SÖDERBAUM, Frederik, HETTNE, Bejörn, "Regional security in a global perspective" *Ashgate*, Ocak 2010, Sayı: 1, ss. 1-19.

SPINDOZA, Jérôme, "Du GSPC a AQMI: Cinq Années de Salafisme Armé Entre Maghreb et Sahel", *Afri*, 2011, ss.1-154.

TAKAHASHI, Sugio, "Redefinition of Cooperative Security and "Regional" Security in the Asia-Pacific", *NIDS Security Reports*, No.1, ss. 101-115.

WALTZ, Kenneth N, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, Cilt. 24, Sayı.1. ss. 5-41.

Tezler

ARSLAN, İbrahim, *Soğuk Savaş Sonrasında Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Çanakkale 2014.

DRAME, Kassoum, *İletişim ve Medya Teknolojilerinin Sosyal ve Kültürel Etkileri: Burkina Faso Örneği*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), İstanbul 2021.

FIRAT, M. Yılmaz, *Türkiye'nin Afrika Açılımı Siyahi Afrika Ülkeleriyle İlişkileri*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış Yl. Tezi), Ankara 2016.

KELEŞ, Mehmet, *Burkina Faso'nun Sosyo-Politik Kültürel Yapısı, İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), İstanbul 2016.

SARAMBE, L. Aurelle, *Les Mecanismes de Lutte Contre le Terrorisme en Afrique de L'Ouest: Quel Impact?,* Ottawa Üniversitesi Hukuk Fakültesi, (Yayınlanmamış Yl. Tezi), Ottawa 2018.

SAUREZ, David, *The Western Sahara and the Search for the Roots of Sahrawi National Identity*, Florida International University, İnternational relations, (Yayımlanmamış Dr. Tezi), Florida 2016.

SAWO, Abdoulie, *Burkina Faso'da Askeri Darbeler ve Rejimler: 1980-2015*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış Yl. Tezi), Ankara 2019.

ŞENGÜL, Barış, *21. Yüzyılda Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, T.C İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, (yayınlanmamış YL tezi), İstanbul 2015.

Kongre, Konferans, Rapor vs. bildirileri

ACHIVE, E. Toochi, EGBUCHULAM, M. Umezurike, Is African Peace and Security Architecture the Solution? Analysing the Implications of Escalating Conflicts and Security Challenges for African Integration and Development, *Conference: 30th Annual Conference of the Nigerian Political Science Association Southeast Chapter on the theme: Elections, Security Challenges and African Development,* Rivers State 26-28 June 2016, s. 1-28.

African Union Capacity Development Support Programme to Regional Economic Communities (M-CDP), "Strengthening the Institutional Capacity of Union du Maghreb Arabe", *AUDA NEPAD*, 2014, ss. 18.

Amnesty International, "Mali: retour sur cinq mois de crise. Rébellion armée et Putsch militaire", 2012, ss. 5-34.

AU, "Constitutif Act of African Union", *Constitutive Act of the African Union Adopted by the Thirty-sixth Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government,* Lome 11 July 2000, ss. 1-21.

Bandoumal Ouagadjio, *Enquête Démographique et de Santé Tchad 1996-1997*, Bureau Central du Recensement, ss. 1-366.

Burkina Faso -Mali -Mauritaniae -Niger- Tchad, "Convention portant création du G5 Sahel", Nuakşot 2014, 7. ve 8. Madde.

CEEAC, "Protocole relative au Conseil de Paix et de Sécurité de l'Afrique Centrale", Article 3, Malabo 2000, ss. 1-21.

Conflict Armament Research, "Enquête sur les transferts d'armes transfrontaliers dans le sahel", Kasım 2016, ss. 4-49.

ECCAS, "Standing Orders of the Central African Multinational Force", Hazıran 2002, ss. 1-7.

Economic Community of West African States, "ECOWAS Convention on Small Arms and Light Weapons, Their Ammunition and Other Related Materials", Article 2, Abuja 2006, ss. 1-23.

ECOWAS Commission, "ECOWAS Revised Treaty", Article 58, Abuja 2010, ss. 1-51.

ECOWAS, "The ECOWAS Conflict Prevention Framework", Ouagadougou 2008, ss. 1-61.

Haut-Commissariat des Nations unies aux droits de l'homme, Projet d'Appui à la Force conjointe du G5 Sahel dans la mise en œuvre du Cadre de conformité aux droits de l'homme et au droit international humanitaire, *Rapport de situation des Nation Unis Droit de l'homme , Bulletin d'informations N° 003 05* Ağustos 2020, ss. 1-10.

IGAD Secretariat, "IGAD Regional Strategy Volume 2 Implementation Plan 2016-2020", *IGAD Information and Documentation Section*, Djibouti 2016, ss. 1-114.

IGAD, "Agreement Establishing the Inter-Governmental Authority on Development", *Assembly of Heads of State and Government*, Nairobi 1996, ss. 2-17.

IGAD, "Protocol on the Establishment of a Conflict Early Warning and Response Mechanism for IGAD Member States", Khartoum 2002, Article 5.

NEPAD Secretariat, "Declaration on democracy, political, economic and corporate governance", *6th Summit of the NEPAD Heads of State and Government Implementation Committee*, 9 March 2003, Abuja, ss. 3-9.

Organisation internationale de la Francophonie (OIF), Rapport de la Mission d'Observation des Elections Presidentielles et Legislatives dès 16 Novembre et 4 Décembre 2004, *OIF*, 04 Aralık 2004.

Organization of African Unity Secretariat, "Declaration of the Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity on The Political and Socio-Economic Situation in Africa and the Fundamental Changes Taking Place in The World", *Assembly of Heads of State and Government Twenty-sixth Ordinary Session,* Addis Ababa 9-11 July 1990.

ÖZTÜRK, Hasan, EKE, Hatice, Gelecek Vadeden Kıta Afrika, *Bilge Adamlar Kurulu Raporu, No:70,* BİLGESAM yayınları, İstanbul 2015, ss. 3-67.

SADC, "Declaration and Treaty of SADC", Windhoek 1992, ss. 1-25.

Secrétariat permanent du G5 Sahel, "L'accord sur l'Organisation et le fonctionnement de la plateforme de coopération en matière de sécurité", Eylül 2015, *G5 Sahel*, ss.1-9.

Southern African Development Community (SADC), "Protocol on Politics, Defence and Security Cooperation", Article 2, Blantyre 2001, ss. 3-4.

Southern African Development Community (SADC), "Strategic Indicative Plan for the Organ on Politics, Defence and Security Cooperation", Maputo 2002, ss. 5-75.

Southern African Development Community (SADC), "the establishment of Southern African Development Community Standby Brigade (SADCBRIC)", Article 4, Lusaka 2007, ss.1-16.

Union Africaine, "Le plan d'action de la Réunion Inter-Gouvernementale de haut niveau de l'Union Africaine sur le terrorisme en Afrique", *Réunion Inter-gouvernementale de Haut Niveau de L'Union Africaine sur le Terrorisme en Afrique*, Alger 11-14 Septembre 2002, ss. 1-10.

United Nations Treaty Series No. 26844, "Maroc, Agerie, Jamahiria Arabe Libienne, Mauritanie et Tunisie, Traité instituant l'Union du Maghreb arabe (avec déclara tion). Conclu à Marrakech le 17 février 1989", Article six, 1989, ss. 161-166.

İternet Kaynakları

Africa Renewal, The Sahel: Land of Oportunities, https://www.un.org/africarenewal/sahel erişim tarihi: 17.05.2022.

African Development Bank Group, (2021), Niger Economic Outlook https://www.afdb.org/en/countries-west-africa-niger/niger-economic-outlook erişim tarihi: 18.08.2021.

African Union, Intergovernmental Authority on Development (IGAD), https://au.int/en/recs/igad erişim tarihi:21.05.2021.

AfricanUnion, AU, https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/african-union-au/ erim tarihi: 06.05.2021.

Afriwonk, (2018), "Policy lessons for the African Continental Free Trade Area", https://afriwonk.com/2020/02/10/policy-lessons-for-the-africa-continental-free-trade-area/ erişim tarihi: 02.05.2022.

AIDI, H., (2015), Reviving Thomas Sankara's spirit, *Aljazeera* 2015 https://www.aljazeera.com/opinions/2015/6/4/reviving-thomas-sankaras-spirit/ erişim tarihi: 30.06.2021.

Allliance Sahel, (2021, 29 Haziran),Le Programme de Developpement D'urgence (PDU) du G5 Sahel, https://www.alliance-sahel.org/actualites/le-programme-de-developpement-durgence-pdu-du-g5-sahe/ erişim tarihi: 08.01.2022.

Arab-Maghreb Union (UMA) https://au.int/en/recs/uma erişim tarihi: 10.05.2021.

AU, The African Peace and Security Architecture (APSA), https://www.peaceau.org/en/topic/the-african-peace-and-security-architecture-apsa erişim tarihi:08.05.2021.

Avrupean Commission, (2018, 19 Kasım), Programme d'urgence pour la stabilisation des espaces frontaliers du G5 Sahel (PDU), *EU Emegency Trust Fund For Africa*, https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/region/sahel-lake-chad/regional/programme-durgence-pour-la-stabilisation-des-espaces-frontaliers-du-g5_en erişim Tarihi: 08.01.2022.

BBC New, (2010, 18 Şubat), Military coup ousts Niger president, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8523196.stm erişim tarihi: 17.08.2021.

BBC New, (2021, 23 Şubat), Niger election: Mohamed Bazoum wins landmark vote amid protests https://www.bbc.com/news/world-africa-56175439 erişim tarihi: 17.08.2021.

BBC News, (2005, Ağustos), Mauritania officers 'seize power http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4741243.stm erişim tarihi: 18.07.2021.

BBC News, (2007, Mart), Mauritania vote 'free and fair, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6440597.stm erişim tarihi: 18.07.2021.

BBC News, (2013, 2 Haziran), Chad ex-leader Habre charged in Senegal with war crimes, https://www.bbc.com/news/world-africa-23153532 , erişim tarihi: 09.07.2021.

BBC News, (2016, 16 Şubat), Chad may face genocide, UN warns, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6367545.stm erişim tarihi: 09.07.2021.

BBC News, (2017, Ağustos), Mauritanian MPs pass slavery law, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6938032.stm erişim tarihi: 17.07.2021.

BBC News, (2021, 20 Nisan), Chad's President Idriss Déby dies after clashes with rebels, https://www.bbc.com/news/world-africa-56815708 erişim tarihi: 09.07.2021.

BENDHAOU, F., (2021, 17 Kasım), Burkina Faso/ Attaque d'Inata : Le Président Kaboré reconnaît des "dysfonctionnements" qui doivent être corrigés",

Anadolu Agency, https://www.aa.com.tr/fr/afrique/burkina-faso-attaque-dinata-le-pr%C3%A9sident-kabor%C3%A9-reconna%C3%AEt-des-dysfonctionnements-qui-doivent-%C3%AAtre-corrig%C3%A9s/2423838 erişim tarihi: 31.03.2022.

BENDHAOU, F., (2022, 25 Mayıs), Quel avenir pour le G5 Sahel après le retrait du Mali ?, *Anadolu Ajancy,* https://www.aa.com.tr/fr/afrique/quel-avenir-pour-le-g5-sahel-apr%C3%A8s-le-retrait-du-mali-/2597574#:~:text=Dans%20le%20domaine%20du%20d%C3%A9veloppement,fer%20qui%20va%20les%20connecter erişim tarihi: 12.06.2022.

BİRDİŞLİ, F., (2021, Ocak), Bölgesel Güvenlik, *İstanbul Arel Üniversitesi Yayınları*, https://www.researchgate.net/publication/349641507_BOLGESEL_GUVENLIK erişim tarihi: 09.11.2021.

BONNAL, J., Republic of Mali, *case staudies*, https://www.ciesin.columbia.edu/decentralization/English/CaseStudies/mali.html erişim tarihi: 26.08.2021.

BOTH, K., World Report 2011: Chad Events of 2010", *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/world-report/2011/country-chapters/chad erişim tarihi: 09.07.2021.

BOUNKOUGOU, M., (2015, Kasım), Nadoun Coulibaly, "Kabore wins Burkina Faso presidential election", *Reuters*, https://news.yahoo.com/kabore-wins-burkina-faso-presidential-vote-electoral-commission-003634457.html? erişim tarihi: 01.07.2021.

Burkina24, (2020, 18 Aralık), Burkina Faso : Le Conseil constitutionnel confirme la victoire de Roch Kaboré, https://www.burkina24.com/2020/12/18/burkina-faso-le-conseil-constitutionnel-confirme-la-victoire-de-roch-kabore/ erişim tarihi: 01.07.2021.

Carnegie Endowment for International Peace, (2020, 22 Ekim), The UAE's Military Training-Focused Foreign Policy, https://carnegieendowment.org/sada/83033 erişim tarihi: 02.01.2022.

CEN-SAD https://au.int/en/recs/censad erişim tarihi: 10.05.2021.

Centre de Recherches sur le terrorisme, (2011, Aralık), L'Algérie et la lutte anti-terroriste dans le Sahel, http://www.recherches-sur-le-terrorisme.com/Documentsterrorisme/lutte-anti-terrorisme-sahel-cemoc-algerie.html erişim tarihi: 26.11.2021.

CESSOU, S., (2015, Eylül), La tentation du coup d'État, un fléau en Afrique de l'Ouest, RFI, https://www.rfi.fr/fr/hebdo/20150925-afrique-democratisation-coup-etat-fleau-afrique-ouest-burkina erişim tarihi: 13.01.2022.

CIA World Factbook, (2021, 28 Eylül), Mali Age structure, https://www.indexmundi.com/mali/age_structure.html (Erişim tarihi: 13.07.2021).

CLARK, A., IMERATO, P., J., (2021, 11 Haziran), Independent Mali, *Britannica*, https://www.britannica.com/place/Mali/Independent-Mali erişim tarihi: 13.07.2021.

CLINE, L., E., (2020, 26 Ekim), Trying to Coordinate Force in the Sahel: The G5 Sahel", *Small Wars Journal,* https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/trying-coordinate-force-sahel-g5-sahel erişim tarihi: 01.01.2022.

Commission économique des Nations Unies pour l'Afrique, UMA- Union du Maghreb Arab, https://archive.uneca.org/fr/oria/pages/uma-union-du-maghreb-arabe erişim tarihi: 31.05.2021.

Common Market for East and Southern African https://www.comesa.int/ erişim tarihi: 10.05.2021.

Country Studies, (2016, 27 Eylül), Mauritania – History, 27 Eylül 2016 https://web.archive.org/web/20161103013350/http://countrystudies.us/mauritania/3.htm erişim tarihi: 17.07.2021.

Crisis24, Burkina Faso Rapport national, https://crisis24.garda.com/fr/perspectives-renseignements/renseignements/rapports-nationaux/burkina-faso erişim tarihi: 26.08.2021.

Crisis24, Mali Rapport national, https://crisis24.garda.com/fr/perspectives-renseignements/renseignements/rapports-nationaux/mali erişim 24.08.2021.

DEVECİOĞLU, K., (2021, Aralık), ASahel'de Terörün Kökenleri ve Küresel Güç Mücadelesi", *Kriter,* cilt:6, sayı: 23, https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/sahelde-terorun-kokenleri-ve-kuresel-guc-mucadelesi erişim tarihi: 10.12.2021.

DGCOOP.GOV.BF, (2016, 22 Nisan), Réunion des Ministres des transports du G5 Sahel sur la création d'une compagnie aérienne régionale, https://dgcoop.gov.bf/index.php?option=com_content&view=article&id=83:reunion-des-ministres-des-transports-du-g-sahel-sur-la-creation-d-une-compagnie-aerienne-regionale&catid=10&Itemid=123&lang=fr erişim tarihi: 04.01.2022.

DIALLO, A., COULIBALY, N., (2022, 24 Ocak), Burkina Faso : Paul-Henri Sandaogo Damiba, ce putschiste fréquentable, *Jeuneafrique*, https://www.jeuneafrique.com/1313102/politique/burkina-faso-damiba-ce-putschiste-frequentable/ erişim tarihi: 19.03.2022.

DIGNAT, A., (2021, 25 Nisan), 20 avril 1899 Arrêt de la colonne Voulet-Chanoine, *Le Média de L'Histoire*, https://www.herodote.net/20_avril_1899-evenement-18990420.php erişim tarihi: 16.08.2021.

DUHEM, V., (2015, 20 Kasım), Sahel: à N'Djamena, les chefs d'État du G5 annoncent la création d'une force conjointe", *Jeune Afrique,* https://www.jeuneafrique.com/280500/politique/sahel-a-ndjamena-chefs-detat-g5-annoncent-creation-dune-force-conjointe/ erişim tarihi: 03.01.2022.

Dünya Para Birimleri, (2018), Çad Parası Nedir? Çad Ülke Para Birimi, https://www.dunyaparabirimleri.com/cad-parasi-nedir.html erişim tarihi: 10.07.2021.

Economic Community of West African States (ECOWAS) https://au.int/en/recs/ecowas erişim tarihi:10.05.2021.

Economic Community of West African States (ECOWAS) https://www.ecowas.int/ erişim tarihi: 10.05.2021.

Economist İntelligence, (2017, 1 Mayıs), Tchad, http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=565195440&Country=Chad&topic=Summary&subtopic=Political+structure erişim tarihi: 26.08.2021.

EU, G5 Sahel Map-1200 https://eutmmali.eu/fr/g5-sahel-map-1200-2/ (Erişim tarihi: 17.06.2022).

European Council on Foreign Relations, (2019, Mayıs), Movement for Oneness and Jihad in West Africa (MUJAO)/Al-Mourabitoun", https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/mujao erişim tarihi: 11.12.2021.

FISAYO-BAMBI, J., (2021, 7 Ocak), Nigerien President Mahamadou Issoufou set to exit power, Africanews, https://www.africanews.com/2021/01/07/nigerien-president-mahamadou-issoufou-set-to-exit-power/ erişim tarihi: 17.08.2021.

FORSON, V., (2015, 19 Kasım), Antiterrorisme-Nigeria- Corruption dans l'armée: Buhari accuse", *Le point Afrique*, https://www.lepoint.fr/afrique/antiterrorisme-nigeria-corruption-dans-l-armee-buhari-accuse-19-11-2015-1983080_3826.php erişim tarihi: 13.01.2022.

France24, (2008, Ağustos), Coup leaders form new state council in Mauritania, https://www.france24.com/en/20080806-coup-leaders-form-new-state-council-mauritania-mauritania-coup erişim tarihi: 18.07.2021.

Freedom House, (2012, 11 Ekim), Niger, https://web.archive.org/web/20121025073132/http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/niger erişim tarihi: 17.08.2021.

FUGLESTAD, F., (2016, 22 Mayıs), Niger, *Britannica,* https://www.britannica.com/place/Niger/Independence-and-conflict (erişim tarihi: 2021.

FUGLESTAD, F., (2021, 29 Nisan), Niger Government and Society", *Britannica,* https://www.britannica.com/place/Niger/Government-and-society erişim tarihi: 28.08.2021.

G5 Sahel Secretariat Permanent, (2017, 6 Şubat), Résolution 00-01/2017 relative à la création d'une Force Conjointe du G5 Sahel", https://www.G5 Sahelahel.org/wp-

content/uploads/2017/04/images_Docs_Resolutions_force_conjointe__05_02_20171.pdf erişim tarihi: 02.01.2022.

G5 Sahel, (2020, 1 Ekim), Le projet d'une compagnie aérienne du G5 Sahel progresse, https://www.G5 Sahelahel.org/le-projet-dune-compagnie-aerienne-du-g5-sahel-progresse/ erişim tarihi: 04.01.2022.

GERTEINY, A., G., (2020, 2 Eylül), Mauritania Government and Society, *britannica*, 2 Eylül 2020 https://www.britannica.com/place/Mauritania/Government-and-society erişim tarihi: 2021.

GERTEINY, A., G., STEWART, C., C., (1998, Ağustos), Mauritania, *Britannica,* https://www.britannica.com/place/Mauritania erişim tarihi: 18.07.2021.

Global Counterterrorism Forum, Addendum aux Bonnes pratiques relatives aux femmes et à la lutte contre l'extrémisme violent, plus spécifiquement axé sur la prise en compte des problématiques hommes-femmes, https://www.thegctf.org/Portals/1/Documents/Framework%20Documents/A/GCTF-GoodPractices-on-Women-and-CVE-FRE.pdf erişim tarihi: 15.01.2022.

Groupe de La Banque Africaine de Développement, (2021), Perspectives économiques au Burkina Faso, *African Economic Outlook (AEO),* https://www.afdb.org/fr/countries/west-africa/burkina-faso/burkina-faso-economic-outlook erişim tarihi: 09. 07. 2021.

Guide Voyages, Tchad https://www.bourse-des-voyages.com/guide-voyage/vacances/pays-tchad-1.html erişim tarihi: 06.06.2022.

HAIDARA, B., (2021, 26 Mayıs), Mali: un coup d'État dans le coup d'État ?, https://theconversation.com/mali-un-coup-detat-dans-le-coup-detat-161594 erişim tarihi: 14.07.2021.

HARSCH, E., (2014), Resurrecting Thomas Sankara, *Ohio University Press* https://www.thomassankara.net/resurrecting-thomas-sankara/?lang=en Erişim tarihi: 30.06.2021.

HASSAN, I., (2017, 20 Mayıs), The role of women in Countering violence Extremism: the Nigerian experience with Boko Haram, *Peace insight,* https://reliefweb.int/report/nigeria/role-women-countering-violent-extremism-nigerian-experience-boko-haram erişim tarihi: 15.01.2022.

HELLIE, R., (2017, 14 Ekim), Slavery, *Britaninca*, https://web.archive.org/web/20141006131931/http://www.britannica.com/blackhistory/article-24157 erişim tarihi:09.07.2021.

Hıraaran Online, (2019,18 Mayıs), https://www.hiiraan.com/news4/2019/May/163886/terror_threat_re_surfacing_in_igad_region_official.aspx erişim tarihi: 17.05.2022.

Human Rights Watch, (2016, 30 Mayıs), The Trial of Hissène Habré, https://www.hrw.org/tag/hissene-habre erişim tarihi: 18.05.2022.

Infoplease, (2014, 11 Mayıs), Mauritania: History https://web.archive.org/web/20170202140713/http://www.infoplease.com/encyclopedia/world/mauritania-history.html erişim tarihi: 17.07.2021.

Institut d'Études de Sécurité, (2021, Mayıs), Transition au Tchad : un test pour l'Afrique centrale, https://issafrica.org/fr/iss-today/transition-au-tchad-un-test-pour-lafrique-centrale erişim tarihi: 03.06.2022.

Institut français des relations internationales, (2019, 10 Haziran), La situation sécuritaire en Mauritanie", *Wathi,* https://www.wathi.org/contexte-election-mauritanie-2019/la-situation-securitaire-en-mauritanie/ (erişim tarihi: 25.08.2021.

Intergovernmental Authority on Development (IGAD) https://igad.int/ erişim tarihi: 10.05.2021.

Internet archive, (2008, Ağustos), Ahmed Mohamed, Mauritania army stages coup; junta takes charge" https://web.archive.org/web/20080812110822/http://ap.google.com/article/ALeqM5hmqqO8XJixmimcunkNvDYctnppTgD92CQJ180 erişim tarihi: 18.07.2021.

Internet Archive, (2008, Haziran), Mauritanian government quits before voting on censure motion, https://web.archive.org/web/20080813144816/http://afp.google.com/article/ALeqM5hAH_kkLbbemu9ryf5xV-jEZwBv7Q erişim tarihi: 18.07.2021.

Intranatıonal Press Service Agency, (2005, 12 Nisan), Challenges 2005-2006: Le Pétrole au coeur des Nouveaux Soubresauts au Tchad, http://ipsnews.net/francais/2005/12/16/challenges-2005-2006-le-petrole-au-coeur-des-nouveaux-soubresauts-au-tchad/ erişim tarihi: 09.07.2021.

Islamic Republic of Mauritania, (2021), https://iofs.org.kz/country/mr erişim tarihi:18.07.2021.

İMF, (2020, Eylül), Regional Economic Outlook for Sub-Saharan Africa, https://www.imf.org/en/Publications/REO/SSA/Issues/2020/10/22/regional-economic-outlook-sub-saharan-africa erişim tarihi: 16.11.2021.

İRFANOĞLU, E., (2020, 23 Temmuz), Bölge, Bölgeselcilik, Bölgeselleşme, *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, https://www.dsjournal.org/bolge-bolgeselcilik-bolgesellesme erişim tarihi: 09.03.2022.

Jeune Afrique, (2017,12 Mayıs), La Mauritanie veut réintégrer la zone de libre-échange de la Cedeao, https://www.jeuneafrique.com/437254/economie/mauritanie-prepare-retour-cedeao/ erişim tarihi: 03.06.2022.

Jeune Afrique, (2022, 24 Ocak), Coup d'État au Burkina", https://www.jeuneafrique.com/evenements/coup-etat-burkina-faso/ erişim tarihi: 30.03.2022.

Jeune Afrique, "Formation d'un gouvernement sans les partis de l'opposition", 16 Temmuz 2008 https://www.jeuneafrique.com/pays/mauritanie/ (Erişim tarihi: 18.07.2021).

KIBORA, L., O., Martial Halpougdou, "Le Moog-Naaba et la royauté des mossi au Burkina Faso, *Analyse sociétale africaine/African societal Analysis*, http://africansecuritynetwork.org/assn/Le-Moog-Naaba-Burkina-Faso-compressed.pdf erişim tarihi: 14.01.2022.

KONATE, M., (2020, Ağustos), Tout Comprendre Sur La Situation au Mali", *CNNEWS* https://www.cnews.fr/monde/2020-08-19/tout-comprendre-sur-la-situation-au-mali-990104 erişim tarihi: 14.07.2021.

Larousse https://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/Tchad/146134 (Erişm tarihi: 21.08.2021).

Larousse, Niger, https://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/Niger/135284 erişim tarihi: 14.08.2021.

LE CAM, M., (2018, 29 Temmuz), Tout comprendre à l'élection présidentielle au Mali", *Le Monde*,

https://www.lemonde.fr/afrique/article/2018/07/28/tout-comprendre-a-l-election-presidentielle-au-mali_5337095_3212.html erişim tarihi: 14.07.2021.

Le Secrétariat permanent du G5 Sahel, (2015,015 Ekim), "Le Secrétariat permanent du G5 Sahel", 15 Ekim 2015 https://www.G5 Sahelahel.org/le-secretariat-permanent-du-g5-sahel/ erişim tarihi: 19.01.2022.

Le Temps, (2022, 16 Mayıs), Le Mali se retire de l'organisation régionale G5 Sahel, https://www.letemps.ch/monde/mali-se-retire-lorganisation-regionale-g5-sahel erişim tarihi: 09.06.2022.

LOYN, D., (2005, 9 Ağustos), Mali's nomads face famine, *BBC News,* http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4132326.stm erişim tarihi: 13.07.2021.

MACE, C., (2017, 30 Haziran), Nouvelle force au Sahel: par ici la sortie?, *Liberation,* https://www.liberation.fr/planete/2017/06/30/nouvelle-force-au-sahel-par-ici-la-sortie_1580778/ erişim tarihi: 03.01.2022.

MICHAILOF, S., (2015, 20 Kasım), L'Afrique n'est pas sur la voie de l'émergence, *jeuneafrique*, https://www.jeuneafrique.com/mag/275841/economie/serge-michailof-lafrique-nest-pas-sur-la-voie-de-lemergence/ erişim tarihi: 18.07.2021.

Ministère des armées Françaises, (2016, 26 Kasım), Coopération transfrontalière dans la bande Sahélo-saharienne: un diapositif pertinent et des actions efficaces contre le terrorisme, https://www.defense.gouv.fr/operations/afrique/bande-sahelo-saharienne/operation-barkhane/breves/cooperation-transfrontaliere-dans-la-bande-sahelo-saharienne-un-dispositif-pertinent-et-des-actions-efficaces-contre-le-terrorisme erişim tarihi: 22.01.2022.

Nations Unies, Rapport du Secrétaire Général sur les femmes et la paix et la sécurité, *Doc off CS NU, DOC NU S/2017/861*, 2017, ss. 1-41.

NESBITT, K., ZUNES, S., (2009, Nisan), Mali's March Revolution (1991), *Nonviolent Conflict Summaries,* https://www.nonviolent-conflict.org/malis-march-revolution-1991/ erişim tarihi: 14.07.2021.

News World, 1970-1983 Engagement, https://www.blaisecompaore.com/en/political-and-military-career/1960-1983-engagement/ erişim tarihi: 30.06.2021.

NGUEYAP, R., (2021, 19 Şubat), G5 Sahel: l'étude de faisabilité du projet du chemin de fer «Transsahélien» est terminée, *L'agence Ecofin*, https://www.agenceecofin.com/transports/1802-85355-g5-sahel-l-etude-de-faisabilite-du-projet-du-chemin-de-fer-transsahelien-est-terminee erişim tarihi: 04.01.2022.

OHADA, (2021), Présentation de l'OHADA, https://www.ohada.com/l-ohada/presentation-de-l-ohada.html erişim tarihi: 18.08.2021.

One World - Nations Online, (2021), Mauritania, https://www.nationsonline.org/oneworld/mauritania.htm erişim tarihi:18.07.2021.

Perspective Monde, Mali Chronologie depuis 1960 https://perspective.usherbrooke.ca/bilan/servlet/BMHistoriquePays?codePays=MLI erişim tarihi:10.07.2021.

PORTER, G., D., (2019, Mayıs), AQIM Pleads for Relevance in Algeria, *West Point Combating Terrorism Center*, https://ctc.usma.edu/aqim-pleads-relevance-algeria/ erişim tarihi:03.12.2021.

REACH, (2021, 17 Haziran), Suivi de la situation humanitaire dans la zone frontalière entre le Burkina Faso, le Mali et le Niger - Aperçu de la situation : Burkina Faso - Régions du Sahel, Est, Nord et Centre-Nord, https://reliefweb.int/report/burkina-faso/suivi-de-la-situation-humanitaire-dans-la-zone-frontali-re-entre-le-burkina-0 erişim tarihi: 26.08.2021.

RICHARD, F., (2017, 1 Temmuz), G5 au Sahel: Macron lance la force conjointe antijihadiste, *France24*, https://www.france24.com/fr/20170701-sahel-terrorisme-g5-emmanuel-macron-force-conjointe-mali-bamako erişim Tarihi: 03.01.2022.

ROBERT, A-C., (2020, Ekim), Au Mali, coup d'État dans un pays sans État, *Monde diplomatique*, https://www.monde-diplomatique.fr/2020/10/ROBERT/62316 erişim tarihi: 14.07.2021.

ROGER, B., (2017, 30 Haziran), G5 Sahel: enfin une force conjointe à l'issue du sommet de Bamako?", *Jeune Afrique*, https://www.jeuneafrique.com/452523/politique/g5-sahel-enfin-force-conjointe-a-lissue-sommet-de-bamako/ erişim tarihi: 03.01.2022.

SADC Overview https://www.sadc.int/about-sadc/overview/ erişim tarihi: 17.05.2022.

SANOGO, I., (2021, 31 Marrt), "Niger: Attack on presidential palace an 'attempted coup'", *Al Jazeera,* https://www.aljazeera.com/news/2021/3/31/heavy-gunfire-heard-near-nigers-presidency erişim tarihi: 17.08.2021.

Secrétariat permanent du G5 Sahel, (2016, 13 Eylül), Stratégie de défense et de sécurité (SDS), https://www.G5 Sahelahel.org/strategie-de-defense-et-de-securite-sds/#:~:text=La%20Strat%C3%A9gie%20pour%20le%20D%C3%A9veloppement%20et%20la%20S%C3%A9curit%C3%A9%20a%20pour,soutenue%20dans%20un%20environnement%20s%C3%A9curis%C3%A9 erişim tarihi: 22.01.2022.

Sécrétariat Permanent G5 Sahel, (2016, 10 Haziran), Construction d'un Chemin de Fer les pays du G5 Sahelahel adopte la feuille de route, *G5 Sahel,* https://www.G5 Sahelahel.org/construction-d-un-chemin-de-fer-les-pays-du-G5 Sahelahel-adopte-la-feuille-de-route/ erişim tarihi: 04.01.2022.

SHVILI, J., (2021, 16 Ağustos), Sahel Of Africa, *World Atlas,* https://www.worldatlas.com/regions/sahel-of-africa.html erişim tarihi: 03.12.2021.

SOUDAN, F., (2015, 21 Eylül), Renseignement: tout un système de surveillance à bâtir", *Jeune Afrique* http://www.jeuneafrique.com/mag/264022/politique/renseignement-tout-un-systeme-de-surveillance-abatir/ erişim tarihi: 13.01. 2022.

Southern African Development Community https://www.sadc.int/ erişim tarihi: 10.05.2021.

Staudy Country, A Short History of Burkina Faso https://www.studycountry.com/guide/BF-history.htm erişim: 26.06.2021.

STEWART, C., C., (1998, Eylül), History of Mauritania, *Britaninca,* https://www.britannica.com/place/Mauritania/History erişim tarihi: 18.07.2021.

SUBBAN, V., (2021, Eylül), Africa: China's trade with the continent grows to record highs", *Global Compliance News*, https://www.globalcompliancenews.com/2021/09/26/africa-chinas-trade-with-the-continent-grows-to-record-highs-16092021/ erişim tarihi: 16.11.2021.

TC Dışişler Bakanlığı, (2019, 9 Ekim), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu-(Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu-ECOWAS), https://www.mfa.gov.tr/ecowas.tr.mfa erişim tarihi:21.05.2021.

The New Humanitarian, (2014, Kasım), La force de maintien de la paix d'Afrique centrale se prépare à passer à l'action", https://www.thenewhumanitarian.org/fr/analyses/2014/11/10/la-force-de-maintien-de-la-paix-d-afrique-centrale-se-prepare-passer-l-action erişim tarihi: 10.06.2021.

The Washington Institute for Near East Policy, (2005, Ağustos), The Military Coup in Mauritania: Domestic and International Implications", https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/military-coup-mauritania-domestic-and-international-implications erişim tarihi: 18.07.2021.

The World Factbook Central Intelligence Agency, (2021, 14 Aralık), Africa: Niger", https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/niger/ erişim tarihi: 18.07.2021.

TOURE, J., Les opérations francophones de lutte contre le terrorisme : l'exemple du G5 Sahel, *Revue Internationale des Francophonies,* http://rifrancophonies.com/index.php?id=1310 erişim tarihi: 03.01.2022.

TRT Haber, (2020, Ağustos), Mali: Fransa'nın gölgesinde bir Batı Afrika ülkesi", http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-mali erişim tarihi: 06.06.2022.

TRT Haber, (2020, Aralık), Nijer'de 3 günlük yas ilan edildi, https://www.trthaber.com/haber/dunya/nijerde-3-gunluk-yas-ilan-edildi-538647.html erişim tarihi: 07.06.2022.

TRT Haber, (2020, Mart), Burkina Faso'da gösteri ve toplanmalara koronavirüs yasağı", https://www.trthaber.com/haber/dunya/burkina-fasoda-gosteri-ve-toplanmalara-koronavirus-yasagi-466480.html erişim tarihi: 06.06.2022.

TRT Haber, (2020, Mayıs), Moritanya'da mahkumlara bayram affı, https://www.trthaber.com/haber/dunya/moritanyada-mahkumlara-bayram-affi-486911.html erişim tarihi: 07.06.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019, 9 Ekim), Mali'nin Ekonomisi, https://www.mfa.gov.tr/mali-ekonomisi.tr.mfa erişim tarihi: 14.07.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019, 9 Ekim), Moritanya'nın Ekonomik Görünümü", https://www.mfa.gov.tr/moritanya-ekonomisi.tr.mfa erişim tarihi: 18.07.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019, 9 Ekim),Burkina Faso'nun Ekonomisi , https://www.mfa.gov.tr/burkina-ekonomisi.tr.mfa erişim tarihi: 09.07.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019, Ekim), Çad'ın Ekonomisi, https://www.mfa.gov.tr/cad_in-ekonomisi.tr.mfa erişim tarihi: 10.07.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Nijer'in Ekonomisi", 09 Ekim 2019 https://www.mfa.gov.tr/nijer-ekonomisi.tr.mfa erişim tarihi: 18.08.2021.

TV5 Monde, (2022, 16 Mayıs), Le Mali quitte le G5 Sahel en perte d'autonomie", https://information.tv5monde.com/afrique/le-mali-quitte-le-g5-sahel-en-perte-d-autonomie-456709 (Erişim tarihi: 12.06.2022).

UMA, (2019), Objectifs de l'UMA https://maghrebarabe.org/fr/objectifs-et-taches/ Erişim tarihi: 14.06.2021.

UN News, (2005, 13 Haziran), UN World Court decides Niger, Benin border dispute, https://news.un.org/en/story/2005/07/144962-un-world-court-decides-niger-benin-border-dispute erişim tarihi: 17.08.2021.

UNESCO, (2017), La prévention de l'extrémisme violent par l'éducation. Guide à l'intention des décideurs politiques", https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248087 erişim tarihi: 14.01.2022.

UNESCO, (2019), Ancient Ferrous Metallurgy Sites of Burkina Faso, http://whc.unesco.org/en/list/1602 erişim tarihi: 26.06.2021.

United Nations University, UNU-CRIS, https://cris.unu.edu/ erişim tarihi: 20.10.2021.

UNODC, (2016, 3 Şubat), Le Programme Sahel de l'UNODC produit des résultats dans la région, https://www.unodc.org/unodc/fr/frontpage/2016/February/sahel-strategy-against-crime-and-terrorism-shows-latest-results.html erişim tarihi: 12.06.2022.

USA Today, Chad's leader asserts he controls https://usatoday30.usatoday.com/news/world/2008-02-06-chad_N.htm erişim tarihi: 09.07.2021.

USAID, (2021, 22 Temmuz), Mali Overview", https://web.archive.org/web/20101111133055/http://www.usaid.gov/locations/sub-saharan_africa/countries/mali/ erişim tarihi: 14.07.2021.

VOA, (2022, 13 Şubak), Fransa Çekilirken Mali'de Dengeler Nasıl Değişecek?, https://www.amerikaninsesi.com/a/fransada-cekilirken-mali-de-dengler-nasil-degisecek/6439800.html erişim tarihi: 28.03.2022.

WARNER, J., MATFESS, H., (2017, Ağustos), Exploding Stereotypes: The unexpected Operational and Demographic Characteristics of Boko Haram's Suicide Bombers", *Combating Terrorism Center at West Point*, https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2017/08/Exploding-Stereotypes-1.pdf erişim tarihi: 15.01.2022.

West African Health Organization https://www.wahooas.org/web-ooas/en/pays-membres erişim tarihi: 02.06.2022.

World News, (2013, 2 Mayıs), Chad government foils coup attempt – minister, *Reuters*, https://www.reuters.com/article/uk-chad-coup-idUKBRE94101H20130502?edition-redirect=uk erişim tarihi: 09.07.2021.

World News, (2016, 22 Mayıs), Boycott helps Niger President Issoufou win re-election", *Reuters,* https://www.reuters.com/article/us-niger-election-idUSKCN0WO0ZN erişim tarihi: 17.08.2021.

Worldometer, (2021, 1 Temmuz), Mali Population, https://www.worldometers.info/world-population/mali-population/ erişim tarihi: 13.07.2021.

Worldometers, Burkina Faso Population https://www.worldometers.info/world-population/burkina-faso-population/ erişim tarihi:01.07.2021.

ZANDONINI, G., (2021, 2 Nisan), Mohamed Bazoum sworn in as Niger's president amid tensions, *Al Jazeera,* https://www.aljazeera.com/news/2021/4/2/niger-president-to-be-sworn-in-after-attempted-coup erişim tarihi: 17.08.2021.